

ARADUL MERGE ÎNAINTE!

Capitole din istoria oraşului

De la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX

Editura Gutenberg Univers

ARAD – 2023

AVE MARIA

ARADUL MERGE ÎNAINTE!

Capitole din istoria oraşului
De la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX

Traducerea în limba română: Gabriel Roman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Aradul merge înainte! : capitole din istoria orașului : de la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX /
Király András, Lehoczky Attila, Muntean Tibor, ... ; trad. în lb.
română: Gabriel Roman. - Arad : Gutenberg Univers, 2023
ISBN 978-606-675-367-8

- I. Király, András
- II. Lehoczky, Attila
- III. Muntean, Tibor
- II. Roman, Gabriel (trad.)

Király András Lehoczky Attila Muntean Tibor
Puskel Péter Ujj János

ARADUL MERGE ÎNAINTE!

Capitole din istoria oraşului

De la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX

Traducerea în limba română: Gabriel Roman

Editura Gutenberg Univers
ARAD – 2023

ARADUL MERGE ÎNAINTE!

Capitole din istoria oraşului

De la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX

Design copertă: Matúz András

Corectură: Gabriel Roman

Pregătire: Nagy István

Editura: Gutenberg Univers

ISBN 978-606-675-367-8

Redactor-şef: Király András

Traducerea în limba română: Gabriel Roman

Tiparul executat la Tipografia Gutenberg Arad,
Calea Victoriei 41, Tel: 0257 254 330, Fax: 0257 254 339,
email:dtp@gutenbergarad.ro www.gutenbergarad.ro

La ediția în limba română au contribuit:

SZABADSÁG-SZOBOR EGYESÜLET ARAD
Asociația Statuia Libertății

**BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ**

Alexandru D. Xenopol
ARAD

Adresăm mulțumiri domnului dr. Doru Sinaci pentru susținerea acordată apariției acestei lucrări în calitate de coordonator al Colectivului Monografic Județean în contextul promovării valorilor Aradului

Cuprins

În loc de prefață	9
<i>Horváth Levente</i>	
Recomandare	11
<i>Bognár Levente,</i>	
I. Opt secole pe drumul anevoios al urbanizării	13
<i>Király András</i>	
Începutul, OROD	13
Formarea noului oraș	14
Colonizarea sârbească	17
Orașul Cameral Arad	18
Orașul Sârbesc	18
Orașul German	19
Primele recensăminte	21
Recensământul cetățenilor Orașului Cameral Arad la 1720	26
Recensământul cetățenilor militari sârbi ai Orașului Cameral Arad la 1720	28
Aradule, Aradule noroios	34
Situația conducerii Camerei Regale Arad în 1774	34
Veniturile vistieriei Aradului în 1774	36
Prezentarea detaliată a Luncii Mureșului.	37
Totalul Camerei Regale Arad în 1774.	37
Indicatorul animalelor domestice	38
Efectivul de negustori, artizani și meșteri în 1774.	38
Dezvoltarea economică a orașului	42
Rămâne Aradul?	43
Visul devenit realitate – Orașul Regal Liber Arad	44
II. Dezvoltare și modernizare	47
Administrația Orașului și Comitatului Arad	47
<i>Ujj János</i>	
Comitetul legislativ	54
Aleșii orașului în ordine alfabetică.	54
Membri aleși	54
Virilii	54
Funcționari cu drept de vot	55
Membrii aleși pe circumscripții	55
Impozitul și ocupația membrilor virili	57
Sistematizarea	59
<i>Puskel Péter</i>	
Canalizarea	59

Rețeaua de apă	60
Iluminatul public	61
III. Viața economică a orașului	63
Aradul și economia Aradului în epoca dualismului	63
<i>Muntean Tibor</i>	
Performanțe industriale de top	83
<i>Puskel Péter</i>	
Distileria și moara cu abur a fraților Neuman	83
Fabrica de utilaje și de roți dințate Hendl	85
Fabrica de mașini, vagoane și turnătoriile Weitzer János S.A.	85
Fabrica de automobile MARTA S.A.	87
Bănci și instituții de credit	88
<i>Lehoczky Attila</i>	
IV. Instituții	93
Educație – Rețeaua Școlară	93
<i>Muntean Tibor</i>	93
Grădinițele	95
Educația primară	96
Școlile confesionale	103
Școala evreiască	106
Școlile civile	107
Școala Profesională de Industrializare a Lemnului și Metalelor	109
Academia de comerț	111
Școala pedagogică de stat	114
Gimnaziul Superior Regal și Școala Reală	117
Bisericile	129
<i>Ujj János</i>	
Biserica romano-catolică	129
Cultul calvinist (reformat)	131
Biserica evanghelic-luterană augustană	133
Biserica mozaică (israelită).	134
Biserica Ortodoxă	135
Teatrul. Viața teatrală	139
<i>Ujj János</i>	
Viața presei la Arad în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea	147
<i>Lehoczky Attila</i>	
Asociații și organizații civile	157
<i>Ujj János</i>	
Arhitecții din Arad	165
<i>Ujj János</i>	
Viața socială	169
<i>Puskel Péter</i>	
Asistența medicală, asociațiile de caritate	181
<i>Lehoczky Attila</i>	

Bibliografie	185
Opt secole pe drumul anevoios al urbanizării	185
Administrația orașului și comitatului Arad	185
Sistematizarea	186
Performanțe industriale de top	186
Bănci și instituții de credit	186
Educație – Rețeaua școlară	187
Bisericile	191
Teatrul. Viața teatrală	191
Viața presei; de la Compromisul Austro-Ungar până în 1918	192
Asociații, societăți civile	195
Viața socială	195
Asistență medicală, asociații de caritate, viața sportivă	196
Anexe	197
Primari aleși ai Aradului între 1792-1917	197
Extrase din Almanahul Mare Ilustrat al cotidianului Aradi Közlöny pe anul 1910	199
Nomenclatorul străzilor	199
Administrarea justiției	202
Avocații. Tabloul avocaților	204
Notarii regali	207
Sistemul de sănătate	208
Instituții filantropice	210
Ajutorarea nevoiașilor	215
Artă și literatură	217
Societăți civile și asociații cu caracter social	218
Sport	224
Viața teatrală și actoria	227
Instituții de cultură	229
Organe de presă	230
Comercianți și antreprenori	232
Antreprenorii orașului Arad	246
Lista locuitorilor Orașului Cameral Arad în 1774	279

În loc de prefață

Horváth Levente

Dezvoltarea tiparelor de gândire umană este rezultatul interacțiunii factorilor sociali, sociologici, economici și culturali în diferite grade. Intenția nedisimulată a Asociației Statuia Libertății din Arad, odată cu apariția acestei publicații, este de a influența gândirea stimatului cititor în sens pozitiv.

În ultimii 20-26 de ani au apărut câteva cărți și publicații care tratează trecutul și istoria orașului și regiunii noastre mai restrânse, Aradul. Fiecare în felul lui a încercat să smulgă și să exploreze o bucată din istoria Aradului; istoria economică, dezvoltarea și istoria locală a orașului sau ocazional, viața vedetelor și băștinașilor săi celebri.

Consider că în lumea trepidantă de astăzi, chiar aici în Europa Centrală și de Est – care privește de sub semiluna globalizării- din care Transilvania și orașul Arad sunt parte integrantă, este nevoie urgentă să ne cunoaștem trăsăturile istorice și să ne familiarizăm mai bine cu istoria vieții culturale locale. Trebuie să valorificăm moștenirea rămasă de la strămoșii noștri. Cu toate acestea, acest lucru necesită o cunoaștere mai profundă și mai cuprinzătoare a trecutului nostru, astfel încât valorile pe care le poartă și care lipsesc oricum din viețile noastre moderne – să nu se piardă și să fie integrate în cunoștințele noastre de astăzi și în modul nostru de a gândi.

Cartea noastră aduce la viață o perioadă din istoria Aradului care a fost descrisă cel mai bine de bunicii noștri prin sintagma „vremurile fericite de pace” sau “la belle epoques”. Probabil mulți dintre cititori s-au jucat cu gândul, încercând să-și imagineze unde și când ar fi dorit să trăiască. Eu unul aș alege cu siguranță o viață de om în perioada de dinainte de primul război mondial acasă la Arad.

A existat o perioadă, o epocă în viața orașului nostru, în care „PROGRESUL” și-a pus fără îndoială amprente sale elocvente. Nu ne referim aici neapărat la formarea imaginii de oraș european modern sau la importanța istorică a ansamblurilor arhitectonice marcante, ci la amprenta pe care nivelul de trai al cetățenilor a lăsat-o asupra vieții culturale, a cărei amploare ne-am angajat s-o prezentăm în mod faptic și pe alocuri cu acuratețe statistică.

Abordăm pe rând capitoale din viața socială, economică și culturală a orașului cu o prezentare a contextului instituțional al vremii, fără a neglija rolul confesiunilor religioase, al instituțiilor sanitare și viața presei arădene.

Generația matură din vremurile noastre știe prea puține despre trecutul orașului nostru, mai ales despre evenimentele vieții sociale, despre dezvoltarea civilizației, poate din cauza predării unilaterale și părtinitoare a istoriei secolului trecut, cu rezultate înșelătoare. Nu vrem ca această moștenire bogată să se piardă în maldărul de arhive. Trebuie să apreciem tot ce este de durată și să oferim o imagine mai completă a rolului pe care l-a jucat orașul Arad în istoria noastră și în cea universală. Să nu mai simbolizeze pentru noi doar „locul veșnicului doliu maghiar”. (n.r. locul înfrângerii revoluției pașoptiste maghiare).

Fii părtaș cititorului drag la această călătorie extraordinară în timpurile trecute, într-o epocă în care demnitatea era apreciată, completată de experiența contactului social de zi cu zi.

Să lăsăm smartphone-urile sau tabletele și să ne imaginăm o zi din viața cotidiană de la începutul secolului, având la îndemână doar un exemplar al BULETINULUI INFORMATIV ARĂDEAN (ARADI KÖZLÖNY). Umpleți-vă liniștiți un pahar cu cadarcă din Podgoria Aradului cumpărată de la negoțul lui Domány József și al fiului său din Piața Libertății / astăzi Avram Iancu de la nr. 16 și gustați din rândurile lui Vörösmarty: „Trăiască cine nu rămâne în urmă! Înflorește tinere și frumosule Arad!” Orașul maghiar de prim rang care la acea vreme avea o populație de doar 43.000 de locuitori prinde încet viață înaintea ochilor noștri. Dacă avem chef putem închiria o trăsură cu 72 de bănuți care să ne poarte până la Teatrul „Urania” sau la intrarea negoțului de cărți a lui Weisz Leo din Piața Andrassy (astăzi Bd. Revoluției) de la nr.13, iar la întoarcerea acasă să nu uităm să cumpărăm din minunata cremă Margit de la Farmacia Földes care oferea doamnelor epocii înfrumusețarea și rafinamentul feței.

„Haben sua fata libelli” – sau cărțile au propriul destin și povestea lor. Sper că dragul cititor va aprecia modestul nostru efort. Dacă am reușit să-i trezim interesul pentru cunoașterea trecutului orașului în această călătorie imaginară, cartea noastră și-a atins deja scopul.

Recomandare

Bognár Levente,

*Consilier C. L. M. Arad
viceprimarul Aradului la data
publicării ediției în limba maghiară*

Au trecut câțiva ani de când am vorbit pentru prima dată cu autorii acestei cărți despre necesitatea de a scrie și publica o carte istorică despre orașul nostru care să fie autentică.

Despre zona noastră mai restrânsă, Aradul. Un loc situat undeva în Europa, unde strămoșii noștri au creat o comunitate, valori comune și un oraș înfloritor care a fost casa și identitatea lor și a descendenților lor.

Această carte trebuia să fie adevărată și autentică pentru că în ultimii ani, sub influența propagandei național-comuniste, au apărut publicații a căror obiectivitate nu este principalul lor punct forte. Mai degrabă ele s-au limitat la o prezentare istorică incompletă, distorsionată, unilaterală. Autorii acestor lucrări incomplete par să fi evitat lucrările lui Fábrián Gábor, Márki Sándor sau Lakatos Ottó care oferă o imagine detaliată a orașului nostru și a comunităților care au contribuit la formarea lui...

Oricine este cu adevărat interesat de adevăratul trecut al Aradului putea să afle că acest oraș este suma valorilor pe care comunitățile sale naționale și religioase le-au creat de-a lungul secolelor de dezvoltare a așezării. Moștenitorii acestor valori sunt toți arădenii. Acest lucru trebuie recunoscut și de către generația de astăzi. A cunoaște și a recunoaște valorile și contribuțiile celui alt înseamnă să ne respectăm reciproc în secolul XXI. Fără prezentarea acestor fapte în zadar susțin unii că Aradul este un oraș al conviețuirii armonioase între naționalități.

Autorii acestei cărți și-au asumat sarcina importantă de a crește gradul de conștientizare a realității „de pe teren”. Comunitatea noastră este îmbogățită de o imagine de ansamblu istorică care umple golurile existente până acum, deoarece sunt folosite surse credibile în aceste scrieri. Sunt oameni care cunosc și își respectă orașul.

Opera comună a istoricilor noștri bazată pe fapte dovedite oferă o lectură de referință pentru toți cei interesați de orașul Arad și de toate orașele noastre. În această lucrare sunt prezentate amănuntele contribuției predecesorilor noștri, contribuție care se întinde de-a lungul mai multor secole, la întemeierea și dezvoltarea orașului, detalii care au fost ignorate de alții și care sunt în sfârșit puse la locul lor .

Capitolele cărții ne vorbesc despre formarea Aradului și despre procesul prin

care acesta a evoluat de la o simplă așezare riverană Mureșului până la stadiul de oraș european modern. În același timp obținem o descriere fidelă a procesului de urbanizare prin care cetățenii responsabili și conducătorii orașului de atunci au creat imaginea Aradului de astăzi și au așezat fundamentele sale sociale și economice.

Autorii introduc cititorul în atmosfera orașului nostru prezentându-i dezvoltarea sistemului instituțional condus de personalități care au definit dezvoltarea intelectuală și culturală a Aradului.

Rodul muncii înaintașilor noștri, Aradul este un oraș cu caracter european, cu o moștenire culturală cu care se poate mândri orice arădean și a cărei păstrare și valorificare ar trebui să fie responsabilitatea comună a întregii comunități locale. Conștientizarea valorilor noastre poate oferi o bază pentru crearea acestui simț al responsabilității. Această carte poate aduce un serviciu valoros în acest proces și sperăm că vor fi mulți arădeni care o vor citi.

Mulțumim autorilor și tuturor celor care au muncit din greu pentru a publica această carte .

Doresc ca această carte să întărească sentimentul identității arădene și patriotismul local al arădenilor. Să fie exemplu și pentru prezent atitudinea lui Gyula Salacz, fostul primar al orașului care a slujit orașul timp de 26 de ani. A muncit cu sârguință și a mărturisit că interesul orașului este primordial.

I. Opt secole pe drumul anevoios al urbanizării

Király András

Începutul, OROD

Amplasarea geografică este un factor major în dezvoltarea așezărilor. De-a lungul istoriei orașele au fost în general întemeiate de-a lungul râurilor sau la intersecția rutelor comerciale. În cazul orașului nostru întâlnirea dealurilor Podgoriei cu câmpia care ieșea din strânsoarea munților a creat condiții favorabile dezvoltării rutelor comerciale și a oferit o mare oportunitate pentru dezvoltarea unei așezări urbane. Sursele arheologice dovedesc că zona a fost locuită din cele mai vechi timpuri.

Fostul oraș Orod din timpul Regelui Bela al II-lea (1131-1141) a fost menționat în documentele regale încă de la începutul domniei sale. 1131 este data sângeroasei Adunări pe țară de la Orod, 68 dintre membrii săi căzând victime răzburării regelui și reginei. Li se imputa că au făcut parte din complotul care viza orbirea minorului Béla.

În 1135 domnitorul a fondat capitlul și centrul ecleziastic Orod. Orașul și cetatea care s-au dezvoltat aici au devenit proprietatea capitlului care și-a pus amprenta asupra dezvoltării lor.

La 24 noiembrie 1224 a fost sfințită o biserică uriașă în onoarea Sfântului Martin. Capitlul și-a păstrat importanța timp de aproape patru secole pentru că, potrivit documentelor, avea o arhivă care acoperea zece comitate. Între 1229 și 1552 a funcționat ca loc de autentificare și a eliberat 632 de certificate și diplome în limba latină luând și decizii controversate în chestiunile supuse judecății deoarece recurgea la „probe divine” ca proba fierului de foc sau proba cu apă.

Cetatea Orodului a fost menționată la începuturi ca cetate a comitelui. Era protejată de un șanț larg și mai târziu a intrat sub controlul capitlului. A fost menționată în șase documente între 1214 și 1240, dar se știa că în 1242 și 1285 tătarii au invadat-o. Cetatea își pierde treptat importanța, ceea ce era și o consecință a faptului că Béla al IV-lea a construit un nou sistem de apărare și din 1278 cetatea Șoimoș a fost ridicată la rangul de centrul militar.

Orașul Orod este menționat în documente ca civitas și oppidum, dar în 1358 era cu siguranță un oraș-târg deschis, neprotejat de ziduri. Avea venituri proprii, avea dreptul să organizeze târguri, fiind unul dintre centrele importante de tranzit pentru transportul sării.

Puține consemnări scrise menționează orașul, dar merită menționat actul din 1388 în care există o dispută asupra proprietății între autoritatea ecleziastică, capitlu și oraș. Documentul menționează Strada Mijlocului, strada care traversa orașul în direcția nord-sud.

Conform descrierilor cele două laturi ale străzii erau mărginite de o pădure deasă și de iazuri cu pești. Tot în secolul XIV, potrivit unui document de la sfârșitul secolului, prevestul Mihály i-a permis lui Posztóczy Miklós să repare biserica Sf. Petru și Pavel din apropierea orașului pe cheltuiala sa.

Datorită materialului scris insuficient și imprecis, a săpăturilor arheologice mai mult întâmplătoare și din lipsa altor dovezi materiale nu a fost clarificată cu adevărat o problemă importantă nici până în prezent, fiind dezbătută de secole cu argumente pro și contra. Si anume; care este relația dintre Orod și Arad, este vorba de aceeași așezare? Sau Aradul de astăzi este o continuare a vechiului Orod într-o locație nouă? Opiniile au fost împărțite de foarte mult timp în rândul istoricilor, iar pe baza stadiului actual al cercetărilor se pare că așa vor rămâne încă mult timp de acum încolo.

Potrivit vechilor nume mari ale istoriei locale – Fábíán Gábor, Lakatos Ottó, Peretsényi Nagy László – Orodul s-a depopulat treptat și a pierit odată cu înaintarea și răspândirea turcilor; ca oraș deschis acesta neputând oferi nicio protecție locuitorilor săi care, în mod natural, căutau mai mult locuri adăpostite. În schimb, Márki Sándor, referindu-se la documentele menționate mai sus, afirmă cu fermitate că Orodul și Aradul sunt pe aceeași locație în care s-a format odinioară Orodul, în aceeași zonă în care turcii au construit ulterior cetatea din Piața Cetății Vechi și Sarkadul de astăzi (zona cuprinsă între Piața Sârbească și podul Traian). În opinia sa, biserica Sf. Martin și Capitulul nu sunt monumente aparținătoare vechiului Orod ci sediul mănăstirii Bizere. Această afirmație a fost acceptată și de Somogyi Gyula și comunicată ca atare în monografia sa publicată la începutul secolului al XIX-lea.

De-a lungul timpului au evoluat și posibilitățile și metodele de cercetare ale științelor istorice. Materialul arheologic recent, dovezile fizice găsite și prelucrarea hărților militare austriece par să rezolve controversa.

La șapte kilometri înspre est de orașul de astăzi, în satul Glogovăț (Vladimirescu), ruinele Bisericii Sf. Martin mai există și astăzi în vecinătatea Bisericii Romano-Catolice, iar la 1-1,5 km distanță de acestea se găsesc și urme ale cetății.

Este foarte probabil ca vechiul Orod să fi suferit de pe urma distrugerilor provocate de armatele lui Doja în primăvara anului 1514, iar adunarea comitatensă să fi avut loc aici în 1517.

În 1550 din cauza creșterii tot mai mari a amenințării turcești, întreaga arhivă a capitlului Orod a fost evacuată la Alba Iulia, iar funcționarea sa ca loc de autentificare a încetat în 1552.

În septembrie 1551 orașul și cetatea au căzut pradă înaintării turcilor. Turcii au incendiat orașul și cetatea, în zona noastră începând astfel o nouă eră, cea a stăpânirii otomane care a durat timp de un secol și jumătate.

Formarea noului oraș

Izvoarele istorice și cei care se ocupă de istoria orașului sunt de acord că vechiul Orod a dispărut până în 1555 și există, de asemenea, acord asupra faptului că noul oraș – Arad – s-a format pe malul drept al Mureșului unde s-a dezvoltat și deja amintita Cetate Veche din zona Sarkad (zona Teba – Piața Sârbească).

De asemenea era important pentru turci să aibă puncte de trecere relativ sigure de-a lungul liniei riverane râului pentru a le permite să se conecteze cu zonele stăpânite aflate la sud de Mureș.

Noua cetate a fost construită pe malul drept al Mureșului, la cotul râului. Cetatea era înconjurată de ziduri și întărită cu scânduri. Importanța orașului și a cetății a fost sporită de faptul că până la ocuparea cetății de la Gyula în 1566, acesta a fost centrul sangeacului Arad (subdiviziune administrativă otomană). Locuitorii orașului au suferit din cauza războaielor în cursul cărora orașul și-a schimbat stăpânirea de mai multe ori pe durata Războiului de 15 ani. În 1607 prințul Rákóczi Zsigmond a reușit să recupereze orașul de la turci și, pe lângă titlul nobiliar, a donat orașul celor 160 de soldați sârbi care s-au remarcat prin vitejie în lupte. Luptele neconținute care s-au dat în oraș s-au soldat cu ruinarea Aradului și a împrejurimilor sale. Citând sursele vremii, Fábíán Gábor a descris faptul trist că întreaga regiune a fost atât de devastată încât, din lipsa animalelor de tracțiune, oamenii trăgeau singuri plugul.

Principele Bethlen Gábor a făcut pace cu turcii pentru a-și consolida stăpânirea în Principatul Transilvaniei, dar condiția pentru realizarea acesteia a fost predarea cetății de la Lipova. Drept urmare Principatul și-a păstrat independența, dar și pentru Arad a fost începutul unei perioade mai liniștite sub domnia Înaltei Porți. În timpul luptelor cetatea de pălânci a Aradului, aproape complet distrusă, a fost refăcută și reparată, iar paza ei a fost încredințată unui număr restrâns de oșteni din orașul care era de altfel slab populat.

1664, Wenceslaus Hollar

Cât de puțin populat a fost orașul este evidențiat în estimările sangeacului Gyula, așa numitele Defterii. În 1576 și 1579 defterdarii au estimat potențialul uman și material al sangeacului (subdiviziune administrativă otomană). La momentul primului recensământ pe listă erau 18 familii, în timp ce la a doua estimare pe listă

erau 19 familii. Aceste cifre se referă probabil la familiile care locuiau în zonele din jurul cetății deoarece mai multe brațe și ramuri moarte ale Mureșului împărțeau zona actuală a orașului în mai multe părți.

O schimbare decisivă în viața întregii regiuni a avut loc la sfârșitul secolului XVII și a fost provocată de re izbucnirea războaielor turco-austriece. La 12 septembrie 1683 Kara Mustafa care era marele vizir al oștirilor otomane a suferit o grea înfrângere la Viena și mai apoi la Șturovo. Contraatacul armatelor imperiale nu a putut fi oprit de turci, iar teritoriile aflate sub controlul semilunei au fost eliberate pe rând.

Aradul a fost eliberat de sub dominația turcă în 1688. Cetatea și orașul au fost ocupate de mercenarii lui Karalfa, iar turci au fost alungați. Imperiile austriac și turc au încheiat pacea de la Karlowitz în 1699. În ceea ce privește eliberarea a devenit foarte rapid clar că aceasta era interpretată foarte specific de către Habsburgi, însemnând practic integrarea noilor teritorii care ulterior au devenit treptat parte a Imperiului Habsburgic. Regatul Ungariei și Transilvaniei a intrat sub stăpânirea vulturului austriac. Următoarele decenii nu au dus la dezvoltarea orașului și nici nu au întărit sentimentul de securitate al locuitorilor. Războaiele austro-turce în curs au distrus în continuare așezările și au contribuit la depopularea teritoriilor.

Ca efect al păcii de la Karlowitz din 1699 Mureșul a devenit un râu de graniță între cele două imperii. Fiind centrul regiunii grănicerești Mureș, Aradul trebuia să aibă o cetate adecvată și un sistem de apărare pe măsură, astfel că cetatea din Arad a fost întărită semnificativ. Eugeniu de Savoya, comandantul suprem în războaiele antiotomane, a încredințat această sarcină baronului Harruckern. Lucrările de reconstrucție au fost efectuate între 1698 și 1701, iar reconstrucția cetății a fost încredințată baronului Du Mont, inginer militar. Cetatea dreptunghiulară era protejată de două bastioane de tip italian și două semibastioane; zidurile au fost întărite; porțile, bastioanele și sistemul de apărare exterior fiind format din așa-zisele raveline, în fapt metereze triunghiulare proeminente. Clădirile turcești au fost

demolate, iar în curtea interioară a cetății a fost construită o biserică franciscană, comandamentul, sediile străjerilor și depozitul de muniție.

Podul peste Mureș era protejat de o mică redută. Înspre direcția est se afla retrada – adică zona de retragere care a fost construită de la zidul cetății până la capătul dinspre râu. Aici erau apartamentele ofițerilor, barăcile, 14 clădiri rezidențiale și închisoarea. În 1716 cetatea a fost fortificată, clădirile reparate și chiar extinse cu corpuri noi; o cazarmă, un depozit de alimente, un depozit de praf de pușcă și un turn pentru praful de pușcă.

Protecția cetății și a regiunii grănicerești Mureș a fost încredințată soldaților sârbi cunoscuți sub denumirea de rați la vremea respectivă

1740 Senex, John

Colonizarea sârbească

Războaiele austro-turce au adus schimbări semnificative în compoziția etnică a regiunii noastre. De-a lungul istoriei, comunitățile sârbe au fugit într-un număr mare din teritoriile lor de baștină ca urmare a înaintării și cuceririi otomane, refugiindu-se înspre nord-vest. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, sub conducerea Patriarhului Arsen Cernović, 32.000 de familii din populația slavilor din sud au primit azil și permis de colonizare de la împăratul Leopold I.

Carta imperială din 1691 le-a permis să-și practice religia în mod liber și să-și construiască biserici și școli. În plus, împăratul a dat derogări populației slave din sud de sub incidența legislației imperiale, astfel că; atât în chestiunile ecleziastice, cât și în cele laice ei trebuiau să respecte hotărârile și rezoluțiile patriarhului. Chestiunile curente ale comunităților sârbe stabilite în zonă au fost lăsate în competența oficialilor aleși din rândurile lor. Diploma imperială a recompensat serviciul militar sârb care a

continuat să joace un rol important în sistemul de apărare a frontierei. Considerând poziția privilegiată a soldaților sârbi care serveau în armata imperială, în vederea evitării conflictelor cauzate de modul lor de viață și de obiceiurile lor, s-a încercat o oarecare izolare a acestor grupuri de populația civilă. 480 de grăniceri sârbi au fost colonizați la Arad împreună cu familiile lor care după calculele existente însumau peste 2.000 de persoane. În orașul nostru sârbii și familiile lor ocupau cetatea fortificată și zona adiacentă situată între Mureș și Mureșel, perimetru care forma o insulă naturală.

Orașul Cameral Arad

Habsburgii au organizat rapid teritoriile nou cucerite, iar Aradului i s-a dat statutul de oraș cameral, ceea ce însemna că obligațiile și dările trebuiau plătite către Camera imperială. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea orașul era compus din trei unități teritoriale – cetatea cu zonele sale exterioare, orașul sârbesc și orașul german. De-a lungul timpului vechea cetate a fost demolată, orașul german a fost dat uitării, dar orașul sârbesc ca parte integrantă a orașului este încă un concept viu. Este adevărat că nu îl mai numim oraș, dar numele zonei a rămas Raczfertaly (Rațfertai).

Harta Ungariei și Transilvaniei la 1752; Emanuel-Bowen-London

Orașul Sârbesc

S-a format pe o insulă naturală mărginită la sud de cetate și de Mureș, iar la nord de Mureșel. Mureșelul curgea de-a lungul traseului care parcurgea următoarele străzi – cunoscute după denumirea lor contemporană ca: strada Plevnei – strada Gr Alexandrescu – strada G. Barițiu – și în cele din urmă strada Pionierilor – unde se revărsa în Mureș. Mureșelul nu putea fi altceva decât o ramură a râului Mureș, nu mai lată de câțiva metri.

După cum îi sugerează și numele, primii care l-au populat au fost soldații sârbi care s-au stabilit aici inițial cu familiile lor, iar ulterior au venit comercianții și

artizanii. Potrivit înregistrărilor, în prima fază Orașul Sârbesc era format din 11 străzi și trei piețe, în care se aflau în total 157 de case. Existau grădini mari lângă și între case. Cele trei piețe erau: Piața Bocskay, Piața Sf. Petru și Piața Tököly. Lista străzilor era următoarea: str. Határ; azi Dornei, str. Alsó Molnár; astăzi V. Ureche, str. Sf. Petru, str. Boczkó; azi Tribunalul Dobra, str. Fűrj; azi parțial Ciocârliei, str. Fácán; azi parțial Ciocârliei, str. Lujza; azi Gavra, str. Gödör, str. Mocsár; azi parțial Cardoș, str. Akác; azi Cardoș, str. Angyal; azi Badea Cârțan. Grănicerii erau sub comandă militară.

Orașul German

A fost locuit de cetățeni de diverse etnii, fermieri și alții cu diverse alte ocupații. Dacă vrem să delimităm teritorial acest oraș, perimetrul era mărginit de Mureș, Mureșel, lacul de la Pădurice și Mureșul mort (alt braț al Mureșului). Cele trei piețe au fost: Piața Principală, Piața Szabadság (Libertății) – astăzi Piața Avram Iancu, Piața Új-városháza (Primăriei noi); azi parțial Bd. Revoluției, și cele 21 de străzi. Străzile sale erau: str. Templom; azi L. Blaga, str. Városháza, mai târziu Hunyadi; azi Gr. Alexandrescu, str. Szép, str. Asztalos Sándor; azi Plevnei, str. Eötvös; azi Bălcescu, str. Bárány, str. Petőfi; azi Unirii, str. Megye, str. Széchenyi; azi Horia, str. Kereszt, str. Batthányi; azi Episcopiei, str. Reggeli, str. Perényi; azi Goga, str. Magyar; azi parțial Goga, str. Három Fekete ló, str. Fábrián; azi Cicio Pop, str. Kovács, str. Teleky; azi Eminescu în parte, str. Kápolna; azi Calvin, str. Úri, str. Deák; azi Eminescu, str. Sziget, str. Zrínyi; azi Vasile Goldiș, str. Kigyó, str. Rákóczi; azi Barițiu, str. Kis karika, str. Kosár, str. Fő (Principală). Și lacul Asociației de patinaj. 84 de ferme aparținând pădurii Ceala au aparținut orașului la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Locația excelentă a orașului a încurajat Camera imperială să permită dezvoltarea orașului, acordându-i dreptul să aleagă un judecător și un primar ca prim pas.

O dată importantă în viața orașului a fost 6 octombrie 1702 când a fost vizitat de un comisar regal care a luat măsuri semnificative pentru dezvoltarea orașului. A autorizat construirea unei primării, a unui han, a unei fabrici de bere, a unui abator și a unei mori. În plus au fost autorizate fabricarea și arderea cărămizii, precum și exploatarea cuptoarelor cu țiglă. Orașului i s-a dat dreptul de a organiza târguri; târgul săptămânal fiind organizat joi, iar două târguri mari anuale puteau avea loc în ziua Sfinților Petru și Pavel și cea a Sfântului Dumitru.

Pe lângă acestea orașului i-a fost acordată o pecete proprie pentru o mai bună administrare a afacerilor publice.

Pe lângă concesiunile enumerate de comisarul regal în Freiheits Punkten (Scrisoarea de eliberare) a fost oferită și o oportunitate de a crește populația orașului datorită drepturilor acordate care au avut ca urmare faptul că mulți au fost cei care s-au mutat în orașul cameral, spre nemulțumirea rezidenților existenți. Aceștia se plângeau că nou-veniții apar din toate direcțiile fără nici un control și selecție, mai ales cei care nu aveau nicio ocupație. A fost imposibilă selecția meșteșugarilor pricepuți sau să se acorde preferință negustorilor serioși cu o reputație solidă.

Oamenii s-au înghesuit din toate părțile pentru că tuturor li s-au acordat drepturi civile în temeiul unui decret regal.

În plus o altă problemă semnificativă care a împiedicat dezvoltarea pașnică a vieții civile a orașului era generată de soldații sârbi. Comandantul și ofițerii trupelor grănicerești de pe Mureș s-au îmbogățit considerabil după ce au pus stăpânire pe stepele din jurul orașului, au ocupat grădinile goale, au deschis cârciumi și măcelarii fără autorizare și unii chiar au furat cerealele cetățenilor și alte recolte în multe rânduri. Cetățenii au asediat autoritățile cu plângerile lor constante până când în 1724 când s-a ajuns la un acord.

Aradul în secolul XVIII.

La sfârșitul primului deceniu al secolului al XVIII-lea anii războiului au revenit. Evenimentele războiului de independență legat de numele lui Rákóczi Ferenc al II-lea au ajuns și în orașul Arad. Orașul și cetatea au fost devastate din cauza arbitrariului provocat de trupele conduse de Károlyi Sándor în încercarea de a asedia cetatea. La 1 iulie 1708 a sosit la Dombegyháza (astăzi localitate în Ungaria situată la 18 km nord-vest de Arad) armata de kuruți care pe 7 iulie a ridicat un pod peste Mureșul și a asediat cetatea timp de trei zile cu artilerie grea, dar nu a reușit s-o ocupe. Cetatea a rezistat, dar orașul a suferit pagube semnificative deoarece kuruții, frustrați fiind de eșecul asediului, și-au revărsat furia asupra cetățenilor orașului. Între 17 și 19 iulie orașul a fost incendiat de trei ori, un număr mare de case fiind distruse în Orașul Sârbesc și în vecinătatea Bisericii Minorităților din Orașul German.

Aradul la mijlocul secolului XVIII

Primele recensăminte

După înfrângerea Războiului de Independență a lui Rákóczi a urmat o perioadă mai calmă, unul dintre rezultate fiind creșterea populației urbane, deschizând astfel și posibilitatea unui recensământ cameral general. Având în vedere statutul Orașului Sârbesc, recensământul a fost limitat la doar la Orașul German. Registrul include 102 familii de fermieri și 10 zilieri fără avere. Cetățenii dețineau 81 de terenuri arabile și 170 de acri de pajiști și poieni.

Număr curent	Numele și prenumele locuitorilor și agricultorilor	Terenuri arabile ale agricultorilor	Terenuri defrișate	Terenuri de cosit, pajști	După o săpă
1	Aradi Istók	–	–	–	–
2	Aradi Milos negustor	–	–	–	–
3	Balantin Anna, văduvă negustor	–	–	–	–
4	Baurik György	–	–	–	–
5	Beisser András	–	–	4	–
6	Bellichárk negustor	14	–	–	–
7	Bekeól György dogar	–	–	–	–
8	Bruckmüller János morar	–	–	–	–
9	Cserkvenin Siván	–	–	–	–
10	Csizán György armurier	–	–	–	–
11	Csizmáty György cizmar	–	–	–	–
12	Csurcsin Jován cojocar	–	–	–	–
13	Csurcsia Radák cojocar	8	–	15	–
14	Czimmermann Tamás	–	–	–	–
15	Dragoly	–	–	–	–
16	Dugovrath Nikola	–	–	–	–
17	Fi lkmann Boldizsár	–	–	6	–
18	Fischer Mátyás	–	–	–	–
19	Foncsár Liván olar	–	–	–	–
20	Fonczelt Jakab gardian	–	–	–	–
21	Heckman Boldizsár patiser	–	–	–	–
22	Heller János	–	–	–	–
23	Hieronyimus János	–	–	–	–
24	Hoffer Simon birjar surd	–	–	–	–
25	Horváth György	–	–	–	–
26	Kebel Jakab	–	–	–	–
27	Kelemen István	–	–	54	–
28	Klansner Tamás	–	–	–	–
29	Kohlf Ferenc dulgher	–	–	–	–
30	Kolb Gáspár lăcătuș	–	–	–	–
31	Kolb Orbán dulgher	–	–	–	–
32	Kosztá György negustor	–	–	–	–

Număr curent	Numele și prenumele locuitorilor și agricultorilor	Terenuri arabile ale agricultorilor	Terenuri defrișate	Terenuri de cosit, pajști	După o săpă
33	Kovács Márton croitor	–	–	–	–
34	Krausz János	–	–	–	–
35	Kreocsát Mihály negustor	–	–	–	–
36	Krommer Márton pantofar	–	–	–	–
37	Kurtner György birjar	2	–	12	–
38	Kussa croitor	–	–	–	–
39	Lager András pietrar	–	–	–	–
40	Lăcăuș András fierar	1	–	–	–
41	Ladtmann Tamás	–	–	–	–
42	Leffelberg Tamás dogar	–	–	–	–
43	Magyar Márk	–	–	–	–
44	Magyat Péter	–	–	–	–
45	Markovics György croitor	–	–	–	–
46	Marcule negustor	–	–	–	–
47	Marina negustor	–	–	–	–
48	Marko János negustor	–	–	–	–
49	Martin Miklós	–	–	9	–
50	Mihály Ferenc	6	–	8	–
51	Mihály György	15	–	–	–
52	Miklics Mihály croitor	–	–	–	–
53	Milner Márius morar	–	–	–	–
54	Mittár Ábrahám croitor	–	–	–	–
55	Móricz János birjar	2	–	6	–
56	Németh János	–	–	–	–
57	Oláh Péter negustor	6	–	6	–
58	Oláh Tódor	–	–	4	–
59	Otter Simon măcelar	–	–	–	–
60	Pinchán Vida birjar	–	–	–	–
61	Puklin Éva văduvă	–	–	–	–
62	Popovics Mihály bișnițar	–	–	–	–
63	Prodán Bajác băcan	–	–	–	–
64	Radiszáv negustor	–	–	–	–

Număr curent	Numele și prenumele locuitorilor și agricultorilor	Terenuri arabile ale agricultorilor	Terenuri defrișate	Terenuri de cosit, pajști	După o săpă
65	Radiszáv negustor	-	-	-	-
66	Radó Budin negustor	-	-	-	-
67	Rácz Gábor	-	-	-	-
68	Rácz János	-	-	-	-
69	Rácz Miklós	9	-	8	-
70	Rácz Milok	-	-	-	-
71	Rácz Vellya	7	-	6	-
72	Reinhold Pál tâmplar, consilier	-	-	-	-
73	Richter Vencel lăcătuș	-	-	-	-
74	Salamon Tamás	-	-	-	-
75	Schlosser György birjar	4	-	-	-
76	Schlosser Károly lăcătuș	-	-	-	-
77	Schwarz Tamás	-	-	-	-
78	Swarz Vencel	-	-	-	-
79	Stamberg János cărămidar	-	-	-	-
80	Steichele Kristóf tăbăcar	-	-	-	-
81	Stengl János Márton	-	-	-	-
82	Strangár Jakab cărăuș	-	-	-	-
83	Subin János măcelar	-	-	-	-
84	Suzolat József	-	-	-	-
85	Szablyás György armurier	-	-	-	-
86	Szalay János morar	-	-	-	-
87	Szász György	2	-	-	-
88	Sztipanovicsa văduvă	-	-	-	-
89	Tarich György	-	-	-	-
90	Torczia György croitor	-	-	-	-
91	Terczia Milátin cojocar	-	-	-	-
92	Teutlerin Szabina văduvă	-	-	-	-
93	Thodor János cizmar	4	-	14	-
94	Torfmayer Kristóf patiser	-	-	-	-
95	Tóth János	-	-	-	-
96	Trikel Mihály morar	-	-	-	-

Număr curent	Numele și prenumele locuitorilor și agricultorilor	Terenuri arabile ale agricultorilor	Terenuri defrișate	Terenuri de cosit, pajiști	După o săpă
97	Veszlin Antal	–	–	–	–
98	Vörös János birjar	1	–	18	–
99	Weisz Gotthard croitor	–	–	–	–
100	Vidó Mihály	–	–	–	–
101	Winkler János	–	–	–	–
102	Zapunczy Liván olar.	–	–	–	–
	Total	81	–	170	–

Zilieri fără avere.

Csacsek György,
Habert Bennua dogar,
Kolosváry György,
Libert Henrik,
Mali Miháts,

Németh József,
Pissonthaler György birjar,
Plokinger János hangiu,
Rácz Mittár săpunier,
Szaics András.

Orașul Cameral Arad are familii de moșieri	102.
Are familii de zilieri fără avere	10.
Are în total familii	112.
Aceștia au în total moși și pământ arabil	81.
Suprafețe de cosit și pajiști	170.

După ocupație sunt:

Tâmplar	1. Lăcătuș	3.
Dulgher	3. Măcelar	2.
Dogar	9. Posibil și crâșmari	
Pantofar	1. Morar	4.
Olar	1. Armurier	2.
Hangiu	1. Patiser, brutar	2.
Cărăuș, birjar	7. Croitor	7.
Honoratior	2. Săpunier	2.
Alți meșteri cu ocupații nedefinite	37. Băcan	2.
Negustor	13. Cojocar	3.
Meșter fierar	1. Cărămidar	1.
Pietrar	1. Tăbăcar	1.

Recensământul din 1720 a fost extins și în Orașul Sârbesc (Rațfertai) unde au fost recenzați 412 soldați și familiile lor. Pe lângă soldați au fost recenzați 36 de meșteri, 8 comercianți, 3 morari și 4 pescari. În Orașul German au fost recenzate 166 familii, în dreptul a 93 locuitori fiind trecute și ocupațiile. Cei mai mulți au fost meșterii, în număr de 57, dar găsim și hangii, cărauși, comercianți, morari și alte ocupații, în total 23. Aflăm din date că judecătorul se numea Hechmann Boldizsár, iar judecătorul înlocuitor Béli Márk.

Conform datelor recensământului aflăm că venitul anual al meșterilor era de 30 forinți. Aceste venituri erau realizate și de către comercianți și grăniceri. Cei cinci mari comercianți din oraș aveau un venit anual de 150 forinți, dar ei pe lângă comerțul cu vite se ocupau și cu creșterea vitelor.

Aflăm că cele mai bune pământuri erau în proprietatea soldaților, care ocupau discreționar noi parcele. Această stare de fapt a încetat odată cu desființarea regimentelor grănicerești de pe Mureș când s-au creat cutume solide privind proprietatea asupra terenurilor. Locuitorii orașului aveau în proprietate 795 de parcele. Cei mai bogați dețineau 70-75 parcele, iar cei mai bine situați 2503 parcele. Proprietatea soldaților însuma nu mai puțin de 9433 parcele. Printre ofițeri erau numeroși cei care dețineau 100-200 de parcele.

Odată cu recunoașterea drepturilor orașenești supravegherea camerală a încetat, iar comandantul grănicerilor și ofițerii, profitând de această stare, au ocupat abuziv terenuri din intravilanul și extravilanul orașului și au jefuit din bunurile cetățenilor. Autoritățile comitatului au fost asaltate cu plângeri din partea cetățenilor, situația detensionându-se abia în 1724, dar soluția a venit abia odată cu desființarea regimentelor grănicerești de pe Mureș.

Recensământul cetățenilor Orașului Cameral Arad la 1720¹

Agniskovics Joncza,

Aigner János,

Andrényi Jakab artizan/meșter,

Andrényi István artizan/meșter,

Andrényi Simon artizan/meșter,

Aragyán János,

Aragyán Mihály,

Arinhoffer Tamás artizan/meșter,

Armagyanin Iia,

Bablár György artizan/meșter,

Bablongyin Mittár artizan/meșter,

Babó György,

Babó István artizan/meșter,

Babó Milutin,

Babó Terkó artizan/meșter

Babó Vilma,

Banin János,

Begedinác Mihály,

Beisan Vince negustor,

Béli István zilier,

Béli Marc birău mic,

Berr Tódor hangiu,

Bója Corni,

Bója Brovtaya artizan/meșter,

Bojác Damascén,

Bojác Dávid hangiu,

Bojác Dragvilo,

Bojác Márton,

Budai Rakó artizan/meșter,

Bugariu Broján negustor,

¹ Arhiva regală maghiară – secția veche.

<i>Bugasiu Iván,</i>	<i>Jukaczki Arszin artizan/meşter,</i>
<i>Burger tâmplar,</i>	<i>Jung Xard hangiu,</i>
<i>CsamadácZ Jusztó,</i>	<i>Jurko György artizan/meşter,</i>
<i>Cserni János,</i>	<i>Kanisa,</i>
<i>Csizmár Péter artizan/meşter,</i>	<i>Kasapin Sivko artizan/meşter,</i>
<i>Csizmás Cusmon artizan/meşter,</i>	<i>Kecskemerácá Sivko,</i>
<i>Csizmás Demjén,</i>	<i>Kégli Jakab hangiu,</i>
<i>Csizmás Gábor artizan/meşter,</i>	<i>Kelmi István zilier,</i>
<i>Csizmás Tódor artizan/meşter,</i>	<i>Kinglieb Joan,</i>
<i>Csizmadia György artizan/meşter,</i>	<i>Klein János artizan/meşter,</i>
<i>Csizmadia János artizan/meşter,</i>	<i>Kolb Ferenc birjar,</i>
<i>Csizmadia Miloszláv,</i>	<i>Kozta artizan/meşter,</i>
<i>Csoravi Liván,</i>	<i>Krausz Godelfried hangiu,</i>
<i>Csosz Péter birjar,</i>	<i>Krausz János birjar,</i>
<i>Csömölvári Mlagen artizan/meşter,</i>	<i>Kresztó artizan/meşter,</i>
<i>Csurcsia Rafael artizan/meşter,</i>	<i>Kuzmon,</i>
<i>Czaurus Antal artizan/meşter,</i>	<i>Lasni János negustor,</i>
<i>Czigán Stoján.</i>	<i>Lauthapach József hangiu,</i>
<i>Czoyo Csernic artizan/meşter,</i>	<i>Lautman Tamás artizan/meşter,</i>
<i>Daszner János,</i>	<i>Lets Lőrincz birjar,</i>
<i>Deák Mihály negustor,</i>	<i>Limocz Timkó negustor,</i>
<i>Douretrovich Ábrahám artizan/meşter,</i>	<i>Loncsár István,</i>
<i>Exel Ádám artizan/meşter,</i>	<i>Lower József,</i>
<i>Gergh Mihály hangiu,</i>	<i>Lubeisz János,</i>
<i>Gergh Miklós,</i>	<i>Lub</i>
<i>Gothhuber János,</i>	<i>Mái András,</i>
<i>Gracsanin Mihály negustor,</i>	<i>Máli Mihály negustor,</i>
<i>Gyurka Icit,</i>	<i>Máli Mihály negustor,</i>
<i>Hagyja Broján,</i>	<i>Markó Béla negustor,</i>
<i>HalácZ János,</i>	<i>Markó János,</i>
<i>HalácZ Simon,</i>	<i>Marinkó,</i>
<i>Hechmann Boldizsár biräu,</i>	<i>Marsin Miklós artizan/meşter,</i>
<i>Hegler Jakab artizan/meşter,</i>	<i>Mártin Miklós artizan/meşter,</i>
<i>Hogyin Pál negustor,</i>	<i>Mathiacz János zilier,</i>
<i>Horvát György artizan/meşter,</i>	<i>Mészáros János artizan/meşter,</i>
<i>Icsál Hieronimus,</i>	<i>Miller János artizan/meşter,</i>
<i>Ineme János hangiu,</i>	<i>Miller Novák,</i>
<i>Jagbirger János negustor,</i>	<i>Mikics Mátyás artizan/meşter,</i>
<i>Jancsi János, zilier,</i>	<i>Moger János,</i>
<i>Járich János artizan/meşter,</i>	<i>Molnár Balázs artizan/meşter,</i>
<i>Jeromer Marcel artizan/meşter,</i>	<i>Móricz Tamás,</i>
<i>Jescsiás Mittár birjar,</i>	<i>Nedelko,</i>
<i>Jovo Sovi,</i>	<i>Neimüér Antal artizan/meşter,</i>

*Német János hangiu,
 Netko,
 Oláh István,
 Orniproster Mátyás artizan/meşter,
 Pop,
 Paucz Pál,
 Péter Lőrincz birjar,
 Pissoff György artizan/meşter,
 Prodán Bojác,
 Puskanin Risztó artizan/meşter,
 Quoxa János,
 Rác János,
 Rác Mihály,
 Rác Miklós,
 Ratihard Pál artizan/meşter,
 Reishuber Xristophorus,
 Richter Venczel artizan/meşter,
 Reisetaller György hangiu,
 Romi Liván artizan/meşter,
 Sobl Verbanus artizan/meşter,
 Scolár Moysin,
 Scorhuber János birjar.
 Semmper Antal,
 Sorbegyi István,
 Siczenhoffer Simon,
 Suszter Jakab birjar,
 Schloszer András artizan/meşter,*

*Schloszer György negustor,
 Srobl János artizan/meşter,
 Starac Lazo,
 Starac Maxim,
 Stoiko Jovin negustor,
 Strangar Jakab artizan/meşter,
 Svarcz György birjar,
 Svarcz Vencel,
 Terzia Miklós artizan/meşter,
 Terzia Mihály artizan/meşter,
 Terzia János artizan/meşter,
 Temesvária Brankó artizan/meşter,
 Tortáncz Antal birjar
 Tirto János,
 Tringli Mihály artizan/meşter,
 Umorlin Dániel artizan/meşter,
 Veisz János birjar,
 Vonbord Claud artizan/meşter,
 Vörös János birjar,
 Vinkuza Mihály,
 Vuicza Mihály,
 Vláh Péter,
 Vláh Markó,
 Vláh Kiszál,
 Vláh Graicson,
 Vláh Tódor*

Recensământul cetăţenilor militari sârbi ai Oraşului Cameral Arad la 1720

*Acskovics Jovucza zilier,
 Adria Romi artizan/meşter,
 Arhanaczko Oroszlanosan zilier,
 Armagynin Ilia zilier,
 Barecz Szoiko,
 Bavko Csia,
 Balaczovics Pavel,
 Babó Mercia zilier,
 Bazagyin Gyuro,
 Barjavvarovics Jovan,
 Barbil Gavriilo,
 Bacsniko Szoiko,
 Bacsovcsin Petár artizan/meşter,*

*Bacsvanin Athanasko zilier,
 Babin Marián zilier,
 Bako Milos,
 Babnizer Gyurka,
 Berták Radisa,
 Berkucza Siván,
 Beslia Grujo,
 Berko Sivan artizan/meşter,
 Beczlangyin Jovan,
 Belgradinacz Joso băcan,
 Birov Savo Máli,
 Biro Stephan,
 Biloberka Sivan, Bosnyak*

<i>Marko Corveni,</i>	<i>Csoszó Lukics,</i>
<i>Boingor Trifun,</i>	<i>Csuczo Iván,</i>
<i>Bosidár Vujo,</i>	<i>Csokovecz Mihály,</i>
<i>Bosnyakov Radoszáv,</i>	<i>Csokovác Radován zilier,</i>
<i>Bosits Paval,</i>	<i>Csongradác Sztojánov artizan/meşter.</i>
<i>Bocskala Radoszáv,</i>	<i>Csongrodác Radoica,</i>
<i>Botni Livi,</i>	<i>Csobán Radoszáv,</i>
<i>Bogarasinin Lazo,</i>	<i>Csobán Miloszáv,</i>
<i>Borko,</i>	<i>Csobán Nedo,</i>
<i>Bubasa Maxim,</i>	<i>Csobán Gyurka,</i>
<i>Buzagyin Sivan,</i>	<i>Csonin Síván,</i>
<i>Buzagyia Petimics,</i>	<i>Csolyak Velya,</i>
<i>Bugasiu Perul,</i>	<i>Csoics Relya,</i>
<i>Bugasiu Milko,</i>	<i>Csurcsia Moysa,</i>
<i>Bugasiu Jovan artizan/meşter,</i>	<i>Csurcsia Iszák artizan/meşter.</i>
<i>Buzagyin Trumo,</i>	<i>Csurcsia Osztoja artizan/meşter,</i>
<i>Bugami Marko,</i>	<i>Csurcsia Petko artizan/meşter,</i>
<i>Buganin Péter.</i>	<i>Csurcsia Petár artizan/meşter,</i>
<i>Buganin Péter junior,</i>	<i>Csurcsia Sztoiko artizan/meşter</i>
<i>Blaso,</i>	<i>Csurcsia Csoyo,</i>
<i>Brancsics Mali,</i>	<i>Dabo Tabak artizan/meşter.</i>
<i>Breczrukin Radan,</i>	<i>Dálác Vuko,</i>
<i>Czerni Gyurka,</i>	<i>Dalác Pejó,</i>
<i>Czerni Mato,</i>	<i>Dánics Jován,</i>
<i>Czerni Vuicza,</i>	<i>Deák Radován,</i>
<i>Czerveny Marko,</i>	<i>Drppác Stoics,</i>
<i>Czerveni Nikola,</i>	<i>Depalovics Sztojo,</i>
<i>Czyvulo Radosav,</i>	<i>Dobroszávni Nomir,</i>
<i>Csalinasz Noso,</i>	<i>Dohrostiv ronyauici,</i>
<i>Cserni Monar,</i>	<i>Dobroszáv Stipan,</i>
<i>Csekorgyia Marko,</i>	<i>Doleman Sztaracz,</i>
<i>Csizmás Nesko artizan/meşter,</i>	<i>Egri Miksa căpitan,</i>
<i>Csizmás Gregoria artizan/meşter,</i>	<i>Filipov Sivko,</i>
<i>Csizmás Marinko artizan/meşter,</i>	<i>Gavran M. Vigil,</i>
<i>Csizmás Kreszta artizan/meşter,</i>	<i>Gavran Gyurko,</i>
<i>Csismás Milos artizan/meşter,</i>	<i>Gavodar Milics,</i>
<i>Csismás Jovan artizan/meşter,</i>	<i>Gerbavi Pejó,</i>
<i>Csismás Kuzman,</i>	<i>Gomovics Sivan zilier,</i>
<i>Cstpcsíei Lázár,</i>	<i>Goloyavuka Szuba,</i>
<i>Csipcsics Osztoja,</i>	<i>Glui Ocztója,</i>
<i>Csizmadia Mihok artizan/meşter,</i>	<i>Gruics Síván,</i>
<i>Csotani Péter,</i>	<i>Granatir Radoszáv,</i>
<i>Csokov Marko,</i>	<i>Gregona zilier</i>
<i>Csokov Miat,</i>	<i>Grujo Mihály,</i>

Grujo Tuczo,
 Gruyo,
 Grubanov Mitre,
 Grodics Sivko artizan/meşter,
 Gyezdivoi zilier,
 Gyurka locotenent.
 Gyurka jurat, negustor,
 Gyurka Miloszáv,
 Gyurinác Páter,
 Gyulinác Szavo,
 Gyulinác Radivoi,
 Gyulinacz Mihát,
 Gyulimác Joko,
 Gyulác Kuzmaja,
 Hajduk Peja.
 Hajduk Nikola,
 Hajduk Kreszta,
 Hajduk Sztoján,
 Hatyin Miroszáv,
 Iván Csáics,
 Jabak Vuica artizan/meşter,
 Jakcsicsa Máli,
 Janicska Jován,
 Jako Maxim,
 Jegerác Demeter,
 Jegerác Mihailo,
 Jegerác Mihály,
 Jegerác Czviój zilier,
 Jeirics Marko,
 Jenesovics Mittra,
 Jeremia Čăpitan,
 Jitek Radoszáv,
 Joamics Malicza,
 Jován locotenent,
 Katona Ádám,
 Katona Petko,
 Katona Nikola artizan/meşter,
 Katona Laza,
 Katona Belán,
 Katona Illia,
 Katona Jeso,
 Katona Simo,
 Katona Sztoiko,
 Katona Ilyés.

Katona Illia,
 Katona Miho,
 Katona Nikola,
 Katona Gyurko,
 Katona Péter,
 Katona Sztojan,
 Katona Grosso,
 Karin András,
 Kapamagyin Viát artizan/meşter,
 Kerbal Mato,
 Kersikaja Marko,
 Ketrenicza Sivko,
 Kerkbalta Grujo,
 Kelyn Nikola,
 Kiurszki Sivan artizan/meşter,
 Kiura Nikola,
 Kosztnicsár Gyurko,
 Kosztnicsár Péter,
 Kosztnicsár Marin,
 Kovacsovics Osztoja,
 Kovacsovics Szavan,
 Koláz Radoszáv,
 Koláz Milko artizan/meşter,
 Koutrics Nikola,
 Kocsias Vaszo,
 Kocsias Miladin,
 Kolár Gyuro,
 Koczmiczár Milos,
 Konstantina Mejo pescar,
 Koja,
 Kupar Broján,
 Kurucz Broján,
 Klaszti Jován,
 Klakovi Poicza,
 Klaics Gavullo,
 Krekics Maro,
 Krányik Vuk
 Kreszta,
 Lalosovics Gyera,
 Lasicsics Milos,
 Lisicsics Neso,
 Lazin Vuiko,
 Lazin Trifun,
 Lakatos Bóra,

Leta Sivan,
Livan zilier,
Liokovics Stipán artizan/meşter,
Losics Mihály.
Loncsár Lazo,
Loncsai Mihály,
Lucsánszki Gyujó,
Lupsics Marko artizan/meşter,
Lupsics Jován artizan/meşter,
Lubaricza Jován artizan/meşter,
Mazgo Marko,
Madusir Joso artizan/meşter.
Mato Cerni negustor,
Matni Vuica,
Magyar Síván,
Magaracsics Jovan,
Marián locotenent, pescar,
Malcsinbrat Pavel,
Malcsinbrat Lukas,
Máli Gyurira,
Máli Bubo,
Máli Miklós,
Máli Markó zilier,
Máli Illica zilier,
Máli Stevan,
Malibriov Osztaja,
Mihály locotenent,
Milaván Vecilif artizan/meşter,
Miklós Nikola,
Milics Romi,
Milecsics Radoszáv,
Milicsics Raicza,
Mirin Vuica,
Mihasav Naum,
Mirovszavlin Momir,
Mihailo,
Mihok Rocko,
Misko rebellis,
Mudrich Trifun,
Mucsiszaba Sivko,
Mundics Sztoján,
Munivan Ivan,
Nagylakcsanin Boj,
Nagylakcsanin Boso,

Nagylakcsanin Nikola,
Nasztin Miskó artizan/meşter,
Nenád Vexilif (stegar), artizan/meşter,
Nenadov Gyurka zilier,
Nedelkics Sztojko,
Nessesich Jovan,
Nikolo Jabak artizan/meşter,
Ninkovics Petár,
Ninko zilier,
Novák pescar,
Novák Mutavi,
Nocsovics Vidák,
Nyeskó pescar,
Orlanics Nedelkó,
Pininacz Gyurecz,
Panjanacz Sztojan,
Pancsovacz Szuba,
Parnyik Mandari.
Pallia Ferko,
Perkovics Javan,
Perila Radoszáv zilier,
Perla Radoszáv,
Perla Béla,
Perla Rako,
Perla Gyruka,
Perla Lipot,
Perla Jovan zilier,
Perla Nikola,
Petár zilier,
Perdikucska Vacil,
Perbul Thodor,
Pero Sztojakov,
Peperin Sivko,
Potrovics Osztoja pescar,
Peics Trumo,
Pejo Gluhi,
Pesiamosanin Illia,
Pecskanin Palko,
Pecskanin Jovan,
Pecskinacz Luca,
Péter Muliszav,
Pili jurat,
Pobunin Braye,
Posztica Illia zilier,

<i>Popov Radiovi</i>	<i>Szabó Lazo negustor,</i>
<i>Popav Plavto,</i>	<i>Szabó Gyuro negustor,</i>
<i>Popovret Sztoiko,</i>	<i>Szabó Péter,</i>
<i>Poplok Mittar zilier,</i>	<i>Szakács Illia,</i>
<i>Pobarecz Jovan,</i>	<i>Szaradacz Osztaja</i>
<i>Pubun Thodor,</i>	<i>Szalaguarda Paval,</i>
<i>Putunyik Sztaracz,</i>	<i>Szapungyia Jocko artizan/meşter,</i>
<i>Putunyik Marko,</i>	<i>Szedi Lazo,</i>
<i>Puzikoza Gyura,</i>	<i>Szegedinacz Milos,</i>
<i>Plavsin Mirko,</i>	<i>Szemlecsan Mirko,</i>
<i>Plaskovics Csudimir,</i>	<i>Szentyanni Branko artizan/meşter,</i>
<i>Prada Nikola,</i>	<i>Szerbegyin Osztoja artizan/meşter,</i>
<i>Prackoboyecz Stephan,</i>	<i>zilier,</i>
<i>Radomirov Vuica,</i>	<i>Szivacz Sztipan,</i>
<i>Radovanec Mali,</i>	<i>Szuba Gyulanac,</i>
<i>Radovan Jovan,</i>	<i>Slovak Jovan,</i>
<i>Radovan Magazas,</i>	<i>Szmilasics Paval,</i>
<i>Radivoi Jakoblov,</i>	<i>Sztankics Marko,</i>
<i>Radivoi Bosnyak zilier,</i>	<i>Sztanivukovics Kreszta,</i>
<i>Radivoi Bosnyak,</i>	<i>Sztaracz Gyura zilier,</i>
<i>Raniszáv Szivacz,</i>	<i>Sztanoja Máli, Sztaracz Iván,</i>
<i>Raniszáv Brodási,</i>	<i>Sztaracz Radoica,</i>
<i>Radicsinszki Sztojan artizan/meşter,</i>	<i>Sztaracz Dorasan,</i>
<i>Ravoicsics Monir,</i>	<i>Sztaracz Jovan,</i>
<i>Ráják Milos,</i>	<i>Sztaracz Plavko zilier,</i>
<i>Romi Sztoiko,</i>	<i>Sztaracz Petár,</i>
<i>Roicz János,</i>	<i>Sztaracz Blagoc,</i>
<i>Rupár Vujo,</i>	<i>Sztari Gyuró negustor,</i>
<i>Rusnyák Mibo,</i>	<i>Sztojan Mersavi,</i>
<i>Rusnyák Trifun zilier,</i>	<i>Sztojan Jakonya,</i>
<i>Sagan Jovica,</i>	<i>Sztojan Gavrillo,</i>
<i>Sárác Sztoján,</i>	<i>Sztoin Mihát,</i>
<i>Seper Milics zilier,</i>	<i>Sztojan Golágy,</i>
<i>Serbegyia Grujo,</i>	<i>Sztojancsev Vuica artizan/meşter,</i>
<i>Siván pescar,</i>	<i>Sz. Poteracz Beda,</i>
<i>Sipos Pető,</i>	<i>Sztrasa Czoijo,</i>
<i>Soracz Jovan,</i>	<i>Szverzia Illia pescar,</i>
<i>Suppono Vazo,</i>	<i>Taidaukovics Péter pescar,</i>
<i>Skoplanin Jovan,</i>	<i>Tapkal Sivan,</i>
<i>Stanoe Marko zilier,</i>	<i>Tekelniczet Rusia negustor</i>
<i>Stephanov Brato,</i>	<i>Terzia Sztanko artizan/meşter,</i>
<i>Stephanov Mitre,</i>	<i>Terzia Dávid artizan/meşter,</i>
<i>Stepam Niko,</i>	<i>Terpi Gyurko,</i>
<i>Stevinbrat Nikola,</i>	<i>Topulovics Jovicza negustor</i>

<i>Tosbicsics Jovan</i>	<i>Vitricza Szima,</i>
<i>Tököli Venczelin,</i>	<i>Vodenicsár Mihály morar,</i>
<i>Török Raka,</i>	<i>Vodenicsár Jovan morar,</i>
<i>Thodorov Milovan,</i>	<i>Vodenicsár Milko morar,</i>
<i>Thodorác pescar,</i>	<i>Voinovics Mihály artizan/meșter,</i>
<i>Thomasinczky Boso zilier,</i>	<i>Vucziproja Venczelin,</i>
<i>Sz. Thomasinin Sztipan,</i>	<i>Vujo Romi artizan/meșter,</i>
<i>Thomasinin Milinko,</i>	<i>Vucseta Sivan,</i>
<i>Varjasanin Sivko,</i>	<i>Vukovics Janko artizan/meșter,</i>
<i>Varjasanin Vuisko,</i>	<i>Vlaikovics Misko,</i>
<i>Varagyanin Jovan,</i>	<i>Vláh Jovan,</i>
<i>Varagyanin Péter,</i>	<i>Vláh Petru.</i>
<i>Varagyan Sztanko,</i>	<i>Vláh Jovanin,</i>
<i>Veczelin Tabak,</i>	<i>Vláh Neda,</i>
<i>Velicsko zilier,</i>	<i>Vláh Jovan,</i>
<i>Viliszav Vexilif,</i>	<i>Vláh Gyurgy.</i>

Potrivit statisticilor din 1720 cetățenii Orașului Cameral Arad aveau 795 de parcele, din care teren de cosit era pentru 526 de căruțe și 84 de parcele cu viță de vie. Moșia totală era de 123 de acri în mâinile cetățenilor și 9 acri în posesia zilierilor.

Soldații dețineau de peste zece ori mai mult teren, aceștia având 9.433 de parcele de pământ, pajiști pentru 1.816 căruțe și 48 de parcele de viță de vie. Erau 381 de soldați împroprietăriți și 31 de soldați zilieri. Suprafața totală era de 1774 de acri.

Cel mai bogat dintre cetățeni era negustorul Gracsanin Mihail care avea 72 de coți de pământ și fân pentru 15 care; Elisei, judecătorul principal, avea 36 de coți de pământ și pajiști pentru 21 de care de fân; Herschmann Boldizsár, judecător al orașului, avea 48 de coți de pământ și pajiște pentru 14 căruțe cu fân de cosit; Schlosser George avea 36 de coți de pământ și 9 vii; Negustorul Mali Mihály avea 24 de coți de pământ și 6 vii. Dintre ciobani de menționat sunt: Babó Ferenc care avea 42 de coți de pământ, pajiște pentru 7 căruțe și 5 parcele cu viță de vie și Miklós Terzia care avea 30 de coți de pământ și pajiște pentru 6 căruțe de fân.

Printre soldați erau mulți care aveau 100 până la 200 de coți de pământ. Deci, între proprietatea cetățenilor și cea a soldaților era o diferență majoră. Soldații au luat în stăpânire cele mai bune pământuri, cetățenii pe cele mai sărace și nici măcar acelea nu puteau fi stăpânite netulburat de către cetățenii săraci pentru că dacă domnii le-ar fi plăcut ar fi ocupat pământurile din oficiu și nu exista nici un „recurs” împotriva acestei ocupații.

O împroprietărire solidă a urmat abia după dizolvarea regimentelor grănicerești militare.

Ottó Lakatos – Arad II., 1881, 207–214. 11.

Aradule, Aradule noroios

...spunea zicala din epocă, iar apoi a continua...nici oraș, și nici sat. Sunt multe adevăruri aici pentru că albia Mureșului a fost destul de instabilă mult timp și drept urmare prin oraș treceau două brațe active; Mureșelul care despărțea Orașul Sârbesc de Orașul German, și Canalul cu apă vie, cunoscut actualmente sub numele de Mureșul Mort. În plus, au existat patru-cinci pârâuri capricioase care se umpleau adesea cu apă din cauza revărsărilor frecvente ale Mureșului, dar dependența de Camera imperială făcea dificilă sistematizarea și dezvoltarea unui peisaj urban ordonat. Până la începutul secolului al XIX-lea orașul nu avea nicio stradă pietruită.

Au fost luate măsuri pentru a ajuta la schimbarea peisajului urban și pentru a accelera procesul de urbanizare. Scenele războaielor austro-turce s-au îndepărtat din ce în ce mai mult de oraș, drept urmare în 1741 regimentele grănicerești au fost desființate, iar orașul a fost trecut în proprietatea Trezoreriei riverane Mureșului. Prin aceasta orașul a încetat să mai fie centrul regiunii de graniță, oferindu-i-se posibilitatea de a accelera dezvoltarea civică.

În 1746 decretul Mariei Tereza a unit Orașul Sârbesc cu Orașul German, iar Aradul a rămas sub jurisdicția comitatului ca oraș cameral. Decretul a abolit privilegiul grănicerilor sârbi, iar un număr mare de soldați activi au fost redirecționați către alte zone de grăniceri.

Potrivit decretului, etniile care locuiau aici; maghiarii, germanii, românii, sârbii formau o comunitate – cetățenii Aradului – Orașului i s-a dat dreptul de a adopta reglementări proprii, a fost ales consiliul orașului, iar conducătorii orașului s-au rânduit după o anumită ordine; primarul, judecătorul și trezorerierul au fost aleși dintre locuitorii maghiari, germani și sârbi; în timp ce consiliul orașului era format din cinci consilieri romano-catolici și cinci de rit oriental. Grefierul era romano-catolic în toate cazurile.

Un alt recensământ a avut loc în 1774 și datele arată un trend ascendent. În orașul unit existau 1.100 de case în care locuiau 1.249 de familii. Acest număr includea cele 25 de familii nobiliare care locuiau în oraș și casele lor. În oraș erau 219 meșteri și 51 de comercianți, dar datele arătau că majoritatea erau încă fermieri și crescători de animale. Majoritatea celor 790 de fermieri dețineau între 10 și 15 acri de pământ, în timp ce cei mai bogați dintre ei dețineau între 40 și 50 de acri.

Situația conducerii Camerei Regale Arad în 1774¹

Până în 1746 majoritatea locuitorilor Aradului era formată din sârbi; grăniceri și familiile acestora. Ei formau, de asemenea, o parte separată a orașului. Dar glorioasa noastră Doamnă Regina Maria Tereza a desființat privilegiul special al Orașului Sârbesc (Rácváros – Ratfertai) și a înglobat ungurii, germanii, sârbii și românii în Camera Regală a Aradului care a câștigat dreptul de a legifera și de a alege Consiliul Orașenesc în așa fel încât, alternativ în fiecare an, să fie primar

¹ Extras din 'Conscriptio-Regio-Camoralis Dominalis Arad 1774.' Document obținut prin bunăvoința procurorului cameral regal Koliányi Mór prezentat cititorilor noștri în același mod, întrucât am considerat că este interesantă imaginea vremii.

sau judecător un sârb de rit oriental, respectiv în anul următor un german sau un maghiar catolic; pe lângă care au fost rânduiți 5 consilieri catolici și 5 consilieri de rit oriental pentru a rezolva treburile orașului.

Notarul orașului trebuia să fie catolic.

*

În Arad existau două biserici catolice. Una aparținea minoriților din oraș care au predat retorică pe lângă orele de gramatică; cealaltă era a franciscanilor și era situată în cetate.

Parohia era a minoriților.

*

În acel an în orașul Arad existau 1.100 de case, inclusiv 25 de locuințe nobiliare. În Arad erau 1249 de familii, aici erau numărați și nobilii.

Din acest număr se poate observa că orașul cameral Arad putea să aibă o populație de aproximativ 5000 – 6.000 de locuitori.

Capii familiilor erau parțial comercianți și parțial meșteșugari care plăteau dări pentru toate meșteșugurile lor, dar mulțimea mare era angajată în agricultură și creșterea păsărilor.

Pe lângă cele 1.100 de case numerotate în oraș existau următoarele clădiri nenumărate:

Mănăstirea minorită cu școala;

Biserica franciscană din vechea cetate;

Oficiul treizeciuirii, Camera Regală, Oficiul salin cu depozitele de sare;

Vechea berărie cu vase de cupru bogat echipate care a fost închiriată în 1769. Întregul echipament a fost estimat la 7108 forinți și 35 coroane. Aceasta berărie era pe strada Domnească (Uri) în vecinătatea Capelei Sfântului Florian. Această berărie bine întreținută a fost cumpărată de orașul Arad în anul 1771 la prețul de mai sus.

În afara orașului la un sfert de oră distanță, pe drumul de lângă insulă, la jumătatea drumului în construcție se afla o nouă berărie a trezoreriei; această fabrică de bere costa 37.666 forinți.

În plus, o serie de clădiri în afara de acestea erau:

Clădirea comitatului;

Primăria;

Biserica Sârbească de rit Răsăritean – Ortodox din Ratfertai (Orașul Sârbesc) și o alta biserică în Orașul German;

Çcoli primare; maghiară, germană, sârba și română;

Cazarma orașului;

Palatul central și palatele din cartiere ale episcopului român de rit răsăritean-cu opt popi tolerați care îndeplineau îndatoriri ecleziastice conform privilegiilor deținute;

Oficiul poștal;

Oficiul vamal la ieșirea spre Aradul Nou și spitalul orășenesc.

Existau 11 case israelite nenumărate împreună cu sinagoga,

Parcela pentru casă a lui Pulkov Moise
 Parcela pentru casă a lui David Plau.
 Winkler Herschel avea jumătate de parcela pentru casă.
 Kálmán Jakab – parcelă pentru casă
 Piukes Jakab-teren de casă.
 Elijah James-teren de casă.
 Jakab Palkov – teren de casă.
 Wolf Jakab – teren de casă.
 Léld Nathan – teren pentru casă.
 Lébl Schneider și Léz Moses-teren pentru casă.
 Goldschidt Michael și rabinul – teren pentru case.

*

Se organizau trei târguri pe țară în Arad; unul de Ziua Sfântului Dumitru, unul în cea a sfinților Petru și Pavel și unul în Duminica Floriilor. Primele două târguri se țineau după vechiul calendar. Târgul săptămânal se ținea în fiecare vineri.

Târgurile cunoscute erau aglomerate și aduceau beneficii deloc neglijabile locuitorilor.

*

În cartierul Poltura existau grădini cu plantații de viță de vie.

Camera nu avea niciun folos din aceste plantații deoarece proprietarii nu plăteau dijmă, ba mai mult, beneficiau de facilități pentru a-și comercializa liber vinurile timp de șase luni.

*

Suprafața agricolă a orașului Arad avea 8544 de acri și era compusă din suprafața cătunelor Sânpaul, Gellény, Çega care era cunoscută și ca Szög, Sarczháza sau Szerecs, Péll, Orovill și Gai.

Se învecina la est cu Micălaca, la sud cu râul Mureș, la vest cu pusta Andrassy și Sântoma, la nord cu pustele Marczibányi, Variaș, Pétertry, Lovriszy, Sânpaul și Bohuș Zimand.

Veniturile vistieriei Aradului în 1774

Aradul era un oraș de câmpie liber scutit de sarcina dărilor moșierești. Sub președinția lui Andrassy István, consilier de curte și comisar domnesc între Trezoreria regală și orașul Arad a fost încheiat următorul contract:

În primul rând. Orașul Arad livrează 600 de franci pe an fiscului regal.

În al 2-lea rând. Măcelăria boierească plătește 200 de franci.

În al 3-lea rând. Plătește 153 de forinți pe an pentru cele 25 de mori de pe Mureș (6 forinți pe fiecare moară) și 3 forinți pentru o moară uscată.

În al 4-lea rând. Pe baza unui contract încheiat la 24 aprilie 1770, în schimbul răscumpărării dijmei, plătește 800 forinți până în 1776.

În al 5-lea rând. Pentru pescuitul pe Mureș plătește 3 forinți pe an.

În al 6-lea rând. Szabó József, în calitate de succesor al lui Jung, printr-o decizie a Trezoreriei obținută la 10 aprilie 1773, plătește 600 de franci pe an pentru utilizarea fabricii de bere,

În al 7-lea rând. Același Szabó Jozsef plătește 12 franci pe an pentru terenurile vacante achiziționate fără cunoștința și acordul Oficiului Domnesc de la vecinii terenului scutit de impozit.

În al 8-lea rând. Pentru 25 de locuințe aristocratice, conform hotărârii Domnului, plătește câte 6 forinți pe locuință, adică în total 150 de forinți.

În al 9-lea rând. Evreii locali plătesc câte 120 de franci pentru dreptul de a locui în oraș, în total 2638 de forinti.

După ce în 1751 bunurile ducelui de Modena și Mirandola au fost trecute la Camera regală, de la 1 ianuarie 1774 până în ultima zi a lunii decembrie 1786, Pusta Utvinișului a fost dată în chirie de către Kruspér Pál, consilier regal al comitatului Bács către Lovászy Antal și Zsigmond pentru 190 de forinți pe an.

*

În timp ce armata turcă a ocupat Banatul, Valea Mureșului a fost locuită de armata sârbă până în 1751, de la Țoimoș până la Apátfalva .

De asemenea, aceste zone grănicerești, precum și iosagurile prințului de Modena și Mirandola au intrat în posesia Camerei Regale, astfel că Radna și Micălaca au fost și ele incluse.

Prezentarea detaliată a Luncii Mureșului.

În Țoimoș erau 131 de familii de grăniceri sârbi până la 1751.

Păulișul a fost locuit de 156 de familii de sârbi. Aveau terenuri întinse în localitățile componente Barațca, Almaszeg, Panatul mic și Földvár.

Pe vremea Căpitanului Tököly Ferenc în 1751 Sâmbăteniu era locuit de 162 de familii de sârbi.

Cicirul număra în 1751, 81 de familii ale grănicerilor sârbi.

Mândrulocul avea în același an 97 de familii de sârbi.

Glogovățul era trecut în anuarul Camerei Regale din 1751 ca zonă grănicerească. Dar în 1752 au fost colonizate 190 de familii germane în locul sârbilor.

În orașul câmpenesc Pecica în 1750 încă staționa armata grănicerească sârbă dar în 1752 s-au stabilit acolo 733 de familii maghiare.

Nădlacul era locuit în 1751 sub Căpitanul Csorba de 448 de familii de sârbi care se ocupau de treburile grănicerești.

Șeitinul era locuit în 1751 de 259 de familii sârbești.

Semlacul era locuit în 1751 de 291 de familii sârbești.

La Palota până la 1768 familiile germane au emigrat sau au dispărut pe cale naturală, iar locul lor a fost ocupat de 205 familii maghiare care s-au așezat acolo.

La Cenad trăiau 163 de familii sârbe în 1751 și se ocupau de treburi grănicerești.

La Apátfalva în 1754 s-au stabilit 209 familii maghiare.

Totalul Camerei Regale Arad în 1774.

Capi de familie în Arad sunt	1249.
Numere de casă	1100.
Zilieri	184.
Negustori și artizani sau meșteri	299.
Gardieni	946.

Indicatorul animalelor domestice

<i>Pe teritoriul Aradului sunt vite mobile</i>	835.
<i>Vaci</i>	824.
<i>Juninci</i>	145.
<i>Viţei</i>	220.
<i>Cai, cu hamuri și înşeuăți</i>	916
<i>Mânji</i>	30
<i>Oi</i>	3865
<i>Porci</i>	689
<i>Stupi albine</i>	422

Efectivul de negustori, artizani și meșteri în 1774.

<i>Aurar</i>	1	<i>Cioplitor în piatră</i>	1
<i>Tâmplari</i>	6	<i>Zidari și pietrari</i>	29
<i>Dogari</i>	9	<i>Lăcătuși</i>	6
<i>Rotari</i>	22	<i>Măcelari</i>	4
<i>Bărbieri</i>	3	<i>Fabricant de turtă dulce/patiser</i>	1
<i>Pantofari</i>	9	<i>Morari</i>	17
<i>Cizmari</i>	26	<i>Confecționeri de șai</i>	2
<i>Strungari</i>	1	<i>Ceasornicar</i>	1
<i>Pieptenari</i>	1	<i>Armurier</i>	1
<i>Hangii</i>	19	<i>Arămar</i>	3
<i>Olari</i>	3	<i>Meșter în alamă (Gürtler)</i>	1
<i>Năsturari</i>	5	<i>Vraci (chirurgi)</i>	5
<i>Farmacist</i>	1	<i>Brutari și patiseri</i>	4
<i>Pescar</i>	1	<i>Croitari</i>	27
<i>Ciorăpar</i>	1	<i>Săpunieri</i>	3
<i>Pălărieri</i>	4	<i>Confecționar de cuie</i>	1
<i>Negustori</i>	36	<i>Confecționeri de curele</i>	3
<i>Hornar</i>	1	<i>Cojocari</i>	22
<i>Pictori</i>	3	<i>Cărămidari</i>	2
<i>Cuțitar</i>	1	<i>Tăbăcari</i>	2
<i>Fierari</i>	8	<i>Sticlar</i>	1
<i>Frânghieri</i>	2	Total	299

Kifünő munka!	<p>■ Pártoljuk a hazai ipart! Pártoljuk a hazai ipart! ■</p> <p>Egy próbakisérlet által mindenki meggyőződhetik, hogy Arad és vidéke részére legolcsóbb bevásárlási forráslábbeliekben az</p> <h2 style="text-align: center;">Aradi Czipészek Termelő Szövetkezete</h2> <p style="text-align: center;">Arad, Szabadság-tér 14. sz. a „Piros csizmához“,</p> <p>ahol mindig készletben nagy raktár van mindennemű férfi-, női- és gyermek-cipőkben, jutányos árak mellett.</p> <p>Mérték utáni rendelések 24 óra alatt elkészíttetnek.</p> <p>Vidéki megrendelésnél elegendő a lábnyomatot papirosan irónnal megrajzolni. ooo </p> <p style="text-align: right;">61</p>	Saját készítmény! Tartós munka!
Jó izlés!	<p>■ Városi és megyei telefon 474. szám. ■</p>	

■	<p>Susţinem industria indigenă! Susţinem industria indigenă!</p>	■
Bun gust, calitate excelentă!	<p>Printr-o încercare oricine se poate convinge că în oraşul şi regiunea Arad cea mai bună sursă de cumpărat încălţăminte este:</p> <h3 style="text-align: center;">Asociaţia producătorilor de pantofi din Arad</h3> <p style="text-align: center;">Arad, Szabadság-tér 14 (Piaţa Libertăţii 14) la „Cizma Roşie“</p> <p>Unde tot timpul există în stoc orice fel de încălţăminte pentru bărbaţi, femei şi copii la preţuri avantajoase.</p> <p>Comenzile după măsuri sunt pregătite în 24 de ore.</p> <p>La comenzile din provincie este suficient să ne aduceţi amprenta piciorului desenată pe o foaie de hârtie.</p> <p style="text-align: right;">61</p>	Producţie proprie! Durabilitate!
■	<p>Număr de telefon în oraş şi în comitat: 474.</p>	■

În afară de casele numerotate, clădirile publice și cele ale instituțiilor nu au fost numerotate. Printre acestea; Primăria, Clădirea Comitatului, Școlile primare maghiare, germane, sârbe și române, Școala minorităților, clădirile franciscane, antrepozitul de sare, Oficiul poștal, Palatul central și cele din cartiere ale episcopului ortodox român. În orașul sârbesc și în cel german merită menționate și o biserică ortodoxă sârbă, un spital orășenesc, o clădire de sinagogă și 11 case israelite.

Conform decretului împărătesei orașului i se permitea să organizeze trei târguri pe țară; de ziua Sfântului Dumitru, Ziua lui Petru și Pavel și în Duminica Florilor. Vineri avea loc târgul săptămânal.

În calitate de oraș cameral, următoarele obligații erau datorate trezoreriei: impozit anual 600 forinți pe an, exploatarea unui abator 20 forinți, răscumpărarea zeciuielii 400 forinți pentru doi ani, 150 forinți pentru moară, 600 forinți pentru fabrica de bere, 150 forinți pentru curtea nobiliară. Taxa de locuit a evreilor din oraș era de 2 638 forinți. Camera a permis răscumpărarea robotei și închirierea drepturilor moșierești pentru 6 000 forinți, respectiv 1 500 forinți. Orașul voia să scape de povara dependenței camerale pentru că toate planurile de dezvoltare trebuiau aprobate de Cameră, ca să nu mai amintim de obligațiile financiare anuale ale acesteia. În 1760 conducerea orașului a solicitat Camerei Regale titlul de Oraș Regal Liber în interesul dezvoltării sale. Pe lângă creșterea rapidă a orașului cererea lor a fost susținută și de faptul că pe linia Szeged-Pesta, Aradul era singurul oraș care putea atinge o dezvoltare economică și comercială serioasă, iar cetatea putea reprezenta în continuare o forță militară și defensivă serioasă. Planurile imediate includeau necesitatea regularizării albiei Mureșului întrucât numeroasele ramuri moarte și cele două ramuri funcționale ale râului făceau imposibilă sistematizarea și construirea unei imagini de oraș ordonat, și cu atât mai puțin construirea unui sistem serios de diguri. Ca urmare a inundațiilor succesive, ramurile moarte se umpleau cu apă și arătau ca și scâldătoarele de cai, iar după ce apa se retrăgea deveneau atât de noroioase încât făceau imposibilă trecerea pentru mult timp. Trecerea peste canalele Mureșel și Canalul cu apă vie era asigurată de șase poduri de lemn, care trebuiau reparate continuu. În această perioadă orașul nu era un oraș în adevăratul sens al cuvântului, fiind foarte noroios, dar nu mai era nici sat de mult timp.

Pe lângă caracterul neregularizat al albiei Mureșului, urbanizarea a fost îngreunată de lipsa completă a unui sistem de diguri, ceea ce a lăsat orașul și locuitorii săi vulnerabili în timpul inundațiilor.

Pe baza evidențelor ordinului minorităților știm că între 1738 și 1741 râul se revărsa în fiecare an. Potrivit înregistrărilor între 1738 și 1850 orașul a fost devastat în total de 32 de ori din cauza potopului și a tuturor neplăcerilor care l-au însoțit. Viitura dintre 21 și 29 iulie 1771 a cauzat pagube remarcabil de mari. Nivelul apei era mai înalt decât piața centrală, 240 de case fiind avariate și trei mori aproape distruse. În timpul inundației din 1777 apa revărsată a pătruns în Piața Principală. Pentru a reduce pagubele cauzate de inundații, deși începutul era dificil, conducerea orașului a intervenit și a început să construiască diguri în 1778.

Pe lângă inundații pagubele provocate de gheață au fost de multe ori însemnate. În 1728 sloiurile de gheață au măturat atât podul vechi, cât și cel nou, precum și

cinci mori. Chiar și în februarie 1774 sloiurile de gheață și-au făcut simțită prezența din nou și au luat trei mori, în timp ce mișcarea gheții din 1775 a deteriorat podul din Aradul Nou. În 1783 gheața aglomerată a provocat o inundație după ce digul care fusese ridicat cu doar cinci ani în urmă a cedat în fața apelor înghețate.

Pe lângă toate acestea orașul a avut de-a face cu cea mai periculoasă epidemie a epocii, boala glandelor, cum era numita la acea vreme. În toată Europa epidemia cunoscută sub numele de holeră sau ciumă și-a luat tributul de victime fără discriminare; tineri sau bătrâni, fără să țină cont nici de rang, nici de situația financiară. Epidemia și-a găsit din nefericire un teren propice de propagare în așezările fără cele mai elementare condiții de igienă, iar Aradul nu făcea excepție. Drenarea apelor reziduale nu era rezolvată, canalele existente duceau rezidurile de canalizare în Mureșel, Mureșul mort sau direct la Mureș, și mai mult decât atât; ramurile moarte cu o mulțime de bălți de mare întindere nu erau nici ele zone igienizate.

Biserica minorită a fost construită în 1751 și demolată în 1902

Potrivit înregistrărilor în secolul al XVII-lea în trei rânduri – în 1639, 1642 și 1679 – ciuma a făcut ravagii în Ungaria, dar erau puține victime ale epidemiei la Arad.

La începutul secolului al XVIII-lea boala contagioasă a fost adusă în oraș de grănicerii sârbi care luptau cu turcii, iar victimele acesteia proveneau în principal din rândul locuitorilor din Orașul Sârbesc. În 1738 și în anul următor locuitorii orașului au fost nevoiți să se confrunte din nou cu eforturile de limitare a efectelor ciumei. În măsura posibilităților conducătorii orașului au luat măsuri conform cărora cei infectați trebuiau transportați la mansardă, iar locuințele erau dezinfectate prin afumare. Era interzisă ieșirea din curte, străzile erau străjuite de paznici care semnalau bolnavilor ora mesei cu un clopoțel. Morții au fost îngropați într-o groapă

comună mare din afara orașului, iar peste cadavre a fost turnat var stins. Hainele, mobilierul și bunurile personale ale defuncților erau arse și duse în afara orașului. Perimetrul respectiv era supravegheat de un cordon și soldați înarmați astfel ca nimeni să nu poată intra în timpul epidemiei. Ultima mare epidemie a secolului a avut loc în 1788 când 339 de oameni au căzut victime ciumei.

În memoria victimelor ciumei cetățenii orașului au decis să ridice o statuie a Sfintei Treimi. Statuia a fost finalizată la Buda în 1746, iar în 1751 a fost sfințită de către episcopul diecezei de Cenad, în cadrul unei mari ceremonii. În 1776 statuia a fost complet renovată. Statuia a fost demolată în 1882 și înlocuită cu opera lui Róna József care poate fi văzută și astăzi.

Dezvoltarea economică a orașului

Potrivit recensămintelor, în ciuda tuturor dificultăților, orașul s-a dezvoltat din toate punctele de vedere. Concesiile au fost făcute prin Freiheits Punkten din 1702 și decretele Mariei Tereza care au unit Orașul Sârbesc cu Orașul German. Toate acestea au permis o dezvoltare economică mai sigură. Linia frontului de război s-a îndepărtat semnificativ de oraș, ceea ce a dus la plecarea grănicerilor sârbi.

Caracteristica perioadei era că activitatea economică a meșteșugarilor și comercianților se desfășura în cadrul breslelor. Regulile breslei erau aproape aceleași, primele zece articole reglementau relația ucenicului cu meșterul, iar articolele al 11-lea și al 20-lea reglementau relația dintre flăcăi și stăpâni. Important era articolul 55 care enumera puterile și sarcinile meșterului, precum și posibilitățile de despăgubire legală împotriva abuzurilor și exceselor. Perioada de ucenicie era de obicei de patru ani, după care ucenicul era eliberat și dacă era posibil, putea migra timp de trei ani pentru a-și dezvolta cunoștințele profesionale și abilitățile practice.

Din lipsa documentelor este dificil de stabilit data exactă a formării breslelor, dar cu ajutorul proceselor verbale se poate deduce anul începerii activităților breslelor.

În secolul XVIII în orașul nostru au funcționat următoarele bresle:

Breasla Unită a Dulgherilor și Lăcătușilor – 1761

Breasla Tâmplarilor – 1766

Breasla Dogarilor – 1769

Breasla Cizmarilor – 1731

Breasla Unită a Fierarilor, Breasla Cizmelor – 1730

Breasla Butonierelor – 1769

Breasla morarilor – 1770

Breasla țesăturilor subțiri și a filatoarelor – 1723

Breasla sârbă de cojocarie, Breasla sârbă de croitorie, a confecționarilor de perini, a zidarilor, a dulgherilor, breasla unită a pietrarilor – 1765

În cursul secolului al XIX-lea s-au format noi bresle, ceea ce indică faptul că oferta și cererea din oraș erau în continuă creștere. Noile bresle au fost:

Breasla împletitorilor de frânghii – 1817

Breasla Tăbăcarilor – 1817

Breasla Țesătorilor din 1817 – 1818

Breasla Germană de cojocărie – 1817

Breasla producătorilor maghiari de curele – 1817.

Pe lângă acestea încă din secolul al XVIII-lea, 13 negustori și două băcării au fondat o companie comercială al cărei sigiliu în limba germană provenea din 1738. Este interesant de menționat că în 1702 s-a stabilit în oraș primul negustor care se numea Schosalem Johann.

În 1873 sistemul breslelor a încetat să mai existe, iar în locul lor s-au format asociații profesionale, ceea ce a dus la dispariția titlului de meșter și a legăturilor strânse dintre aceștia. În cadrul asociațiilor profesionale toți au devenit meșteri independenți.

În loc sa se dezvolte liniștit, orașul a fost pus în fața unei decizii dificile a Curții Imperiale din cauza războaielor în desfășurare.

Rămâne Aradul?

Orașul s-a confruntat cu o serie de încercări, iar acest lucru a creat probabil o rezistență și o voință de a supraviețui a locuitorilor însoțite de un atașament față de orașul în care aceștia vedeau oportunități de dezvoltare în ciuda dificultăților. Interesul numărul unu al orașului – am spune astăzi că era o prioritate – a fost obținerea titlului de Oraș Regal Liber. Promisiuni în această direcție au fost făcute de mai multe ori la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar de fiecare dată invocând interese militare, cererea a fost respinsă. Mai mult, noua strategie imperială a determinat întărirea militară a flancului situat de-a lungul frontierelor sudice. Potrivit noii concepții s-a cerut construirea unei noi cetăți la Arad. În 1763 Consiliul orașenesc a predat peninsula naturală de pe malul stâng al Mureșului în vederea construirii noii cetăți. Generalul Ferdinand Philippe Harsch a fost însărcinat cu conducerea lucrărilor de construcție la noua cetate. Conform planurilor noua cetate nu era proiectată în sistem Vauban în totalitate, ci mai degrabă, a fost preferat sistemul tenaille – foarfece, față

de sistemul cu bastioane. Cetatea urma să arate ca un hexagon regulat cu 530 metri pe latură și un perimetru total de 3180 metri. Este interesant, dar și inedit, că părțile laterale ale hexagonului au fost rupte spre interior și ca urmare proiectilele ricoșau de pe pereți. Vârfurile hexagonului au fost construite mai sus, astfel încât acestea deveneau poziții excelente de tragere. Între vârfuri s-au construit apărări exterioare în formă de pană înconjurată de un sistem de metereze și pe alocuri de un șanț. Au fost construite cazemate sub secțiunile peretelui în care puteau fi dislocați 600 de soldați în fiecare cazemată, pentru un total de 3.600 de soldați. S-au format hublouri pe părțile laterale ale celor șase cazemate. În mijlocul curții cetății erau situate trei clădiri mari – Casa gărzii principale, Comandamentul cetății și Biserica cetății. Potrivit experților, cetatea era unică prin construcția sa, așa că a primit denumirea de sistem arădean. Cetatea a fost construită timp de 20 de ani, în tot acest timp mutarea sau rămânerea pe loc a orașului fiind în permanență pe ordinea de zi. Potrivit unui decret emis de Consiliul Militar din 1775, lucrările de construcții au fost interzise în oraș, iar în afara orașului erau posibile numai cu acordul comandantului. În 1776 un ordin imperial prevedea mutarea orașului în pusta Zimandului, iar familia Bohuș primea în schimbul acestei locații localitățile Șiria și Galșa. Există și promisiunea că, după mutare, orașul va primi râvnitul titlu de Oraș Regal Liber.

Inginerii militari au întocmit planul noului oraș cu patru străzi lungi și șase scurte formând un dreptunghi cu o piață în mijloc. Bisericile, școlile, clădirile publice au fost proiectate în aliniament cu piața.

Mutarea a fost amânată, iar numeroasele delegații conduse de contele Zichy Ferenc, comisar, între 1779 și 1780, au avut cu siguranță un rol important în acest sens. La 14 ianuarie 1781 Împăratul Iosif al II-lea a dispus printr-un ordin scris – să nu se mai discute despre mutarea Aradului!

Decretul imperial nu a adus însă o siguranță deplină orașului deoarece războaiele repetate au introdus încă o dată restricții privind dezvoltarea orașului. După încetarea războaielor cu turcii în 1788 orașul a fost din nou confruntat cu ciuma. Probabil că acesta este și motivul formării primelor organizații umanitare – Casa săracilor, Spitalul, asociațiile pentru sprijinirea cerșetorilor și săracilor.

La începutul secolului al XIX-lea s-a dorit introducerea de noi interdicții, iar mutarea orașului a revenit pe agenda zilei. La 8 octombrie 1816 arhiducele Ferdinand, comandantul-șef al Armatei Imperiale, invocând interese militare a dorit demolarea tuturor clădirilor aflate la mai puțin de 1800 de metri de malul drept al Mureșului. În cele din urmă s-a convenit să se lase 400 până la 500 de metri spațiu liber pe malul drept al râului. Cu aceasta dezbaterile s-au terminat, iar rămânerea Aradului pe vechiul amplasament a fost definitivată.

Visul devenit realitate – Orașul Regal Liber Arad

Controversa s-a încheiat, orașul putea rămâne pe loc, dar răspunsul la cea mai importantă întrebare cu privire la data când orașul va primi rangul de oraș regal liber a fost din nou amânat. În 1807 împăratul Francisc I a vizitat cetatea și orașul, iar în timpul negocierilor s-a stabilit că obținerea rangului dorit va costa orașul 200.000 de forinți în prima rundă. Efectele războiului se mai resimțeau în numeroase cazuri,

negocierile fiind întrerupte, dar orașul s-a dezvoltat semnificativ și devenea din ce în ce mai frumos. Alegerile comitatense desfășurate în luna mai 1816 au adus schimbări semnificative în viața orașului, în urma preluării mandatului de către tinerii reformatori; Edelsbacher Zsigmond, Bittó Albert, Török Márton și Szőke Sámuel. Alegerea unui consiliu format din 28 de membri însărcinați cu conducerea orașului a avut loc sub președinția prefectului cameral. S-au luat în primul rând măsuri în domeniul urbanismului, după planurile inginerului Reiner József fiind umplute scâldătoarele de cai și șanțurile care dădeau un aspect neîngrijit orașului, s-au desființat haldele ocazionale de gunoi și s-a trecut la sistematizarea și amenajarea zonelor Pârneava, Bujac și a zonei cuprinse între piața Ferenc (Francisc) și abator. În octombrie 1828, după planurile inginerului Pikuley Lajos, centrul orașului a fost construit în jurul Pieței Libertății (Szabadság), iar zona din jurul străzilor Kossuth, Wesselényi și Spitalului (Kórház) a fost amenajată în așa fel încât să poată fi construite noi străzi. În 1817 zona din jurul bisericii minorite a fost modernizată; gardul gros de lemn care proteja biserica a fost demolat, gropile au fost umplute și s-a pavat strada Bisericii (astăzi Lucian Blaga), devenind astfel prima modernizată din oraș.

Între iulie și septembrie 1831 ciuma și-a cerut din nou tributul, numărul morților depășind două sute. Având în vedere situația dată, dar și pentru tratarea altor boli, conducerea orașului a decis în 1833 să construiască un spital.

Orașul a făcut pregătirile necesare pentru a obține titlul de oraș regal liber. Între 1829 și 1833 s-au continuat negocierile la Buda și apoi la Viena de către prefectul Orczy Lőrinc. Negocierile au avut succes deoarece Suveranul și-a dat acordul la 28 martie 1834, lucru pe care l-a comunicat delegaților la 16 aprilie. Pe 24 iunie în același an Suveranul a finalizat acordarea titlului de oraș regal liber, acceptând cei 336.092 de forinți oferți pentru a cumpăra acest rang.

Intrarea în rândul orașelor regale libere a Aradului a avut loc pe data de 21 august 1834 când, după procesiunea bisericească, în fața primăriei a fost citită Diploma care atesta ridicarea la acest rang.

Ce drepturi și privilegii pentru oraș erau consemnate în document?

- va primi invitație regală în Parlament
- nu va fi obligat să recunoască nicio altă autoritate superioară decât Regele
- orașul avea dreptul de a alege un primar, un judecător, opt consilieri în condițiile legii, fără nicio discriminare religioasă
- dreptul de a constitui un consiliu ales al orașului format din șaiszeci de cetățeni inamovibili care puteau fi înlăturați doar prin decret regal
- grefierii, funcționarii, registratorii urmau să fie numiți și revocați de către consiliu

*“Stema orașului regal
liber Arad”*

II. Dezvoltare și modernizare

Administrația Orașului și Comitatului Arad

Ujj János

Potrivit articolului din dicționarul explicativ, administrația publică constă în totalitatea organelor care îndeplinesc funcțiile executive, de control și organizare ale statului, precum și activitățile acestor organe.

În 1834 Aradul avea titlul de Oraș Regal Liber cu drept de reglementare. Conform constituției și legilor în vigoare la acea vreme, administrația orașului cu o suprafață de 112 kilometri pătrați nu se afla sub jurisdicția comitatului și nici nu era inclusă în teritoriul său. Orașul (împreună cu toate celelalte care aveau rangul similar) era subordonat direct guvernului și, respectiv, ministerului de interne.

Populația orașului a crescut foarte rapid la începutul secolului. În 1890 erau doar 43.052 de locuitori, iar conform recensământului din 1910 numărul locuitorilor orașului era de 61.719. Dintre aceștia 45.767 de locuitori s-au declarat vorbitori nativi de maghiară, 8958 de română, 5171 de sârbă și 1039 de germană.

Legalitatea administrării așezării era verificată de un prefect (comisar guvernamental) numit de guvern. După compromisul austro-ungar prefectii Aradului au fost: Dányi Ferenc (1871-1873), Atzél Péter (1875-1878), Tabajdi Károly (1879-1886), Fábián László (1886-1900), contele Urbán Iván (1905-1901), Vásárhelyi Béla (1905-1906), contele Károlyi Gyula (1906-1910), Barabás Béla (1917-1919). În biroul Prefecturii își desfășurau activitatea doar prefectul și secretarul său. Biroul era situat în aripa stângă a primăriei.

Orașul era condus de primari aleși. În ordine cronologică: Atzél Péter (1867-1871), Vörös Pál (1872-1875), Salacz Gyula (1875-1901), Institoris Kálmán (1901-1905), Varjassy Lajos (1905-1917). Birourile care sprijineau și întregeau activitatea primarului erau: grefierul-șef, doi subgrefieri, poliția cu oficiul căpitanului (pe lângă biroul de la sediu exista și o vicecăpitanie în Gai), contabilitatea, trezoreria, departamentul fiscal, oficiul impozitului pe consum, oficiul de inginerie și sănătate publică, orfelinatul, instanța municipală, secția de afaceri militare, arhivele, gestiunea evidențelor, conducerea abatorului, registratura, pompierii și justiția. În 1910 administrația orașului avea 167 de persoane angajate, inclusiv funcționarii cu studii medii (cel puțin cu examenul de bacalaureat absolvit).

Cel mai important organ al administrației orașului, Comitetul Legislativ era format din trei părți: jumătate din reprezentanții aleși în circumscripții; și respectiv așa-numiții virili, adică cetățenii orașului care plăteau cele mai mari taxe și impozite (71 la număr în 1904) și funcționarii cu drept de vot (19 în total). Calitatea

de membru al Comitetului nu a fost remunerată. Acest comitet audia rapoartele birourilor, departamentelor și auditorilor cu privire la toate problemele oficiale și, conform competențelor sale, dădea aprobarea finală (sau vota) asupra tuturor deciziilor importante, în special în chestiunea cheltuielilor, investițiilor din oraș și a marilor investiții, precum și în chestiunile legate de împrumuturi. Orașul avea însemnate proprietăți mobile și imobile.

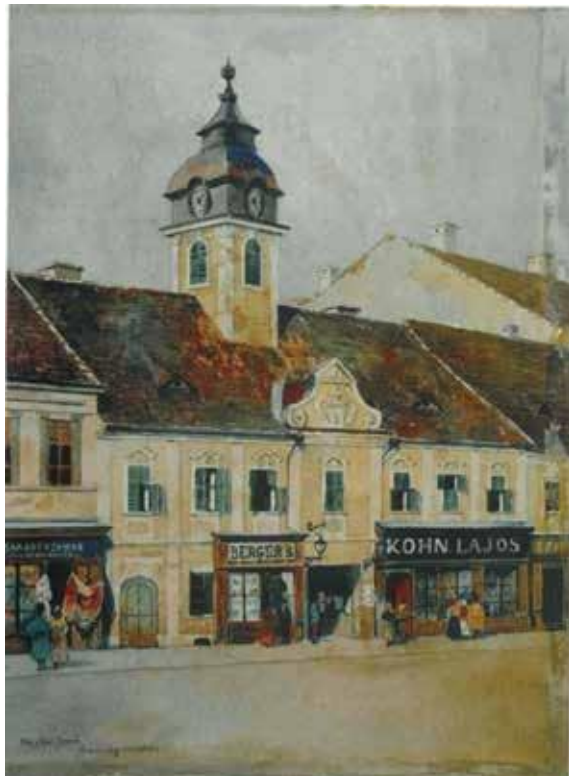
Perioada examinată a fost cea mai dinamică perioadă a dezvoltării orașului. În aproximativ patru decenii, Comitetul Legislativ a decis să lanseze și realizeze transportul în comun, o fabrică de cărămidă, un nou teatru și o nouă primărie, un baraj pe afluentul Mureșului și amenajarea a două mari parcuri. De asemenea s-a pronunțat în chestiunile legate de construcția de școli, ridicarea Statuii Libertății și a statuii lui Kossuth, de amplasarea și construcția celor două poduri de fier (Károlyi/Traian și Erzsébet/Decebal), fondarea serviciului de transport cu autobuze, construcția Palatului Cultural și construcția căii ferate Arad-Podgoria. Și în legătură cu o serie de alte „lucruri mărunte” cum au fost expoziția din 1890 din Marea Câmpie de Sud, construcția rețelei de alimentare cu apă și canalizarea, asfaltarea și modernizarea drumurilor, trecerea de la iluminatul pe gaz la iluminatul electric și construirea unei teatru de vară.

Din punct de vedere administrativ zona orașului a fost împărțită în șapte districte: I. Centru, II. Sarkad (partea riverană malului Mureșului situată la vest de drumul înspre Aradul Nou, Rațfertai – Rácfertály), III. Elisabetin, Erzsébetváros (Pârneava la vest de strada Andrei Șaguna până la Cimitirul de Jos/Pomenirea), IV. Cartierul nou -Újtelep (partea de nord a orașului, zona situată dincolo de calea ferată, alcătuită din zonele Mosóczy și Gutzjár, astăzi Grădiște), V. Poltura (pe partea dreaptă a Drumului spre Pecica), VI. Șega (pe partea stângă a Drumului spre Pecica la care s-a adăugat Bujacul), VII. Gaiul. Districtele nu se bucurau de niciun fel de autonomie și nu aveau sedii administrative. O excepție a fost deja menționată și anume vicecăpitania de poliție din Gai care a eliberat și acte de identitate. (emitea certificate de naștere în care Gai-ul era indicat ca loc de naștere, deși nu exista nicio așezare cu un astfel de nume în registrul oficial al localităților din Monarhia Austro-Ungară).

În Comitetul Legiuitor au fost incluși candidați din diverse partide politice, lideri bisericești sau membri independenți.

Sediul administrației orașenești era primăria. Chiar înainte de 1870 Comitetul Legislativ a votat pentru accesarea unui împrumut mare în vederea construirii unui nou teatru și a unei noi primării. Teatrul a fost finalizat, dar a fost și „smulsă” o parte din suma alocată pentru finalizarea noii Primării. Planul inițial al clădirii a fost întocmit de arhitectul budapestan Lechner Ödön și a fost modificat ulterior de arhitectul arădean Pekar Ferenc pentru a putea fi realizată din bugetul mai mic rămas în urma redirecționării de fonduri spre teatrul nou. Planul modificat de acesta nu include închiderea scării, etajul doi exista doar în zona turnului și s-a renunțat la latura construită dinspre parc. Clădirea a rămas însă monumentală, turnul de 54 de metri înălțime fiind inspirat de turnul unei primării medievale olandeze. Majoritatea

birourilor au fost mutate din vechea primărie (Piaţa Libertăţii/Avram Iancu) din 1876. (Turnul vechii primării a fost demolat aproape imediat după mutare deoarece devenise periculos).

Vechea primărie, cu turn, și fără

Noua primărie

Prima ședință a Comitetului Legislativ a avut loc în noua sală de ceremonii a Primăriei la 10 ianuarie 1877 și a fost prezidată de Salacz Gyula, relata în detaliu cotidianul regional Alföld.

Primăria în lumini nocturne

În 1904 și în 1914 (cu ocazia împlinirii a 70 și respectiv 80 de ani de la acordarea titlului de oraș regal liber) a fost publicat câte un volum plin de conținut care cuprindea activitățile și membrii Comitetului Autorității Legislative (cu biografie și fotografie).

La Arad existau organe judiciare independente de administrație. Frumoasa clădire în stil eclectic a Curții Regale de Justiție a Aradului a fost finalizată în anul 1892 lângă digul Mureșului de pe bulevardul Elisabeta (astăzi Vasile Milea). În 1914 președintele instanței și al juriului era Dr. Fabián Lajos. În instanță activau trei judecători de Curte de Apel și 16 judecători. Alături de ei își desfășurau activitatea grefieri și stagiați, dar mai exista și un director de birou, doi interpreți pentru limba română și unul pentru limba germană, mai mulți lectori și un registrator funciar.

Palatul de Justiție (Tribunalul)

Între 1880 și 1919, 63 de comitate din Ungaria istorică și Transilvania și opt comitate din Slavonia au reprezentat veriga administrativă intermediară care făcea legătura dintre guvernul central și raioane (plase). Structura administrativă a Comitatului Arad care avea o suprafață de 6.331 de kilometri pătrați era practic aceeași cu cea a Orașului Regal Liber. Controlul guvernamental era exercitat de Prefectul comitatului.

La sfârșitul primului deceniu al secolului XX populația Comitatului Arad era cu puțin peste 363.000 de locuitori. Potrivit datelor oficiale 212.250 erau români, 71.894 erau maghiari, 34.505 erau germani și 5.306 erau slovaci.

Cel mai important organ de decizie al Comitatului a fost Comitetul Legislativ. Sediul său era în Palatul fostei Prefecturi construit în 1821 și dotat cu închisoare, curte și grădină. La 50 de ani de la construirea palatului fostei prefecturi, în anii 1870-1871, din cauza lipsei de spațiu necesar instituției, s-a construit și clădirea geamănă a prefecturii comitatense de pe bulevardul principal (astăzi B-dul Revoluției nr. 81), unde s-au mutat o parte din servicii și birouri. La primul etaj al acestei clădiri era (există și astăzi) o sală de ședințe spațioasă. Jumătate din cei 578 de membri ai Comitetului (289 mai precis) erau aleși, cealaltă jumătate era compusă din aceiași

număr de virili (cei mai mari plătitori de taxe și impozite). Lucrările de fond aveau loc în consilii și comisii. Acestea erau: Comisia pentru Administrație, Comisia pentru Învățământ Public, Comisia pentru Statistică, Comisia pentru Sănătate și Spitale Publice, Comisia de cenzori, Consiliul Central și Consiliul de jurizare. Președintele Consiliului Central era Subprefectul ales al Comitatului, iar președintele Consiliului de Judecată era Prefectul numit.

Sediul comitatului (1820)

Clădirea geamănă a sediului comitatului construită 50 de ani mai târziu

Funcționarii superiori (retribuiți) ai Comitatului au fost: Subprefectul Comitatului, Grefierii, Contabilul-șef, Trezorerul-șef și Inspectorul-șef, Registratorul, Arhivarul,

doi Procurori, Medicul-șef, contabilii superiori și Castelanul (în esență această funcție corespunde administratorului de astăzi).

În 1914 șefii administrației județene erau: Prefect; baronul Urbán Iván din Monyoro, Secretarul-șef; Dr. Török Ferenc-judecător delegat. Principalii oficiali centrali erau:

Subprefectul Dálnoki Nagy Lajos, Notarul-șef Schill József, notarii-șefi secunzi Boros Iván și Heppes Aladár, notarii adjuncți Darányi János și Jakabffy Gyula, Procurorul-șef Dr. Keresztes Gyula, Procurorul autorității tutelare Dr. Prekupás Illés, Medicul-șef al Comitatului Borsos Béla, Veterinarul regal Soós Jenő .

Patrimoniul Prefecturii cuprindea cele două palate ale prefecturii construite în stil clasicist și o zonă de grădină, precum și clădirile rurale din Pecica, Șiria, Pâncota, Mariaradna, Hălmațiu, Chișineu-Criș, Sebiș, Ineu și Elek.

Cele 257 de sate ale comitatului au fost împărțite în zece raioane (plase): Arad, Pecica, Șiria, Târnova, Mariaradna, Hălmațiu, Sebiș, Ineu, Chișineu-Criș, Elek. (După Unire cea mai mare parte a raionului Elek a intrat în componența Ungariei, dar localitățile Turnu și Nădlac au fost alipite comitatului Arad, cu excepția fabricii de cânepă). În comitat existau opt instanțe zonale independente, și anume în Arad, Ineu, Chișineu-Criș, Buteni, Mariaradna, Hălmațiu, Pecica și Vinga.

Plasele erau alcătuite din comune, fiecare având un funcționar de stat retribuit a cărui sarcină era să emită documentele oficiale. (Era încetățenită pe scara largă ideea conform căreia administrația comitatensă se baza pe notar încă din secolul al XVIII-lea. Conform juristului Mülleker Lajos „notarul era părintele satului care audia, consilia, făcea ordine și împărțea dreptatea în disputele împricinațiilor. Era consultat de multe ori de judecătorul-șef, dar bunul notar era foarte apreciat și în fața subprefectului.”). Șeful ales al localității era birăul. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea fiecare sat avea propriul oficiu poștal dotat cu telegraf, iar rețeaua de telefonie comitatensă a fost pusă în funcțiune la 8 iulie 1896 folosind stâlpii telegrafici existenți.

Stagiarii plătiți și funcționarii asistenți puteau lucra în oficiile raionale. Numărul lor era stabilit de Comitetul Legislativ cu aprobarea Prefectului.

*

**

Document emis de căpitanul orășenesc

Comitetul legislativ
Aleşii oraşului în ordine alfabetică.

Membri aleşi

Avarty Imre,
dr.Barabás Béla,
Bene Gyula,
Blaskovits Antal,
Chirke Vilmos,
Csécsi Imre,
Dobró Pál,
Domonkos Lajos,
Don Konstantin,
Faragó Rezső,
Fetter Géza
Frint Lajos,
Fritz József,
Fuchs Ignác,
Glück Károly,
Hehe Béla,
Hoffmann Antal
Dr.Issekutz László,
Kernács Lajos,
dr.Kabdebó János,
Kiss Ferenc
Kohn S. N.,
Kosztka Emil,
dr. Leitner Ernő,

Magyari Ferenc,
Mandl Vilmos,
Maresch Gyula,
Meisztrovics János,
Mittner József,
dr. Mülek Lajos,
Müller Károly
Nachtneébel Ödön jr,
Nagy Kálmán
Dr. Nagy Sándor,
dr. Nemesi Zsigmond,
Nesnera Aladar,
Nikolits Sándor,
Ottenberg Tivadar,
Probst Mihály,
Rámer István,
Révész Adolf
Ring Géza,
dr.Rosenberg Miksa,
dr.Schuster Illés,
Sebesy Ferenc,
Sófalvi György,
dr.Somló Ármin,
Stankovits Miklos,

Stanber József,
Steigerwald Alajos,
dr. Steinhardt Mór,
dr. Szalay Arnold,
Szalay Károly senior,
Szántay Béla,
Szántay Lajos,
Szathmáry János,
Szathmáry Károly,
Szudy Elemér,
Szabó Zoltán,
Schwarcz Zsigmond,
Tabakovits Emil,
Tavrof József,
Tedeschi Viktor,
Tenner Lajos,
dr. Tisch Mór,
Varjassy Árpád jr.,
Varjassy Lajos,
Vizer Lajos
Wagner József,
Valder Gyula,
Zima Tibor.

Virilii

Andrenyi Károly,
Avarfy Géza,
Adler Andor,
Bing Vilmos,
Ring János,
Bogdán Virgil,
dr. Bolyos István,
Braun Gusztáv,
Cukor László,
Dengl Lajos,
Dengl Rezső,
Dobiaschi József,
Domány József,
Éles Ármin,

Farkas Sándor,
dr. Fábry Sándor,
Fodor Zsigmond,
Földes Kelemen,
Freud Fülöp,
Funkelstein József,
Gaál Ferenc,
Glück Zsigmond,
Goldschmidt Miksa,
Goldschmidt Sándor,
Gutzjahr Mihály,
dr. Heitz Nándor,
Hermann Gyula,
Hajós Árnád,

Kneffel Lajos,
Kremmer József,
Kremer Alajos,
Kristyóry János,
Kotsis, Lajos,
Kronstein Vilmos,
dr. Lengyel Manó,
Lengyel Tivadar,
Lukácsy Lajos,
Mayer Miksa,
Müller Gyula,
Neuman Adolf senior,
Neuman Adolf jr.,
Neuman Alfréd,

<i>Neuman Dániel,</i>	<i>Robitsek Ágoston,</i>	<i>Tóth József,</i>
<i>Neuman Samu,</i>	<i>dr. Rozsnyay József,</i>	<i>dr. Vajda István,</i>
<i>Neuman Károly,</i>	<i>dr. Schwarcz Hermann,</i>	<i>Vass Mátyás,</i>
<i>dr. Odray Antal,</i>	<i>Schwarcz Adolf,</i>	<i>Vanicsek Ferenc,</i>
<i>Upre Péter,</i>	<i>dr. Schwartz Jenő,</i>	<i>Wadovszsy Gusztáv,</i>
<i>dr. Pick Ernő,</i>	<i>Steiner Ferenc,</i>	<i>Weiler Rezső,</i>
<i>Reinhart Gyula,</i>	<i>Steiner Vilmos,</i>	<i>Weisz Dávid,</i>
<i>Reinhart Kálmán,</i>	<i>Szalay Antal,</i>	<i>Weisz Márkus,</i>
<i>Reisinger Ferencz,</i>	<i>Szabó Albert,</i>	<i>Wittmann Károly.</i>
<i>dr. Reisinger Sándor,</i>	<i>dr. Tagányi Sándor,</i>	

Aradi Közlöny Nagy Képes Naptára 1910. évre, p. 64.

Funcționari cu drept de vot

<i>dr. Angel István – vicenotar,</i>	<i>Murády Álmos – tutore</i>
<i>Csiky Károly – președinte orfelinat,</i>	<i>Reicher Károly – procuror general,</i>
<i>Figus Albert – contabil adjunct,</i>	<i>Sarolt Domokos – căpitan orășenesc,</i>
<i>dr. Jegeci Károly – contabil adjunct,</i>	<i>Szondy Béla – arhivar</i>
<i>Joo Béla – comisar orfelinat,</i>	<i>Vannay Gyula – consilier</i>
<i>Kádas Kálmán – notar șef,</i>	<i>Varjassy Lajos – primar</i>
<i>Kilényi János – contabil șef,</i>	<i>Virágh Lajos – inginer-șef</i>
<i>Kovács Vince – consilier,</i>	<i>Visi Ferenc – trezorer-șef</i>
<i>Lócs Rezső – consilier,</i>	<i>Wieser Aladár – vicecontabil,</i>
<i>dr. Posgay Lajos – medic-șef</i>	<i>Zubor Andor – vicenotar</i>

Membrii aleși pe circumscripții

Primul sector:

Chirke Vilmos – controlor șef MÁV
Faragó Rezső – secretar șef al
ceroului comercianților.
Fetter Géza – inspector șef MÁV
Kohn SN – comerciant
Dr. Mandl Vilmos -avocat
Nagy Sándor – deputat
Nemess Zsigmond – avocat
Ring Géza – director general Casa
de economii
Rosenberg Miksa – avocat
Révész Adolf – inspector șef ACSEV
Sztankovits Miklós – director
comercial MAV
Schuszter Illés – medic
Somló Ármin – avocat
Steinhart Mór – avocat
Tedeschi Viktor – proprietar

Tisch Mór – medic șef
Varjassy Árpád – inspectorul școlar
regal

Wagner József – industriaș

Sectorul al doilea:

Frint Lajos.- pastor evanghelic
Glück Károly – industriaș
Hoffmann Antal – comerciant,
Hehs Béla – director casa economii
Kosztka Emil – comerciant
Leitner Ernő – medic
Magyari Ferenc – negustor
Maresch Gyula – negustor,
Murády Álmos – tutore
Nagy Kálmán – funcționar
Nesnera Aladár – director școala
profesională
Ottenberg Tivadar – director
general casa economii

*Sebesy Ferenc – industriaş,
Szántay Lajos – arhitect,
Stauber József – editor,
Schwarz Zsigmond – comerciant.
Szalay Károly – avocat
Tabakovits Emil – arhitect,
Vizer Lajos – avocat.*

Sectorul al treilea:

*Blaskovits Antal – antreprenor,
Csécsi Imre – pastor reformat
Dobró Pál – fermier
Don Konstantin – industriaş,
Fritz József – hangiu
Kiss Ferencz – funcţionar,
Meistrovics János
Mülek Lajos – notar regal
Müller Károly – deputat*

*Nachtnébel Odon jr – inginer
Prost Mihály – arhitect
Sófalvi György – director şcoala
populară
Steigerwald Alajos – industriaş
Szalay Arnold – avocat
Szathmáry Károly – director uzine
mecanice*

*Tafrov József proprietar
Zima Tibor secretarul adjunct al
Camerei de comerţ
Varjassy Lajos secretarul-şef al
Camerei de comerţ*

Sectorul al patrulea:

*Avarfy Imre – medic
Barabás Béla – deputat
Bene Gyula – inspector MÁV*

Aradi Közlöny Nagy Képes Naptára 1910. évre, p. 65.

Impozitul și ocupația membrilor virili

Valoarea impozitului era socotită în coroane

Taxa pentru contribuabilii marcați cu * este socotită de două ori.

Membri obișnuiți

* Károly Andrányi comerciant	12 374,72	Bing János	2 448,00
Neuman Dániel pr. fabrică	12 342,60	* Kristyóry János propr. casă	2 391,10
Neuman Adolf sen. pr. fabr.	12 342,60	* Adler Andor comerciant	2 368,24
Neuman Samu pr. fabrică	12 342,60	* Lukácsy Lajos avocat	2 302,14
Neuman Adolf jun. pr. fabr.	12 342,60	Vass Mátyás	2 251,30
Neuman Alfred pr. fabrică	9 256,95	* Tagányi Sándor dr.	2 231,86
* Domány József comerciant	7 755,70	Krémer József	2 226,85
* Éles Ármin comerciant	7 203,92	Lengyel Tivadar	2 205,62
Hermann Gyula propr. case	6 450,48	* Reisinger Sándor constr.	2 171,74
* Neumann Károly	6 171,30	Odray Anray	
Bing Vimos comerciant	5 100,90	proprietar case	2 125,20
Lengyel Mano comerciant	5 067,79	Kneffel Lajos comerciant	2 123,49
* Hajós Árpád	3 997,80	Pick Ernő	2 111,20
Gutsjahr Mihály moșier	3 842,17	* Kronstein Vilmos dr. medic	2 035,80
Vilmos Steiner propr. case	3 632,10	Gaál Ferenc propr. case	2 009,05
Kotsis Lajos propr. case	3 513,86	* Goldschmidt Sándor	1 918,40
* Goldschmidt Miksa com.	3 247,61	Glück Zsigmond	1 899,94
* Gusztáv Wadowszky com.	3 170,68	Robitsek Ágost dr. avocat	1 897,42
Bogdán Virgil avocat	3 065,40	Heim Bertalan	1 875,12
* Müller Gyula propr. case	3 046,40	Fodor Zsigmond constructor	1 841,76
Weiler Rezső	3 021,54	* Ávarfy Géza proprietar case	1 804,12
* Heitz Nándor dr. avocat	2 945,00	Ferenc Vanicsek .	1 761,63
* Rozsnyay József dr. farmacist	2 934,54	Albert Szabó comerciant	1 716,46
Dengl Rezső proprietar case	2 840,00	* Reisinger Ferenc dr.	1 711,30
* Bolyos István	2 838,30	Schwarz Herman	1 689,50
Reinhart Gyula		Schwarcz Adolf	1 689,50
pr. fabrică de mobilă	2 765,80	József Dobiasehi propr. fabr.	1 681,15
Reinhart Kálmán profesor	2 765,80	* Ferenc Steiner comerciant	1 677,20
* Vajda István dr. avocat	2 743,82	Freud Fulop comerciant	1 669,52
Fábry Sándor		Kremer Alajos	1 647,25
director general	2 710,80		
Weisz Márkus comerciant	2 631,77	Mayer Miksa	1 646,49
* Schwartz Jenő dr. avocat	2 620,00	* László Cukor	1 603,70
Tóth József proprietar case	2 597,63	* Opre Péter avocat	1 551
Szalay Antal moșier	2 574,83	Foldes Kelemen farmacist	1 500
* Weisz Dávid comerciant	2 566,91	Sándor Farkas propr. case	1 462,42
Dengl Lajos proprietar case	2 495,40	Gusztáv Braun hangiu	1 441,10
* Funkelstein József comerciant	2 468,92	Marek Samu	1 434,49

Sistematizarea

Puskel Péter

Până în a doua jumătate a secolului XIX-lea următoarele canale au fost folosite pentru drenarea ploii și apelor interioare ale orașului Arad:

1. Așa-numitul șanț Tököly, parțial acoperit, era folosit în mare parte ca șanț de drenare pentru unele dintre apele din centrul orașului și apele interioare ale cartierul Sarkad spre râul Mureș.

În canalul Tököly se vărsau următoarele canale: cel de pe strada Deák Ferenc, cel de pe strada Fábíán, cel de pe strada Fördő, cel din piața Tököly și cele de pe străzile Lujza, Szent István, Forray, Hunyadi, canalele acoperite de pe străzile Vörösmarty și Atzel Peter, cât și cel din Piața Principală.

2. Cealaltă parte a apelor reziduale din zona centrală era preluată de un canal pietruit care trecea prin ecluza de pe strada Határ.
3. Al treilea drenaj dinspre centrul orașului avea loc la primele deponeri de la Mureș, parțial pe canale pavate deschise și parțial pe canale acoperite.
4. Cel de-al patrulea canal care ducea la Mureș era folosit pentru drenarea unei părți a suburbiei Sarkad și a apelor interioare din Pârneava prin ecluza de pe strada Kosár până la Mureșul mort. Toate drenau apa prin șanțuri deschise nepietruite.
5. Dintr-o parte a centrului orașului și din Pârneava apele interioare duceau la Mureșul mort prin ecluzele de pe strada Kórház și strada Demeter, parțial prin șanțuri deschise nepietruite și parțial prin canale pavate. Canalul acoperit de pe strada Kossuth se vărsa tot în Mureșul mort.
6. Apele interioare ale unei părți a suburbiei Gai duceau în Canalul uscat prin șanțuri deschise.

Un tânăr de astăzi, mai ales dacă a crescut într-un oraș, cu greu își poate imagina cum ar fi fost viața în urmă cu un secol și jumătate fără canalizare, apă curentă și toaletă cu apă. I s-ar părea că ar fi fost o perioadă foarte îndepărtată, de poveste, cu toalete de lemn, gropi pestilențiale, căruțe care transportau apă, cetățeni care cărau apa în cutii din fântânile arteziene, sau apa din curte, uneori din puțuri stradale. Pare de necrezut că apa era transportată acasă din Mureș pentru spălat, iar uneori chiar din unul dintre cei trei afluenți care traversau orașul. Nu întâmplător epidemiile s-au răspândit rapid și au decimat populația. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea holera, dar și rujeola, variola și scarlatina și-au luat tributul în Arad. Ultima epidemie de holeră a fost în 1872-1873.

Canalizarea

Lucrările publice de modernizare a orașului au devenit indispensabile pe vremea mandatelor de primar câștigate de Salacz Gyula (1875-1901). Primarul reformator a

susținut inițiativa predecesorului său Vörös Pál de a construi rețelele de alimentare cu apă și canalizare, dar a crezut că o astfel de lucrare pe termen lung ar implica mari riscuri și necesita sacrificii din partea populației. Prin urmare doar cel mai bun și mai experimentat antreprenor putea avea votul său de încredere.

Încă din 1894 antreprenorul englez FJ Mayer s-a perindat prin Arad în calitate de împuternicit al firmelor lui Hughes și Lancaster, înaintând și un plan cuprinzător pentru canalizarea orașului și construirea unei rețele de apă potabilă. Oferta sa a fost acceptată inițial de administratorii orașului cu o oarecare rețineră deoarece termenul de construcție promis părea foarte scurt.

Compania engleză a reușit în cele din urmă să câștige încrederea consiliului orașului și a reușit să demareze lucrările. Cel mai nou sistem pneumatic Shone folosit de companie era considerat de top în Europa acelor vremuri. Esența acestuia consta în faptul că apele uzate erau colectate din case prin cădere liberă în rezervoarele construite pe străzi. De acolo era forțată să se deplaseze prin canalele stradale cu ajutorul aerului comprimat, prin intermediul cărora apele reziduale ajungeau în bazine de decantare construite la marginea orașului. Cinci astfel de bazine au fost construite în intravilanul orașului. Deasupra acestora au fost ridicate coșuri de aerisire cu înălțimea de 6-8 m pentru a disipa mirosul neplăcut. (cele aflate vizavi de strada Crișan pe centura verde a bulevardului principal și pe strada Mărășești sunt încă intacte). Ici-colo mai putem vedea până astăzi câteva din plăcile grele originale cu care erau acoperite puțurile.

După cunoștințele noastre în afară de Arad, doar Szegedul mai dispunea de o rețea realizată cu aceeași tehnologie, după marea inundație care a răvășit orașul.

Lucrările de la Arad au durat doar doi ani. Recepția tehnică a avut loc în august 1896 când au putut începe probele. La acea vreme lungimea sistemului de canalizare se apropia de 30 km.

Însă proprietarii acopereau din propriile buzunare lucrările de racordare la rețeaua stradală. O lună mai târziu 85 de case din centrul orașului erau deja conectate la rețeaua stradală.

Doar de dragul comparației menționăm că după Budapesta și Bratislava, cu lungimi ale rețelei de canalizare de 55 km, Aradul avea cel mai lung sistem de canale, devansând orașe ca Győr, Debrețin și Kecskemét.

Nu întâmplător faima construcțiilor tehnice din Arad s-a răspândit rapid.

Încă din septembrie 1895 o delegație de experți conduși de Farkas Kálmán, inginer șef regal, a ajuns la Arad pentru a studia soluțiile implementate în realizarea canalizării. Au trecut exact 120 de ani de la introducerea sistemului. (n.n. din 2016, anul apariției prezentei lucrări în limba maghiară).

Rețeaua de apă

Construcția apeductului a avut loc aproape concomitent cu realizarea canalizării. Aparent și pentru acesta, aceeași companie engleză a depus oferta cea mai bună.

Lucrările au început în vara anului 1895 și au fost finalizate în octombrie 1896. Extrem de rapid în comparație cu standardele epocii, în ciuda faptului că alimentarea continuă cu apă a început abia în noiembrie. Apa a fost furnizată de

puțuri cu adâncime mai mare de 40 metri către conductele subterane. Lungimea rețelei depășea 26 km. Desigur, capacitatea existentă s-a dovedit a fi suficientă doar pentru o parte din centrul orașului. În cartierele mărginașe au fost instalate fântâni publice din fontă. Numărul acestora a crescut în timp.

Un reper important al construcției rețelei de apă din Arad este turnul de apă monumental construit pe strada Flórián. Clădirea care amintește de o fortificație (unii cred că a fost proiectat în biroul lui Ybl Miklós, alții sunt de părere ca în birourile scoțiene Dunn & Watson Architecture) este un monument care marchează la Arad Sărbătoarea Mileniului și este până astăzi una dintre clădirile simbol ale orașului. Rezervorul de apă de 300.000 de litri situat la nivelul superior al turnului a făcut posibil din punct de vedere tehnic ca apa să ajungă chiar și la cele mai înalte clădiri. Ultima umplere a fost finalizată în 1956 deoarece turnul și-a pierdut treptat utilitatea practică odată cu răspândirea clădirilor înalte.

În imediata vecinătate a turnului se afla cazarma de pompieri și Capela Sfântului Florian. (structura originală a acoperișului turnului a fost mistuită de un incendiu în 1925).

Înainte de utilizare apa potabilă de la rețea a fost analizată chimic și a fost găsită potrivită pentru consum. Ulterior, un alt studiu a fost comandat bacteriologului român Victor Babeș. Nici el nu a găsit în apa potabilă de la rețea substanțe dăunătoare sănătății.

Un aspect inedit din istoria apeductului arădean este acela că șeful pompierilor orașului Stankovits Miloș obișnuia să viziteze personal instituțiile și casele arădene racordate la sistem pentru a verifica dacă robinetele de apă sunt folosite corespunzător. În caz contrar instrucțiunile de utilizare erau afișate în toate locurile unde se manifesta interes în acest sens.

Anul acesta am putea sărbători 120 de ani de la realizarea canalizării, amenajarea rețelei de apă potabilă și construcția turnului de apă. (n.n. în 2016, anul apariției prezentului volum în limba maghiară).

Ar fi cu siguranță important din punct de vedere al istoriei industriale și urbane arădene.

Iluminatul public

După lămpile cu ulei cu lumină slabă, introducerea lămpilor pe gaz putea fi văzută chiar ca o revoluție în iluminatul stradal, deși nu era nici de departe așa. Nici măcar pentru că multe din casele de locuit și multe instituții erau încă iluminate cu lămpi cu ulei și lumânări.

Fabrica de gaz a fost construită în 1868 de către antreprenori germani pe fosta Stradă a Pescarului (astăzi Mucius Scaevola). Timp de zeci de ani s-a dovedit a fi una dintre cele mai influente afaceri ale orașului pentru că avea încheiate contracte pe termen lung cu consiliul orașului în calitate de furnizor de servicii. Într-o oarecare măsură aceste contracte au încetinit introducerea unor tehnologii mai moderne.

Amplasarea stâlpului pentru iluminat public în fața Primăriei

Maniu) își avea sediul o firmă de furnizare a energiei electrice pe care arădenii o numeau „uzina electrică”.

În anii dinaintea primului război mondial aproximativ 100 de străzi din Arad erau iluminate electric, iar electricitatea era deja introdusă într-o mare parte a clădirilor rezidențiale. Districtele periferice, cu excepția Aradului Nou, au avut parte de binefacerile iluminatului electric doar cu mare întârziere. Cele mai mari hoteluri, Crucea Albă și Central au fost printre primele care au înlocuit lavoarul și ulciorul cu baia, iar sfeșnicul cu iluminatul electric.

Dintre școli, fostul Gimnaziul Regal și Școala Reală de Stat (astăzi Colegiul Național Moise Nicoară), urmate de Școala Pedagogică de Stat (astăzi Colegiul Țichindeal) și Școala de Prelucrare a Lemnului și Metalelor (astăzi Colegiul Aurel Vlaicu) au primit iluminat electric.

Termoficarea centralizată a fost instalată pentru prima oară în anul 1913 la Școala Civilă Română de Fete (pe str. Eminescu, fostul spital TBC până în urmă cu câțiva ani) care a funcționat doar câțiva ani ca instituție de învățământ.III.

Așa se explică de ce, în ciuda numeroasele premiere tehnice, Aradul nu a putut să se miște la fel de repede ca, să zicem, vecina Timișoara (1884) în introducerea iluminatului stradal. Lămpile cu gaz erau aprinse și stinse cu un „buton” montat pe un stâlp lung.

Introducerea iluminatului stradal în Arad a început în 1895, iar în iulie 1897 lămpile cu incandescență iluminau deja străzile din centrul orașului.

Multe dintre cărțile poștale realizate în perioada Mileniului arată pilonii de sârmă montați pe acoperișuri (chiar și la începutul anilor 1960 erau încă în uz destul de mulți stâlpi de lemn pe care erau agățate firele stradale). Licența realizării acestui tip de lucrări aparținea deja fabricilor Ganz din Budapesta. În acea perioadă din secolul al XX-lea, pe Calea Radnei (astăzi Iuliu

III. Viața economică a orașului

Aradul și economia Aradului în epoca dualismului

Muntean Tibor

Potrivit dicționarului publicat în 1862 termenul economie are semnificația de „gospodărie în sensul cel mai larg, adică îngrijirea de toate necesitățile și de confortul unei familii”. Într-un sens mai restrâns este un mijloc prin care se asigură cele necesare traiului și confortul vieții; bogăția, sau proprietatea, adică suma a tot ceea ce este necesar pentru viața noastră. Între timp au apărut definiții mult mai elaborate și precise, dar în cele ce urmează vom scrie mai mult despre situația economică a orașului și a arădenilor trăitori în oraș, decât despre misterele contabilității și ale băncilor sau cele ale companiilor comerciale și industriale.

Înainte de a ne focaliza pe situația orașului nostru, trecem în revistă modul de funcționare a economiei monarhiei dualiste. Cifrele brute ne prezintă imagini extrem de pozitive. Dacă aruncăm o privire asupra PIB-ului, putem constata că produsul intern brut pe cap de locuitor în 1870 era în provinciile austriece de 831 dolari, iar în provinciile din Ungaria de 450 dolari. În regiunea Tisa-Mureș (care cuprindea și comitatul Arad) era de 411 dolari. Până în 1910 Ungaria atinsese 67% din nivelul austriac, iar Aradul și împrejurimile 58% din același standard. De atunci, din nefericire, lucrurile s-au schimbat mult, în 2001 PIB-ul Ungariei reprezenta doar 37% din cel al Austriei. Probabil că este mai bine să nici nu vorbim despre Arad ...

Liderii politicii economice ulterioare compromisului austro-ungar au crescut în spiritul liberalismului reformist. Era clar pentru ei că dezvoltarea unui „teritoriu” care rămânea în urmă față de părțile vestice ale imperiului era o sarcină multilaterală, așa cum afirma Trefort Ágoston: „Deci trebuie încurajată industria, adică să se producă cât mai mult posibil, iar forțele catalizatoare ale producției sunt: instituțiile de credit, rețelele și mijloacele de transport, precum și educația profesională a meseriașilor”.

Cadrul legal al compromisului economic era reînnoit la fiecare 10 ani cu partea austriacă. În acest sens au făcut din imperiu o piață unică: au creat o uniune vamală, o bancă centrală comună, au asigurat libera circulație a capitalului și a forței de muncă și au armonizat sistemul fiscal și tarifele, sistemele de transport și comunicații. După cum remarca Harmat Árpád Péter în studiul său, economia maghiară a fost caracterizată de mai multe etape de dezvoltare și declin în perioada aflată în discuție:

1. Până în 1873 condițiile feudale au fost complet eradicate și breslele au fost înlocuite cu nou-înființatele asociații industriale, sistemul bancar și de credit a fost consolidat și au apărut fluxurile de capital străin în construcția de căi ferate. Era faimoasa epocă „gründerzeit”.

Fiul lui Arany Janos, László, scria:

„Francezul, belgianul, englezul nici nu întreabă

Cine, în ce scop, de ce fel de valută și de cât are nevoie -

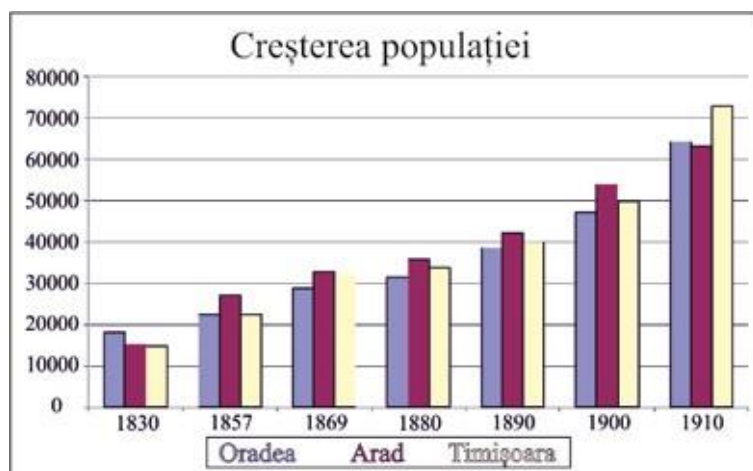
Creditul maghiar este solid și nelimitat.”

2. Între 1873 și 1880 ca urmare a prăbușirii Bursei de la Viena și a crizei care a afectat continentul, o serie de companii au dat faliment, iar capitalul social al băncilor maghiare s-a înjumătățit. Situația a fost exacerbată de epidemia de holeră care a făcut ravagii din 1872.
3. A treia epocă a început cu filoxera care a distrus strugurii din 1884 și cu apariția cerealelor americane ieftine și a continuat cu reluarea dezvoltării cu ajutorul capitalului francez și german.

În 1892 s-a trecut la coroana de aur, iar legea a echivalat 1 forint cu 2 coroane, prețul unui kg de aur rafinat fiind de 3280 coroane. În această perioadă ponderea economică a Ungariei a crescut constant.

A urmat o altă criză în 1913, după care a venit un război mondial care a distrus totul.

Una dintre cele mai importante măsuri de urbanizare a fost creșterea populației, aceasta fiind una dintre consecințele evidente ale industrializării continue. Graficul de mai jos ilustrează adecvat faptul că timp de aproximativ 30 de ani Aradul s-a dezvoltat mult mai dinamic decât orașele din jur, iar apoi în primul deceniu al secolului al XX-lea a scăzut foarte puțin față de Oradea și Timișoara.

Instituțiile de credit menționate și de Trefort Ágoston au permis industrializarea rapidă a țării. Sistemul bancar al monarhiei austro-ungare a fost înființat în a doua jumătate a secolului. Proporția capitalului străin a fost semnificativă și, ca și în alte țări ale continentului, în Ungaria a predominat regula conform careia „peștele mare

„îl mănâncă pe cel mai mic”. În același timp, după cum remarca Zima Tibor, „dacă statistica băncilor ar reda cu acuratețe dezvoltarea unui oraș, ar trebui să spunem că viața economică a Aradului este pe primul loc în țară, înaintea oricărui alt oraș de provincie”. Astăzi este ciudat să citești aceste rânduri, chiar dacă deputatul de mai târziu al orașului (în Parlamentul de la București) nu a exagerat deloc. Dacă ne uităm doar la datele instituțiilor de credit, suma aflată în seifurile băncilor din orașul nostru în 1910 era de 77.532.000 de coroane și, astfel, Aradul, cu excepția instituțiilor similare din Zagreb și, bineînțeles din Budapesta nu avea concurență.

Dacă la datele de mai sus adăugăm și capitalul companiilor industriale și de transport, rezultatul (160 de milioane de coroane) a depășit cu mult capitalizarea orașelor din jur (Szegeed – 60 milioane, Timișoara – 81 milioane, Oradea – 95 de milioane de coroane).

Ca nod de transport Aradul nu a fost numai un beneficiar al „febrei feroviare” din Ungaria, dar locuitorii săi s-au implicat efectiv în dezvoltarea rețelei feroviare. Astfel Societatea Căilor Ferate Unite Arad-Cenad ACSEV a fost cea mai mare companie feroviară privată din țară, iar calea ferată Arad-Podgoria a fost printre primele 8 căi ferate electrificate din lume încă din 1913. În ciuda punerii în funcțiune a transportului urban cu autobuzele MARTA, transportul public din Arad întâmpina multe dificultăți. Cotidianul „Aradi Közlöny” scria ironic: „Lucrul important de remarcat aici și care merită subliniat este că ai posibilitatea de a veni cu autobuzul și că nu ești obligat să o faci. Pentru că dacă ar exista o lege care să ne oblige să călătorim cu autobuzul am fi cu toții falimentați în curând pentru că ar trebui să ne risipim averea în acest fel, așa că mai degrabă economisim și căutăm o birjă. Dacă încăpem într-o birjă patru persoane, atunci putem ajunge la gară mai ieftin și mai convenabil. decât până acum, în amintirile fericite, cu tramvaiele trase de cai care au rulat pe șine cu o seninătate decentă. Și după ce: -a) un bilet la tramvaiul tras de cai a costat 10 bănuți, -b) un autobuz pe același parcurs costă 20 de bănuți, -c) orașul a schimbat pentru a face transportul mai ieftin, -d) este clar că călătoria cu tramvaiul va costa aproape 40 de bani. Dar despre asta vorbim mai târziu epigonilor.”

Prin Arad au trecut pentru prima dată „trăsurile amintirilor fericite” (tramvaiele trase de cai) în 1869. Primul traseu mergea de la gară prin Piața Libertății până în Sigmundhausen (astăzi cartierul Mureșel – lângă Cetatea Aradului). A doua linie era de la Gară la distilerie (fabrica de spirtoase Neuman), iar a treia era de pe Strada Bisericii – Templom (astăzi Lucian Blaga) până la Piața de porci din capătul Cartierului Funcționarilor, lângă Drumul Pecicăi (astăzi Calea Aurel Vlaicu). Din nefericire arădenii au mai avut de așteptat zeci de ani până să funcționeze tramvaiele electrice. Văltoarea primei conflagrații mondiale a înghițit și autobuzele. Pentru înlocuirea lor s-a recurs la soluția tractării cu locomotiva cu aburi a vechiul tramvai tras de cai care a funcționat așa până în 1927.

Pe măsură ce vom scrie mai multe despre dezvoltarea educației și formării profesionale, vom examina mai în detaliu modul în care conducătorii arădenilor au administrat bunurile care le-au fost încredințate. Raportul anual al primarului către Comitetul Legislativ cu privire la situația orașului arată retroactiv nu doar ce s-a

întâmpilat la Arad, ci și cu ce treburi și probleme era preocupată conducerea orașului în timpul monarhiei.

Primul capitol al publicației de aproximativ 40 de pagini prezintă starea sănătății publice. În 1893 de exemplu sunt menționate: rujeola care a ucis 14 persoane și difteria care a ucis 82 persoane, printre cele mai periculoase epidemii. A existat o creștere și a numărului de pacienți cu trahom, cunoscut și sub denumirea de „inflamație egipteană” a ochiului. Spitalul comitatens a îngrijit 2.630 de pacienți, dintre care 1.775 au fost complet recuperați, iar 284 au murit. Nu a existat o creștere a numărului de bolnavi cu sifilis, doar cazuri neîngrijite mai mult printre servitorii aflați într-o poziție socială vulnerabilă. Cotidianul „Alföld” menționează această problemă când scrie: „Dacă într-un oraș ca Aradul există hoteluri unde camerele sunt închiriate ore în șir chiar și de către localnici și dacă unii proprietari de băi din oraș sunt obligați să anunțe că băile patronate de ei nu fac parte din „acea categorie ca alte băi” se poate afirma că sunt deteriorate moravurile. Intervenția poliției a fost eficientă, 80 de servitori fiind expulzați din oraș. Însă numărul următor al cotidianului constata că „...la Arad sunt de negăsit servitorii” iar gospodinele se plâneau unele altora de situația jalnică determinată „de intervenția draconică care a aruncat și copilul odată cu apa din albie.”

Ca și în zilele noastre, au decedat mai mulți bărbați (773) decât femei (624), dar și mortalitatea infantilă a fost semnificativă (380). Viața bărbaților deci, nu a fost mult mai ușoară decât azi; spre deosebire de 2.856 de văduve, doar 614 de soți au reușit să supraviețuiască soțiilor lor. Era o situație mai favorabilă pentru cei care doreau să se căsătorească, deoarece cei 11610 bărbați necăsătoriți au putut alege dintre 11614 femei necăsătorite. Din cele 22 de tentative de sinucidere, 13 s-au soldat cu deces.

În capitolul următor aflăm că în 1893 s-au născut 15 gemeni, trăia un bărbat de 96 de ani și două femei de 100 de ani care locuiau în oraș – pare ciudat să ne gândim că Napoleon și-a început cariera și Washingtonul a fost construit în perioada când aceste doamne erau copile. Aradul avea mai mulți locuitori (43.682) decât Timișoara și Oradea. Aici erau născuți doar 21.049 dintre ei, cei mai mulți fiind mutați în orașul nostru din comitatele învecinate – ceea ce este o trăsătură importantă a unei așezări în curs de dezvoltare dinamică – Aceștia erau „hergelogenerii” (termen asemănător contemporanului „ausländer”-n.n.). Faragó Dezső relatează un stereotip interesant din Arad care spunea că „toată lumea, dacă nu este născută aici este un hergelogener, adică o „vinitură”. Și mai drastică era concepția care proteja drepturile și primatul oamenilor cu rădăcini locale asupra hergelogenerului. Iar asta îi considera hergelogeneri chiar dacă au locuit în Arad timp de cincizeci de ani.”

Siguranța publică era corespunzătoare cu 479 de furturi minore raportate, din care doar 86 de cazuri cu autor necunoscut. 199 de servitori au fost pedepsiți și au fost înregistrate 3 tentative de omor cuplate cu tentative de sinucidere. Cel mai mare pericol era reprezentat de incendii care au produs pagube de 372.432 de forinți, din care asigurătorii au decontat aproximativ o treime.

Protecția orașului era asigurată pe lângă Regimentul 33 Infanterie din Cetate, de Batalionul 3 al Regimentului 8 Infanterie din cazarma de pe strada Kossuth și

Palatul Anker, Budapesta (foto: Fortepan/

donatar Schoch Frigyes)

de Comandamentul Districtului 25 și Regimentul 3 de Husari Regali Maghiari Clasa I. Dintre cei aflați în trecere prin Arad, populația orașului a găzduit 19 ofițeri superiori, 996 de soldați și au fost evidențiați și 153 cai de trezorerie. Hotelurile arădene au cazat și ele 21 de generali, 67 de ofițeri superiori, 162 de ofițeri și 4 aprozi de război.

Construcțiile au primit un impuls binevenit. În centrul orașului au fost finalizate 10 case cu un etaj și 85 cu un singur nivel, iar în suburbii au fost ridicate în total 167 de clădiri. Dacă mergem înapoi cu vreo 20 de ani, în 1870 am găsit mai multe locuințe (3799) în Arad decât în Oradea (2888)

sau Timișoara (2377). Până în 1910 însă, orașul de pe Bega depășește

Aradul. Majoritatea clădirilor erau desigur cu un singur nivel; în 1870 ponderea acestora în totalul construcțiilor era de 99% la Szeged, 97% la Oradea, 95% la Arad și 92% la Timișoara. Până în ajunul războiului mondial acest raport s-a schimbat radical. Ca urmare a inundațiilor catastrofale și a valului de construcții care a urmat, Szegedul a devenit un adevărat oraș modern lăsând în urmă imaginea târgului de odinioară, (ponderea clădirilor cu unul sau mai multe etaje a ajuns la 9%), dar și Oradea se dezvoltă și Aradul ajungea din urmă Timișoara. Desigur, la standarde provinciale, deoarece în timp ce casele cu 3-4 etaje erau comune în Budapesta, existau doar 8 astfel de „zgârie-nori” în Oradea, 4 în Arad, 3 în Szeged și 9 în Timișoara. Cu toate că în 1911 s-au construit 1087 de clădiri noi, Aradul se afla în topul costului chiriilor. Conform statisticii oficiale, catalogată ca fiind optimistă de către jurnalistul cotidianului „Aradi Közlöny”, o cameră în centrul orașului costa 240 coroane/an, două camere 400 coroane/an, trei camere 800 coroane/an, iar patru camere 1200-1800 coroane pe an. Desigur, nu trebuia să plătești atât de mult în cartiere, dar chiar și în cartierul Gai chiria anuală pentru un apartament cu o cameră era de 60-120 de coroane.

Capitolul dedicat transporturilor enumeră cu atenție câți metri pătrați (18.662, respectiv 542) de drumuri au fost pietruți și pavați și pe câți s-au folosit piatră zdrobită, moloz spart, pietriș, pietriș zdrobit, pietricele, nisip și pământ.

„Atacurile Mureșului” de la începutul secolului nu au mai pus în pericol orașul grație barajelor construite profesional; „După compromisul austro-ungar conducerea orașului trebuia să facă față anual nu doar apelor umflate ale Mureșului, ci după cum relata primarul Vörös Pál în 1872, avea de rezolvat și problema drenării apelor

reziduale deversate de fabrica de spirt și a celor existente sub oraș”. Împrumutul de 100.000 forinți luat în 1880 a fost folosit pentru a construi diguri de peste 2.000 metri lungime. Apele reziduale erau evacuate cu ajutorul a două pompe de mare capacitate și a unei locomotive cu aburi luate împrumut de la Neuman Ede.

Înainte de a fi acuzați că zugrăvim o imagine ideală a trecutului, trebuie să vorbim și despre partea mai puțin strălucitoare a vieții orașului. A devenit necesară extinderea Casei săracilor care avea deja capacitatea de a găzdui acum 100 de persoane. Circa 1% din populația orașului a solicitat un fel de ajutor social, trei familii primeau 15 forinți pe lună, 203 familii trei forinți pe luna, iar restul mult mai puțin. Erau foarte mulți orfani, 3224 la număr care își duceau traiul sub oblăduirea Aradului. Conform unor statistici în 1893, 372 de persoane au fost primite în orfelinat, 255 au plecat de acolo, 214 au devenit persoane adulte, iar 41 de fete s-au măritat. Rata mortalității era semnificativă, 51 de persoane reprezentând 1,6% din total părăsind rândurile celor vii în acel an. În zilele noastre este o adevărată modă să critici derularea lentă a treburilor publice. Desigur, acest lucru nu a fost diferit nici în acele vremuri. Totuși poate părea o adevărată performanță faptul că la sfârșitul secolului al XIX-lea, 80.746 din cele 80.876 de dosare primite au fost soluționate fără computere sau alte gadgeturi moderne. De exemplu, Varjassy Lajos, devenit ulterior primar, dar care atunci era doar consilier competent în chestiuni fiscale și financiare, din cele 10.928 de dosare primite a soluționat 10.253 și a rămas cu doar 45 de dosare restante. Pentru că despre chestiunile școlare vom scrie mai multe în capitolul dedicat educației, până atunci vom reveni cu chestiuni legate de finanțe. În 1893 sursele proprii de venit ale orașului se ridicau la aproximativ 294.770 de forinți. Cheltuielile, pe de altă parte, au crescut la 461.030 forinți, în consecință impozitul municipal a crescut de la 42% la 51%. Deficitul a fost cauzat de creșterea costurilor de întreținere a școlilor comunitare și industriale, o sumă importantă de bani s-a dus la școala profesională de industrializare a metalului și lemnului, a fost achiziționată o nouă clădire de grădiniță, s-a regularizat un braț al Mureșului și s-a plătit noul abator și dobânzile pentru împrumuturile luate în trecut. Până în 1910 situația nu se îmbunătățise. Tabelul de mai jos prezintă taxele publice pe cap de locuitor.

Oraș/Pentru	Stat	Urban	Altele	Total
Arad	24,7	18,2	0,2	43,2
Timișoara	20,4	9,2	0,3	30,6
Oradea	21,6	14,7	0,2	36,5
Szeged	15,7	10,6	0,4	26,7
Budapesta	46,1	22,9	0,3	69,9

În ceea ce privește impozitele de stat, superioritatea Budapestei se datorează cetățenilor săi bogați, dar în cazul taxelor urbane este remarcabil faptul că un arădean plătea doar cu ceva mai puțin decât un rezident al capitalei. Au existat următoarele tipuri de impozite: impozitul pe teren, impozitul pe locuință, impozitul

pe venit, impozitul pe profit, suprataxa națională de sănătate, alte impozite naționale directe, suprataxa pe venitul global. La fel ca și în cazul celorlalți indicatori, evoluția veniturilor indică o încetinire a dezvoltării orașului. În 1881 s-au strâns mai mulți bani la Arad decât în orașele învecinate, dar până în 1910 conducătorii Timișoarei și ai Oradiei aveau deja sume mai mari la dispoziție decât omologii lor din Arad. Cheltuielile crescute puteau fi acoperite doar prin taxele sporite ale orașului. Așadar, la începutul secolului XX să trăiești în Arad nu era un lucru ieftin. Arădenii nu erau însă săraci, mai exact: arădenii bogați aveau mai mulți bani decât concurenții lor din Timișoara și Oradea. Răsfoind procesele verbale care consemnau dezbaterile din ședințele consiliului orașului, primul lucru care îmi vine în minte este că în timpul monarhiei, cei care au înțeles cu adevărat necesitățile Aradului și au avut interes să-și dezvolte locul de reședință au fost aduși în fruntea orașului într-un mod care nu era foarte „democratic”, dar era cu atât mai adecvat. Aceștia din urmă erau așa-numiții „virili” care, pe de o parte, din cauza impozitului pe care îl plătiseră și, pe de altă parte, grație pregătirii profesionale (profesori, avocați, ingineri, arhitecți, medici, pastori) au ajuns la cârma administrării orașului (impozitele lor au fost socotite de două ori). În Parisul de pe malurile Peței (cum era denumită poetic Oradea) din aceste contribuții s-au strâns 74.800 coroane, în orașul de pe Bega 108.300 coroane, în timp ce la Arad „virili” au plătit impozit nu mai puțin de 154.800 coroane.

Nu numai din acest punct de vedere a surclasat orașul nostru concurenții direcți. Nimeni nu era un fan al suprataxelor uriașe, dar cu ajutorul acestora puteau să țină sub control deficitul bugetar. Unul dintre beneficiile politicii financiare conservatoare era că datoriile Aradului au reprezentat 19% din „fondul gospodăriei urbane” în timp ce la Timișoara ajungeau la 32%, iar la Oradea la 39%.

Construcția noii gări a fost finalizată în 1913, de asemenea a fost construit Palatul Cultural – în timp ce oaspeții bavarezi invitați la ceremonia de inaugurare au declarat că niciunul dintre orașele bavareze de dimensiuni similare nu avea un lăcaș atât de impunător pentru cultură, potrivit unui ziar din Budapesta, Ludovic Szantay copiasse pur și simplu Palatul Anker din Capitală, iar primarul Varjassy Lajos se confrunta cu tot mai multe atacuri din cauza cheltuielilor sale excesive. Editorialul din „Aradi Közlöny” publica chiar o poveste despre „orașul econom”.

„Acest Senat și-a bătut capul trei zile și trei nopți să vadă unde putea să economisească. Cineva a propus ca anul următor să nu fie zugerăvite școlile. Propunerea a fost respinsă pentru ca să nu se spună ca orașul economisește pe spatele culturii. Altul a propus să se ceară Ministerului bilete gratuite pentru primar care era nevoit să se deplaseze frecvent la Budapesta. Nici această propunere n-a fost acceptată, întrucât nici Statului nu-i mergea prea bine și nu putea renunța la o asemenea sursă de venit. Al treilea a propus să nu se asfalteze niciun drum timp de un an. Aceasta ar fi însemnat ceva, dar ar fi fost un afront grosolan adus tradiției orașului, ar fi însemnat o ruptură brutală a tradiției strămoșești care din motive de strictă frugalitate nu putea fi săvârșită, a argumentat inginerul-șef prezent în consiliu. Deci trebuia să se economisească în altă parte. Părea o idee foarte interesantă ca poliștii publici să nu mai poarte păr de fete orfane pe căști pe viitor ci doar câteva pene simple de cocoș, care erau mult mai ieftine de cumpărat. Propunerea a fost

primită ad litteram, dar nu era suficientă pentru a restabili echilibrul gospodăriei. S-a zvonit că străzile nu vor mai fi stropite cu apă pe timp de ploaie, așa cum nici becurile cu gaz nu erau aprinse în serile luminate de Lună, dar Comandantul, în calitate de autoritate de primă instanță în chestiuni de igienă publică, a spus că va păstra pentru el această prerogativă și nu va tolera niciun amestec din exterior”.

În final s-a decis să se omită din buget sumele pe care le prevăzuseră inițial cu titlul de cheltuieli neprevăzute.

„Și atunci s-au votat cu calm alte sute de mii grele pentru construcția de cazarme, sume mari pentru noi asfaltări, pentru urbanizare, exproprieri de terenuri, călătorii de studii în străinătate, pentru planificarea sărbătorilor pentru că problema cea mai grea era rezolvată; cheltuielile neprevăzute nu au fost incluse, iar opinia publică revoltată din pricina lor a fost astfel liniștită. Cei care au menționat îndatorarea orașului au fost, în orice caz, vrăjjiți de contabilul-șef care a capitalizat reevaluarea dreptului de a percepe taxa pe bicicletă, dreptul de a colecta taxa de canalizare și alte drepturi și a inclus carosabilul drumurilor și trotuarele printre bunurile publice. De îndată ce Deutsche Bank împrumută cincizeci de milioane de mărci în schimbul garanției asupra acestor drepturi și bunuri nedescoperite anterior, orașul se va recupera complet de la ananghie. Între timp economisește – așa cum am descris mai sus.”

Varjassy Lajos care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a atrage fabrici moderne în Arad câștiga 8.960 de coroane pe an. A fost urmat de viceprimar, șeful poliției, grefierul-șef cu circa 7600 de coroane. Funcționarii și notarii puteau fi fericiți, pentru că în timp ce șefii lor câștigau mai puțin, ei câștigau cu aproximativ 1.000 de coroane mai mult decât colegii și omologii lor care lucrau în orașele învecinate. Salariul medicului-șef era de 5.800, cel al medicilor de sector 3.950, chiar și cel al medicilor veterinari era de 2.800 de coroane. Un polițist câștiga 2934 de coroane, un profesor ducea acasă circa 3060 de coroane în jurul anului 1910.

După cum notează Csucsujá István în studiul său, timp de aproape un deceniu și jumătate până la primul război mondial în Transilvania a fost o perioadă de dezvoltare economică și prosperitate fără precedent. Toate ramurile economiei au prosperat și s-au reînnoit, deși nu în mod egal și proporțional. Sistemul bancar și de creditare s-a dezvoltat rapid în contextul febrei construcțiilor feroviare generând mari disponibilități de bani, fapt care a condus, fără îndoială, la o dezvoltare industrială puternică pe fondul politicilor proindustriale ale guvernelor. Procese similare au avut loc și în regiunea noastră, cu mențiunea că industrializarea regiunii cuprinse între Tisa și Mureș a avut loc mult mai devreme și mult mai intens. Dezvoltarea industriei alimentare, și mai ales a subramurii industriei morăritului a fost amplificată datorită capitalului provenit din comerțul cu cereale și datorită producției de grâu de bună calitate. Egyed Ákos mai indică faptul că valoarea producției în morărit în primele decenii ale monarhiei la Arad și Timișoara a depășit valoarea producției tuturor celorlalte industrii, astfel că industria morăritului era cea mai puternică industrie a burgheziei transilvănene .

Familia Neuman a început cu punerea în funcțiune a unei mici distilerii în anii 1850 urmată de înființarea unei mori cu abur și, în cele din urmă, ținând

pasul cu evoluțiile din Ungaria, a fondat și o uzină textilă. În monografia sa, Gaál Jenő subliniază că dezvoltarea industriei arădene a ținut întotdeauna pasul cu progresul economic al Ungariei. Pe lângă industria sa cu producție diversificată și considerabilă, reprezentată de distilerii, două mori industriale, o fabrică de vagoane, o fabrică de utilaje și câteva fabrici mai mici, are o industrie meșteșugărească foarte bine dezvoltată care poate satisface majoritatea nevoilor populației. ” Varjassy Lajos a recunoscut importanța industriilor moderne și, în calitate de primar, face tot posibilul pentru a încuraja dezvoltarea industriei prelucrătoare – acordând terenuri în mod gratuit, precum și scutire de taxe și impozite municipale timp de 12 ani. Deși la Arad a fost înființată prima fabrică de automobile din Ungaria, în 1910 orașul ținea cu greu pasul cu Timișoara în domeniile industriale.

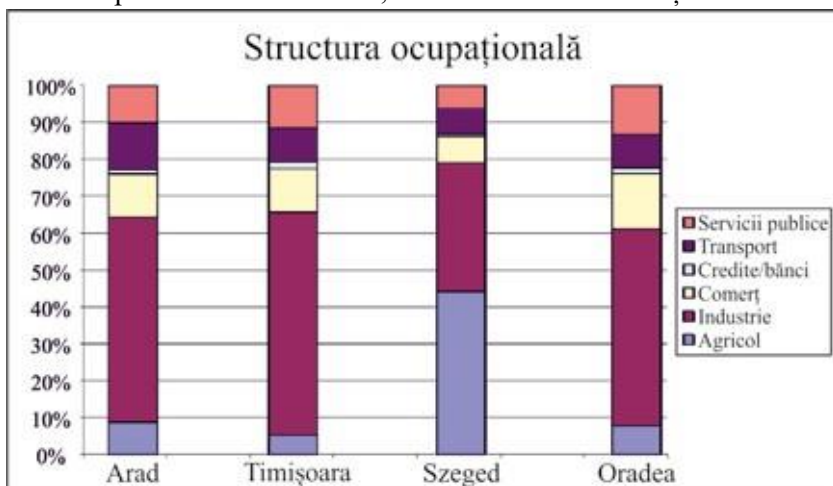
În cele ce urmează vom folosi două seturi de date statistice privind structura ocupațională a populației și dimensiunea companiilor – pentru a prezenta situația economică a orașului nostru și a concurenților direcți. Graficul simplificat de mai jos (din care au fost omise anumite categorii – armata, pensionarii, etc.) conține doar cele mai importante categorii de ocupații.

Dintre cele patru orașe Szegedul avea cea mai mare populație și prezenta imaginea unui veritabil oraș european datorită amplelor lucrări de reconstrucție care au urmat după inundațiile catastrofale care l-au distrus aproape în totalitate. Din punct de vedere economic și ocupațional însă, o parte semnificativă a populației sale era angajată în agricultură, așa că se putea afirma că era un oraș agricol. Numărul și proporția oamenilor care lucrau în industrie era cea mai mare la Timișoara – bineînțeles, având în vedere nu doar muncitorii care lucrau în fabrici, ci și meșterii și micii industriași. Din această perspectivă locurile următoare reveneau Aradului și Oradiei. Aproximativ 15-12% din lucrători erau angajați în comerț și, deși Aradul a fost mult timp considerat „orașul comerțului”, până în 1910 Oradea a depășit Aradul la acest capitol.

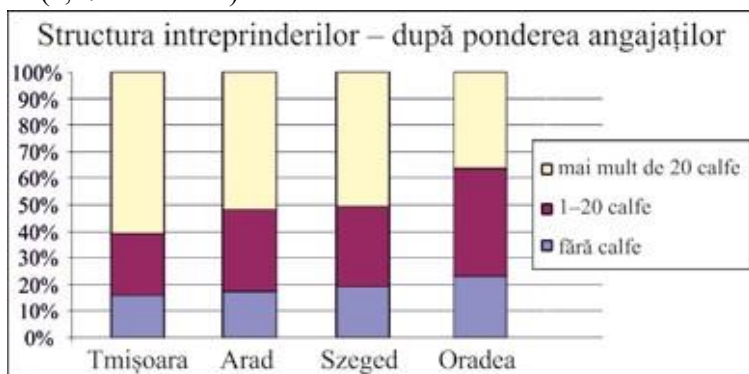
Și la capitolul privind sectorul bancar se situa pe locul trei, dar aici nu conta atât numărul de angajați, cât puterea data de capitalizarea instituțiilor de credit care era decisivă în acest sens, și așa cum am menționat deja, orașul nostru conducea cu superioritate la acest capitol. Numărul mare de angajați în transporturi (2607 – 13%) includea nu doar angajații Căilor Ferate de Stat MÁV, ci și angajații Companiei feroviare ACSEV – Societatea Căilor Ferate Unite Arad-Cenad, precum și Compania feroviară care opera Calea ferată Arad-Podgoria. În categoria serviciilor publice se încadrau intelectualii, diverșii funcționari, preoții și pastorii, profesorii, iar proporția acestora era cea mai mare la Oradea care avea o rețea școlară foarte dezvoltată și extinsă. Egyed Ákos sublinia, de asemenea, că una dintre cele mai importante etape în viața celor care veneau de la sat la oraș cuprindea timpul petrecut de aceștia ca servitori sau zilieri. Proporția lor varia de la 5-6% până la 7-8% în cele patru orașe.

Desigur, contează nu numai câți oameni lucrează într-un sector al economiei, ci și cât de mari și de dezvoltate erau firmele în care aceștia își câștigau existența de zi cu zi. De mica industrie am avea mare nevoie și în secolul al XXI-lea, dar tendința foarte răspândită astăzi își deschidea aripile deja din deceniile monarhiei.

Desigur, în zona noastră nu existau coloși industriali care angajau mii sau chiar peste 10.000 de oameni ca și în capitală, dar dezvoltarea sectorului în care lucra un singur meșter fără ucenic până la baronii industriali care aveau sute de muncitori a fost remarcabilă și aici. În cazul Transilvaniei, conform statisticilor lui Egyed Ákos, în 1900 în 67,73% din întreprinderile industriale lucra doar proprietarul, 30% dintre ele aveau 1-5 angajați și erau doar 379 de firme (0,36%) cu peste 20 de angajați. Acestea se numărau deja printre fabricile de atunci. Desigur, acestea din urmă au avut cea mai rapidă rată de dezvoltare; de 80% între anii 1890 și 1900.

Evident, dacă analizăm datele doar pentru un singur oraș, nu pentru întreaga regiune, obținem o imagine mult mai pozitivă. Potrivit acestora la Arad mica industrie (proprietarul cu maxim 5 angajați) reprezenta 92% din totalul întreprinderilor din orașul nostru (proporția era de 97,73% în Transilvania) și aveam și 29 fabrici „adevărate” (1,17% din total).

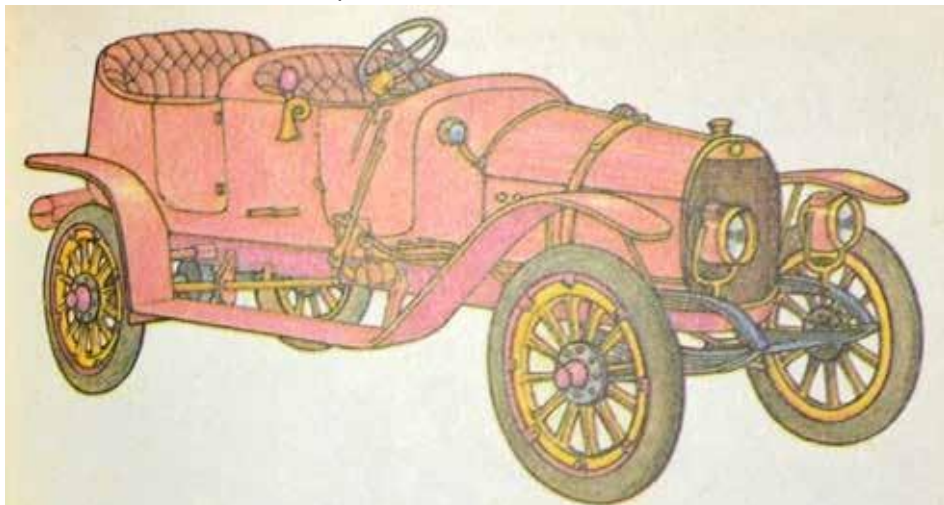
Din graficul următor reiese că, deși Timișoara avea cel mai mare număr de companii mari în 1910, orașul nostru concura puternic nu doar Timișoara, ci și Oradea care se dezvoltă foarte dinamic, cât și Szegedul care avea o populație de 100.000 de locuitori. Dar pentru a nuanța și mai mult datele de mai sus, să vedem care au fost întreprinderile cu adevărat mari din aceste patru orașe:

Timisoara		Szeged		
	Numele fabricii	Numărul de muncitori	Numele fabricii	Numărul de muncitori
1	Fabrica de bere	111	Fabrica de încuietori	118
2	Distilerie	145	Uzina de gaz	139
3	Fabrica de stofe	152	Moara cu abur	166
4	Moara cu abur	209	Fabrica de frângerii	190
5	Construcţii canale	253	Atelier feroviar	327
6	Fabrica de chibrituri	299	Fabrica de cânepă	551
7	Fabrica de pălării	391	Fabrica de tutun	581
8	Fabrica de tricotaţe	408	Ţesuturi din cânepă, in	680
9	Atelierul feroviar	639		
10	Fabrica de pantofi	821		
11	Fabrica de tutun	1593		
Numărul total de angajaţi		5021		2752
Ponderea lucrătorilor industriali în total angajaţi.		42,75		26,57

Arad		Oradea		
	Numele fabricii	Numărul de muncitori	Numele fabricii	Numărul de muncitori
1	Materiale din paie	114	Moara cu abur	137
2	Uzina de gaz	117	Construcţii	175
3	Tâmplării	119	Distilerie	177
4	Fabrica de maşini	121	Fabrica de pălării	383
5	Fabrica de automobile	142		
6	Gatere	171		
7	Moara cu abur	188		
8	Ateliere de cale ferată	246		
9	Distilerie	324		
10	Fabrica de vagoane	1312		
Numărul total de angajaţi		2854		872
Ponderea lucrătorilor industriali în total angajaţi.		31,78		11,64

La început se pare că, deşi eram cu mult înaintea Oradei şi Szegedului, am fost din nou în urma oraşului de pe Bega. Cu toate acestea, când privim mai atent la tabel, devine clar că la Timişoara industria alimentară şi de îmbrăcăminte avea ponderea cea mai semnificativă, în timp ce la Arad industria grea era mult mai bine

reprezentată. Fabrica de vagoane și turnătorii Weitzer János a fost unul dintre cei mai mari cinci producători de vagoane din țară. Societatea pe acțiuni producătoare de automobile MARTA era nu doar cea mai mare fabrică de profil din țară care producea automobile, autobuze și camioane cu o structură mai simplă, dar modelul de automobil cu motor de 2,3 litri a avut rezultate atât de bune în cursa Budapesta-Constantinopol încât mai multe companii străine se zbăteau (fără succes) să-și păstreze întâietatea. Dacă la toate acestea mai adăugăm fabrica de textile Hungária aparținând imperiului Neuman, fondată în 1909 (la sfârșitul anilor 1920 deja lucrau acolo 2.000 de muncitori), devine evident că; dacă (deși în cercurile istoricilor nu este agreat acest termen) nu ar fi existat Tratatul de la Trianon, orașul nostru avea șanse mult mai mari decât orașele concurente să devină un centru industrial modern.

Autoturismul arădean câștigător (Bálint Sándor – Autózásunk hőskora)

Legea din 1872 care a abolit sistemul breslelor a înființat asociațiile profesionale. În timpul monarhiei acestea au reprezentat interesele micilor industriași. Începutul secolului XX a adus contractarea sau dispariția unei serii de meserii vechi. Au dispărut încet cojocarii, s-au împuținat cizmarii, iar din cauza răspândirii țigărilor cumpărătorii de pipe erau din ce în ce mai puțini. În același timp cei cinci fotografi nu mai făceau față volulmului de muncă. Rapoartele Camerei de Comerț arădene redau imaginea exactă a situației. Lăcătușii primeau din ce în ce mai puține comenzi, iar cuțitarii au dispărut, practic se mai ocupau doar de vânzarea produselor gata-făcute și de ascuțirea lor. Rulajul celui mai faimos fabricant de clopote din regiune; Hönig Frigyes care și-a adaptat procesul de producție la fabricarea pompelor, Dangel Janos care a construit orga Bisericii Matei Corvin de la Buda și orga Academiei de Muzică din Capitală mai construia doar orgi de mici dimensiuni și se ocupa de repararea celor vechi. În antiteză cu el, a crescut rulajul mecanicilor datorită faptului că „clopoțelul cu electricitate” câștiga teren. Era o altă problemă recurentă faptul că agenții comerciali care băteau la ușă distrugeau afacerile antreprenorilor locali și nu era doar cazul ceasornicarilor.

Industria textilă și de îmbrăcăminte mai avea de înfruntat concurența copleșitoare a mărfurilor austriece. Firmele fabricanților de bomboane Weisz Mór și a fraților Nyári înregistrau mari pierderi cauzate de agenții fabricilor străine care foloseau pentru preparatele lor mai puțin zahăr și „mai mult sirop și alți aditivi dăunători sănătății. prețul acestora fiind mai scăzut decât zahărul folosit ca materie-primă”. Vă este cunoscută problema, nu-i așa? Producătorii de trăsuri se ocupau în special cu repararea atelajelor închiriate. Din fericire, muncitorii din construcții aveau locuri suficiente de muncă, deși erau nevoiți să muncească foarte ieftin. Fabricile de mobilă Reinhart Fülöp, Varga József, Verbos Ádám, Steigerwald Alajos, Rozmanich Albert și Lengyel Lőrinc livrau și în străinătate datorită calității excelente a produselor lor. Nici „cioplitorii de tablouri” care lucrau pe cont propriu nu se puteau plânge. Industria textilă și de îmbrăcăminte era în continuare confruntată cu o concurență acerbă din partea mărfurilor austriece.

În ansamblu numărul antreprenorilor fără angajați a crescut cu 53% între 1900 și 1910, aceștia făcând față cu brio concurenței companiilor mari. Zima Tibor notează că independența majorității micilor antreprenori a fost doar aparentă deoarece o parte semnificativă dintre produsele lor au fost făcute la comandă din materiile prime și materialele unor companii mai mari, dar, după cum remarca el, această tendință era chiar dăunătoare, deoarece determina scăderea prețurilor.

Datorită uniunii vamale austro-ungare guvernul nu a folosit instrumentul de politică economică al tarifelor protecționiste, astfel încât dezvoltarea industriei interne a trebuit susținută în alte modalități. După anii 1880 principalele mijloace de intervenție a statului au fost „scutirea de taxe 15 ani și scutirile de impozite pe salarii precum și acordarea de ajutoare de stat (până la 20-30% din ponderea capitalului)”. Micilor industriași li s-a oferit posibilitatea de a aproviziona armata comună (

25% din comenzile de la Ministerul Apărării), iar altor categorii, ca de exemplu, „artizanilor de sârmă” din Ungaria Superioară (astăzi Slovacia) li s-au acordat facilități. Se presupune că – cel puțin în opinia Camerei de Comerț și Industrie Arad – aceștia au abuzat de aceste facilități deoarece majoritatea produselor vândute în comitat nu erau făcute de ei, ci de producători austrieci.

Fântâna acidulată Vețânczi „Izvorul Széchenyi” apă

balneară și minerală excelentă.

Deviză:

Ocrotiți, susțineți și protejați

industria și produsele autohtone.

Potrivit studiului lui Bajzik Zsolt unul dintre rezultatele crizei politice izbucnite între 1905 și 1906 a fost apariția „Mișcării Lalelei roșii” creată pentru a sprijini industria autohtonă, adică să lase Austria cu produsele agățate de gât, întrucât se credea că jumătatea occidentală a Imperiului împiedica venirea la putere a opoziției ungare care a câștigat alegerile din 1905. În momentul în care coaliția de opoziție a ajuns la putere, în ciuda insignei cu lalele, entuziasmul a pierit din întreaga mișcare.

Fără îndoială orașul Arad este orașul marilor comercianți, scria Zima Tibor în 1914, târgurile sale sunt de multă vreme celebre în toată țara. „Principalele noastre articole de export sunt cerealele, semințele de fermă, făina, vinul, băuturile spirtoase, vitele, porcii, caii, păsările de curte, lemnul, feneria și mobilierul. Articolele pe care le importăm sunt în principal condimentele din colonii, ornamentele, obiectele de artizanat și articolele de modă... magazinele de pe flancul vestic al Pieței Andrassy rivalizează cu arterele comerciale din centrul Budapestei”.

În clasa comercianților ierarhia se forma în funcție de faptul dacă cineva era angajat în comerțul cu amănuntul din magazine sau în distribuția engros. Deși se aflau la un nivel inferior al claselor sociale, comercianții cu amănuntul formau cel mai civilizată strat al micii burghezii.

Interior de prăvălie (Foto: Fortepan / donator Library of Congress)

Conform datelor recensământului din 1910, la începutul secolului al XX-lea întreprinderile comerciale care dădeau de lucru mai multor angajați au devenit din ce în ce mai importante. Dacă ne uităm la proporții, în această perioadă la un număr de 100 de independenți, în orașul nostru existau 59,7 funcționari și 102,6 lucrători auxiliari și zilieri. Proporțiile au fost 57,9 și 112,5 în Timișoara, respectiv

56,6 și 116,5 în Oradea. Deși în perioada menționată, dacă ne uităm strict la cifre, observăm ca orașul nostru se afla pe locul trei și în acest clasament, dar numărul mare de comercianți a fost în multe cazuri mai mult dăunător decât util. Așa cum subliniază Buletinul Camerei de Comerț și Industrie; „elemente neinițiate, existențe ruinate în alte domenii intră în cariera de comerciant și concurează fără nicio experiență provocând nu doar prejudicii materiale, ci și aducând atingere reputației și prestigiului comercianților.”

Dintre cei peste 3.000 de comercianți din Arad, Andrényi și Domány ne sunt familiari celor mai mulți dintre noi, palatele lor sunt situate în piața principală și pe bulevardul principal al orașului nostru, iar firmele lor și-au câștigat o reputație națională și chiar internațională. Dar cum ajungea cineva un comerciant faimos?

Éles Ármin și-a deschis micul său magazin de condimente și delicatături pe 3 august 1853 și muncea din greu de dimineață până seara, chiar și la vârsta de 78 de ani, în firma sa care a devenit unul dintre cei mai cunoscuți angroșiști de condimente din regiune. Pe lângă toate acestea, a fost vicepreședintele Camerei de Comerț și Industrie Arad, președintele circumscripției Arad a Camerei Naționale de Comerț a Ungariei, președintele Asociației angroșiștilor de mirodenii din Ungaria de Sud, vicepreședinte al Uniunii comercianților din Arad, președintele companiei Lloyd Arad și, bineînțeles, membru al Comisiei legislative a orașului nostru.

Adler Andor s-a născut în 1870 la Arad, a terminat liceul aici și a absolvit examenul de bacalaureat la Budapesta. Apoi a locuit doi ani la Viena și în Germania. La întoarcerea acasă a ocupat un post de conducere la firma angrosistului Éles Ármin. A fost ales secretar al Asociației comercianților, a editat ziarul administrației publice „Haladás”, iar mai apoi a cumpărat magazinele de mirodenii și mărfuri coloniale de la Nagy Farkas, Fehér și Lázár Gyula. La începutul secolului al XX-lea era proprietarul de facto a cinci antreprize comerciale, de asemenea era membru al consiliului de administrație al mai multor bănci, era președintele asociației naționale a comercianților de mirodenii și era membru în numeroase asociații sociale și culturale.

Am vorbit deja despre cât câștigau funcționarii și intelectualii, ce diferență uriașă a fost între venituri, întrucât impozitul baronilor Neuman echivala cu salariul anual a 10 profesori. De asemenea, este evident că în timpul monarhiei majoritatea membrilor nobilimii au simțit că este de datoria lor nu doar să se bucure de averea lor, ci și să facă ceva în folosul comunității din care făceau parte. După cum a remarcat pe bună dreptate unul dintre ei, „dacă cei care nu au nevoie să lucreze în Ungaria nu ar muncii, atunci cei care sunt nevoiți să muncească ar muri de foame”.

Sistemul economic liberal din epoca dualismului a permis un progres rapid, deși nu întotdeauna echilibrat, a apreciat profiturile ridicate, munca susținută, dar nu i-a păsă, sau i-a păsă foarte puțin de „perdanți”. Folosind un termen modern, nu exista un „stat al bunăstării” care să fi avut grijă de cetățenii săi, epoca fiind străbătută de un capitalism aproape sălbatic. La începutul secolului al XX-lea fenomenul emigrării în masă, grevele și existențele ruinate ca urmare a crizelor economice reprezentau partea întunecată a dezvoltării.

După cum nota Kővér György, clasa muncitoare la începutul secolului nu era unită,

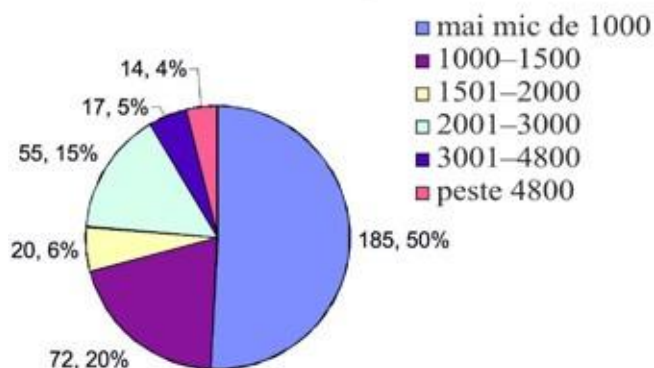
membrii săi erau separați unii de alții prin diferența de niveluri salariale, de condiții locative sau de transport și de conștiința de „lucrător industrial” sau de „zilier”. Conform cercetărilor lui Gergely András și a lui Szász Zoltán muncitorii calificați locuiau deja într-un apartament cu două camere și bucătărie, aveau disponibilități suficiente pentru haine de sărbătoare, soțiile nu aveau nevoie să meargă la muncă și își puteau trimite copiii la școală în mod regulat. Elita era formată din maiștri și din mașiniști, 48% dintre ei aveau un venit anual de peste 2.000 de coroane – câștigau mult mai mult decât un profesor sau un mic funcționar. Zilierii și ajutoarele erau în cea mai nefericită situație, locuiau în mare parte în chirie și de obicei primeau un salariu săptămânal care era cel mult suficient pentru subzistența lor. Graficul atașat arată cât de puternic era diferențiată clasa muncitoare.

Salariul mediu anual de 1.000 de coroane acoperea diferențe mari; 25% dintre muncitori nu au câștigat nici măcar jumătate din aceasta sumă, dar cei mai bine plătiți 2% dintre ei duceau acasă chiar și de două ori mai mult. După cum au arătat istoricii economiei, muncitorii din capitală primeau cu 30% mai mult salariu decât omologii lor din provincie pentru aceeași muncă. Salariul muncitorilor calificați era dublul celor necalificați. La începutul secolului timpul mediu de lucru a scăzut, maiștrii și muncitorii calificați lucrau 9-10 ore, iar ajutoarele și zilierii lucrau până la 11-12 ore pe zi în Arad. În medie funcționarii lucrau 7-8 ore pe zi. Erau considerați parte a micii burghezii, deși majoritatea nu aveau un venit mai mare de 1.500 de coroane. Majoritatea au absolvit școala civilă sau vreo școală profesională de nivel superior, școală de meserii și nu de puține ori chiar institutul pedagogic. Trăiau într-o relativă securitate. Pe lângă funcționarii din mediul privat, funcționarii publici, angajații MÁV (căile ferate de stat) ale căror drepturi de pensie permiteau o bătrânețe mai mult sau mai puțin liniștită, se bucurau de un mare respect. „S-a dovedit că... scria Keleti Károly, cu cât o gospodărie este mai mică și aparține unei clase sociale inferioare ..., cu atât este mai mare procentul de venit consumat pentru costul simplei subzistențe, adică al hranei.” În cele ce urmează vom arunca o privire asupra costurilor diverselor produse în Arad și orașele vecine la începutul secolului

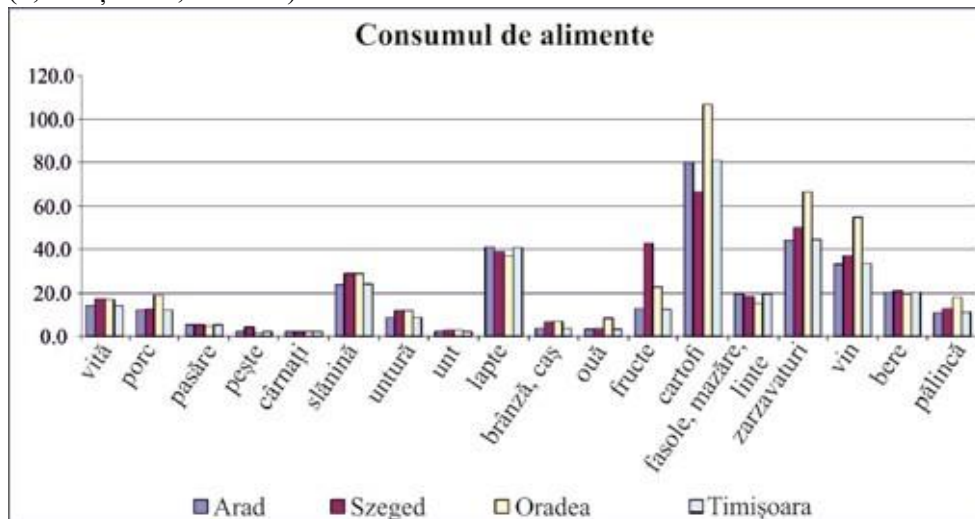
XX. Micul ghid al cotidianului „Aradi Közlöny” descria cu umor agitația pieții săptămânale: „Aceasta este statuia martirilor (n.n. Statuia Libertății amplasată în spatele teatrului nou în acele vremuri). Se știe și se presupune că arădenii vin aici în fiecare zi pentru a plăti tribut memoriei lor. Trebuie spus însă că în această piață nu martirii îi taxează pe arădeni, ci șvabii din Aradul Nou, de la care aceștia cumpăra dovleci, caralabe, fasole, mazăre și spanac. Șvăboaicele pricepute, în schimb, își manifestau recunoștința lăsând resturi și gunoaie în urma lor atunci când părăsesc orașul nostru la amiază”.

Salariile funcționarilor

Un kilogram de pâine care este un aliment de bază costa 36 de bănuți. În această perioadă a devenit obișnuit consumul de pâine albă mai puțin hrănitoare care a devenit un simbol al statutului social. Arădenii au plătit 5,53 coroane pentru o rață îngrișată și 9,38 coroane pentru o găscă, așa că dacă cineva voia să economisească dădea o fugă până la Timișoara de unde își lua cu două coroane mai puțin friptura de

ziua Sfântului Martin. Omleta de la micul dejun însă costa mai puțin la noi, pentru că trebuia să plătim doar șase coroane și jumătate pentru 100 de ouă, în timp ce la Timișoara costau zece coroane. Un kilogram de carne de vită de bună calitate era cel mai ieftin în Oradea (1,27 coroane) și cel mai scump în Budapesta (2,44). În mod ciudat, carnea de porc era mai scumpă și la nivel național, dar și în orașul nostru (1,65 coroane), la fel ca și slănina și untura afumată, principalul produs alimentar (1,91-1,93). Un litru de lapte costa 23 de bănuți și un kilogram de unt trei coroane. Putem adăuga miere la pâinea noastră unsă cu unt – pentru două coroane putem cumpăra un kilogram sau gem de prune (72 de bănuți). Desigur, ardeii erau mai ieftini în Szeged (2,52 față de 3,57 la noi) iar cafeaua numită colonială în Capitală (3,81 față de 4,18 la noi).

Unul dintre felurile de mâncare preferate ale lui Mikes Kelemen „scrisoarea frumos scrisă îi place la fel de mult minții mele ca și gurii mele varza acoperită cu mărar și smântână, care de la distanță părea un munte mic argintiu....cel mai important ingredient din mâncarea de varză costa 30 de bănuți, iar orezul costa 48 de bănuți). Cartofii care erau considerați un aliment de bază costau foarte puțin, circa 8 bănuți, un muncitor care câștiga 1500 de coroane pe an putându-și permite să cumpere o cantitate considerabilă. Dar omul nu trăiește doar cu mâncare solidă, litrul de pâine lichidă (berea) costa 67 de bănuți, iar litrul de vin costa între 70 și 100 de bănuți. Dacă cineva era anemic sau neurastenic se putea trata cu vin de soi cumpărat cu 3,5 coroane de la farmacia lui Rozsnyai Mátyás. Tot acolo mamele îngrijorate au avut acces la ulei de ficat de cod care punea la încercare papilele gustative ale copiilor, pentru doar două coroane. Pălincă de prune era cea mai ieftină la Szeged (1,37 coroane) și cea mai scumpă la Timișoara (2,70). Iarna însă, nu era contraindicată nici „încălzirea” prin alte mijloace, metrul cub de lemn de foc de bună calitate costa 7,50 coroane la Arad, 10 coroane la Budapesta și 9,5 coroane la Timișoara.

În analiza sa, Fónagy Zoltán arată că cele trebuincioase nutriției în timpul monarhiei nu erau în urma mediei vest-europene. Un ungur mediu a consumat cel puțin aceeași cantitate de carne, mai multă grăsime, pâine și paste, dar mai puțin lapte și produse lactate decât contemporanii săi occidentali. Următorul nostru grafic arată consumul mediu anual de alimente al regiunii noastre în kilograme și litri.

Nu doar performanța economică a Aradului și Timișoarei, ci și obiceiurile alimentare ale locuitorilor săi au fost similare. Am mâncat cu aproximativ 3 kilograme de carne de vită mai puțin decât în Szeged și Oradea, dar putem găsi valori similare pentru slănină, grăsime sau lapte. În comparație cu datele maghiare de astăzi ei au consumat mult mai multă carne de vită (2,7 kg față de 14-17 kg), cu un sfert și jumătate mai multă carne de pasăre și porc decât în prezent. În timp ce la Szeged, desigur majoritatea consumau pește – 4,2 kg pe an, ouăle erau cele mai îndrăgite în Oradea. Spre deosebire de consumul de astăzi de circa 60-65 de kilograme de cartofi, în timpul monarhiei cartofii ieftini pentru segmentele mai sărace ale populației erau pe același palier cu pâinea. După cum nota Hunfalvy János „uneori haramiile nu coc pâine tot anul, ei mănâncă cartofi toată ziua.” În ziua de astăzi avem acces la fructe proaspete tot anul datorită procedurilor moderne și facilităților de transport (în total 66 de kilograme din care 11 kg de fructe exotice), dar în urma cu 100 de ani în Arad și Timișoara se consumau doar 12 kg, în timp ce la Szeged se consumau 42 de kilograme. Berea de la Timișoara a ajuns chiar și în Brazilia, dar în „mica Vienă” din Banat se consumau doar 20 de litri la sfârșitul secolului al XIX-lea. Situația a fost similară și în celelalte trei orașe. Eram și mai pregnant o națiune consumatoare de vin la acea vreme. Degeaba aveam noi renumitele podgorii ale Aradului, aici ne împiedicăm de o surpriză, orădenii consumau 54 de litri, în timp ce arădenii doar 33 de litri (desigur de calitate mai bună, am putea spune noi ca să ne apărăm onoarea). În ceea ce privește pălînca, ei sunt cu mult înaintea noastră și putem spune cu siguranță că am fost unul dintre cele mai lucide orașe. Încheiem cu alte date interesante furnizate de Keleti Károly. Conform calculelor sale un locuitor din oraș a cheltuit 122 de forinți pe an pentru mâncare (un profesor din Arad câștiga 750 de forinți și primea 240 de forinți subvenții pentru chirie). Astăzi alimentele necesare subzistenței costă circa 3.222 lei în România și 288.000 de forinți în Ungaria.

Aș putea încheia prezentarea situației economice, a performanței și posibilităților pe termen lung ale Aradului în propoziții serioase, lungi și plictisitoare. Aș putea raporta ce am câștigat în 1867 și ce am pierdut în 1920. Din fericire nu este nevoie de asta pentru că într-un articol scris în 1884, Edvi László; o persoană mult mai competentă decât mine, a conturat viitorul. Citind rândurile sale de vizionar ne putem întreba în ce altceva mai putem avea încredere astăzi.

„Așa că la întrebarea dacă să rămânem în urmă sau avansăm, tot nu putem răspunde decât că Aradul merge înainte. Să avanseze pentru că aceasta este o condiție a vieții. Din punct de vedere geografic este în măsură să se susțină numai cu prețul unei activități puternice și sporite. Dacă apare delăsarea va fi depășit cu siguranță de Szegedul din stânga sau Timișoara îl va întrece din dreapta. Și atunci Aradul nu va avea de ales decât să rămână cu amintirea martirilor și cu amărăciunea

trecutului. „Oricât de prețioase ar fi acestea pentru toți ungurii, nu ar fi de ajuns să salveze Aradul care era numit „câinele de pază al maghiarilor”, „de la scufundarea spre standardele mai joase ale unui mic oraș de provincie. De aceasta soartă l-ar putea feri doar spiritul progresist și treaz al locuitorilor săi. Sperăm că așa va fi”.

Performanțe industriale de top

Puskel Péter

Ar trebui să menționăm și câteva dintre uzinele și fabricile de anvergură care au făcut din Arad un lider în anumite sectoare industriale la începutul secolului trecut. Nu suntem departe de adevăr când afirmăm că a avut o valoare deosebit de considerabilă la standardele Europei Centrale și a fost la un nivel ridicat de dezvoltare industrială în epocă. Printre alți factori, spiritul antreprenorial și apetitul pentru afaceri susținut de capitaluri puternice, receptivitatea și gândirea modernă a managementului orașului acelor vremuri, precum și competența și diligența antreprenorilor și muncitorilor calificați arădeni au fost esențiale pentru succesul orașului.

Distileria și moara cu abur a fraților Neuman

În cea mai prolifică perioadă a prosperității industriei artisanale au ajuns la Arad frații Neuman: Ede, Adolf și Daniel au venit în Arad din Ungaria Superioară (astăzi Slovacia). Inițial s-au ocupat de comerțul cu pene și apoi de prepararea produselor spirtoase. Numele lor a devenit cunoscut atunci când au construit o mică distilerie la marginea orașului în 1851 și produceau între 10 și 13 hectolitri de alcool rafinat pe zi, care era la mare căutare. (În anii grei care au urmat vărsării de sânge din timpul luptei pentru libertate au existat și motive spirituale pentru a consuma spirtoase cu grade înalte).

Hărnicia și competența fraților au făcut posibilă dezvoltarea fabricii în anii 1860, iar apoi producția s-a diversificat odată cu construirea unei uriașe mori cu abur.

În 1867 un incendiu a provocat pagube masive fabricii, iar apoi în 1882 „cocoșul roșu” a mistuit din nou zona industrială, iar mulți

Ferenc (Francisc), ultimul membru arădean al dinastiei Neuman

Produsele fabricii de spirit

dintre arădeni credeau că acesta va fi sfârșitul ascensiunii și „zborului” platformei industriale rămase aproape fără concurență în țară”. S-au înșelat. Frații Neuman au reconstruit fabrica după ambele dezastre, care a fost completată și cu o secție pentru producția de drojdie.

După ce produsele fabricii au fost premiate de mai multe ori la târguri și concursuri internaționale, iar producătorul a fost menționat ca una dintre cele mai mari întreprinderi de acest gen din imperiu, Franz Joseph a vizitat și fabrica arădeană în 1884. Foarte mulțumit de cele văzute, împăratul i-a înnobilit pe frați și le-a acordat sufixul nobiliar „de Végvar” (n.n. în traducere „Cetate de graniță”). Dreptul de a-l purta s-a extins asupra tuturor membrilor familiei și descendenților acestora.

În 1890 majoritatea micilor distilerii din Arad au fuzionat cu fabrica fraților Neuman. Mai târziu moara Széchenyi cu cinci etaje din piața principală a devenit proprietatea familiei. (a fost complet distrusă de un incendiu în 1916).

Având cale ferată industrială proprie legată direct de Gara mare, ferme de îngrășat porci și bovine care funcționau ca antreprize secundare,

iluminatul cu gaz natural adus la suprafață din forajul propriu (fabrica avea o centrală electrică proprie) erau doar câteva dintre inovațiile care arătau flexibilitatea și expertiza managementului, fezabilitatea procesului de producție în anii dinaintea primului război mondial.

Între timp frații au construit o grădiniță și o școală pentru copii în cartierul Gai și au adus o contribuție semnificativă la construcția celei de-a doua clădiri pentru spitalul de copii.

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea aproximativ 90.000 de hectolitri de alcool rafinat părăseau anual poarta fabricii.

După sufixul nobiliar, frații Neuman au primit titlul de baron mult mai târziu, în 1913, după construirea și darea în funcțiune cu succes a fabricii de bumbac Hungária (mai târziu fabrica de textile UTA) în 1909, care a devenit o permanență în industria textilă. Aceasta din urmă este asociată cu numele lui Charles Neuman (Neuman Karoly) reprezentând următoarea generație a familiei. Tot Charles a fost acela care a construit complexul de locuințe cunoscut de muncitorii fabricii și de arădeni drept „colonia UTA”.

Între cele două războaie mondiale, nepotul său, Francisc (care a fugit în străinătate în august 1948 după naționalizare), a dezvoltat fabrica până la dimensiuni „eternă”, a pus bazele și a dezvoltat Clubul Sportiv ITA și a construit stadionul ITA. Datorită

implicării sale în viața socială, a nenumăratelor acțiuni de caritate, a palatelor sale răspândite în diverse părți ale orașului și datorită performanțelor clubului sportiv ITA a fost foarte popular în rândul arădenilor.

De mai bine de o sută de ani mai multe generații din numeroasa familie Neuman au intrat în conștiința publică ca și catalizatori ai vieții economice, sociale și sportive a Aradului. Timp de zeci de ani termenul de patron în ochii arădenilor a însemnat și a fost echivalentul numelui Neumanilor.

Fabrica de utilaje și de roți dințate Hendl

Pe fosta strada Kossuth (astăzi Mărășești) pe locul fabricii de ceasuri de mai târziu și-a fondat fabrica în 1872 Hendl Ödön senior. A devenit cunoscut ca producător de prese și alte instrumente necesare viticulturii și industriei vinului. După moartea sa fiii săi János și Ödön au continuat tradiția familiei. Aceștia au schimbat profilul afacerii care era foarte dinamică și dădea de lucru la aproape șazeci de oameni simultan, transformând-o într-o fabrică universală de mașini-unelte. Au fabricat și reparat cele mai variate tipuri de utilaje, angrenaje și roți dințate pentru industria textilă. Ulterior, roțile tramvaielor maghiare proveneau și ele exclusiv din această fabrică din Arad. (După primul război mondial această fabrică a fost singura care s-a angajat și a fabricat angrenajele celui mai mare lift minier construit în România până acum).

Experiența a fost condiția numărul unu pentru munca de calitate în fabrica Hendl, care putea fi considerată o afacere de familie și a atins apogeul în anii de dinaintea celui de-al doilea război mondial. În urma naționalizării cei mai mulți muncitori ai fabricii și majoritatea echipamentelor și dotărilor acesteia au fost transferate fabricii de strunguri.

Fabrica de mașini, vagoane și turnătoriile Weitzer János S.A.

Sub influența prietenilor săi austrieci din Arad, Weitzer János (1832-1902) a decis să deschidă în 1891 o filială a fabricii sale de vagoane, mașini și turnătorii la Arad, oraș care dispunea de profesioniști excelenți, o cameră de industrie și comerț și instituții financiare puternice. Totuși, prima impresie favorabilă orașului și-a format-o la expoziția industrială a comitatelor din sudul Ungariei organizată cu un an mai devreme. În provincie aceasta a fost prima expoziție de mare anvergură care trecea în revistă realizările industriale din Ungaria acelor vremuri. Înființarea mării fabrici a fost facilitată și de Legea privind ajutorul industrial, adoptată în 1881, care a acordat o scutire de taxe pe 15 ani companiilor care produceau bunuri care nu fuseseră produse pe piață înainte, folosind tehnologie de ultimă generație. Astfel; Ganz Danubius din Pesta, fabrica de vagoane din Győr și fabrica din Arad puteau împărți piața.

Uzina din Arad a început cu un capital social de 2,4 milioane de coroane care a fost treptat majorat.

Fabrica de vagoane a fost ridicată rapid pe locul fostului târg de vite, s-a extins rapid și a devenit în scurt timp cea mai mare firmă din Arad, concentrând și având la

dispoziție cei mai buni muncitori și meșteri calificați și oferind cele mai multe locuri de muncă. Până în ultimii ani ai secolului al XIX-lea fabrica avea deja aproximativ 1.800 de muncitori. Creșterea sa dinamică era inseparabilă de dezvoltarea căilor ferate.

Johann Weitzer iubea Aradul și a vizitat în numeroase rânduri compania și prietenii săi din Arad. Mai mult, magnatul din Graz a obținut și cetățenia maghiară, pe care a preluat-o personal de la primarul Aradului, Salacz Gyula în 1893.

Fabrica de vagoane a devenit în scurt timp unul dintre simbolurile orașului industrial Arad (și este până astăzi!). Din 1902 la comanda Căilor Ferate Unite Arad-Cenád (ACSEV) au fost fabricate trenuri cu motor, piese de mașini, diverse tipuri de vagoane de marfă și pasageri și chiar locomotive.

Fabrica a furnizat trenurile pentru Calea Ferată Arad-Podgoria după electricizarea liniei în 1913. Locomotivele fabricii Weitzer circulau pe o linie foarte îngustă (460 mm) între Sebiș și Moneasa construită în 1897 cu sprijinul financiar al contelui Wenckheim și pe linia cu ecartament îngust de 760 mm dintre Satu nou (situat lângă comuna Vânători în comitatul Arad) și Gyula, dată în folosință în 1906.

Fabrica de mașini MARTA, înființată în 1908 în vecinătatea fabricii, a putut conta încă de la înființare pe sprijinul profesionist al „fratelui” mai mare și mai experimentat. Între cele două companii industriale locale de importanță majoră s-a dezvoltat o relație de lucru strânsă.

Autobuze MARTA în fața gării vechi

În testamentul său fondatorul fabricii, Weitzer János a lăsat moștenire o mare parte din averea sa unei fundații care promova educația profesională a muncitorilor săraci. Mulți dintre profesioniștii excelenți și mulți ingineri ai fabricii și-au datorat ulterior cariera acestei generozități.

Fundația Weitzer a finanțat cu siguranță o călătorie de studiu în Germania a lui Galamb József, rezident al orașului Makó, care a devenit mai târziu unul dintre inginerii de frunte de la uzina Ford din Detroit și a fost cel cărui i-a aparținut partea leului din concepția designului celebrului model T din 1908.

Nu întâmplător, după Unire, fabrica de vagoane, redenumită acum ASTRA S.A. „a înghițit” fratele mai mic, Fabrica de automobile în 1921, desființându-i profilul de bază.

Fabrica de automobile MARTA S.A.

Povestea unică de succes a industriei auto din Arad este umbrită doar de durata scurtă a funcționării companiei industriale. Încurajată de succesul fabricii de vagoane, administrația orașului Arad negocia deja în 1907 cu filiala franceză a Companiei Westinghouse pentru înființarea unei fabrici de automobile și motoare. De îndată ce s-a ajuns la înțelegere a fost înființată o societate pe acțiuni cu un capital social de 2 milioane de coroane, iar municipalitatea a pus la dispoziția antreprizei terenuri pentru construirea fabricii (situată lângă fabrica de vagoane) și a susținut societatea prin scutirea de impozite pe 15 ani. Totodată a subscris și acțiuni cu o valoare nominală de 300.000 de coroane (mulți arădeni înstăriți cumpărând acțiuni).

Ședința de constituire a antreprizei a avut loc la 29 noiembrie 1908.

Edificiul fabricii a fost ridicat cu o viteză uluitoare grație planurilor excelente ale biroului local de arhitectură Fodor-Reisinger, astfel încât producția de serie a putut fi demarată încă din 1909. Automobilele cu motoare Westinghouse și care purtau marca arădeană au avut la început doar caroseria fabricată la Arad, dar ulterior au fost produse pe plan local și alte piese. Deseori cu ajutorul producătorilor de vagoane din vecini care erau vechi profesioniști. Au fost fabricate și reparate autobuze etajate, autobuze, autopoștalioane cu 10-18 locuri, camionete de 1-3-5 tone, camioane și taxiuri.

Prima companie de autobuze de pe teritoriul Ungariei istorice a fost înregistrată în orașul nostru la 20 iulie 1908.

Fabrica a funcționat din 1912 sub patentul Austro-Daimler. Până atunci au fost produse mașini cu patru cilindri cu caroserii mai ușoare. La acea vreme a fost preluat numele MARTA (acronim pentru Compania Maghiară de Automobile Arad – Magyar Automobil Részvénytársaság Arad). De altfel, a fost prima companie din țară care a fost înființată exclusiv în scopul fabricării de automobile.

În timpul primului război mondial mașinile fabricii au fost confiscate de armată, iar compania a fost nevoită să se integreze în industria militară. Inițial, motoarele au fost fabricate pentru UFAG (Ungarische Flugzeugfabrik), iar mai apoi s-au primit comenzi pentru producția aproape completă a aeronavelor Brandenburg.

Independența fabricii a încetat după Unire; în 1921 când aceasta a fuzionat cu fabrica de vagoane care era foarte capitalizată și a preluat astfel denumirea ASTRA S.A.

La începutul anilor 1930 în Arad încă mai circulau diverse tipuri de vehicule MARTA. Din câte știm până acum, nicio mașină funcțională fabricată în Arad nu a supraviețuit până în prezent.

Bănci și instituții de credit

Lehoczky Attila

În secolele XVIII și XIX Revoluția industrială, dezvoltarea socială și națională nu ar fi putut avea loc fără sprijinul efectiv al instituțiilor de credit și al băncilor care s-au dezvoltat în acea perioadă, întrucât serviciile acestora erau din ce în ce mai necesare. În epoca Reformei lucrările contelui Széchenyi István intitulate „Credit” și „Etapă” puneau în lumină acest sector al vieții economice maghiare, afirmând că fără aceste instituții dezvoltarea țării era de neconceput. El însuși a încercat să facă din sprijinirea băncilor și instituțiilor de credit o chestiune publică și națională pentru că toată lumea avea nevoie de ele: antreprenorul, proprietarul, cetățeanul antrenat în lucrări de construcție sau simplul fermier.

În ciuda răspândirii acestei percepții, organizarea sistemului bancar și de credit existent până la compromisul austro-ungar avea un caracter rudimentar, nu doar în Arad ci în Transilvania în general; instituțiile existente până atunci fiind în mare parte înființate în scopuri caritabile. Orașul Arad se afla în fruntea acestei tendințe, a fost al treilea centru de pe teritoriul actual al României care a înființat o instituție de credit după Cluj (în 1825) și Brașov (în 1835), dovedindu-se un oraș inovator care avea nevoie de dezvoltare și modernizare.

Casa Arădeană de Economii a fost înființată în 1840 și a fost cunoscută ulterior drept Prima Casă de Economii Arădeană. Scopul său era „(...) de a oferi o oportunitate văduvelor și orfanilor fermierului și meșterului de a-și ameliora starea și de a-și îmbunătăți ulterior condiția, plasându-și din când în când economiile și banii mai puțini, sporindu-și astfel disponibilitățile, iar în cazul în care ar fi căzut la pat puteau să-și acopere necesitățile. Actul Constitutiv al Fondului arată că fondatorii acestuia aveau intenția de a crea în primul rând o instituție socială care la acea vreme nu era încă preocupată de finanțarea vieții economice.

Datorită eșecului revoluției și influenței neoabsolutismului, Banca de Economii a rămas ceea ce și-au propus creatorii săi până la Compromisul Austro-Ungar. Dezvoltarea sa a fost îngreunată și de situația economică existentă în regiune: Războiul Crimeii a împovărat indirect finanțele Imperiului Austriac, existând o lipsă de capital pentru investiții, doar domniii bogați se puteau angaja în investiții mai mari. Doar Banca Națională a Austriei putea acorda împrumuturi mai mari, dar avea doar două sucursale în Transilvania, la Timișoara și la Brașov care s-au dovedit a fi foarte puține.

Epoca dualismului a adus transformări semnificative atât în sectorul bancar, cât și în cel al creditului. Banca Națională a Austriei (mai târziu Banca Austro-Ungară) a fost din ce în ce mai dispusă pentru a juca un rol major în viața economică a

regiunii, numărul filialelor acesteia a crescut, fiind înființată și o sucursală bancară în Arad. Îmbunătățirea condițiilor a fost accentuată de faptul că, după războiul austro-prusac din 1866, au fost puse în circulație volume mari de bancnote de hârtie, făcând împrumuturile mai accesibile. Rezultatul a fost că până în 1873 în Transilvania fuseseră înființate paisprezece bănci și douăzeci și nouă de case de economii cu un capital social total de 6,7 milioane de coroane.

La nivel local au fost înființate Banca Industrială Populară Arad și Banca Comercială și Industrială Arad (ambele în 1869) cu un capital cumulat de 500.000 de coroane; Casa de Economii din Aradul Nou a fost înființată în anul 1869 (Aradul Nou nu făcea încă parte din oraș) iar Banca Județeană de Economii Arad a fost înființată în 1870 cu un capital total de 300.000 de coroane. Acestea au contribuit foarte mult la industrializarea și dezvoltarea generală a orașului. Fondatorii lor au fost familiile bogate și antreprenorii din acea perioadă, precum Andrényi Károly, Atzél Péter, Neumann Ede, sau familiile Bohuş, Simonyi și Deutsch.

Redresarea bruscă a fost întreruptă temporar de criza bursieră de la Viena din 1873 care a fost urmată de o criză economică și financiară în tot imperiul. Criza a afectat semnificativ Aradul, Oradea și Timișoara, orașe care jucau rolul de lider în acest domeniu al economiei din acea vreme. După anii de stagnare în 1881 a început o altă perioadă de dezvoltare, iar până în 1909 s-au înființat în Transilvania 354 de instituții bancare și de credit. În 1910 în Arad existau șaptesprezece astfel de instituții (dintre care treisprezece erau antreprize locale) cărora li s-au alăturat douăzeci și șase de companii de asigurări. Acestea aveau o rezervă de capital de aproximativ 26 de milioane de coroane și depozite de 78 de milioane de coroane, totalizând un capital de 102 milioane de coroane. Astfel, orașul Arad a fost cel mai mare centru bancar din teritoriile care s-au unit ulterior cu România, devansând Oradea (cu un capital de 80 de milioane de coroane), Timișoara (cu 74 de milioane de coroane) și Sibiu (cu 63 de milioane de coroane); celelalte centre fiind semnificativ în urma lor. Dacă avem în vedere că cele 132 de instituții de credit de mari dimensiuni aveau un capital total de 405 milioane de coroane, se poate afirma că, în sens larg, Aradul a gestionat 25% din capitalul Transilvaniei.

Aceste instituții au avut un impact semnificativ nu numai asupra situației și dezvoltării economice a orașului și a comitatului, ci și asupra întregii regiuni. Tot datorită lor, în 1910 orașul a devenit o așezare dezvoltată, competitivă, industrializată și inovatoare. Investițiile lor nu au fost doar în industrie, construcții de căi ferate și întreprinderi, ci și în construcția de clădiri publice și viața culturală, contribuind la ascensiunea orașului care a devenit cel de-al nouălea în clasamentul celor mai dezvoltate centre urbane ale Imperiului Austro-Ungar la începutul secolului XX. Astfel, statutul Aradului de astăzi și aspectul centrului său pot fi atribuite și acestor factori.

În 1910 în oraș funcționau următoarele **bănci și instituții de credit** (lângă anul înființării, între paranteze sunt menționate numele celor mai importanți membri ai consiliului de administrație):

1. Banca Austro-Ungară – 1878 (János Kintzig, János Kristyóri, Gyula Maresch, Dániel Neumann, Emil Reiber)

2. Casa de Economii Arad-Cenad – 1889 (contele Dénes Almássy, baronul Zsigmond Bohus , contele Viktor Breda, Endre Dániel, Gyula Justh, baronul János Purgly, baronul László Purgly, Gyula Salacz, baronul László Solymossy, János Vásárhelyi, contele Frigyes Wenckheim, contele Róbert Zselénszky). Banca de economii avea filiale în Makó, Sânicolaul Mare și Pécs.
3. Asociația de economii, împrumuturi și ajutor pentru oamenii muncii arădeni (János Mészáros)
4. Prima Casă de Economii a Aradului – 1840 (baronul Károly Andrányi, baronul Antal Bánhid, Gyula Hermann, Gyula Maresch, Domokos Sarlot, István Simay, György Parecz, Lajos Tiszti, Árpád Varjassy)
5. Banca Industrială și Populară Arădeană – 1869 (dr. Béla Barabás, Kálmán Institoris, dr. Sándor Tagányi, Károly Szalay, Lajos Szántay, Árpád Varjassy). Avea o filială la Békéscsaba.
6. Uniunea Bancară Populară și Industrială Arad (József Mihálik)
7. Cooperativa Meșteșugarească de Credit Arad (Gyula Reinhardt, Emil Tabaković)
8. Cooperativa de Economii și Credit a Comercianților Arădeni (Sándor Goldschmidt, Baron Adolf Neumann, Viktor Tedeschi, Lajos Varjassy)
9. Banca Centrală de Economii Arad (Márton Czárán, János Darányi, Lajos Szántay, Emil Tabaković)
10. Asociația de Autoajutorare Civilă Arad (Károly Glück)
11. Banca Civilă de Economii Arad – 1888 (dr. Béla Barabás, Béla Bing, Baron Lajos Bohus, Deutsch Fülöp, Deutsch Mór, Kilényi János, Parecz Béla Reinhardt, dr. Rozsnay József, Sarlot Domokos, Tabaković Emil, Ursy Joseph)
12. Asociația de Economii și Ajutor Reciproc Arad (Gyula Maresch, Károly Reicher, István Simay)
13. Banca Județeană de Economii Arad – 1870 (dr. Béla Barabás, Vilmos Bing, Kálmán Kádas, János Kintzig, Baron Samu Neumann, Domokos Sarlot, Gyula Sztahmáry). Avea filiale la Elek și Bățania.
14. Institutul de Economii și Creditare Victoria – 1887 (Ardelean Cornel, Ciorogariu Romulus, Demian Aurel, Ispravnic Sever, Oncu Nicolae, Veliciu Mihai). Institutul lucra în folosul românilor din zonă, iar printre conducătorii acestuia găsim o parte din elita românească. Avea o filială în Chișineu-Criș.
15. Banca Comercială Maghiară din Pesta. Filiala locală Arad. Președintele acesteia a fost Izidór Mittler.
16. Institutul de Credit Funciar Sibiu. Filiala locală Arad. Președintele acesteia a fost Vilmos Szücs.
17. Cooperativa indigenă de reduceri și economii. Filiala locală Arad. Președintele acesteia a fost Gyula Szilágyi.

Companiile de asigurare au fost:

1. Compania de Asigurări „Dunărea”.
2. Agenția de conducere a Institutului de asigurări mutuale de viață și avere a Asociației Gizella.

3. Compania de Asigurări Adria
4. Institutul de Asigurări Ancker
5. Compania de asigurări de primă clasă împotriva efracției
6. Compania de reasigurare din Sudul Ungariei
7. Institutul de Asigurări Dordrecht
8. Institutul de Asigurări pentru Prima căsătorie, Copii și Viață
9. Prima companie maghiară de asigurări generale
10. Prima Asociație Națională de Asigurări Generale împotriva Accidentelor
11. Institutul de Asigurări Funciare Pesta
12. Cooperativa de Asigurare a Fermierilor
13. Compania de asigurări de viață Gresham
14. Compania Maghiară de Asigurări Generale
15. Agenția de conducere a Institutului Maghiar de Asigurări de Viață și Rentă
16. Compania Maghiară de Reasigurare
17. Compania de asigurări ungaro-franceză
18. Institutul de Credit Funciar Sibiu
19. Compania Națională de Asigurări de Accidente
20. Companie Internațională de Asigurări de Accidente
21. Compania de asigurări de viață New York
22. Compania de asigurări Phönix
23. Compania Generală de Asigurări Providentia
24. Institutul de Asigurări Standard
25. Banca de Asigurări Transilvania
26. Compania Generală de Asigurări Trieste

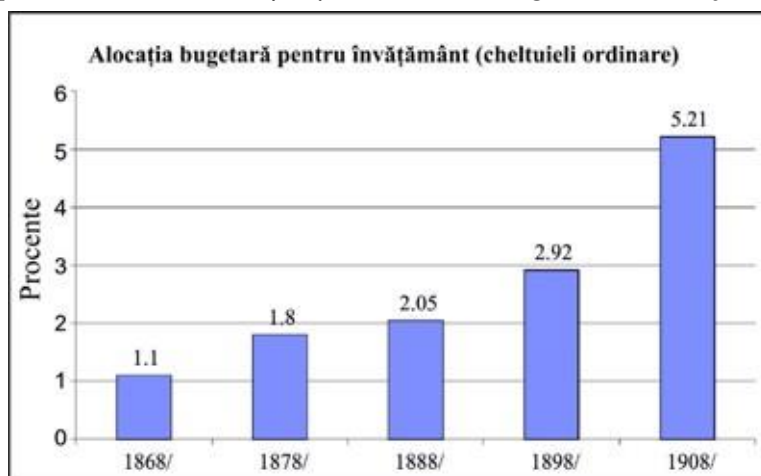
Numărul mare de instituții și persoanele interesate din acestea (unele dintre bănci și instituții de credit aveau o președinție sau un consiliu de administrație cu zeci de membri) demonstrează că dorința lui Széchenyi a fost îndeplinită, iar finanțele și creditarea au devenit afaceri publice până la începutul secolului al XX-lea. De interes deosebit este faptul că elita arădeană (indiferent de naționalitate sau profesie) a participat într-un fel sau altul la viața financiară a orașului, dintre care au fost mulți cei care au deținut funcții de conducere în mai multe instituții. Astfel, viața financiară a fost și o verigă între membrii elitei, iar pentru a înțelege dezvoltarea rapidă, spectaculoasă și compactă a orașului, trebuie luate în considerare și aceste rețele relaționale.

IV. Instituții

Educație – Rețeaua Școlară

Muntean Tibor

Printre întrebările fundamentale ale educației se numără: cine / ce, cum și de ce să predea? Era la latitudinea guvernului să găsească răspunsurile potrivite și să le pună în practică. Era evident pentru politicienii de frunte ai Ungariei în epoca dualismului că nici schimbările economice, nici cele sociale nu puteau avea loc fără o modernizare pe scară largă a educației. În acea perioadă cea mai dinamică secțiune a cheltuielilor publice a fost educația. Eötvös József a declarat „consider problema învățământului public ca fiind cea mai importantă problemă pentru națiune” și chiar și-a pus demisia în alb pe masă pentru cazul în care nu i s-ar fi asigurat suficiente resurse pentru a-și realiza reforma. Dar câți bani au fost alocați portofoliului educației în timpul dualismului? Putem ajunge la concluzia surprinzătoare că nu atât de mulți, ministrul culturii primind 1.111.000 de forinți în 1868, ceea ce reprezenta doar 1,1% din bugetul total. Este interesant de remarcat că în acel an au fost alocați 50.000 de forinți pentru renovarea castelului de la Hunedoara, iar o expediție în Asia de est a primit 100.000 de forinți, așa cum se arată în graficul de mai jos.

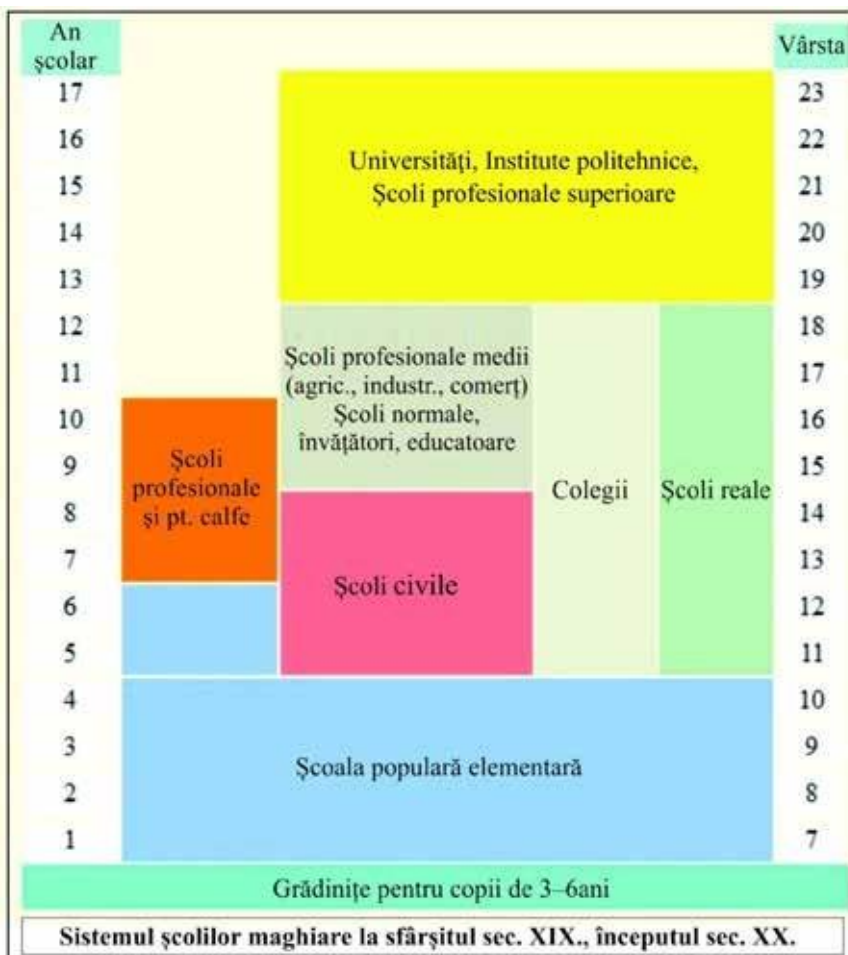
În următoarele decenii sumele alocate au crescut constant, în 1908 doar Ministerul de Interne (cu 5,65%), Ministerul Finanțelor (cu 16,77%) și Ministerul Comerțului (cu 23,98%) au primit mai mult decât ministerul condus de Apponyi Albert în 1907, creatorul Articolului 27 din lege, infama prevedere cunoscută ca „lex Apponyi”.

Este la fel de adevărat și faptul că în toți acești 40 de ani bugetul total a fost de circa 15 ori mai mare, iar portofoliul religiei și învățământului public a crescut de

65 de ori.

Următoarea noastră întrebare legitimă este; pe ce a fost cheltuită această sumă imensă și ce s-a schimbat în educația maghiară în epoca dualismului? Trebuia creat un nou sistem școlar care avea sarcina de a reduce numărul de analfabeți și de a antrena profesioniști talentați în opera de modernizare a economiei, precum și de a forma oameni de știință care nu doar să gestioneze viața științifică maghiară, dar să și concureze cu elita europeană. Între timp trebuia să aibă grijă de pregătirea de specialitate a tuturor cadrelor didactice care lucrau în sistem.

Structura sistemului școlar maghiar din secolul al XIX-lea este bine ilustrată de figura din studiul Máriei Kovátsné Németh.

Întrucât în țară existau doar câteva grădinițe, majoritatea copiilor cu vârsta de șase sau șapte ani s-au trezit că „vârsta liberă a copilului” luase sfârșit – ne referim aici la cei 6-7 ani de acasă care nici nu erau atât de „gratuiți” pentru familiile sărace care constituiau o parte semnificativă a populației țării. O proporție semnificativă de elevi și-au încheiat studiile după absolvirea a 6 clase elementare. Cei care voiau apoi să învețe o meserie erau înrolați în școlile de ucenici; unde pe lângă cele circa

8 ore de studiu pe săptămână, lucrau și într-un atelier sau o fabrică (companiile mari – fabrica de porțelanuri Zsolnay sau Uzinele Ganz și Căile ferate de stat MÁV dispuneau de școli proprii de ucenici). Dacă cineva simțea că poate face mai mult decât atât – sau părinții săi aveau suficiente disponibilități financiare pentru asta – după absolvirea clasei a IV-a a școlii populare, putea alege să studieze mai departe într-unul din cele 3 tipuri de școală existente la vremea respectivă. Cea mai ușoară școală era școala civilă care forma funcționari cu calificare redusă pentru ocuparea posturilor de lucrători industriali și comerciali. Învățământul secundar se sprijinea pe doi piloni; pe gimnaziile de cultură generală care ofereau o educație clasică și pe școlile reale care instruiu elevi în limbi moderne sau în discipline „reale” unde le erau predate științele. Deși între cele două tipuri de școli a existat interoperabilitate, existând posibilitatea de a susține un examen de diferență, la momentul absolvirii conta cine ce fel de examen de absolvire susținea. După cum spunea Pukánszky Béla în lucrarea sa despre istoria educației; „terminarea gimnaziului dădea absolventului dreptul de a-și continua studiile la toate formele de învățământ superior, dar absolvenții Școlii Reale nu se puteau înscrie decât la Universitatea Tehnică, la Facultatea de Matematică și Științe ale Naturii, la Institutele Miniere și Silvice sau la Academia Economică” După parcurgerea celor 4 clase de școală civilă, de gimnaziu sau de școală reală; absolventului i se deschideau drumuri diferite. Nevoia crescândă de specialiști din economia modernă era satisfăcută de școlile agricole, industriale, comerciale și profesionale, iar școlile pedagogice au oferit profesori bine pregătiți pentru învățământ.

Grădinițele

În 1891 a fost adoptată legea care definea locul și rolul grădinițelor în sistemul de învățământ. Potrivit acesteia „scopul grădiniței era de a proteja copiii cu vârste cuprinse între 3 și 6 ani de pericolele inerente absenței părinților pe de o parte; prin îngrijirea lor, iar pe de altă parte de a le forma deprinderile necesare păstrării ordinii și curățeniei, precum și cele necesare dezvoltării lor intelectuale și morale prin dezvoltarea abilităților, minții și temperamentelor potrivit vârstei lor” Numărul grădinițelor deservite de personal calificat ajungea la 2.259 în 1914, dar aceste instituții erau supraaglomerate, un educator de grădiniță fiind nevoit uneori să se ocupe de 100-150 de copii simultan.

La Arad „Asociația femeilor nobile” aflată sub conducerea baronesei Antónia Bohus-Szögyéni a abordat problema „protejării copiilor”. Grație asociației în 1840 a fost înființată prima grădiniță, al cărei conducător legendar a fost locotenentul pașoptist Nagy József, salvatorul și depozitarul drapelului batalionului 29, care a fost arestat în 1854 sub acuzația de conspirație împotriva statului și condamnat la câțiva ani de închisoare. După ce a fost eliberat în 1858, și-a redeschis institutul. După compromisul austro-ungar a fost președintele asociației profesorilor din regiunea Aradului, fiind ales de mai multe ori și în Comitetul Legislativ din Arad. Nu și-a renegat trecutul revoluționar pașoptist, fiind și reprezentantul asociației honvezilor arădeni în asociația națională a apărătorilor patriei.

Însă cele 4 grădinițe private existente s-au dovedit a fi insuficiente și prohibitive

pentru mulți, așa că în 1883 a fost înființată prima grădiniță urbană (orășenească), care a fost urmată în scurt timp de altele trei. Cu un capital de 10.000 forinți familia Neuman a fondat o grădiniță pe terenul pus la dispoziție de municipalitate. În timp ce „taxa de școlarizare” pentru o instituție orășenească era de 50 de craițari pe lună, familia baronului acorda chiar un ajutor special copiilor săraci, întrucât la începutul secolului salariul mediu săptămânal al unui muncitor era de circa 6-7 forinți, dar chiar și salariul de bază al unei educatoare calificate de grădiniță era de doar 400-500 de forinți pe an (primea și un acoperiș deasupra capului în clădirea grădiniței). În cele din urmă, în 1909 la cererea primarului, Apponyi a preluat în subordinea ministerului de resort cele patru institute municipale (situate în cartierul Erzsébet, pe străzile Demeter, Kasza și în cartierul Şega) și a promis conducerii orașului că va înființa încă 5 grădinițe. Pe lângă acestea, în 1910 funcționau în oraș două grădinițe private și patru așa-zise „adăposturi” care se ocupau de copiii mai ales în lunile de vară.

Educația primară

După compromisul austro-ungar una dintre cele mai importante priorități a fost întemeierea învățământului primar, deoarece peste 40% din populația țării nu știa să scrie și să citească. Legea educației publice inițiată de Eötvös (XXXVIII din 1868) prevedea școlarizarea obligatorie a copiilor cu vârsta cuprinsă între 6 și 12 ani și acorda părinților copiilor săraci scutire de la plata taxelor școlare. Ministerul Culturii și Învățământului Public a introdus învățământul elementar de 6 clase și a creat rețeaua de școli populare, completând rețeaua școlilor profesionale deja existente cu școli sătești. Cu un efort financiar și spiritual uriaș au fost construite 14.000 de noi săli de clasă, au fost instruiți mii de învățători și profesori, a început un program de editare al manualelor, în urma căruia au rezultat manuale școlare și manuale didactice traduse și în alte limbi care puteau fi folosite timp de câteva decenii. La data publicării legii, doar 48% dintre copiii de vârstă școlară obligatorie frecventau regulat școala, dar în 1913 proporția acestora a ajuns la 93%. Elevii petreceau 20-25 de ore pe săptămână în sala de clasă, anul școlar fiind împărțit în trei trimestre. Predarea începea de obicei la ora 7 dimineața și era segmentată în două părți: profesorul petrecea la catedră 3-4 ore dimineața și 1-2 ore după-amiaza. Potrivit articolului 55 din lege „disciplinele obligatorii în școala populară elementară erau:

- a) studiile de religie și morală;
- b) scrisul și cititul;
- c) socotitul pe de rost și cunoașterea unităților de măsură și a valurilor interne;
- d) gramatica;
- e) exerciții de vorbire și înțelegere;
- f) geografia și istoria indigenă;
- g) noțiuni de geografie generală și istorie generală;
- h) științele naturii
- i) elemente de istorie naturală (cu aplecare specială asupra stilului de viață și peisajului rural, căruia îi aparțineau părinții majorității copiilor)

- k) instrucțiuni practice în domeniile agriculturii și horticulturii;
- l) predarea principalelor drepturi și îndatoriri civile;
- m) muzica;
- n) exerciții fizice și elemente de exerciții militare.”

Legea școlilor populare din 1868 prevedea că „toți elevii primesc educație în limba maternă”. Predarea limbii de stat maghiare nu era obligatorie ca disciplină de studiu în școlile primare non-maghiare până în anul 1879. Legea promovată și emisă în 1907 la inițiativa ministerului aflat sub conducerea lui Apponyi Albert condiționa ajutorul de stat pentru școlile bisericești ale minorităților de formarea capacității elevilor absolvenți ai clasei a IV-a, de a se putea exprima corect în limba maghiară – în scris și vorbit – la un nivel de bază. După cum afirma Katus László, infama Lex Apponyi plasa perspectiva unor sancțiuni prea severe în cazul în care predarea limbii maghiare nu ar fi avut succes. Bisericele naționalităților au pledat în mod rațional și îndreptățit arătând că predarea limbii maghiare nu putea avea succes conform cerințelor legii, decât acolo unde cetățenii nemaghiari locuiau împreună cu populația maghiară și copiii nemaghiari dobândeau elementele de vorbire maghiară în contactul cotidian cu populația maghiară. Acolo, unde un copil nu auzea o vorbă maghiară pe o rază de 50 sau 100 de kilometri, era o sarcină aproape imposibilă pentru profesor să poată aduce copilul la cerințele legii, astfel încât acesta să-și poată exprima gândurile în limba maghiară într-un mod viu sau în scris.

Sală de clasă la începutul secolului XX. (Foto: Termopan, donator: Morvay Kinga)

La momentul compromisului austro-ungar în Arad existau doar școli confesionale. Conducerea liberală a orașului a oferit bisericilor în 1869 posibilitatea de a prelua școlile, dar după lungi negocieri inițiativa a avut succes la început doar pentru instituțiile catolice iar mai apoi și pentru cele reformate și cele luterane. Acestea

totalizau 6 școli (pe strada Bisericii – azi Lucian Blaga și pe strada Orczy – azi Ștefan Augustin Doinaș – și câte una în cartierele Elisabeta, Sarkad și Gai – unde mai exista una romano-catolică și una greco-catolică) cu 10 profesori care aveau peste 900 de elevi. Ulterior rețeaua școlilor comunitare a fost extinsă continuu și a fost deschisă instituția de învățământ din cartierul Grădiște și cea de pe strada Kossuth (Mărășești). Până la începutul secolului al XIX-lea orașul avea 13 școli cu 54 de profesori și peste 3.000 de elevi. Cheltuielile au crescut și ele, Comisia Legislativă Arad a cheltuit 87.341 de forinți (17,51% din buget) pe învățământul public fiind nevoită să perceapă 4-8 forinți pe an taxă de școlarizare (studenții săraci erau scutiți complet sau pe jumătate de aceasta).

Cu toate acestea, primarul a susținut cultura și educația pe măsură ce populația creștea, fiind astfel nevoie din ce în ce mai mare de profesori și școli. Cotidianul „Alföld” a dezbătut această problemă în mai multe articole, analizând „supraaglomerarea sălilor de clasă” iar în 1884 ridică chestiunea calității actului didactic al unui profesor care era nevoit să aibă grijă simultan de 100 în loc de cei 50-60 de elevi obișnuiți. Cea mai mare aglomerație era la școala de pe strada Bisericii, pe de o parte din cauza „caracterului ei domnesc” (adică nu era frecventată de copiii oricui) iar, pe de altă parte, pentru că această școală era cea mai bine dotată cu rechizite. Autoarea articolului încheia exprimându-și speranța că de vreme ce cheltuiește așa de mult cu învățământul, conducerea orașului nu se va zgârci pentru câteva parcele de teren iar pe de altă parte, reiterează faptul că „rangul școlilor nu depinde de cine este absolventul, ci de calitatea elevilor care ies de acolo”.

Din cauza deteriorării situației, în timpul vizitei lui Apponyi Albert la Arad din 1907 au început negocierile în urma cărora ministerul s-a angajat să înființeze 6 noi școli populare și să acorde credite pentru finanțarea costurilor de construcție (în valoare de 267.500 forinți). Deși „școlile primare publice au fost găzduite în clădiri ornamentate, și frumoase dotate exemplar”, nici aici cei 26 de profesori nu aveau o viață ușoară pentru că în anul școlar 1909/1910 erau înrolați 1455 de elevi.

Efectul construirii noilor școli și al ștergerii taxelor de școlarizare a fost faptul că la începutul secolului XX erau înscriși la cursuri 96% dintre copiii de vârstă școlară din Arad. În acest timp eparhia romano-catolică de Cenad avea să cumpere terenul și clădirea de pe strada Batthyányi (astăzi Episcopiei), preluând un institut condus de surorile Notre-Dame (Doamna noastră), unde s-a creat în 1917 o școală veritabilă, legendara Școală a măicuțelor cum a fost cunoscută de către arădeni.

Potrivit Legii XXXVIII din 1868 Consiliul Școlar Arad era autoritatea tutelară a „unităților de învățământ popular municipal” ale cărui atribuții constau în aplicarea reglementărilor legale privind școlarizarea obligatorie și asigurarea condițiilor materiale și de funcționare, supravegherea activităților instituțiilor arondate și informarea periodică a prefecturii municipale. Consiliul era condus de notabilități ale orașului, precum cei doi primari; Atzél Péter și Salacz Gyula, István Aradi – medicul-șef onorific al orașului, Institoris Kálmán care și-a început cariera ca și cântăreț de operă (la Budapesta, München și Hanovra) și a devenit ulterior primar

al orașului. De cele mai multe ori au făcut o treabă excelentă, luând însă uneori decizii ciudate în numele consiliului școlar din Arad. Cum a fost cea amintită de monograful învățământului arădean Némethy Karoly potrivit căreia profesorii care se căsătoreau își pierdeau slujba didactică. Raționamentul era că „soții care erau profesori, din cauza anumitor circumstanțe delicate și a responsabilităților casnice și familiale, apelează la suplinitori care pe termen lung la clasele lor au un efect paralizant asupra progresului elevilor”. Propunerea a ajuns pe masa Comitetului Legislativ unde Prefectul a refuzat să o promulge, dar Consiliul Școlar nu s-a predat atât de ușor și a apelat la Ministrul Educației, „dar nici acestuia nu i-a plăcut ideea celibatului, așa că totul a rămas neschimbat. Și în ceea ce privește recrutarea de personal au fost decizii grele de luat. De exemplu pentru postul didactic vacant de la Școala de pe strada Orczy (azi Ștefan Augustin Doinaș) au fost 121 de solicitanți. De asemenea era pusă pe tapet frecvent și problema încărcării programei, consiliul hotărând ca în primele două clase să fie de 18 ore pe săptămână, în clasele trei și patru să fie 20-21 ore, iar în clasele cinci și șase de 25-26 ore pe săptămână. “În clasa a IV-a nu ar trebui predate limba germană, desenul și știința sănătății, iar accentul predării la școlile populare ar trebui să fie pe cartea de citit, iar copilul să nu aibă alte cărți școlare în afară de cea de geografie”.

În editorialul său din 1893 cotidianul „Alföld” aștepta și mai multă independență de la Consiliul școlar arădean care, potrivit ziarului, „să nu mai fie pentru totdeauna un executiv, din spatele căruia pandurul să fie reprezentantul puterii, ci să fie un administrator care își folosește forțele și oportunitățile pentru a dezvolta în continuare binele existent și a pregăti copiii pentru viitor”. În opinia autorului, în loc să se respecte cu slugărnicie reglementările ministeriale, ar fi trebuit să se țină seama de particularitățile Aradului, iar cursurile și studiile să fie adaptate corespunzător acestora deoarece, salariul lor îl depășește pe cel național, fiind de 133% față de minimumul național datorită generozității orașului. Își exprima și opinia conform căreia ar încredința cadrelor didactice pregătirea programelor, rechizitelor și manualelor școlare care să răspundă nevoilor locale.

Asociația Învățătorilor din Regiunea Aradului a fost înființată în 1870, iar scopul său includea și autoformarea și protecția intereselor profesorilor. Publicația proprie care purta denumirea „Revista generală de educație” a avut o viață foarte scurtă, dar organizația a continuat să facă tot posibilul pentru a „disemina ideile puse în slujba binelui comun, pentru a cântări valoarea lor practică și pentru a le fructifica în folosul omenirii”. Némethy rezumă cei 20 de ani de funcționare ai asociației în 74 de puncte. Această listă este cu adevărat remarcabilă, întrucât pe lângă problemele educaționale, s-a făcut o trecere în revistă a bunăstării animalelor, manualelor și a chestiunilor ce țineau de educație; salariile profesorilor, pensiile, ajutoarele feroviare, dar au fost analizate și alte chestiuni ca importanța literaturii pentru copii și se discuta și despre apicultură, sculptură în lemn, educația și ajutorarea celor săraci și multe altele. Datorită sprijinului ministerului, Konviktus – un cămin destinat să găzduiască 120 de elevi, a fost inaugurat în 1906.

Dar ce fel de oameni erau cei care operau efectiv sistemul? În cele ce urmează vă prezentăm carierele a trei educatori care au început ca „simpli” profesori și au ajuns să devină cetățeni de vază ai orașului prin munca și talentul lor.

Simay István nu era cunoscut în Arad și împrejurimi doar pentru centrul său de băi moderne de lângă Gimnaziul Regal. Tânărul născut la Szalacs care a rămas de timpuriu orfan, a absolvit la Arad și s-a înrolat în armată la vârsta de 16 ani. După înfrângerea Revoluției maghiare și-a desăvârșit formarea ca profesor și apoi s-a mutat la Gyula, iar mai apoi a revenit la Arad unde a fost mai întâi profesor și apoi director al școlii civile. În calitate de superintendent școlar el a făcut față atât de bine sarcinilor încât Consiliul Școlar i-a acceptat cu greu demisia. În cartea sa despre educația adulților el considera că este oportun să predea și cunoștințe de matematică care puteau fi folosite în viața de zi cu zi. Manualul său de geografie în trei volume a fost folosit în mai multe școli civile din toată țara.

Niedermayer Tobias s-a născut în satul Almáskamarás din comitatul Arad (astăzi în comitatul Békés din Ungaria) și a devenit profesor la școala elementară de pe strada Kossuth în 1876. Reputația sa s-a datorat faptului că la începutul anilor 1880 când a preluat clasa I-a cu un efectiv de 105 elevi, a reușit să-și învețe toți elevii să citească, să scrie și să numere până la sfârșitul anului.

Institoris Kálmán, președintele Consiliului Școlar, a petrecut fiecare după-amiază liberă din ultimele trei luni ale anului școlar în clasa lui Niedermayer și nu înceta să-și exprime admirația pentru această performanță aparent incredibilă. Odată transferat la școala civilă

a avut atât de mult succes în promovarea acestei instituții încât

în curând s-a luat decizia de a înființa încă una similară în oraș. Din 1895, în calitate de director al Școlii de Ucenici, a coordonat munca a 2.100 de elevi și 61 de profesori cu atâta pricepere încât doar Budapesta întrecea Aradul în ceea ce privea educația profesional-industrială. În plus, după cum au remarcat contemporanii săi, s-au făcut și economii importante, întrucât costul întreținerii instituției din Arad era de 24.000 forinți, în timp ce educația a 2.200 de ucenici la Oradea

costa 36.000 de forinți. Între timp a predat și meserii comerciale la școala de ucenicie, a scris articole, a avut mai multe invenții și a fost ales în Comitetul Legislativ al orașului.

Kovács Vince și-a încheiat pregătirea pedagogică la Arad în 1884. De atunci a fost profesor de școală primară și apoi s-a transferat la Școala de băieți. Din 1907 a fost superintendent școlar, iar doi ani mai târziu consilier pentru învățământul public. Mai întâi și-a demonstrat capacitatea de organizator cu ocazia comemorărilor zilelor naționale, iar mai apoi, ca unul dintre liderii învățământului public arădean a înființat cu o viteză magică școlile și instituțiile de cultură necesare Aradului. A început în 1906 cu Konviktul, a continuat în 1907 când a purtat negocieri cu ministerul pentru înființarea a 6 școli populare obținând concomitent sprijinul financiar necesar și celei de-a doua școli civile.

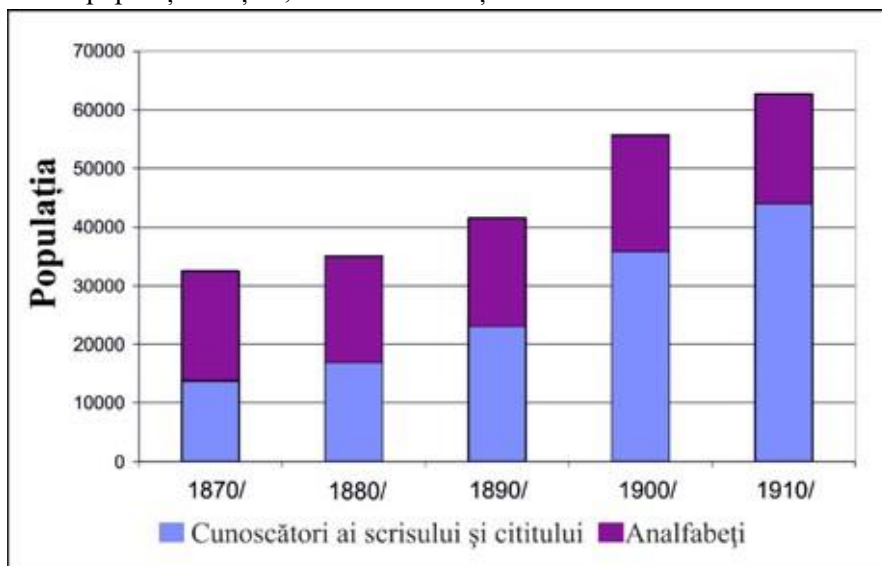
În 1909 prin mijlocirea lui ministerul a acordat sprijinul necesar pentru înființarea de 5 noi grădinițe în oraș. Tot în urma intervențiilor sale Guvernul a mai alocat un ajutor de stat în valoare de 85.000 forinți pentru finalizarea construcției Palatului Cultural.

Toți cei care nu au avut șansa unei cariere strălucite precum cele de mai sus au rămas totuși profesori și au făcut tot posibilul să pregătească pentru viață cei 50-60 de elevi încredințați pe mâinile lor. Au făcut acestea de multe ori în circumstanțe financiare foarte sărăcicioase. După cum notează Zsuzsanna Mária Takács: „linia de demarcație în cadrul segmentului pedagogic în perioada dualismului a fost determinată nu numai de diferențele dintre tipurile de școală, ci și de diferențele dintre oraș și sat... profesorii din școlile elementare sătești reprezentând nivelul inferior.” Nu în zadar concureau 121 de candidați pentru un post de cadru didactic în Arad, întrucât salariul minim de 300 forinți pe an prevăzut de legea din 1868 era de numai 2,5 ori mai mare decât salariul unui zilier. În Arad salariile au ajuns la 750 forinți plus 240 forinți subvenție pentru chirie (profesoarele primeau cu 50 forinți mai puțin). Polónyi Géza a întocmit un bilanț cu cheltuielile anuale necesare gospodăriei unui profesor cu 3-4 copii în perioada respectivă care au fost estimate

a fi de 543,80 forinți în 1893. Raportându-ne la starea actuală, desigur, situația nu pare atât de rea în ansamblu deoarece familia putea fi întreținută din salariul unui profesor.

Legea XXVI din 1907 reglementa salariul „profesorilor populari”. Potrivit acesteia salariul de bază era de 1.200 de coroane (rata de schimb fiind de 2 coroane pentru 1 forin) și ajungea la maxim 2.600 de coroane 30 de ani mai târziu. În teza sa de doctorat menționată anterior, Zsuzsanna Mária Takács a socotit că necesarul minim pentru întreținerea unei gospodării de intelectuali se ridica la 1919,62 de coroane, ceea ce însemna că o pondere de 89-90% dintre familiile profesorilor populari trăiau sub nivelul minim de subzistență calculat pentru o familie de intelectuali.”

Între 1870 și 1910 rețeaua școlară a orașului s-a schimbat radical. Cea mai relevantă măsură a succesului învățământului primar este seria de indicatori care arată rata alfabetizării la recensăminte. După cum arată graficul de mai jos, pe măsură ce populația creștea, la fel a crescut și rata de alfabetizare.

Drept urmare, în timp ce 57 din 100 de arădeni erau analfabeți în 1870, proporția analfabeților a scăzut la 29% până în 1910. Pe de altă parte dacă de gândit faptul că, deși proporția lor s-a schimbat în bine, numărul lor a rămas neschimbat; în 1870 erau 18703 de analfabeți, iar în 1910 – 18710 de arădeni nu cunoșteau misterele scrisului și cititului.

În ciuda dezvoltării clare în acest sens, Aradul se afla în spatele Oradiei și Timișoarei. În orașul de pe Criș 75% din populație, iar în cel de pe Bega 72% din populație era alfabetizată. În segmentul populației de limbă maghiară, cifrele erau și mai favorabile: Oradea 76,9%, Arad 75,1%, Timișoara 74,9%.

Diferențele au fost și mai mari între populația masculină și cea feminină, doar 35% dintre acestea din urmă știau să citească și să scrie. Pe măsură ce s-au înființat școli noi, diferența a fost la început chiar mai mare; în 1870 bărbații având un avans

de 14% față de femei, procentul a crescut la 16,1% în 1880. Pentru ameliorarea situației conducătorii orașului au luat măsuri și au înființat rând pe rând școli noi pentru fete. Tabelul de mai jos arată rata de creștere a numărului de cunosători ai scrisului.

An	Bărbați	Femei
1870–1880	6.4	4.3
1880–1890	5.9	9.2
1890–1900	8	9
1900–1910	4.9	7.2

Este clar că după ce au depășit dificultățile inițiale arădenii și-au dat seama de importanța de a-și înscrie fiicele măcar la școala primară. Entuziasmul a continuat și în 1913, iar directorul Școlii civile de fete intervievat în „Aradi Közlöny” – “Jurnalul Arădean” notează: „Am înscris anul acesta cu treizeci de eleve mai mult decât anul trecut. ... În realitate, părinții m-au asediat pentru ca fiicele lor să fie primite în instituție, dar au fost admise doar cele care și-au depus cererea la începutul anului. A trebuit să resping candidaturile ulterioare. Am fost nevoit să resping 36 de solicitante din clasa I și 10 din clasa a II-a din cauza constrângerilor reprezentate de spațiul insuficient. O să-mi fie greu să plasez elevii înscriși în sălile de clasă nemaivăzute de înguste. Este nevoie urgentă să se construiască o nouă școală de fete deoarece este aproape imposibil de școlarizat în sediul actual.”

Școala pentru surdo-muți a fost înființată în 1885 la inițiativa lui Varjassy Árpád cu sprijinului financiar semnificativ al orașului, care a devenit una dintre cele mai recunoscute instituții de profil din țară sub conducerea lui Roboz József. El a încercat să preia modelul și metodele institutului similar care s-a deschis la Vác (oraș situat la nord de Budapesta) în 1802, adaptându-se la condițiile locale.

Școlile profesionale

Timpe de secole organizarea și conducerea învățământului în Arad a fost în mâna bisericilor. Dar nu numai că s-au străduit să ofere studenților lor cunoștințe adecvate, ci au făcut tot posibilul să păstreze, să cultive și să transmită mai departe cultura națiunii lor. Nu întâmplător, în timpul revoluției, în timp ce Csüdör Tamás a murit în închisoarea din Viena într-o „boala glandelor”.

Biserica Ortodoxă a avut cel mai vast și mai avansat sistem școlar. Prima școală elementară din zona Pârneava (Strada Kapa / Căpitan Ignat) a fost înființată în 1822, urmată de școala elementară din centrul orașului în 1840, iar apoi în cartiere pe strada Fejsze (astăzi Dorobanților) și în Gai. Predarea era asigurată de profesorii calificați, iar instituțiile aveau livezi cu pomi fructiferi și clădiri de școli bine echipate.

În 1873 pe lângă limba maternă, toți vorbeau maghiară și germană, iar Ion Tomici, profesor cu studii pedagogice absolvite la Sombor-Voivodina, vorbea sârbă și latină. În cartea sa publicată în 1876 Vasile Popeangă îl descrie pe Petru Popovici drept un renumit profesor al epocii în lucrarea sa despre educația din Arad, fiind considerat de Nemeth un educator popular în sensul strict al cuvântului. Efectivul

de elevi era în creștere progresivă. Ca și în cazul populației maghiare, fetele au fost inițial mai puține. În 1873 doar 19% dintre cei de vârstă școlară din centrul orașului s-au înscris la cursuri, dar până în 1888 acest procent a crescut la 85%. Datorită Asociației Femeilor Române din Arad în 1890 a luat ființă Școala civilă română de fete. Ca urmare a unei colecte începute în 1909 – majoritatea banilor fiind donați de eparhie (60.000 de coroane), Banca arădeană Victoria (32.000 de coroane) și binefăcătorul basarabean Mihai Stroiescu (100.000 de coroane) – până în 1912 a fost construit noul edificiu al școlii în stil brâncovenesc. Din păcate doar puține familii de români din comitatul Arad își puteau permite taxa de școlarizare de 80 de coroane (2 coroane echivalau cu 1 forint) respectiv cele 500 de coroane pentru internat.

Casa națională și școala română din Arad

Nemzeti épület és román iskola Aradon

Conform decretului împăratului Francisc I în 1812 la parterul clădirii în stil empire care aparținea primarului Sava Arsić s-a deschis Preparandia română, una dintre primele instituții de acest gen de pe continent (prima școală pedagogică care forma profesori a fost înființată în 1810 la Strasbourg). Preparandia – primul institut pedagogic românesc din Ungaria – a avut o influență semnificativă asupra dezvoltării națiunii române. Dintre cadrele didactice ale institutului putem aminti numele lui Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici Loga, Ion Mihuț, Vincențiu Babeș, Ioan Rusu Șirianu, Teodor Ceontea. În deceniile următoare profesorii și absolvenții școlii au făcut multe pentru dezvoltarea culturii românești. După cum nota ziarul local în limba română în 1912, „Preparandia din Arad și ulterior institutul de învățământ preoțesc au fost „alma mater-ul” tuturor institutelor românești din Ungaria, întrucât acestea se formau după exemplul Aradului la fel cum lumina se naște din lumină”.

Institutul Teologic din Arad a fost înființat în 1822, făcând din Arad un important centru pentru „renașterea românilor din Ungaria acelor vremuri”. Primul șef al

școlii a fost Gavril Gherasim Raț și a funcționat într-o clădire situată lângă Catedrala Ortodoxă. În timpul în care episcop era Ioan Mețianu, din donațiile enoriașilor pe un teren donat de baronul Sina a fost construită noua clădire a școlii cu un etaj, în stil neorenescentist. (pe strada baron Sina, astăzi str. Academia Teologică).

Institutul a fost ridicat în 1927 la rangul de Academie Teologică. Familia de baroni Sina de origine greacă/aromână a fost una dintre cele mai influente și bogate familii de bancheri ai epocii. Averea lor a rivalizat cu cea a familiei Rotschild, iar Sina György a contribuit, de asemenea, la crearea bazei financiare necesare pentru construirea Podului cu Lanțuri care lega Pesta de Buda. Deák Antal îl citează pe Széchenyi care descria relația sa cu Sina astfel: „Sunt omul lui Sina. Nu numai din convingerea mea clară că este cel mai potrivit antreprenor -ceteris paribus- și pentru faptul că ne putem aștepta la multe de la el în dezvoltarea financiară a țării noastre, dar este și o chestiune de onoare.”

Fondată în 1792 școala elementară ortodoxa sârba din centrul orașului a fost urmată în scurt timp de înființarea școlilor mixte cu patru clase (băieți-fete) din cartierele Pârneava și Gai. Numărul elevilor din instituțiile operate de biserică a scăzut treptat. Lakatos Ottó avea încă 221 de studenți, în 1889 au rămas doar 170, iar în 1910, în timp ce la școala elementară de stat s-au înscris 71, doar 140 au mai ales educația confesională.

Greco-catolicii au operat și ei o școală, dar până în 1910 aceasta a încetat să mai existe.

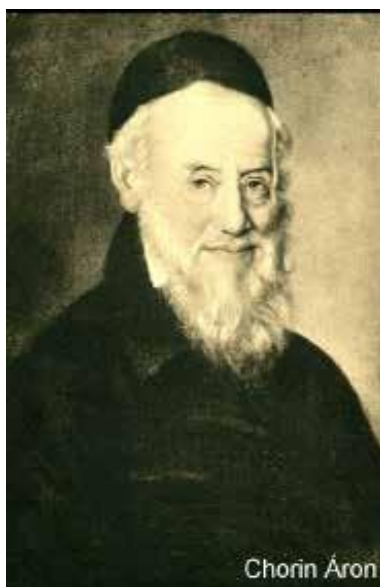
Comunitatea luterană, formată în 1846, a fost la început prea săracă pentru a angaja un profesor special pentru școala proprie, așa că pastorii au fost cei care au îndeplinit și această sarcină. Nu cu mult, sau cu foarte mult succes, întrucât Ioan Nicodim a devenit cel mai bun profesor din oraș și a fost chiar „atacat în mod

repetat de pastorii romano-catolici, mai ales că mulți copii romano-catolici au venit aici.” În 1873 municipalitatea a preluat și această școală dar, patru ani mai târziu, prin decizia Adunării Presbiteriene a fost reînființată și a funcționat până în 1902. În ultimii ani ai secolului profesorul László János a introdus activitățile de pregătire practică meșteșugărească tip Slöjd a căror scop era realizarea de obiecte de utilitate zilnică pornind de la cele mai simple până la cele mai complexe. Elevii confecționau mai întâi bețe pentru flori, suporturi pentru pixuri, linguri, blaturi de tăiat, urmau apoi obiecte mai complexe precum umerășele și cuierile.

Importanța educației artizanale era recunoscută și de Ministerul Educației, iar Legea școlilor populare din 1905 subliniază în mod special că „obiectul muncii elevilor ar trebui să fie jucăriile, ustensilele, instrumentele școlare și economice și formele naturale apropiate de interesele copilului”. Gaul Emil observă că în această perioadă, formatorii de profesori care au urmat practica internațională și au plecat în călătorii de studiu în străinătate au încorporat cu sobrietate experiența educației profesionale scandinave și germane cu multe rezultate bune în propria curricula didactică și în practica proprie.

Școala evreiască

În ciuda începuturilor nu foarte încurajatoare, până la începuturile secolului al XIX-lea, datorită muncii lui Áron Chorin comunitatea evreiască din Arad era una dintre cele mai bine organizate din țară. Reformatorul de origine moravă nu era un rabin foarte apreciat de enoriașii săi; care nu l-au au înțeles, l-au chemat în fața curții religioase și au vrut să-i ardă cartea. Cu toate acestea, datorită lui evreii din Arad au depășit viziunile învechite pentru a face progrese. Datorită sprijinului comerciantului Moses Hirschl, sinagoga și școala au căpătat o nouă locație în clădirea principală a comunității, școală pe care împăratul avea să o ridice în curând la rangul de școală reală. Primul director al instituției a fost faimosul Skreinka Lázár. A fost urmat de Leo Jeitteles, originar din Praga, care după ce a studiat medicina la Viena s-a angajat la invitația lui Áron Chorin la școala

Chorin Áron

arădeană aflată în curs de organizare. A fost redactorul ziarului „Der Patriot” în vremea revoluției. Familia Chorin a continuat să joace un rol important în istoria Aradului și apoi a Ungariei pentru deceniile care au urmat. Nepotul rabinului, Francisc după ce a absolvit Școala minorităților a fost o vreme redactor la cotidianul arădean „Alföld”, iar mai târziu, împreună cu Deutsch Sándor care era originar tot din Arad, a înființat „Asociația Națională a Industriașilor” – GYOSZ care în scurt timp a devenit una dintre cele mai influente organizații de lobby din țară. Fiul său

Francisc Chorin Jr., după căsătoria sa cu Weiss Manfred Daisy a devenit cel mai influent om de afaceri din Ungaria în perioada Trianonului. Prietenia sa cu Horty Miklos i-a deschis posibilitatea de a trece în revistă evoluțiile politice cotidiene. A fost arestat în 1944 și a fost eliberat doar după ce și-a donat fabricile sale către SS. După al doilea război mondial a fondat mai multe afaceri de succes la New York și a oferit sprijin financiar familiei Horthy care locuia în Portugalia. După cum notează unul dintre admiratorii săi, „vestea revoluției maghiare din 1956 l-a entuziasmat, iar înăbușirea ei l-a revoltat. Alături de alții, Chorin, atunci în vârstă de aproape 80 de ani, a mărșăluit și el în fața reprezentanței diplomatice sovietice și a protestat, ținând bannere în mână”.

Noul rabin Steinhardt Jabab a continuat și el politica de dezvoltare a educației pornită de predecesorul său. În 1855 a fost înființată școala elementară de fete cu patru clase, urmată de școala reală de băieți cu două clase. Reducerea orelor de limba ebraică a făcut posibilă extinderea predării limbii germane mai întâi și apoi a limbii maghiare. La cererea lui Moses Hirschl care se mutase deja la Viena, baronul Sina a donat un teren pentru noua clădire a școlii care era planificată. Datorită situației financiare nesatisfăcătoare a comunității abia în 1905 a fost construită impunătoarea clădire în stil neoromanic a școlii elementare de băieți (pe strada Kinizsi Pál – Pavel Chinezu) ca urmare a sprijinului familiei Neuman.

Școlile civile

Ce rost are o școală civilă? Întrebarea putea fi pusă de un părinte care citise al cincilea capitol al Legii școlilor populare din 1868. La Arad în 1872 consiliul școlar a hotărât desființarea claselor a V-a și a VI-a a școlilor primare și înființarea școlii civile. Instituția aflată în administrarea renumitului profesor Simay István a fost găzduită într-o clădire monument care aparținuse fostului gimnaziu al minoriților. În ciuda interesului în creștere, Consiliul orașului în 1877, invocând austeritatea, a luat serios în considerare închiderea școlii. Guvernul și-a făcut simțit interesul în chestiune, subliniind că nu ar strica să se precizeze mai exact profilul acestor școli, așa că în colaborare cu Ministerul Transporturilor, Internelor și cel al Comerțului și Industriei au elaborat un model de carieră pentru cei care au ales să urmeze o școală civilă. Pe baza acestuia; după finalizarea a 4 clase, studenții își puteau continua studiile în școli comerciale, forestiere, veterinare și militare. După terminarea studiilor li se deschidea posibilitatea de a munci pe diverse posturi din oficiile guvernamentale care implicau și dreptul la pensie, oferindu-le astfel o securitate financiară sporită.

Desigur, o parte semnificativă din materiile studiate nu ofereau cunoștințe teoretice clasice, ci cunoștințe practice:

- a) religie și moralitate;
- b) limbă și literatură în limba maternă;
- c) unde limba de predare nu era maghiara, predarea limbii maghiare;
- d) unde limba de predare era maghiara, începând din clasa a III-a se studia germană;

- e) contabilitate, extinzându-se la contabilitatea politică civilă;
- f) geometrie – națională și universală;
- g) geografie – națională și universală;
- h) istorie – națională și universală;
- i) istoria naturală – conexă cu industria, comerțul și economia;
- (k) științele conexe industriei, comerțului și economiei;
- l) chimia conexă industriei, comerțului și economiei;
- m) agricultura sau industrie, în funcție de necesitățile locale și regionale;
- n) statistică;
- o) elementele de bază ale dreptului public și privat;
- p) contabilitate;
- q) desen, geometrie și caligrafie;
- r) cântatul;
- s) exerciții fizice și cu arme.

La 1 martie 1885 în legătură cu demolarea clădirii Gimnaziului minoriților, în cotidianul „Alföld” apăreau următoarele rânduri. ”Suntem mulți împrăștiați pe pământ și sub pământ a căror știință a înmugurit între acești pereți care stau astăzi descoperiți la colțul străzilor bisericii și a cea a școlii”. Szöllösy Károly scria pe un ton similar: „decu bietul bătrân bun a murit în cel de-al 84-lea an al vieții sale.

Nici măcar nu era atât de bătrân ca vechea primărie. Moartea lui nu a fost naturală, ci a fost pregătită artificial. Apoi a durat trei ani până când i s-au deschis ultima dată porțile. A fost predat memoriei eterne la 22 februarie 1885.”

Noua clădire care a costat 130.000 de forinți era „construită într-un stil renescentist mixt, parterul este italian, cupola este franceză, iar sala de ceremonii este în stil renescentist grecesc.” La parter era suficient spațiu pentru școala elementară iar la etaj erau găzduite Școala civilă și Academia comercială până la mutarea sa. Institutul a înflorit în vremea mandatului de director a lui Niedermayer Pál Tóbiás (care mai târziu și-a maghiarizat numele și astfel a devenit Pál T. Almási). În timpul vizitei sale la Arad din 1907 Apponyi Albert a stors probabil ultimul forint al ministerului său, fiind de acord să înființeze o a doua școală civilă pentru băieți, printre altele. Institutul și-a deschis porțile în următorii doi ani.

La școala superioară de stat pentru fete, înființată în 1882, pe lângă disciplinele „obișnuite”, elevele studiau croitoria și cusutul de lenjerie și haine, iar pentru doi forinți în plus pe an, și limba franceză și „chimia bucătăriei”. În cazul celei din urmă, s-a remarcat la acea vreme că această materie ar fi trebuit lăsată în seama mamelor, deoarece teoria predată în școală nu ține de foame în astfel de cazuri.” După ce s-a mutat în noul sediu administrarea clădirii a fost preluată de municipalitate. Numărul de elevi a crescut treptat și în curând a fost adăugat un nou etaj clădirii impunătoare de pe malul Mureșului.

Școala Profesională de Industrializare a Lemnului și Metalelor

Deja în anii șaiszeci ai secolului al XIX-lea educația ucenicilor era organizată în cadrul „școlii de duminică” (nu existau cursuri decât în zilele de sărbătoare).

După compromisul austro-ungar sub conducerea lui Krystyory Janos și a renumitului ziarist Edvi Illés László se înființează Școala profesională inferioară care va fi urmată în curând de deschiderea unei școli industriale pentru femei. Fetele erau instruite în principal în domeniile tricotatului, broderiei și croitoriei.

În 1890 cu ocazia expoziției din Marea Câmpie din Sudul Ungariei Aradul și-a arătat din nou superioritatea față de orașele din jur. Ministrul Comerțului Baross Gábor a sugerat că un oraș cu meșteșugari atât de talentați nu ar trebui să rateze șansa de a avea o școală profesională serioasă. După obișnuitele tergiversări ministeriale, finanțarea instituției a fost asigurată în 1892 prin intervenția ministrului de finanțe, Wekerle Sándor. Conform acordului, din cei 8722 de forinți necesari pentru întreținere pe an, statul asigura 4361 forinti, camera de comerț și industrie 2861, orașul 1000, comitatul 300, iar asociația industrială arădeană 200. Pe baza modelului școlii din Württemberg (elevii dobândeau cunoștințe teoretice la școală, practica o făceau în atelierele meșterilor locali care primeau o compensație de 50 forinți pentru orele petrecute la școală), instituția devenea o școală profesională de 4 clase sub administrarea lui Nesznara Aladár. La început cursurile se țineau în două săli mai mici ale Casei Industriașilor din Arad, apoi s-au mutat într-o casă închiriată. După un an clădirea în stil eclectic de pe strada Apponyi (astăzi Bd.Dragalina) era finalizată după planurile lui Jiraszek Lajos, iar în proximitate au fost construite ateliere dotate cu cele mai moderne utilaje.

Pe lângă materiile de specialitate studenții au studiat și ortografia (care însemna gramatică, ortografie și elementele de bază ale corespondenței de afaceri), aritmetică, geometrie, contabilitate, geometrie descriptivă și desen tehnic. Primul profesor permanent a fost inginerul mecanic Simonffy Aladár care înainte de numire a fost trimis în Austria cu o bursă de stat pentru a se documenta în legătură cu funcționarea școlilor profesionale de acolo. S-a schimbat și cursul procesului educativ: dimineața elevii frecventau cursurile din sălile de clasă ale școlii, iar după-amiază făceau practică în atelierele instituției pentru că „pe lângă atelierele săptămânale cu 25-30 de obiective, în patru ani ajungeau să stăpânească perfect partea practică a meșteșugului lor.”

Trei sferturi dintre elevi au ales specialitatea de prelucrare a metalelor unde au primit pregătire în meseria de lăcătuş sau cea de lăcătuş mecanic. Cei care au ales industria lemnului au învăţat tâmplărie şi sculptură în lemn. Erau recrutaţi aproximativ 100-110 de elevi anual care nu plăteau taxe de şcolarizare.

Institutul care funcţiona sub autoritatea unei comisii numite de Ministerul Comerţului avea reguli stricte: se ţineau examene regulate o dată la şase luni, calificativul insuficient la mai mult de două materii sau la una din materiile fundamentale (artizanat-artă meşteşugărească, desen de mână şi desen tehnic) însemna automat repetenţia. De asemenea, absenteismul era tratat foarte strict, ceea ce însemna că „absenţele nejustificate de la lecţii timp de o săptămână erau considerate „abandon şcolar voluntar”.

Standardele înalte au adus rezultatul scontat, şcoala fiind renumită nu doar pentru profesorii săi celebri precum arhitecţii Milan Tabaković sau Steiner József, dar avea şi studenţi excelenţi. În 1897 şi 1899 obiectele produse de aceştia au câştigat Marele Premiu al Expoziţiei de la Bruxelles şi apoi a celei de la Paris.

Deşi nu avea sediul în Arad, Şcoala de formare a pivnicierilor de la Miniş era legată de oraş cu o mie de fire. Unul dintre iniţiatori a fost Avarffy Géza care, conform Almanahului Oficial al Anului 1914, a absolvit Gimnaziul Minorităţilor din Arad în 1872. Şi-a încheiat studiile de farmacie la Budapesta în 1876 şi în spiritul prieteniei maghiaro-turce şi-a oferit serviciile armatei turce. În Regimentul 14 din corpul de armată condus de Paşa Soliman a devenit farmacist de campanie cu grad de maior. A luat parte la mai multe bătălii şi a ajuns în captivitate rusă în bătălia de la strâmtoarea Sipka. După Pacea de la San Stefano s-a alăturat unei expediţii engleze în Istanbul cu care a călătorit până în India. A părăsit apoi serviciul militar turcesc şi şi-a deschis o farmacie la Glogovăţ în comitatul Arad. În timpul devastărilor produse de filoxera, el a fost primul din această regiune care a început să experimenteze cu mostre americane de viţă de vie. A fost autorul cărţii „Viticultura viitorului”.

La iniţiativa şi cu sprijinul Asociaţiei Economice Arad statul maghiar a deschis în 1881 o şcoală de pivnicieri de trei ani în Castelul Grassalkovich. În primul an de studii au fost şcolarizaţi 24 de elevi care proveneau preponderent din satele de

munte din zonă și erau bursieri ai diverșilor moșieri sau ai asociațiilor economice. Școala a organizat cursuri unde s-au predat cunoștințe de altoire din 1888, iar în 1891 și-a reorganizat curricula de trei ani într-un singur an.

Academia de comerț

Potrivit lui Márki Sándor prima școală reală a Ungariei a fost înființată la Arad. În 20 octombrie 1836 Ferdinand al V-lea a ridicat institutul de limbă maghiară și germană al evreilor din Arad la rangul de școală principală reală. Celebrând această ocazie inspectorul Steinitzer Farkas a declarat bursieri 12 elevi orfani, iar comerciantul Moses Hirschl a donat școlii 6.000 de forinți. Aceasta era o sumă destul de frumoasă la vremea aceea. Doar de dragul comparației amintim că venitul moșiilor lui Széchenyi era de circa 60.000 de forinți anual. În școala comercială privată a lui Hirschl limba de predare era germană.

În 1848 Rotter János, născut în Moravia, a fondat o școală comercială privată pe care a transformat-o într-o școală reală cu patru clase în 1863 pe care a întregit-o cu o școală comercială de duminică și parțial cu un internat. În 1869 la școala cu drepturi de instituție publică au predat 8 profesori unui efectiv de 135 de elevi. La această școală a studiat și Dániel Neuman care, după ce a absolvit Politehnica din Karlsruhe, a lucrat în Statele Unite și la șantierul naval din Óbuda (actualmente sectorul III al Budapestei), după care s-a întors la Arad și a fondat o distilerie și o moară modernă. A fost coleg de școală cu Varjassy Árpád care din 1885, în calitate ca inspector școlar la Arad, a dezvoltat rețeaua școlară cu o vigoare nemaîntâlnită până atunci (în 1885 erau 4 școli publice în comitat cu 9 profesori, iar 25 de ani mai târziu erau deja 76 de școli cu 236 de profesori), de asemenea a preluat funcția de președinte al asociației Kölcsey și din 1913 și conducerea Palatului Cultural până la moartea sa.

Nici școala reală înființată în 1874 nu a fost la înălțimea așteptărilor. Oamenii din Arad aveau nevoie de o școală „reală” în care elevii să poată învăța tainele corespondenței comerciale în locul întrebărilor de fizică modernă. În acest caz nici măcar banii nu au reprezentat un obstacol prea mare deoarece pe lângă Camera de Comerț și Industrie, o parte semnificativă a cetățenilor înstăriți ai orașului au susținut planul de înființare a unei școli de meserii. La începutul anilor 1870 Asociația Comerțului avea deja constituit un depozit 12.000 de forinți pentru a fonda o Academie de comerț.

Singura chestiune rămasă în suspensie era cui va fi încredințată înființarea și conducerea institutului. Dintre cei 10 solicitanți a fost ales Ábrai Lajos, profesor de geometrie la gimnaziul și școala reală din Arad care și-a luat trei ani de concediu fără plată, timp în care, grație sprijinului asociației profesionale a plecat într-o călătorie de studii în străinătate. Raportul său conține lucruri interesante chiar și pentru cititorul zilelor noastre, prin analiza „învățământului comercial german care în general prezintă un tablou haotic, pentru că sunt atâtea școli câte organizații și programe de studii”. De asemenea, este de remarcat faptul că statului nu îi păsa de fapt de școlile comerciale.

Ca urmare a sprijinului Ministerului Educației și a comunității locale în 1885 și-a deschis porțile noua instituție; Școala superioară de meserii (la momentul acela “Școala burgheză de băieți”) care s-a transformat în scurt timp în „Academia de Comerț”. În 1894 clădirea construită în stil eclectic pe un teren oferit de oraș, după planurile lui Jiraszek Lajos, a fost completată cu o aripă în partea dreaptă care a fost folosită ca internat. Taxa anuală era de 60-100 de forinți, plus 400 de forinți pentru internat. Studenții studiau maghiară, germană și franceză, geografie, istorie, unitățile de măsură, chimie și inginerie chimică, științe naturale, aritmetică comercială și muncă de birou, cunoștințe comerciale și corespondență, contabilitate, cunoștințe despre mărfuri, cambie, economie națională, contabilitate politică și finanțe.

Reputația Academiei de Comerț este arătată și de faptul că la Arad veneau să studieze și studenți din Budapesta. În general părinții mai înstăriți își înscriau copiii la institutul din Arad, cei care își permiteau să plătească 90 de forinți și pentru o excursie de studii de 9 zile pe ruta Viena – Zürich – Paris – München.

Sala de mese în internatul școlar

Dormitorul internatului școlar

Ne-am obișnuit să auzim cât de serioasă era școala în trecut. Fără îndoială, răsfoind regulamentul instituției putem constata că elevii școlii de meserii aveau o agendă mult mai riguroasă decât elevii de astăzi:

5.30 – 6.00 Deșteptarea, spălarea, echiparea

6.00 – 6.30 În lunile mai calde și pe vreme bună; plimbare pe malul Mureșului sau în parcuri, iar în lunile de iarnă sau pe vreme nefavorabilă, exerciții fizice pe coridoare, în special pregătire militară.

6.30 Rugăciune comună.

6.30 – 7.30 Studiu individual.

7.30 – 8.00 Mic dejun.

8.00 – 12.00 Studiu la clase

12.00 – 13.30 Prânz și divertisment

13.30 – 14.00 Studiu individual.

14.00 – 16.00 Studiu la clase.

16.00 – 17.00 Plimbare sau divertisment la domiciliu. Subiecte extracurriculare

17.00 – 18.30 Studiu individual.

18.30 – 19.00 Cina.

19.00 – 20.00 Divertisment.

20.00 – 21.00 Pregătire individuală sau lecturi

21.00 Procesiune la cămine, stingerea.

Totodată, regulamentul arată că și în acea perioadă elevii aveau nevoie de un control strict, puteau primi banii de buzunar trimiși de părinți doar de la director, iar cu excepția zilelor de duminică și de sărbători nu puteau părăsi institutul decât cu permisiune scrisă care se acorda doar după ce împlineau 16 ani, dar dacă exista acordul părinților puteau fuma în locurile desemnate. Dieta lor a diferit puțin de cea a profesorilor stagiați: micul dejun se compunea dintr-un pahar de cafea sau lapte și două briose; la prânz se servea: supă mixtă sau de vită, grătar de vită la abur cu sos, legume cu carne sau paste, fructe sau brânză; iar la cină primeau: friptură proaspătă sau paste și fructe.

Dar, ca de obicei toate lucrurile bune au un sfârșit și urmau examenele. Privindu-l prin ochii unui student din ziua de astăzi, examenul de absolvire în aritmetica comercială din anul școlar 1888 i-ar fi putut pune pe elevi la încercare.

1. Arad aduce de la Trieste 4 butoaie de cafea Ceylon highgrovn 2192 kilograme brut – Tara kg. 220, – 135 forinți/100 kg. Costuri în Arad: taxă vamală 37 forinți în aur/100 kg. net, (10% Tara legal pentru butoaie), rata de schimb 26%, cost transport de la Trieste 4,50 forinți/100 kg, alte costuri 11,70 forinți. Rezultat cântăririi locale 1969 kg. – Care este costul net pentru 100 kg. cafea? – Totodată, să se afle în ce monedă s-ar putea achita cel mai avantajos taxa vamală, dacă monedele de aur sunt disponibile pentru 5,95

forinți, monedele de douăzeci de franci din aur pentru 10.04 forinți, douăzeci de mărci de aur se pot cumpăra pentru 12.45 forinți. Argintul este la paritate, iar rata de schimb a aurului este de 26%.

Școala pedagogică de stat

Legea școlilor populare din 1868 a dispus înființarea a 20 de școli pedagogice pentru formarea profesorilor deoarece era nevoie de profesori de înaltă calificare pentru eradicarea analfabetismului. În timpul vizitei sale la Arad din 1873 ministrul Educației, Trefort Ágoston, a fost de acord cu solicitarea Consiliului Județean și a înființat a doua școală de profesori a orașului în clădirea Gimnaziului Regal nou construit (cronologic vorbind, prima școală pregătitoare de profesori a fost cea ortodoxă înființată în 1822). El l-a numit director pe Mikovich László, membru al Societății Regale Maghiare de Științe ale Naturii, care s-a impus ca și primul șef al Colegiului de formare a profesorilor din Léva fondat în 1870. După cum nota Renczés Nóra în studiul ei – „l-au recunoscut ca fiind un lider foarte bun cunoscător al meseriei, moral, strict și totuși uman”. Lipsa bogatei sale experiențe s-a simțit foarte mult în primele luni ale istoriei institutului arădean pentru că încă înainte de începerea școlii în septembrie a căzut victimă epidemiei de holeră care a răvășit țara – între anii 1872-1874, în care și-au găsit sfârșitul circa 400.000 de oameni la nivel național.

În 1870 noul director, Gajdos József a făcut o vizită de documentare în numele ministerului la școlile de formare a profesorilor din Germania și Țările de Jos. La întoarcerea acasă a încercat să pună în practică ceea ce a văzut și trăit în străinătate. Prima problemă din orașul nostru era cauzată de lipsa spațiului; în 1874 trei școli: Gimnaziul principal, Școala reală și Școala de dascăli erau înghesuite în clădirea impunătoare de pe malul Mureșului. Pe măsură ce au apărut noi și noi clase, dezbaterile au devenit permanente și s-au încheiat temporar doar după intervenția unei comisii ministeriale.

După ce a stat în chirie o scurtă perioadă în clădirea Școlii burgheze de băieți, în anul 1895, după planurile Biroului de arhitectură Fodor-Reisinger, noul sediu al Școlii de profesori a fost finalizat pe Bulevardul Apponyi (astăzi Bd.Dragalina). Clădirea eclectică este o combinație interesantă de elemente în stil renascentist, baroc și art nouveau.

Pe elevi i-au așteptat ani grei, în principal pe cei din școlile civile. În teza sa de doctorat Takács Zsuzsanna Mária citează articolul publicat în numărul I al Revistei „Pedagogia Maghiară”. Potrivit acestuia sarcina profesorului era: „să fie educatori nu numai ai copiilor poporului, ci și ai poporului în întregul său, gardieni ai sănătății publice, înlocuitori de încredere ai medicilor dispăruți, fermieri pricepuți, pomicultori, apicultori, crescători de viermi de mătase; ar trebui să înțeleagă tot felul de meșteșuguri casnice, ar trebui să fie cantori care să înțeleagă bine muzica, care nu numai că își pot îndeplini îndatoririle în biserică, ci și să știe să organizeze și să conducă cercuri de muzică, ar trebui să știe măcar ceva despre predare și despre

învățarea surdo-mușilor și proștilor, ar trebui să poată organiza stingerea incendiilor la locul lor de activitate, eventual profesorul ar putea ține loc și de guvernantă; așa că ar trebui să cunoască bine franceza, să cânte la pian, etc.

Lista materiilor cu ajutorul cărora s-a încercat pregătirea viitorului profesor pentru această carieră, considerată foarte grea, era așadar impresionantă: credința și morala; educație; metodologia educațională; geografia – generală și națională; istoria – generală și națională; limba maternă și/sau limba maghiară; limba germană; științele naturii și aplicarea lor în agricultură și industrie; economia cu practicile economice și horticole; studii constituționale interne; unități de măsură și geometrie; cântat și muzică (în special vioară și pian); caligrafie și desen; predarea exercițiilor fizice; practicarea predării în seminariile de practică. Acestea erau legate de așa-numitele meșteșuguri casnice, studenții erau instruiți și în tăierea coroanelor copacilor, legarea cărților, împăierea păsărilor, țesutul paielor, apicultura și producția de mătase. Pe lângă acestea, întrucât aprovizionarea cu materiale didactice în școlile de la sate era deficitară, așa cum a remarcat unul dintre directorii de școală rurală, profesorul trebuia să aibă posibilitatea de a-și pregăti instrumentele didactice ilustrative. Institutul pedagogic din orașul nostru a avut succes și în acest sens, câștigând o medalie de bronz la concursul național de la Székesfehérvár de obiecte de uz didactic organizat la sfârșitul secolului XIX cu cele 40 de obiecte al căror cost de producție abia depășea 3 forinți.

În primii 10 ani de istorie institutul a avut 614 studenți. Au venit studenți din toată Ungaria, din comitatul Árva până la Brașov. Este de remarcat faptul că cei mai mulți proveneau din comitatul Torontal (28%), urmați de cei din Arad (27%) și cei din Timiș (16%). Majoritatea proveneau de la școala civilă, dar mulți proveneau și de la Gimnaziul principal și Școala reală (după terminarea primelor 4 clase), deși, după cum notează autorul anunțului „între ei erau doar câțiva elevi mai buni”. Ca și în majoritatea instituțiilor de învățământ de atunci, în școală domnea o mare rigoare, 41 de studenți au aplicat în primul an, 34 au fost acceptați, dar doar 18 dintre ei au reușit să-și finalizeze studiile. Mai târziu această rată s-a îmbunătățit constant, iar la

începutul anilor 1880 majoritatea studenților „promovaseră examenul de calificare al profesorilor”. Dar ce trebuia să știe candidatul la titlul de profesor care susținea examenul în anul școlar 1879/1880? Elementele scrise au fost:

„1. Cum poate obține profesorul o imagine clară a vieții societății rurale? Cum pot și ar trebui să fie folosite experiențele dumneavoastră în domeniul educației în managementul patriotic, religios și moral al oamenilor?”

2. *Gertrud und ihre Kinder*. Traducerea unei părți din opera lui Pestalozzi în limba maghiară.

3. Cât trebuie tăiat dintr-un cub cu o suprafață de 150 cm pentru a obține cea mai mare sferă posibilă? De cât de mult staniu este nevoie pentru a acoperi turnul piramidal obișnuit cu baza unui hexagon, dacă marginea bazei este de 6,18 m și marginea laterală este de 14 m? O bilă de fier goală cu o greutate specifică de 7,2 și o rază de 20 cm este scufundată pe jumătate în apă. Cât de gros este peretele? Care sunt laturile unui triunghi dreptunghic a cărui suprafață este de 37,5 m² și ale cărui laturi formează o progresie aritmetică?

4. O pagină de caligrafie.

5. Desenul cu mână liberă a imaginii aparente a unui grup de corpuri format dintr-o prismă culcată cu patru laturi și patru cuburi, umbrite.

Internatul costa 150 de forinți pe an, dar întrucât un număr important de elevi proveneau din familii sărace, ministerul le-a acordat subvenții importante (însușind 50.232 forinți între 1873 și 1882). De asemenea, a fost calculată cu precizie și suma de cheltuită pentru mesele studenților. Văzută la standardele de astăzi, alimentația profesorilor stagiați poate părea săracă; în lunile de vară consta din 4 uncii de lapte și o chiflă la micul dejun; supă la prânz, 150 de grame de carne cu sos, paste sau legume și niște alimente calde seara. Elevii primeau și o jumătate de kilogram de pâine pe zi.

Din cartea lui Némethy aflăm că statul cheltuia cu formarea unui profesor aproximativ 1.500 de forinți care era considerată o sumă rezonabilă; problemele apăreau doar din cauză că unii dintre studenții apți de muncă preferau să se angajeze la căile ferate sau în administrația publică pe posturi mai bine plătite. Apropos de studenți talentați, găsim următoarea intrare în buletinul informativ din 1907/1908: „Mudin Imre, elev în anul IV a câștigat concursurile de la Košice și Arad, a bătut recordul mondial la aruncarea greutății în competiția Asociației Maghiare de Atletism de așa manieră încât a fost selectat să participe și la competiția olimpică

Mudin Imre

de la Londra.” În cele din urmă și-a terminat studiile la Budapesta, a participat la Jocurile Olimpice de la Stockholm în 1912 unde a obținut locul 6 la aruncarea greutății. Pe baza cercetărilor efectuate de Kalcso István, el și fratele său István au ocupat primul loc într-un total de 254 de competiții de atletism, dar nu au reușit să câștige o medalie olimpică. Viețile lor s-au încheiat tragic, frații născuți la Chitighaz (Kétégyháza) fiind recrutați în 1914, după care István a murit în urma unui accident vascular cerebral pe frontul italian la 23 iunie 1918, iar Imre a murit la 23 octombrie 1918 în ultima zi a războiului. În timpul retragerii a fost ucis de un lunetist.

Gimnaziul Superior Regal și Școala Reală

Cea mai cunoscută instituție de învățământ din Arad învăluită în legende este Gimnaziul Superior, al cărui predecesor datează din secolul al XVIII-lea, fiind întemeiat de părinții minorității la începutul secolului. Timp de mai bine de 100 de ani ei și-au administrat școala, uneori opunându-se autorităților austriece, alteori făcând compromisuri, dar reprezentând întotdeauna interesele maghiarilor. După cum spunea unul dintre cei mai renumiți elevi ai lor, Barabás Béla (care a picat la examenul final la latină pentru că „întâmplător” a aruncat cu un bulgăre de zăpadă în profesorul său în timpul unei pauze din timpul iernii) „metoda lor de predare a fost ușoară. noi am învățat jucându-ne, poate puțin, dar temeinic” și adaugă apoi „vechea metodă de predare a scutit resursele umane, în timp ce metodele de astăzi (și-a publicat memoriile în 1929) scurtează viața”.

Oricum, după compromisul austro-ungar s-au înălțat voci potrivit cărora „terminarea liceului se reflecta mai mult în aptitudinile oratorice ale elevilor decât în cunoștințele lor.” În decembrie 1867 Adunarea comitatensă a apelat la Ministerul Public al Educației cu cererea de a înființa un liceu, iar subprefectul chiar îi atrăgea atenția lui Eötvös să nu numească un profesor din ordinul minorităților în instituție, deoarece populația se temea că în cazul în care ordinul s-ar fi mutat în noua clădire, tipul vechi de educație s-ar fi perpetuat. Eötvös József a inaugurat festiv șantierul noului edificiu efectuând în mod simbolic prima săpătură cu hârlețul pe terenul de la întretărirea străzilor Petőfi (astăzi Unirii) și Eötvös (astăzi Nicolae Bălcescu) de pe malul Mureșului.

Fondurile necesare investiției au fost și ele câștigate. Literalmente. În testamentul său din 31 decembrie 1774 Bibichné Tomján Margit, văduva lui Bibich Jakab, deputat de Arad și consilier regal, și-a lăsat moștenire averea în beneficiul întreținerii gimnaziului din Sântana și acordării de burse elevilor. Iosif al II-lea a dizolvat Konviktl și a plasat fondurile disponibile în contul fundațiilor publice și a acordat burse din dobânzile obținute. După moartea sa comitatul a cerut retrocedarea moștenirii, dar nici după un deceniu de litigii nu s-a ajuns la rezultatul dorit. La început Eötvös a menținut politica predecesorilor săi și a declarat că în testament nu se precizează că banii ar fi aparținut Aradului, dar în cele din urmă a cedat și a convenit ca comitatul să asigure 40.000 din cei 100.000 forinți necesari construcției, restul de 60.000 urmând să fie acoperiți din dobânzile fundației Bibich.

Una dintre cele mai monumentale clădiri din oraş a costat însă aproximativ o jumătate de milion (465.356 forinți), așa că arădenii au cheltuit 2/3 din moștenire fără să-și dea seama. În 1935 Guvernul României a compensat fundația cu 465.375 lei. Cât valora însă atunci această sumă? Reprezenta prețul pentru două automobile Opel Pullman noi.

Diferența dintre cele două valute este poate mai bine ilustrată de următoarea cifră: două coroane

(valuta introdusă în 1892) valorau 1 forint, iar 1 kg de aur putea fi cumpărat pentru 3.280 de coroane. Cât despre lei, ca urmare a reformei financiare din 1929, 1 kg. de aur costa 111.111,11 lei. După cum se spune, cifrele vorbesc de la sine.

Pe 21 aprilie 1873 ministerul l-a numit în fruntea instituției arădene pe Sváby Pál, profesor la Gimnaziul Regal din Bratislava. I s-a încredințat dotarea internă a gimnaziului și numirea cadrelor didactice. După ce profesorii au fost selectați, au urmat elevii. Doar cei care au promovat examenele au fost admiși în clasa I a gimnaziului. În cazul admiterii la clasele superioare, dacă certificatul de notare prezentat de elev nu îndeplinea cerințele curriculare ale institutului, „corpul didactic era liber să supună elevul unui examen de admitere și să-l plaseze într-o clasă inferioară în funcție de rezultatul obținut.”

Una dintre cele mai monumentale clădiri din oraş a costat însă aproximativ o jumătate de milion (465.356 forinți), așa că arădenii au cheltuit 2/3 din moștenire

fără să-și dea seama. În 1935 Guvernul României a compensat fundația cu 465.375 lei. Cât valora însă atunci această sumă? Reprezenta prețul pentru două automobile Opel Pullman noi.

Diferența dintre cele două valute este poate mai bine ilustrată de următoarea cifră: două coroane (valuta introdusă în 1892) valorau 1 forint, iar 1 kg de aur putea fi cumpărat pentru 3.280 de coroane. Cât despre lei, ca urmare a reformei financiare din 1929, 1 kg. de aur costa 111.111,11 lei. După cum se spune, cifrele vorbesc de la sine.

Pe 21 aprilie 1873 ministerul l-a numit în fruntea instituției arădene pe Sváby Pál, profesor la Gimnaziul Regal din Bratislava. I s-a încredințat dotarea internă a gimnaziului și numirea cadrelor didactice. După ce profesorii au fost selectați, au urmat elevii. Doar cei care au promovat examenele au fost admiși în clasa I a gimnaziului. În cazul admiterii la clasele superioare, dacă certificatul de notare prezentat de elev nu îndeplinea cerințele curriculare ale institutului, „corpul didactic era liber să supună elevul unui examen de admitere și să-l plaseze într-o clasă inferioară în funcție de rezultatul obținut.”

Potrivit lui Gaál Jenő institutul arădean a devenit una dintre cele mai importante școli din această regiune. În clasele rămase au fost instalate Școala pedagogică și Școala principală reală, aici a fost amplasată și biblioteca Orczy-Vásárhely care conținea și incunabile originale tipărite în 1480. Situația era favorabilă și în ceea ce privește bibliotecile: pe lângă bibliotecile de istorie naturală, istorie naturală și istorie-geografie, institutul dispunea de o bibliotecă de anticități (ale cărei baze au fost puse de Márki Sándor), o colecție filologică, una de artizanat manual și unelte geometrice și colecții de desene. Școala a fost premiată la expoziția de ustensile didactice de la Budapesta cu exponatele realizate de Antolik Károly. Conducerea școlii a acordat atenție și activităților extracurriculare ale elevilor: au fost înființate cercul autodidactic Petőfi și cercul de stenografie Bódogh. Elevii săraci au fost susținuți de „Societatea de Ajutor al Tineretului”. Până la sfârșitul primului război mondial mai multe fundații au premiat elevii merituosi. În 1896 fondurile alocate premierii s-au ridicat la un total de aproximativ 16.000 de forinți, considerată o sumă respectabilă la vremea respectivă.

În 1874 a fost deschisă Școala Reală în clădirea Gimnaziului principal. Pirchala Imre rezuma astfel scopurile Gimnaziului real: „școala reală vrea să ofere aceeași educație formală ca și gimnaziul, dar nu se poate lipsi nici de educația umanistă... doar că, având în vedere scopurile sale, nu consideră necesar să se axeze continuu pe stadiile mai vechi de dezvoltare, ci mai degrabă pune accent pe detaliile dezvoltării moderne în care a câștigat în importanță studiul științelor naturii. dorindu-se să se discute în așa fel încât studenții să exerseze în special practica observației fenomenelor înconjurătoare, formându-i astfel pentru descifrarea problemelor care apar în aceste domenii.” La început școala reală a fost pusă în postura de „rudă săracă”. A avut un singur profesor titular în persoana lui Ábrai Lajos, iar profesorii Gimnaziului lucrau ca suplinitori la Școala Reală. Creșterea numărului de clase a făcut posibilă înființarea de noi catedre. Numărul profesorilor a crescut la 12 în 1881.

Aici au predat Márki Sándor, Nesnera Aladár și Jancsó Benedek. În 1876 corpul didactic a fost împărțit și la 31 mai 1891 ministerul l-a numit pe Himpfner Béla în funcția de director al Gimnaziului și pe Boros Vida ca director al Școlii Reale. Secretarii celor două institute nu au fost aleși separat, dar din 1891 au fost emise anuare separate. În 1894 a fost fondat cercul autodidact propriu purtând numele lui Fábrián Gábor. Cu ocazia vizitei sale la Arad din 1907 Apponyi Albert, ministrul învățământului public, a promis că va muta Școala reală. În primul an numărul elevilor din instituție a ajuns la 83 și s-au înființat clase paralele. În 1875 după ce s-a dezvoltat că studiile vor avea durata de 8 ani, și nu de 6, numărul studenților înscriși a scăzut la 49. Între 1874 și 1895 la această școală au studiat doar 1.337 de persoane. Un alt motiv al numărului redus de elevi a fost dezamăgirea publicului arădean. Mulți sperau că noua instituție să funcționeze ca o școală de meserii. Într-un oraș ca Aradul, cunoscut pentru dezvoltarea comerțului său, acest lucru era necesar.

În timpul monarhiei, așa cum nota Koudela Pál în cartea sa despre cetățenii orașului Košice „prestigiul social al profesorilor din această epocă era semnificativ”. În ciuda salariului mic, rolul și locul lor în viața orașului era de necontestat, ceea ce îi plasa clar în clasa de mijloc societății. Nu doar cunoștințele și studiile absolvite, ci și poziția socială câștigată istoric i-au predestinat pe profesori pentru rolul de a-și exprima opinia în chestiunile importante. Nicio politică sau inițiativă socială nu ar putea fi lansată fără participarea profesorilor. Situația a fost similară și în Arad, deși între cetățeni și cadrele didactice au apărut conflicte din ce în ce mai mari. În câteva dintre editorialele sale, mult citatul cotidian „Alföld” scria la modul nu tocmai laudativ despre profesorii Gimnaziului și ai Școlii Reale. Potrivit autorului, „pasivitatea cu care se comportă profesorii din școli față de interesele intelectuale arădene a apărut din antagonismul provocat artificial de câțiva ani de societate, care i-a defăimat pe bună dreptate pe profesori. Rareori le auzim cuvântările la masa de lectură, chiar mai rar la sărbători, atunci când moderația înțeleaptă ar trebui să fie, în mod fericit unită cu un entuziasm pătrunzător.” Némethy Károly relatează despre contrastul menționat în cartea sa în două volume. În 1888 Müller Károly în paginile cotidianului „Arad és Vidéke” îi acuza pe profesorii gimnaziului că abuzează elevii. Cazul a dus la un proces de presă, dar juriul l-a achitat pe autorul articolului.

Faptul că elevii din secolul al XIX-lea nici măcar nu au fost nevoiți să împrumute idei de la alții atunci când era vorba de a-și enerva profesorii este demonstrat de următoarea întâmplare care a avut loc în gimnaziul minoriților: „În timpul orei de istoria literaturii maghiare actualul preot din Chișineu-Criș zdrăngănea firele de aramă întinse între cele două strane. Bătrânul profesor a apelat un elev care nu voia să răspundă, iar ceilalți au strigat „bietul de el! are pneumonie!”, Bătrânul a apelat un alt elev care s-a dus apoi la prima bancă unde era premiantul clasei care avea singurul caiet de istorie a literaturii și; așezându-se pe o bancă din spatele său, a pus caietul pe spatele colegului eminent de unde a citit fluent tema de casă”. Este de înțeles, așadar, de ce cadrele didactice ale Gimnaziului Regal au acționat cât se poate de strict împotriva celor care doreau să reînvie „vremurile bune”.

Cotidianul „Alföld” se plângea, de asemenea că, deși există o luptă pentru un obiectiv comun „în rândul profesorilor de școală primară și de liceu din orașul

nostru, care sunt în slujba aceluiași interese ale unuia și aceluiași oraș, nu există nici măcar un contact personal corespunzător și reciprocitate așa cum există de exemplu în rândul producătorilor de turtă dulce sau al fierarilor.” Această ultimă afirmație este probabil adevărată deoarece în epoca dualismului profesorii de gimnaziu erau situați mult mai sus pe scara socială decât profesorii obișnuiți. Desigur acest impediment nu l-a împiedicat pe directorul Sváby Pál să se căsătorească cu profesoara Gizella Turcsányi în 1878. Deși contemporanii au privit funcționarea lor mult mai critic, putem spune cu siguranță că Gimnaziul regal și Școala reală au devenit unele dintre cele mai importante centre ale vieții intelectuale ale zonei. Nu sunt ușor de enumerat nici acei profesori care au contribuit semnificativ la dezvoltarea regiunii noastre și a țării nu doar prin munca de zi cu zi, ci și prin activitățile lor academice.

Fizicianul **Antolik Károly** a fost studentul lui R.W. Bunsen la Universitatea din Heidelberg. Prima etapă a carierei sale de educator s-a desfășurat la Gimnaziul principal. Pe lângă manualele sale; în afara lucrării cu care a câștigat premiul Bugát pentru carieră, au fost foarte apreciate și descrierile numeroaselor experimente fizice atrăgătoare. Miroslav Tibor notează în studiul său că fizicianul confecționa și materiale didactice ajutătoare și a câștigat premii cu acestea. A fost prezent, de exemplu, la Expoziția Internațională de Electrotehnică din 1881 de la Paris sau la Expoziția Mileniului din 1896 de la Budapesta. Pe lângă matematică și fizică a predat și gimnastică până la sfârșitul vieții, acordând o mare importanță pregătirii fizice a tinerilor. Elevii săi au obținut un mare succes

Antolik Károly (1843-1905)

la Concursul național de gimnastică de la Budapesta din 1901 cu exercițiile de gimnastică pe care le-a creat și le-a pregătit chiar el însuși pe vremea când era director al Gimnaziului din Bratislava. Descoperirea proprie era legată de experimentele sale cu diagrama funinginei, Antolik reușind să pună în evidență urmele descărcărilor electrice de alunecare cu ajutorul stratului de funingine.

Botanistul **Simonkai Lajos** a lucrat ca asistent al profesorului Jurányi la Budapesta. A promovat examenul de profesor în 1874, a luat doctoratul în 1879, a predat la Arad și apoi la Gimnaziul din sectorul VII al Capitalei. În timpul șederii sale la Arad a lucrat la unul dintre cele mai mari ziare ale orașului, cotidianul „Alföld”. În 1895 ghidul său botanic care prezenta plantele cu flori din Ungaria a fost publicat la Budapesta. Au fost publicate peste 150 de articole despre realizările sale în domeniul botanicii în publicațiile Academiei Maghiare de Științe și cele ale Societății Regale Ungare pentru Științele Naturii. În timpul excursiilor sale el le prezenta elevilor săi flora diversă din zona Aradului .

Simonka Lajos

Cariera celui alt botanist „arădean”, **Richter Aladár** impune respect. După ce a studiat în calitate de bursier de stat în Austria, Germania, Elveția, Belgia, Franța și Anglia, în 1892 a acceptat postul de asistent de la Cluj în locul celui care i s-a oferit la Göttingen. După care a fost profesor la Arad și la Gimnaziul din sectorul I al Budapestei. Între 1897 și 1898 a plecat din nou în călătorie, studiind la institutele botanice germane, daneze, belgiene și suedeze și la muzeele de istorie naturală. În 1898 a devenit șeful secției de botanică a Muzeului Național Maghiar, apoi profesor la Universitatea de Științe Franz Joseph din Cluj și membru corespondent al Academiei Maghiare de Științe.

Richter Aladár

Márki Sándor, cel care a scris cea mai bună monografie de până acum a Aradului, a lucrat ca profesor la Școala Reală principală și ca secretar al Asociației Kölcsey din orașul nostru, apoi în 1892 a fost numit profesor de istorie universală la Universitatea din Cluj. În 1914 devine rector al Institutului Pedagogic, iar în scurt timp Academia Maghiară de Științe îl alege ca membru. După primul război mondial Universitatea de Științe și Tehnologie Franz Joseph din Cluj s-a mutat la Szeged. Din 1921 până la moartea sa a fost șeful Institutului de Istorie Medievală și Modernă al Universității din Szeged. Ca istoric s-a ocupat de istoria maghiară și universală medievală și modernă timpurie, de istoria mișcărilor țărănești maghiare și a luptelor pentru libertate; și a participat la dezbaterile problemelor generale ale istoriografiei. De asemenea, a scris manuale didactice și cărți de istorie universală. Principalele opere pe care le-a publicat includ lucrările despre Gheorghe Doja și despre Rákóczi Ferenc al II-lea.

Márki Sándor

Mangold Lajos a absolvit facultatea la Viena și a fost profesor de istorie la Gimnaziul din Arad. După aceea s-a mutat la Budapesta unde a predat atât la Universitate, cât și la Gimnaziul de stat din Sectorul V al Budapestei. Era membru corespondent al Societății Istorice din Berlin și colaborator la „Jahresberichte der Geschichtswissenschaft” din Berlin. Este unul dintre autorii capitolului despre istoria universală din Marele Lexicon Pallas. Multe dintre studiile sale au fost publicate în reviste istorice europene și maghiare.

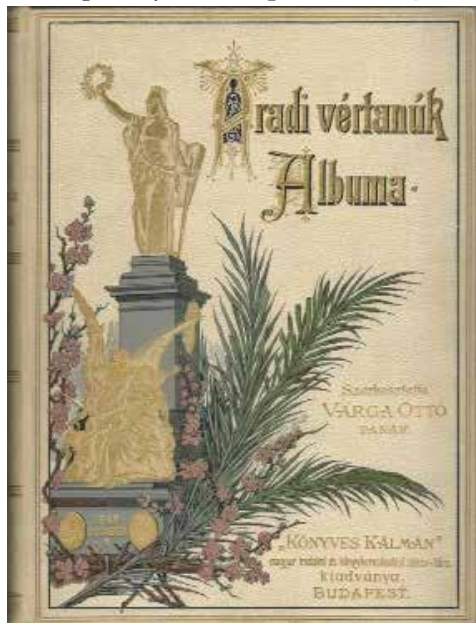
Jancsó Benedek a predat limba maghiară la Pančevo, Arad și Budapesta. Ca istoric, a studiat situația și mișcările minorităților din Ungaria, în primul rând cele ale

Jancsó Benedek

românilor transilvăneni, iar mai târziu, din 1897, învățământul public românesc subvenționat de stat. Aeditat „Revista Educației Publice Universitare”. În monografia dedicată Aradului s-a ocupat de scrierea și redactarea secțiunii despre etnografie și arta populară. De asemenea, a avut un rol semnificativ în organizarea educației gratuite a adulților. A lucrat în Ministerul Învățământului Public, iar din 1916 a fost membru corespondent al Academiei Maghiare de Științe. În timpul primului război mondial în Bucureștiul ocupat a fost lector la comandamentul austro-ungar. La sfârșitul carierei a fost numit profesor la Universitatea din Szeged.

După obținerea diplomei **Varga Ottó** a ajuns nu la o catedră, ci în Bosnia.

După bătăliile din jurul orașului Bihac a predat la Școala de pregătire practică din Budapesta, apoi la Gimnaziul din Arad, unde a predat istorie, geografie și geografie politică. A scris manuale pentru elevii de gimnaziu și a editat „Aradi vértanúk albuma” (Albumul martirilor arădeni) publicat în 1890. În 1891 era profesor la Gimnaziul principal din sectorul II al Budapestei, unde a fost înregistrată o plângere care invoca presupusul ton antidinastic și anticatolic al învățăturii sale. Ministrul Educației Publice a dispus cercetarea disciplinară. Deși plângerea a fost considerată nefondată, Varga Ottó a fost nevoit să se transfere la Gimnaziul principal de stat din sectorul I al Capitalei.

Kara B. Győző a fost profesor de istorie, latină și germană la Gimnaziul Regal, iar după Unire la Liceul romano-catolic. Lucrarea sa cea mai importantă este studiul intitulat „Gergely Csiky în vremea studenției”, dar el a coordonat și săpăturile arheologice dedicate recuperării rămășițelor celor cinci generali martiri lăsați la locul execuției în 1849. În 1932 după marea inundație de la Arad, în timpul desfășurării lucrărilor de întărire a digului Mureșului s-a găsit accidental locul spânzurătorii și generalii îngropați în proximitate. S-a reușit identificarea mormintelor lui Aulich, Nagysándor și a lui Knésič. Oasele au fost duse și depuse la cripta Steiner a cimitirului din Arad.

Kövér Gábor își amintește inundația uriașă așa cum a apărut descrisă în articolul său publicat în coloanele cotidianului Nyugati Jelen: „la podul Timișorii Mureșul a trecut peste terasamentul malului stâng și a inundat așezarea Subcetate (Váralja), ... și apoi s-a îndreptat către părțile mai joase ale comunei Mureșel (Zsigmondháza) și ale comunei Aradul Nou (Újarad). Legătura rutieră cu Timișoara a fost întreruptă. Cetatea era complet înconjurată de apă. Întrucât armata nu a reușit, câțiva arădeni în vârstă (constructori veterani de poduri K&K din primul război mondial) au construit în câteva ore un pod de urgență de 50 de metri din butoaie și lemne. Acest

lucru a restabilit traficul peste podul care ducea în Banat. Barajele de pe Calea Bodrogului (partea dreaptă) și Micălaca au fost străpunse, eliberând viitura către Micălaca, Cadăș, Bujac, stația de ape reziduale, Aeroport și situl Ceala. Cimitirul Pomenirea, actualul Cămin de bătrâni (pe atunci spital de epidemii) erau scufundate în apă. Casele, construite în mare parte din chirpici, s-au prăbușit una după alta în urma inundației. Era o priveliște sfâșietoare!”

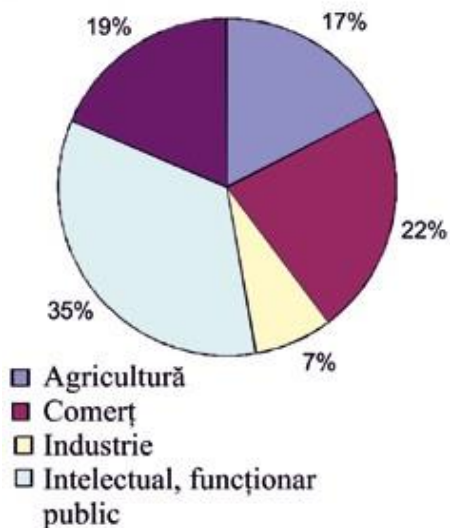

Burián János a participat, de asemenea, la ocuparea Bosniei și a primit o medalie de război. În timpul călătoriilor de studii în străinătate a vizitat Germania, Italia, Franța și Elveția. Din 1898 a fost director al Gimnaziului din Arad. După Unire a inițiat înființarea Liceului Romano-Catolic al cărui prim director a și devenit. În 1921 s-a mutat în Ungaria. Ca și un filolog clasic, unul dintre cei mai cunoscuți creatori de dicționare maghiare, a publicat textul comediei lui Terentius „Adolphe” cu explicații pe lângă dicționarele sale: latin-maghiar și maghiar-latin. Succesorul său, Fischer Aladár a condus singurul liceu maghiar din oraș, Liceul principal romano-catolic, cu responsabilitate și perseverență în vremea primelor autorități române din perioada încărcată de crize dintre cele două războaie mondiale.

Am putea să ne întindem și mai mult lista; cu numele compozitorului Bauer Henrik József, a cărui compoziție, opereta „Emigranții” a fost prezentată și la Budapesta. Sau cu Háhn Adolf care a studiat literatura la College de France, Sorbona și École des Hautes Études, sau cu profesorul de limbă franceză Rozsaági Antal care a fost rănit la Branyizskó, iar mai apoi, la recomandarea lui Deák Ferenc, a lucrat la Ministerul Comerțului, dar a fost concediat din cauza articolelor sale din presă și astfel a devenit profesor. Spitko Lajos a jucat un rol important în înființarea Asociației Kölcsey și a fost redactor adjunct la „Középiskolai Szemle” din Arad, apoi a fost numit director general în comitatul Pesta. Între 1882 și 1890 Kuncz Elek a fost directorul Gimnaziului regal din Arad, apoi i s-a încredințat conducerea

inspectoratelor școlare din Oradea, Arad și în cele din urmă a celui din Cluj. Excelentele abilități de predare ale lui Rieger Imre au fost dovedite și prin faptul că, până în 1914, trei dintre elevii săi lucrau deja la Gimnaziul principal.

Să trecem la elevi. Înscrierile începeau la sfârșitul lunii august. După ce mama sau tatăl entuziasat făcea dovada că fiul absolvise clasa a IV-a de școală elementară, a împlinit cel puțin 9 ani și a plătit 2 forinți drept taxă de admitere, încă 3 forinți pentru cerneală, aviz și taxa de cânt, poate să-și fi achitat și taxa de școlarizare semestrială (la Gimnaziul principal era 12 forinți, iar la Școala reală 9 forinți) și a decis la ce cursuri speciale își va înscrie copilul (limba franceză costa 10 forinți, stenografia 6 forinți, scrima – începând doar din clasele a VII-a și a VIII-a – costa 20 forinți), a cumpărat rechizite și manuale școlare (erau avertizați că erau bune doar cele noi pentru că „nu trebuie folosite la școală edițiile vechi, cărțile zdrențuite sau mângălite”), putea sta liniștit. Din moment ce gimnaziul de 8 ani punea o povară financiară grea asupra familiei, nu toată lumea și-l putea permite. Răsfoind statisticile avizelor emise în ajunul Primului Război Mondial, cel mai mic procent din diagrama circulară era format din copiii angajaților și lucrătorilor (8%), urmați de pensionarii „independenți”- cei care trăiau din pensii, apoi de copiii elitei economice (10%), ai membrilor clasei de mijloc și ai intelectualilor (22%) și, în mod interesant, copiii funcționarilor privați și publici (29%) erau cei mai mulți. Putem găsi și rapoarte speciale în ceea ce privește ocupația acestora. Proporția scăzută a muncitorilor din industrie putea fi pusă pe seama faptului că la acea vreme Aradul era încă un adevărat oraș industrial, un muncitor neavând banii necesari, iar un mic industriaș nu avea interesul să-și trimită copilul la o școală unde se învăța limba greacă și latină timp de 9 ore pe săptămână, în locul unei profesii utile. Proporția mare de negustori pare ciudată, întrucât în Arad exista deja o școală de meserii pe atunci. Cei 17% care apăreau ca fiind ocupați în agricultură reprezintă în mod natural proprietarii de terenuri mari și mijlocii din comitatul Arad și împrejurimi.

În ceea ce privește limba maternă, comparând anul școlar 1873/1874 și 1912/1913, cea mai frapantă modificare este creșterea ponderii vorbitorilor nativi de limbă maghiară de la 69 la 83%, concomitent cu scăderea ponderii vorbitorilor nativi de română de la 20 la 10%.

Aceasta este epoca în care tot mai mulți oameni se plâneau de volumul enorm de materie predată. Argumentele și teoriile lor nu diferă cu mult de cele de astăzi. Să vedem așadar ce a învățat un elev de clasa a VIII-a (echivalentul clasei a XII-a astăzi) în 1888 la Gimnaziul Superior Regal: religie (2 ore), limba latină (5 ore), limba greacă (4 ore), limba maghiară (3 ore), limba germană (2 ore), limba română (2 ore), istorie (3 ore), matematică (2 ore), științe naturii (4 ore), științe umaniste -logică, psihologie, filozofie (3 ore), gimnastică (2 ore). Geografia era studiată în primii patru ani. Materiile școlare reale au fost: religie (2 ore), limba maghiară (2 ore), limba germană (2 ore), limba franceză (3 ore), istoria (3 ore), teoria cantitativă (3 ore), geometrie grafică și desen (2 ore), științele naturii (5 ore), filozofia (3 ore), desenul cu mână liberă (2 ore), gimnastică (2 ore). Nu este puțin, după care venea absolvirea care însemna realmente mai mult decât o simplă bucată de hârtie colorată. Extrasele de mai jos prezintă testele scrise ale examenului care a încheiat anul școlar 1888. Văzute cu ochii de astăzi, nici măcar nu par atât de îngrozitor de dificile... .

Examenul de bacalaureat. Proba scrisă

A) Gimnaziul Superior Regal

Limba maghiară: 1. Concepția lui Homer despre lume

2. Ce servicii a oferit Ungaria dinastiei de Habsburg, respectiv dinastia de Habsburg Ungariei?

3. Influența solului asupra vieții umane.

Limba latină. Traducere text din limba maghiară în limba latină.

Limba greacă. Traduceți în maghiară versetele 5–45 ale cântecului al XIV-lea din Odissea.

Limba germană. Caracterizarea personajului Hunyadi János (Pór Antal: Viața și biografia lui Hunyadi Janos, 304. cu modificări.)

Științele cantității: 1. **Aritmetică.** Subiect din domeniul calculelor dobânzilor compuse și anuităților. În câți ani va fi rambursat un împrumut de 10.000 de forinti dacă la sfârșitul fiecărui an se rambursează 768 forinți și 70 de crăițari, dobânda fiind de 4,5%. **Geometrie.** (Problemă stereometrică rezolvabilă în funcție de nivelul cunoștințelor de geometrie plană) Care este aria suprafeței și volumul unui tetraedru regulat, dacă raza sferei înscrise în jurul lui este de 6 dm.

B) Școala Reală Principală

Limba maghiară. 1. Influența luminii și a căldurii asupra vieții plantelor.

2. Ce eră inițial elegia și ce a devenit astăzi în urma dezvoltării ei ulterioare? – 3. Fără cunoștințe de fizică, munca cuiva este mai dificilă, iar stima de sine este mai scăzută. O scrisoare către un prieten bun care nu apreciază suficient fizica.

Limba germană. 1. 1. Was hat der Jüngling bei dér Wahl seines

Lebensberufes zu berücksichtigen? (Teză independentă.) – 2. Extras din scrisoarea lui Deák Ferenc. (Traducere în limba germană.)

Limba franceză. Extras din discursul lui Trefort Ágoston cu ocazia comemorării lui Guizot Ferenc. (Traducere în limba franceză.)

Științele cantității. 1. Aritmetică. La ce distanță de Pământ pe linia dreaptă care leagă centrele Pământului și a Lunii se află punctul în care atracțiile gravitaționale exercitate de cele două corpuri cerești sunt egale între ele, dacă masa Pământului este de 81 de ori mai mare decât cea a Lunii, iar distanța dintre cele două corpuri cerești este egală cu raza Pământului multiplicată de 60,157 ori?

Geometrie. A) Demonstrați că dacă împărțim laturile unui triunghi echilateral în același proporții și conectăm punctele de despărțire, obținem un nou triunghi echilateral.

B) Determinați în ce proporție trebuie împărțite laturile triunghiului dat pentru a obține triunghiul cu cel mai mic perimetru format prin legarea punctelor de despărțire.

C) Care este aria celui mai mic triunghi din problema anterioară dacă fiecare latură a triunghiului original are 4" lungime?

După absolvirea școlii urma, după cum spune și clișeul: „Viața cu V mare”. Putem spune că oriunde i-a aruncat soarta, elevii gimnaziilor arădene au făcut față cu brio pretutindeni. Ar fi greu să-i enumerăm pe cei care, adesea cu prețul unei munci supraomenești, au devenit o mândrie pentru școala, orașul și națiunea lor. Procedând în ordine alfabetică, îi găsim printre primii pe frații Eckhardt Sándor filologul și Ferenc istoricul. Au condus pe rând Academia Maghiară de Științe între 1945 și 1949. Vasile Goldiș a absolvit în 1881, a fost membru al elitei intelectuale și politice românești din Ungaria, iar din 1926 a fost ministru al Cultelor. În această calitate, cea mai semnificativă realizare a sa a fost concordatul încheiat cu Vaticanul, care a fost extrem de benefic pentru statul român.

Dar nu doar oameni de știință și politicieni au pășit în viață dintre zidurile institutului, ci și soldați faimoși ca Benedicty Imre. A prestat serviciul în prima linie timp de 46 de luni în Regimentele 8 și 2 Infanterie. În timpul revoluției a fost comandantul stației militare a Aradului. A organizat unitățile militare ale Guvernului de la Arad, iar în 1919 românii l-au ținut prizonier la Brașov timp de 5 luni. În calitate de membru al Ordinului Valorii se retrage pe vremea când avea gradul de colonel. Își încearcă mâna și în politică, iar în 1938 chiar își asumă funcția de președinte al Ligii de Apărare Aeriană din Ferencváros (sectorul IX al Budapestei).

dr. Hecht Arnold și-a urmat studiile la Budapesta și a lucrat în spitalele profesorilor universitari Korányi și Kovács. În timpul unei călătorii de studii a vizitat Japonia și China. O vreme a fost asistentul lui Koch la Berlin, apoi a traversat Oceanul Atlantic și a devenit medic-adjunct la un spital din Chicago. A fost unul dintre cei care s-au întors acasă la Arad și au înființat Institutul de hidroterapie (e și astăzi în vogă, merită să îl căutați pe internet la rubrica hidroterapie). Studiul

serios la limbilor greacă și latină nu l-au vătămat pe Hoór Mór, care după ce a studiat ingineria mecanică s-a alăturat Uzinelor Ganz & Asociații S.A. ca inginer electrician. În 1902 devine membru al Academiei Maghiare de Științe, iar în 1930 i se încredințează planificarea electrificării Ungariei. Tot în domeniul științelor naturii s-a remarcat și Pekár Dezső care din 1895 a fost asistent didactic alături de Eötvös Lóránd, iar apoi a devenit directorul Institutului de Geofizică Eötvös Lóránd. El a perfecționat pendulul de torsiune Eötvös. Tot datorită lui, între cele două războaie mondiale, ungurii aveau rolul de lider mondial în domeniul măsurătorilor geofizice.

Puțini oameni au făcut atât de multe pentru maghiarii din Arad între cele două războaie mondiale ca și Reinhart Gyula care în calitate de producător de mobilă a unit și a ajutat industriașii orașului, datorită lui s-a construit Casa de Cultură a Industriașilor (Teatrul de marionete de astăzi). La fel, Lócs Rezső sau Széll Lajos care au organizat după Unire maghiarii forțați într-o existență minoritară. Ei au fost printre cei care au creat și au menținut succesul Gimnaziului Superior Regal, Liceul Romano-Catolic.

Unger Ernő a absolvit în ultimul an al celui de-al doilea război mondial, iar de la vârsta de 11 ani participa la concerte publice. Până la pensionare a fost profesor la Academia de Muzică din Budapesta, iar din 1923 a fost dirijorul Orchestrei Simfonice Radio. Anul acela a prezentat pentru prima dată în capitală Cosi fan tutte de Mozart.

Vannay Gyula a început ca simplu redactor, în 1907 a fost numit consilier fiscal al Aradului, iar în această calitate a reușit să-și reorganizeze biroul în așa fel încât în 1913 se gestionau anual 17.600 de dosare. Și a făcut totul fără computere...

Deja cu ajutorul tehnologiei moderne, Kovács I.Gábor și Kende Gábor au scris studiul „Licee de elită ale cunoașterii”, în care performanța liceelor din Ungaria istorică este analizată în lumina carierei elevilor lor. Liceul piarist din Budapesta este pe primul loc pe lista celor 89 de institut. Gimnaziul Regal din Arad este al 19-lea (în Transilvania era precedat doar de două licee, unul de la Cluj și unul de la Oradea), iar Școala Reală ocupa locul 29. Din cele prezentate mai sus putem trage probabil două concluzii fundamentale: pe de o parte Gimnaziul nostru a fost unul dintre cele mai bune din țară, iar pe de altă parte, uitându-ne la carierele absolvenților săi este, de asemenea, evident că nu doar au umplut capetele elevilor lor cu mormane de date, ci au crescut oameni dedicați comunității și națiunii lor.

În al șaselea volum al recensământului din 1910, publicat în 1920, găsim date despre proporția absolvenților de liceu. Bineînțeles că Budapesta era pe primul loc (7,6%), dar nu departe de capitală se afla Clujul (6,7%), Košice, (6%), Bratislava, Oradea, Târgu Mureș, Timișoara și pe locul opt se afla Aradul (4,1%). În cazul centrelor universitare de astăzi – în Szeged și Debrețin, doar 3,5 și respectiv 2,8% din populație a absolvit clasa a XII-a. În anul Trianonului a devenit clar pentru mulți că țara a pierdut ceva mult mai valoros decât resursele subsolului, pământul și fabricile: o parte semnificativă a intelectualilor săi.

Bisericile

Ujj János

Biserica romano-catolică

Episcopia de Cenad a fost reorganizată semnificativ în timpul episcopatului lui Lonovics József (1834–1848). Conform organizării de la acea vreme pe teritoriul comitatului Arad s-au constituit trei protopopiate: Protopopiatul superior al Aradului includea subdiviziunile: Elek, Chișineu-criș, Sânmartin, Dorobanți, Kevermes și Turnu (numit mai târziu Eleki). Protopopiatul inferior al Aradului (numit mai târziu cel al Pecicăi) includea Pecica, Aradul, Cetatea Aradului, Glogovăț, Panatul Nou, Ghioroc, Máriaradna și Odvoș. Protopopiatul Arad-Podgoria (sau Pâncotan) includea Sântana, Șiria, Pâncota, Ineu, Buteni (Körösbökény) și Moneasa.

Populația orașului Arad depășea deja patruzeci și două de mii în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Potrivit raportului lui Szentkláray Jenő privind istoria bisericii, aproximativ jumătate din populația așezării era romano-catolică (19.161) și greco-catolică (767). Marea majoritate a credincioșilor romano-catolici aparțineau parohiei din centrul orașului. Pe lângă biserica construită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, proiectată pentru găzduirea a 1.200 de credincioși, în cetate mai existau o biserică franciscană (sfințită în 1781) și una în cartierul Gai cu hramul Sfintei Ghizela (soția regelui Sfântul Ștefan) ridicată în 1858. Acesta din urmă a fost sfințită de episcopul Csajághy Sándor în 9 mai.

Capela Florian construită în cinstea sfântului patron al pompierilor pe strada Kálvin János (în zona Parcului Reconcilierii de astăzi) încă din 1752 era folosită doar de sărbători, iar duminica și la sărbătorile legale era deschisă capela construită în 1835 în incinta spitalului orașenesc din piața Ferenc (care putea fi vizitată de credincioșii locali) precum și cea amenajată în închisoarea din palatul Prefecturii. Ocazional slujbele se țineau și în capela cimitirului. Cu excepția bisericii din cetate în toate officiau preoții minoriți, inclusiv preoții parohi ai orașului proveneau din rândurile lor. În mănăstirea minorită locuiau cel puțin 12 preoți, dar este cunoscută și o perioadă în care numărul lor a ajuns la 20. (În secolul al XIX-lea Aradul Nou aparținea administrativ de comitatul Timiș, dar era independent din punct de vedere ecleziastic, fiind centrul protopopiatului omonim).

Nu întâmplător, din cauza numărului mare de enoriași, creșterea numărului de parohii din oraș era deja luată în considerare cu câteva decenii mai devreme. După 1880 s-a inițiat chiar o colectă pentru construirea unei noi biserici cu parohie, dar în cele din urmă orașul a cheltuit banii adunați pe altceva.

În 1895 Csák Alajos Cirjék a devenit șeful parohiei din centrul orașului. El a apreciat că vechea biserică nu mai poate găzdui enoriașii, așa că a cerut și a primit aprobarea superiorilor săi minoriți pentru a construi o nouă biserică. La acea vreme,

În urma rambursării datoriilor orașului, din vânzarea terenurilor bisericii și din donația episcopului de Cenad, Bonnáz Sándor, se adunase o sumă atât de importantă, încât se putea lua în considerare construirea unei noi biserici.

Reputatului Milan Emil Tabaković, arhitect din Arad, i s-a încredințat întocmirea planurilor pentru noua biserică. Proiectul său a fost inspirat de conceptul Bazilicii Sf. Petru din Roma. Ultima liturghie din vechea biserică în stil baroc a fost săvârșită pe 8 iunie 1902, trei zile mai târziu au sunat pentru ultima dată clopotele, după care a început demolarea. În timpul lucrărilor de construcție slujbele au fost ținute într-o sală de pe strada Kölcsey (astăzi Ilarie Chendi). Pe 25 septembrie osemintele găsite sub sanctuarul vechii biserici au fost strânse și apoi așezate la temelia noii biserici.

Noua biserică are 43 de metri lungime, 17 metri lățime și 19 metri înălțime. Având în vedere caracteristicile sitului, arhitectul a proiectat un vestibul circular pentru intrarea principală și a deschis intrarea în naosul bisericii la un unghi de 45 de grade. Crucea de pe cupola construită deasupra holului are o înălțime de 56 de metri care este până acum cel mai înalt punct din oraș. Cele 13 perechi de coloane de marmură artificială din biserică au fost concepute pentru a cinsti memoria martirilor arădeni, iar placa comemorativă amplasată în curtea bisericii, fixată la momentul construirii acesteia, confirmă și ea acest fapt.

Construcția a fost condusă de maestrul Frick József. Lucrarea s-a desfășurat într-o manieră atât de organizată și de energetică încât la 6 octombrie 1903, de Ziua Martirilor, s-a săvârșit o sfântă liturghie în clădirea încă neterminată complet. Decorațiunile interioare au fost

CSÁK ALAJOS CZIRJÉK dr.

Noua biserică a minoriților

create de Lohr Ferenc și Bogdánffy Pauli Erik, în timp ce uriașul altar reprezentându-l pe Sfântul Anton și copilul Iisus a fost realizat de unul dintre cei mai cunoscuți pictori ai vremii, Vastagh György. Pe altarele laterale din dreapta se pot vedea imagini baroc ale bisericii vechi realizate de Schissler Ferenc. În peretele sălii de la intrarea principală a fost amplasată tăblița comemorativă rămasă din vechea biserică pe care este gravat în limba latină un text care celebra momentul în care Papa Pius al VI-lea și Regele Josif al II-lea au ajuns la un acord asupra conducerii provinciei administrative a ordinului minoriților numită Elisabeta. Deasupra intrării se află o sculptură inspirată din capodopera Pietă lui Michelangelo.

Pe platoul din vecinătatea bisericii, în fața teatrului, a fost inaugurată în 1901 statuia Sfintei Treimi din piatră și bronz, înaltă de 13 metri, realizată de Róna József, un sculptor celebru al vremurilor sale. În partea de jos a coloanei artistul a așezat reprezentarea lui Dumnezeu Tatăl din bronz și figura Fiului Dumnezeu, simbolizând biruința bisericii, în timp ce în vârful statuii se află simbolul Duhului Sfânt în formă de porumbel.

Lăcașul Domnului din Arad a fost sfințit în 1911 de către Glattfelder Gyula, episcopul diecezei Cenad. Orga bisericii a fost construită de Wegenstein Lipót din Timișoara care cu cele 40 de tuburi este cel mai mare instrument de acest fel din oraș.

Biserica mult mai mare decât predecesoarea sa era necesară și pentru că numărul enoriașilor romano-catolici a crescut semnificativ. Conform recensământului din 1910, 33.018 persoane din oraș s-au declarat aparținătoare acestei confesiuni. Viața religioasă bogată și diferitele organizații religioase (congregații) erau conduse de membrii ordinului minoriților. În fiecare an numărul copiilor care au primit prima împărtășanie a ajuns la câteva sute, iar în timpul confirmării episcopale șirul de tineri chiar a șerpuit în vestibul.

Bisericile romano-catolice din cartierele orașului (Grădiște, Micălaca, Șega și Silvaș) au fost construite în anii dintre cele două războaie mondiale.

O biserică cu două turnuri proiectată de arhitecții Fenyves Károly și Codilla Sándor a fost construită pentru enoriașii greco-catolici din strada Deák Ferenc (astăzi Eminescu) în anii 1912-1913. Când autoritățile comuniste au desființat Biserica Greco-Catolică cu o linie scrisă de condei în 1948, biserica a fost predată Bisericii de rit răsăritean și este încă deținută de aceasta.

Cultul calvinist (reformat)

După expulzarea turcilor, datorită politicii de catolicizare a austrieților, viața religioasă protestantă care era anterior înfloritoare în teritoriile recucerite a fost doar foarte încet restabilită. Chiar și în 1782 în orașul Arad erau numărați doar 9 protestanți. Situația s-a schimbat odată cu domnia lui Iosif al II-lea când protestanților persecutați din Ungaria Superioară și din Boemia li s-a permis să se stabilească în comitatul Arad. Datorită colonizărilor și faptului că protestanții își puteau mărturisi și practica religia cu încredere, numărul lor în statisticile oficiale a crescut semnificativ. La începutul secolului al XIX-lea numărul lor în Comitatul Arad era de 6.750, la mijlocul secolului peste 11.000, iar la sfârșitul său era deja peste 20.000.

Primul preot, Csernátóni Vajda Péter, s-a stabilit la Arad în 1829 unde a închiriat o sală pe strada Bisericii (astăzi Lucian Blaga) pentru a ține slujbe. După puțin timp de aici s-au mutat într-o locație mai spațioasă în care funcționa și o școală. În 1839 congregația a cumpărat terenul pe care se află biserica reformată. În 1847 în timpul reverendului Bittó Sándor a început construcția bisericii care a fost amânată succesiv din cauza revoluției și a luptei pentru independență. Clădirea semiterminată a fost folosită chiar și ca spital de urgență în timpul luptelor pentru independență. Datorită muncii neobosite a lui Fábrián Gábor (1795–1877), academician, traducător și curator-șef; Sárossy Gyula (1816–1861) poet, scriitor și a presbiterului Buday Jonathán (aceștia au oferit veniturile provenite din turneele lor pentru biserică) a fost construită biserica în stil baroc care a fost sfințită în 1852. (A fost extinsă cu o sală de rugăciune în anii 1920 pe baza planurilor arhitectului Szántay Lajos). Nu este o întâmplător că placa memorială dezvelită în 1995 în vestibulul de la intrare este dedicată

fostului om de știință și scriitor, la fel ca și micul bust ridicat pe rondoul verde din fața bisericii (în 2008, creație în bronz a sculptorului Kocsis Rudolf).

Odată cu dezvoltarea orașului, a crescut semnificativ și numărul enoriașilor reformați. Conform recensământului din 1910 congregația din Arad număra deja 7.661 de suflete. Reprezentantul său principal era Fábíán László. (În oraș exista o singură biserică, cele din Gai și din Grădiște au fost fondate mai târziu.)

Unul dintre cei mai importanți pastori ai congregației a fost longevivul Csécsi Imre (1862–1959) care a scris și publicat istoria congregației arădene în 1897 (Un pastor asistent lucra întotdeauna cu el.). În 1901 în Biserica Reformată s-a căsătorit Purgly Magdolna, contesă de Șofronea, cu locotenentul Horthy Miklós de Baia Mare, mai târziu amiral și guvernator al Ungariei. Discursul său festiv a fost publicat în toate ziarele din Arad. Nunta a fost unul dintre cele mai importante evenimente mondene locale din vremea respectivă. Zeci de tineri au mărturisit pentru credința lor și pentru biserica lor la confirmarea care a fost ținută în fiecare an.

Biserica evanghelică-luterană augustină

Luteranii augustinieni au început să se stabilească în comitat în secolul al XVIII-lea, dar abia la începutul secolului al XIX-lea numărul lor a crescut într-o asemenea măsură încât aveau posibilitatea să întrețină o sală de rugăciune, iar ulterior au cumpărat două locuri de casă în piața Thököly. Printre preoții congregației se remarcă Nikodém János care a slujit timp de 25 de ani și de fapt este considerat fondatorul congregației. Comunitatea a înființat și o școală confesională în oraș în 1877.

Biserica evanghelică

În 1881 Frint Lajos a devenit liderul congregației. El a avut merite incontestabile în formarea coeziunii enoriașilor și în fondarea bisericii. Biserica luterană a cumpărat un loc de casă în proximitatea bulevardului principal unde a construit Palatul Luteran, în timp ce lăcașul Domnului a fost construit direct pe bulevard. Construcția ansamblului dovedește credința în Dumnezeu, optimismul și puterea financiară uriașă a micii congregații (erau puțin peste 2.000 de enoriași în tot orașul). Printre cei mai importanți susținători financiari ai comunității a fost familia Purgly.

Proiectantul bisericii a fost Szántay Lajos, unul dintre cei mai cunoscuți arhitecți ai orașului, iar antreprenorul a fost Frick József care și-a demonstrat excelența și cu

ocazia construirii bisericii minoriților (noua catedrală catolică). La pregătirea schițelor Szántay a trebuit să țină cont de dimensiunile foarte limitate ale terenului. De aceea a ales stilul neogotic desfășurat pe verticală. Clădirea cu turnul principal de 46 de metri și turnuri laterale a fost finalizată în doi ani. La decorarea clădirii proiectantul a armonizat culoarea roșie a cărămizii arse cu galbenul gresiei cioplite. Armonia interioară este asigurată de navele laterale și de lumina care pătrunde prin vitraliile colorate. Clopotele bisericii au fost turnate în renumita fabrică de clopote a lui Hönig Frigyes din Arad.

Ceremonia de inaugurare a bisericii a avut loc în 1906, moment în care Institoris Kálmán, fostul primar pe vremea căruia a început construcția, a predat în mod festiv cheile lăcașului episcopului Transilvaniei de rit evanghelic-luteran, Sárkány Sámuel. Vechiul constructor de biserici Frint Lajos (1850–1940) a fost ales superintendent al Bisericii Luterane din Transilvania pentru binecuvântata sa lucrare.

Biserica mozaică (israelită).

Așezarea primilor doi negustori evrei în Arad a fost permisă oficial de administrația orașului la începutul secolului al XVIII-lea. Însă primii dintre ei care au trecut la cele veșnice au fost înmormântați în cimitirul amplasat dincolo de Mureș. Când a început construcția noii cetăți a fost amenajată o nouă locație pentru cimitirul evreiesc în partea de nord a orașului în așezarea care avea să devină mai târziu cartierul Grădiște. Primul rabin a fost ales în 1764 în persoana lui R. Rachanan. Rabinul-șef reformator al comunității religioase, Áron Chorin (1789–1844) a făcut demersurile pentru a obține permisiunea de a construi sinagoga (în picioare și astăzi pe strada Tribunalul Dobra) și a înființat, de asemenea, și o școală pentru copiii evrei în aceeași clădire. Succesorul său, Steinhardt Jakab, a fost cel dintâi care a oficiat ceremoniile religioase în limba maghiară în sinagogă (la 28 aprilie 1845).

Pe vremea rabinului-șef Rosenberg Sándor (1885–1909) numărul enoriașilor din Arad a crescut semnificativ; la recensământul din 1910, 7.811 persoane din Arad s-au declarat israeliți. Marea majoritate dintre ei au indicat însă maghiara ca limbă maternă. Conducerea comunității religioase era formată din doi președinți, președintele consiliului școlar, doi reprezentanți ai comunității religioase și trei membrii din conducerea sinagogii. Personalul funcționăresc includea rabinul-șef, cantorul-șef, notarul, trezorerul, profesorul de religie, șeful corului, maestrul de orgă și presbiterul. Succesorul lui Rosenberg, Dr. Vágvölgyi Sándor a devenit rabin șef.

Interiorul sinagogii neologe. În centru este amplasat dulapul pentru Tora

La începutul secolului al XX-lea ortodoxia a câștigat teren în rândul evreilor arădeni. Religioșii ortodocși au obținut permisiunea de a construi o nouă sinagogă (clădirea a fost proiectată de Dömötör László și a fost finalizată abia între cele două războaie mondiale pe strada Báthory, astăzi strada Cozia), iar din 1905 a fost ales și un rabin-șef în persoana lui Schreiber Ioachim. Acesta nu a avut un succesor în scaunul de rabin-șef.

În comitatul Arad un număr mare de membri ai comunității israelite locuiau la Pâncota (avea și un rabin-șef), Pecica, Cermei și Chișineu-Criș.

Biserica Ortodoxă

Nu există documente despre organizarea și structura Bisericii de rit oriental din perioada medievală. Înregistrările scrise există doar din secolul al XVIII-lea. După ce Imperiul Austriac a reușit să recucerească aceste teritorii de la turci au fost create două comunități ortodoxe puternice: una sârbă și una română s-au stabilit în zona grănicerească Mureș-Tisa. Căpitanul Jovan Tekelija a construit pentru sârbi biserica cu hramul apostolilor Petru și Pavel în 1702 pe care o putem vedea și astăzi (aceasta este cea mai veche clădire din oraș), în timp ce biserica cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul a fost construită pentru comunitatea românească pe amplasamentul actual al Colegiului Național Moise Nicoară. În 1706 la Arad sub conducerea lui Isaia Diaconovici s-a înființat prima episcopie de rit oriental, până în 1829 în fruntea acesteia fiind aleși episcopi de naționalitate sârbă, iar după aceea de naționalitate română. Primul episcop român a fost Nestor Ioanovici (1829–1830).

Întărirea comunității românești este demonstrată de faptul că în oraș a existat încă din 1721 o școală în limba română. În ceea ce privește apartenența religioasă a populației orașului: pe baza recensământului episcopiei romano-catolice de Cenad, în 1777 au fost numărați 5.595 de sârbi și români ortodocși și 2.434 de maghiari și germani romano-catolici. (Nu întâmplător în Arad au funcționat până în 1769 două primării: cea sârbă și cea germană). Influența puternică a intelectualității

Turnul bisericii ortodoxe sârbe

a fost atât de grav avariată încât a fost demolată pe vremea episcopului Procopie Ivaşcovici (austriei au plătit 43.976 de forinţi cu titlu de compensaţie).

Biserica Ortodoxă a cumpărat cu această sumă un teren în fosta grădină Tököly (astăzi Piaţa Mare), iar noua catedrală episcopală a fost construită aici între 1861 și 1870 după planurile arhitectului catolic Czigler Antal. Iconostasul bisericii a fost realizat de pictorul sârb arădean Nikola Alexiċ. După planul intelectualilor români în clădirile din jurul bisericii ar fi trebuit să se deschidă o universitate în limbă română, dar acest lucru nu s-a întâmplat. Clădirile adăposteau școala pedagogică și Institutul teologic. Între timp scaunul episcopal a fost mutat pe strada Püspökség (Episcopiei/ Batthyány) în locația în care se află și acum. La cârma bisericii s-au aflat întotdeauna lideri bine pregătiți în conducerea bisericii, o stradă din oraș purtând până azi numele lui Ioan Meșianu, unul dintre cei mai merituoși dintre ei. Episcopul Iosif Ioan

românești a orașului poate fi dedusă din faptul că în 1812 a fost deschisă prima școală pedagogică românească, Preparandia, cu permisiune imperială și regală, iar mai târziu în 1822 și Institutul teologic de rit oriental. Episcopul locuia în apropierea bisericii răsăritene române, în strada Püspök (Episcopului – astăzi Nicolae Bălcescu). Din cauza apropierii de noua cetate (construită între 1763 și 1783 pe peninsula Mureșului) autoritățile austriece nu au permis întreținerea bisericii și au îndemnat comunitatea să o mute în altă locație. În timpul revoluției și luptei pentru independență din 1848-1849 armata austriacă a bombardat orașul timp de jumătate de an, drept urmare biserica

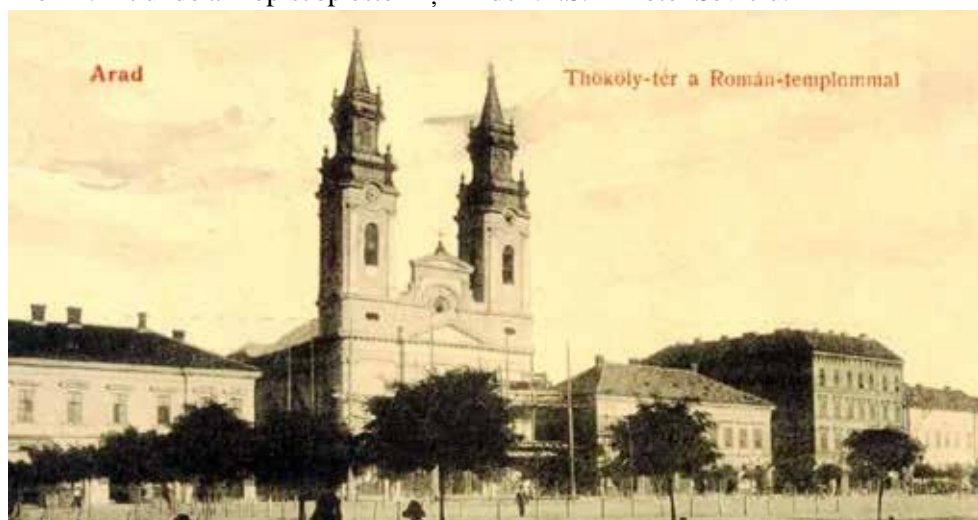

Nestor Ioanovici – întâiul episcop ortodox român al Aradului

Goldiș (1899–1902) a fost profesor al Gimnaziului regal arădean, lingvist și membru corespondent al Academiei Române de Științe.

Până la sfârșitul primului război mondial doar catedrala episcopală și o biserică din Gai au slujit credincioșilor ortodocși din oraș. Biserica Unită (greco-catolică) care s-a separat de Biserica de rit oriental la începutul secolului al XVIII-lea avea două biserici în oraș: una pe strada Eminescu (atunci Deák Ferenc) și alta în Șega pe strada Pecicăi (astăzi Calea Aurel Vlaicu). Protopopiatul se afla într-o casă de pe “trecătorile” arădene (între străzile Eminescu/Deák Ferenc și Lucian Blaga/Templom/Bisericii), într-o clădire proprie. (După 1989 bisericii reconstituite i s-a retrocedat același sediu). Bisericile cultului și diaconatul au fost confiscate de autoritățile comuniste în 1949, biserica fiind interzisă prin decret și comasată cu Biserica Ortodoxă. Între cele două războaie mondiale după o schimbare semnificativă a componenței etnice a orașului a început și în cartierele orașului construcția de biserici ortodoxe. În Gai credincioșii români au mers la mănăstirea sârbească Sf. Simon Stâlpnicul în secolul al XVIII-lea până când propria lor biserică a fost construită la sfârșitul secolului. Deși în Micălaca veche a fost construită o biserică ortodoxă în secolul al XVIII-lea, comuna nu a făcut parte din punct de vedere administrativ din orașul Arad până în 1925. Pe de altă parte, maiorul Gărzii Naționale, Galsai Kovách Ernő l-a menționat laudativ pe preotul acestei biserici (Eutimie Novac) în memoriile sale intitulate „Asediul Cetății Aradului și al orașului Arad în 1848-49” ca fiind unul dintre susținătorii armatei revoluționare. După acel an locuitorii din Micălaca Nouă au solicitat înființarea unei parohii proprii și împreună cu aceasta, construirea unei noi biserici. Ulterior, românii din așezările Șega și Grădiște au depus și ei cereri similare și au primit autorizația de construcție.

În 1944 Atotputernicul a fost slujit în nouă biserici românești și două biserici sârbești din oraș. În secolul XXI Episcopia Aradului a primit rangul de Arhiepiscopie, iar noua ei catedrală a fost ridicată în piața Podgoria și sfințită în cinstea Sfintei Treimi. Titlul de arhiepiscop este deținut de Î.P.S. Timotei Sevcicu.

Catedrala episcopală ortodoxă română, Arad

Teatrul. Viața teatrală

Ujj János

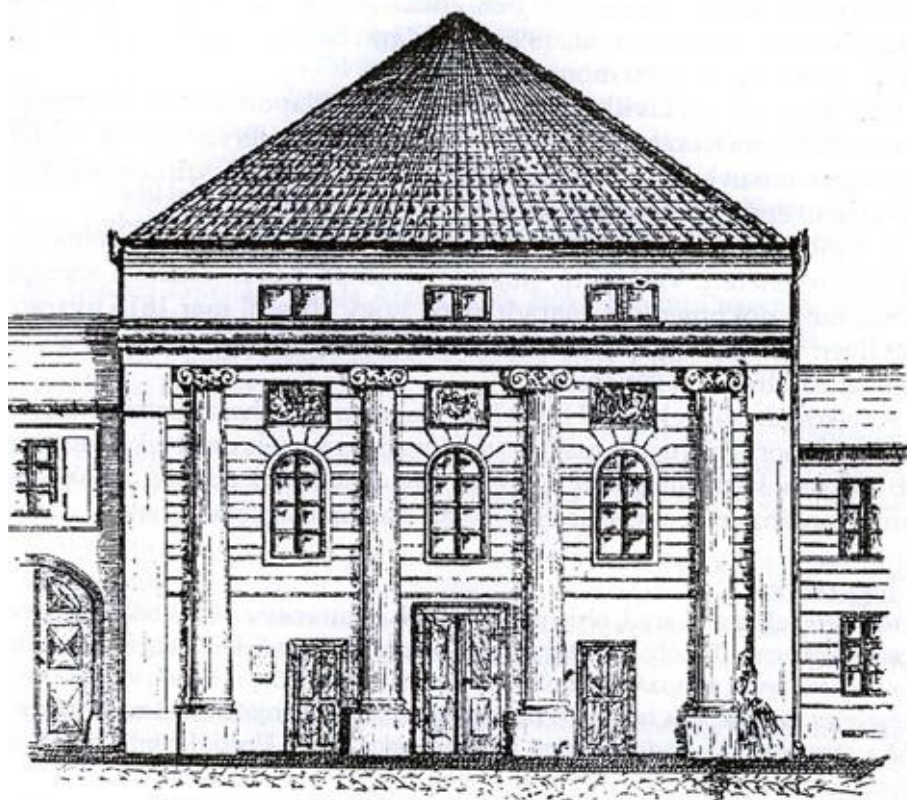
Conform cercetărilor istoriei locale, primele spectacole de teatru profesionist din Arad au fost susținute de trupa germană condusă de Philip Bernard. (Anterior, există numai izvoare documentare privind producții de teatru realizate doar de amatori și studenți). Trupa și-a petrecut la Arad stagiunea care a început în 4 septembrie 1787 și s-a încheiat în aprilie 1788. În oraș în fosta Grădină Tököli exista o „arenă” interioară fără ziduri. Întreaga zonă era deținută de patronul sârb Sava Tekeliya care s-a remarcat și printr-o mulțime de opere de caritate. Partea de scenă a arenei a fost ulterior acoperită pentru a proteja actorii de intemperii și probabil includea și vestiare.

Iarna însă, spectacolele aveau loc în centrul orașului, în casa Milics. Aici jucau trupele care au vizitat orașul. Printre acestea s-a numărat și trupa maghiară a lui Kelemen László timp de patru luni în 1795-96. Teatrul a devenit foarte la modă în orașul aflat în plină dezvoltare, întrucât puținele evenimente de divertisment public din localitate, cu excepția balurilor, erau tocmai reprezentațiile trupelor voiajore și piesele de teatru ale amatorilor. În Jurnalul în limba latină (Diarium Venerabilis Conventum Aradiensis) al ordinului minorit romano-catolic înființat la Arad în 1702, putem citi că „...nici ploaia, nici noroiul, nici viscolul nu i-au împiedicat pe zeloșii arădeni să meargă la teatru. „

În 1787 comerciantul bogat Hirschl Jakab (Jacob) s-a mutat de la Viena la Arad. Marele negustor evreu iubitor de teatru era de mult preocupat de ideea construirii unui teatru în orașul de pe malul râului Mureș, așa că a solicitat împăratului și regelui Francisc însuși o autorizație de construcție chiar în capitala imperiului. Cererea (după relatările lui Váli Béla) l-a surprins atât de mult pe Suveran, încât a aprobat-o imediat ce i-a fost prezentată în 1812. Marele comerciant a cumpărat apoi casa de la colțul Pieței Principale/Főtér (Szabadság/acum Avram Iancu) și a străzii Híd (Asztalos Sándor, astăzi Tribunalul Dobra) și a construit locuința familiei cu două etaje în 1817. Totodată a fost finalizat și teatrul de lângă casa lui din colț.

Pe fațada clădirii neoclasice se află patru semicoloane (pilaștri) cu capete ionice, iar între ele trei ferestre se deschideau spre stradă. Erau trei intrări la teatru. Pe fiecare parte a micului hol era o casă de bilete. La parter erau 150 de scaune cu huse de pluș, șase scaune înălțate pe o platformă pentru invitații de onoare și câteva cabine. Părțile de lemn ale acestora erau aurite. Două trepte înguste pe partea laterală duceau la galeria de lemn, unde stăteau pe scaune sau în picioare 200-250 de spectatori. Scena era relativ mică, dar înălțimea podului pentru sfori a ajuns la 11 metri. Teatrul avea un vestiar pentru actrițe și unul pentru actorii bărbați.

Iluminatul în sală și pe scenă era asigurat de lumânări din seu și ceară, lămpile cu ulei (petrol) fiind folosite abia din anii 1860. Teatrul era încălzit cu ajutorul unei sobe de lut, apoi cu una de fier aflată în mijlocul încăperii. Domnii care umpleau camera fumau regulat pipe, pe care le aprindeau în jurul sobei, motiv pentru care clădirea era extrem de expusă la incendiu. În ciuda acestui fapt, în istoria teatrului care a funcționat aproape șaizeci de ani în această clădire, nu s-a produs niciun incendiu grav. (Nu la fel cum s-a întâmplat în mai multe rânduri la teatrul nou deschis în 1874!)

Teatrul Hirschl deschis în 1817

Chiar în toamna anului inaugural a jucat trupa germană a lui Johann Cristoph Kunz, dar la 17 februarie 1818 și elevii de la Preparandie au jucat o piesă în limba română. Timp de mai bine de jumătate de secol această clădire a găzduit trupele profesionale itinerante care vizitau orașul, precum și grupuri de artiști amatori. La început, stagiunea de iarnă a fost plină cu spectacole asigurate de trupe călătorești germane, iar cea de vară de cele ale trupelor călătorești maghiare. Turneele au fost probabil foarte profitabile pentru majoritatea trupelor pentru că nu există informații despre măcar o singură trupă care să fi rămas datoră cu chiria sau salariile. Este

adevărat că au fost trupe care nu au stat nici jumătate de an; din lipsă de audiență și-au reziliat contractele mai devreme și au plecat în alte orașe care promiteau mai mult interes.

La 16 iunie 1818 prima companie de teatru în limba maghiară, trupa lui Kilényi Dávid, a interpretat piesa Alegerea regelui Matei (de Szentjóni Szabó László). Succesul său a fost semnificativ, trupa fiind prezentă pe tot parcursul verii în Arad și în localitățile comitatului. Printre membrii săi s-au numărat actori celebri ai vremii ca Szerdahelyi József și Szentpétery Zsigmond, precum și actorul descris de Petőfi purtând o haină pătată cu cerneală, Megyeri Károly. În 1819 li s-a alăturat Széppataki Déryné Róza (1793–1872) vedeta teatrului itinerant maghiar. Cu Déryné în trupă, Kilényi a vizitat Aradul de mai multe ori în anii următori. În 1838 Pethő Celestin și Farkas József, iar în vara anului 1844 compania lui Latabár Endre au închiriat teatrul. Aceasta din urmă a prezentat la Arad piesa „Cazare în Parlament” și piesa lui Peleskei Gaál József „Notarul”. Printre trupele maghiare s-au numărat și cele ai căror actori au învățat piese în limba română și le-au interpretat pentru publicul vorbitor de limbă română din oraș (de exemplu, trupa din Szeged). Din 1847, conform hotărârii administrației orașului, teatrul a fost pus gratuit la dispoziția trupelor maghiare.

Déryné Széppataky Róza

Timp de mai bine de jumătate de secol această clădire a găzduit trupele de teatru itinerant care vizitau orașul, precum și grupuri de artiști amatori.

În seara zilei de 17 martie 1848 poștalionul și pasagerii săi veniți de la Pesta au adus vestea revoluției și cele 12 revendicări revoluționare tipărite pe hârtie. Tinerii arădeni, adunați în fața hotelului Crucea albă, au obținut documentul și au plecat direct la teatru. Acolo au întrerupt spectacolul în limba germană aflat în desfășurare. Muzicienii germani și cehi au fost izgoniți, iar trupei de violoniști țigani conduse de Pepi (se zvonea că acesta ar fi fost sărutat pe frunte de Franz Liszt în fața hotelului Crucea albă în timpul apariției sale din Arad în 1846) i s-a cerut să cânte marșul lui Rákóczi și a lui Hunyadi. Tinerii l-au obligat pe regizorul Gócs Ede care era foarte reticent să întrerupă reprezentația în limba germană, Don Cezar de Basan și să citească cele 12 puncte ale Proclamației revoluționare de pe scenă.

În timpul bombardamentului austriac al orașului care a durat luni de zile (din octombrie 1848 până în iunie 1849) au avut loc și spectacole de teatru, dar după înfrângerea revoluționarilor, sub presiunea autorităților militare austriece, autoritățile orașului puteau să mai închirieze sala doar companiilor de teatru de limbă germană. Pe vremea aceea teatrul era închiriat de Csernovits Péter, moșierul din Macea (și proprietarul castelului din localitate), cumnatul generalului martir Damjanich János. Printr-un tertip el a reușit să convingă Consiliul Supleant să anuleze hotărârea consiliului precedent, astfel că din 1850 trupele maghiare de teatru au fost lăsate să

jocă din nou (chiar a renovat o dată clădirea pe cheltuiala sa). În noiembrie publicul arădean a putut să vadă din nou spectacole de operă (Donizetti, Bellini). La acea vreme aici au jucat companiile de teatru conduse de Szabó József, Havy Mihály, Budai József, Szilágyi Béla și Hubay Gusztáv. În trupele germane au apărut și actori renumiți, printre care numele lui Trauman este menționat de mai multe ori în săptămânalul arădean de limbă germană editat de Bettelheim Vilmos. Mai mult, din 1859, programul trupelor maghiare care evoluau la Arad a fost publicat cu regularitate în ziarul german, alături de recenziile spectacolelor în limba maghiară. Suplimentele în limba maghiară au avut un succes atât de mare în rândul cetățenilor încât tirajele au crescut semnificativ în acele zile.

După restabilirea Constituției din 1861 autoritățile nu au mai pus piedici în calea spectacolelor companiilor de teatru maghiare, acceptând și companii de limbă română. Companiile de teatru conduse de Matei Millo (1870) și Mihai Pascaly (1868 și 1871) au evoluat aici la cumpăna anilor șaiszeci și șaptezeci. Sufleurul trupei lui Pascaly în 1868 a fost Mihai Eminescu, cel mai mare poet al neamului românesc. În anii 1870 trupa lui I.D. Ionescu de dincolo de Carpați a avut mai multe apariții în comitatul și orașul Arad.

Una dintre cele mai mari figuri ale teatrului vremii, tânărul Szerdahelyi Kálmán (1829–1872) a fost ani de zile o celebritate a scenei arădene. După moartea sa timpurie (avea doar 43 de ani) i-a fost ridicat un bust în holul noului teatru. Din păcate frumosul bust a dispărut fără urmă după Unire în 1919.

Diferitele trupe care au jucat în oraș au avut mai mult sau mai puțin succes, unele trupe realizând venituri importante, iar reprezentațiile lor aveau nevoie de o sală mai mare pentru publicul numeros. După compromisul austro-ungar din 1867 consiliul orășenesc a propus construirea unui teatru nou cu o capacitate mai mare. La începutul anilor 1870 autoritățile orașului au contractat un împrumut important de 700.000 forinți pentru construcția noului teatru și noii primării. Clădirea teatrului a fost proiectată de arhitectul din Pesta, Skalnitzky Antal. Intrarea nu se făcea dinspre bulevardul principal, ci dinspre strada Zrinyi (astăzi Goldiș), fapt pentru care proiectantul a primit multe critici.

Lucrările au început în 1871, iar construcția s-a desfășurat în timpul mandatului primarului Vörös Pál. Costul total al investiției a fost de 463.400 forinți. Teatrul cu patru nivele avea capacitate suficientă pentru primirea simultană a 1250 spectatori. La parter erau amplasate 256 de scaune și existau în total 92 de loje dispuse pe trei niveluri, dar și 150 de locuri în picioare la ultimul nivel. Iluminarea încăperii era rezolvată cu ajutorul lămpilor cu spirt care asigurau mult mai multă lumină, dar erau și mai sigure din punct de vedere al protecției împotriva incendiilor. Acestea puteau fi stinse în același timp de la un întrerupător centralizat. În ciuda acestui fapt mai multe incendii au distrus teatrul.

Sezonul 1873-74 a debutat în clădirea veche unde s-a jucat ultimul spectacol pe data de 6 aprilie 1874. După aceea teatrul vechi a devenit timp de treizeci de ani depozitul de costume și recuzită al noului teatru. La începutul secolului al XX-lea „a șaptea artă”, cinematografia, a devenit din ce în ce mai populară în oraș (în oraș au fost filmate mai multe filme mute maghiare cu actori locali). În 1907 arhitectul Steiner

József a remodelat vechiul teatru la cererea administrației orașenești. Balconul din lemn a fost demolat și înlocuit cu un balcon cu placă de beton, iar la capătul sălii a fost creată o cabină de proiecție. Aici a fost deschis primul cinematograful permanent al orașului, Uránia care a funcționat până în 1965.

Noul teatru inaugurat în 1874

Deschiderea noului teatru în 1874 a fost un eveniment atât de important încât Suveranul Franz József a fost prezent însoțit de un anturaj numeros. A vizionat primul act al piesei lui Fáy András – “Vânătoare în Mátra”, după care s-a retras cu suita la hotelul Crucea albă.

De la sfârșitul anilor 1870 piesele muzicale au devenit „hiturile” în teatru, aceasta fiind perioada de glorie a operelor și a pieselor populare, așa că regizorul Follinus János a contractat actori cu voci consacrate. În următoarele trei decenii directori și regizori talentați și bine organizați (Krecsányi Ignác , Mosonyi Károly, Aradi Gerő, Leszkay András) au făcut coadă pentru concesiunea teatrului. Ei au reușit atragerea pe malul Mureșului a unor primadone celebre și a unor tenori și comediați nu mai puțin celebri.

Clădirea teatrului nou a ars în 18 februarie 1883 și au mai rămas doar zidurile. Reconstrucția i s-a încredințat arhitectului arădean Halmay Andor. Noul teatru avea o capacitate mai mică, dar și un design mai frumos. Machetele frescelor de pe tavan au fost realizate de excelentul artist Lotz Károly și au fost copiate de Györgyössi Rudolf.

Teatrul arădean a fost celebru în toată Ungaria, mulți dintre artiștii de seamă ai vremii au ajuns la teatrele mari din Budapesta plecând de aici. Teatrul a funcționat cu două trupe permanente, una de teatru clasic (proză) și o trupă muzicală. Această din urmă a performat atât în spectacole de operă, cât și în cele de operetă, care au fost în mare vogă la începutul secolului XX. În 1902 teatrul orașului a fost ridicat la

Intrarea principală a teatrului cu vedere spre Palatul Bohus

Programul inaugural al Teatrului Național Arad (1902)

rangul de Teatru Național pe care l-a deținut până în 1919. Cel mai faimos regizor al său a fost Szendrey Mihály. Când s-a deschis Teatrul de Comedie din Budapesta aproape întreaga companie arădeană s-a mutat în capitală. Aici și-au început carierele strălucitoare actori excelenți precum Tőkés Anna, Zilahi Irén, Rónaszéki Gusztáv, Góth Sándor, Tapolczai Dezső, Szántó Jenő, Fenyves Emil, Várnai Jenő, Medgyaszay Vilma, Rajnai Gábor, Mály Gerő și Jávör Pál (născut în orașul nostru). În anul declanșării primului război mondial teatrul arădean avea cinci regizori, 12 actrițe și 13 actori bărbați, 30 de actori asistenți, un dansator, un dirijor, un director muzical, un sufleur, un maestru pictor și 26 de muzicieni.

În anul 1900 pe malul Mureșului pe linia străzii Simonyi (astăzi Gheorghe Lazăr) s-a deschis teatrul de vară cu o fațadă flancată de două

turnuri, unde actorii arădeni și trupele itinerante puteau evolua din primăvară până în toamnă. Conform contractului cu oraşul, trupa arădeană trebuia să susțină acolo 45 de spectacole de la Rusalii până la deschiderea stagiunii de toamnă. Teatrul de vară a funcţionat până în 1939 când a fost demolat pentru că întreţinerea era prea costisitoare.

Trupa maghiară de teatru a funcţionat la Arad până în 1949 când partidul comunist venit la putere a desfiinţat-o „temporar” sub pretextul renovării teatrului. Nu a mai fost refăcută niciodată.

În prezent în oraş funcţionează cu succes trupa de teatru în limba maghiară a Teatrului de Cameră din Arad.

Viața presei la Arad în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea

Lehoczky Attila

Crearea presei maghiare la Arad a fost o parte firească a dezvoltării orașului. Motivele formării sale deriva din trei macrofactori și mai mulți microfactori locali. Macrofactorii au fost Iluminismul, impactul dezvoltării sociale și economice ca și consecințe ale Reformei și a Compromisului Austro-Ungar asupra dezvoltării societății locale, evoluția gusturilor și nevoilor burgheze; dezvoltarea tehnică a presei și a vieții presei, precum și profesionalizarea jurnalismului care a fost urmarea primelor două. Cel mai important microfactor local a fost dobândirea titlului de oraș liber regal care a avut un mare impact asupra perioadei care a urmat, atât din punct de vedere spiritual, cât și economic.

Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea Aradul a trecut printr-o dezvoltare semnificativă, iar procesul de urbanizare rapidă era în curs. Această tendință nu a fost împiedicată nici de epoca neoabsolutistă Bach ce a urmat după revoluția din 1848 care, pe lângă faptul că a fost un pas mare înapoi față de politica revoluționară maghiară, a creat în mai multe cazuri oportunitățile și direcțiile care au condus la dezvoltarea economică a teritoriilor aflate sub Coroana Ungariei. Încă din 1850 granițele vamale interne au fost desființate la nivel imperial, după care s-a trecut la investiții majore în industrie și transporturi. Acestea din urmă au avut ca și consecință principală accelerarea construcției căilor ferate, în urma căreia a început o dezvoltare spectaculoasă în domeniul industrial și social pe întreg teritoriul Regatului Ungariei. Această dezvoltare a atins apogeul mai ales după 1867.

La nivel local marea majoritate a investițiilor au fost îndreptate spre industrie, așa că de-a lungul epocii, Aradul s-a transformat din ce în ce mai pregnant într-un centru industrial. Începutul dezvoltării spectaculoase a fost pe 11 octombrie 1858 când primul tren a intrat în oraș din direcția Szolnok. Calea ferată însăși a jucat un rol decisiv în dezvoltarea orașului deoarece de aici pornea construcția magistralei transilvane. Orașul a devenit un important centru bancar, în anii 1880 Aradul fiind considerat cel mai important centru bancar al Transilvaniei (la un moment dat instituțiile financiare arădene aveau depozite de 77.838.000 de coroane și rezerve de capital de 25.914.000 de coroane), astfel că acest sector economic a patronat numeroase facilități și instituții dedicate dezvoltării. În Arad s-au stabilit numeroase companii industriale: Fabrica de Căi Ferate și Cărămidă Arad S.A. (1868), Fabrica de băuturi spirtoase Arad S.A. (1868), Moara cu aburi Arad și Fabrica de cherestea S.A. (1869), Moara arădeană „Széchenyi” S.A. (1869). Tot aici își avea sediul și cea mai importantă turnătorie de clopote din Ungaria condusă de Hönig Frigyes.

Însă, cea mai importantă unitate industrială a fost Fabrica de vagoane și turnătoriile Weitzer János S.A. (1892) care s-a stabilit aici venind de la Graz. Ca și încheietoare de pluton a epocii, în 1908 singura fabrică de automobile și autobuze din regat, Fabrica de automobile MARTA, s-a stabilit tot aici.

Această dezvoltare a produs schimbări importante și în aspectul orașului: transportul public a fost fondat în 1869, rețeaua de apă și canalizare a fost construită în 1896, iar iluminatul stradal a trecut pe gaz în 1860. În această perioadă au fost ridicate multe clădiri publice, printre care se remarcă: noul teatru (1874), noua primărie (1877), Palatul Căilor Ferate Unite Arad-Cenad. Statuia Libertății a fost dezvelită în 1890, iar majoritatea clădirilor din Piața Andrásy (astăzi Bd.Revoluției) au fost finalizate până în 1896. În 1903 biserica romano-catolică centrală a fost sfințită, iar în 1909 a fost ridicată statuia lui Kossuth. Ca punct de apogeu al epocii, Palatul Cultural, construit în stil eclectic, a fost deschis în 1913. Centrul orașului a fost decorat cu o serie de clădiri art nouveau și eclectice, după care străzile principale au fost pavate sau asfaltate. Pe lângă schimbările de aspect au fost create o serie de școli și instituții culturale. În 1861 a fost lansat primul cotidian politic al regiunii, „Alföld”; în 1873 a fost înființat Gimnaziul Regal Principal; în 1881 a fost înființată Asociația Kölcsey; în același an a apărut și primul număr al cotidianului “Arad és vidéke”, iar din 1885 a apărut în peisajul publicistic local și Cotidianul „Aradi Közlöny”. Școala Superioară Comercială a fost deschisă în 1891, iar apoi teatrul orașului a fost ridicat la rang de Teatru Național cu două trupe permanente; una de teatru clasic și alta de operă. Pe lângă componenta industrială în Arad s-a dezvoltat și o viață intelectuală remarcabilă și odată cu aceasta s-a schimbat și modul de viață civilă: în ajunul primului război mondial în oraș funcționau 18 cafenele, 12 hoteluri și 7 bordeluri, iar numărul de spectacole de teatru a crescut la peste 200 pe an. Conform multor contemporani Aradul se transformase într-un oraș „boem” până în 1910, nemaisemnând cu orașul de odinioară, cel din urmă cu șaptezeci de ani.

Transformările sociale au fost și ele semnificative, favorizând crearea unui adevărat centru mediatic în oraș. În această perioadă numărul persoanelor care știau să scrie și să citească a crescut semnificativ (în 1880 alfabetizarea era de 47,2%, dar până în 1910 a crescut la 69,6%) și, deși dimensiunea clasei intelectuale era în urma altor orașe de provincie, aceasta arăta de asemenea o tendință ascendentă. În 1900 o pondere de 9,3% din totalul populației (2.504 persoane), iar în 1910 un procent de 10,6% (3.208 persoane) aparțineau intelectualității. Populația totală a crescut și ea în ritm alert: în timp ce în 1830 în Arad erau 15.242 de locuitori, acest număr a ajuns la 26.959 în 1857, la 32.725 în 1869, la 35.556 în 1880, la 42.052 în 1890 și la 56.206 locuitori în 1900, respectiv la 63.166 locuitori la ultimul recensământ maghiar. Dacă includem și populația existentă în așezările periferice acest număr ajungea la 77.542 locuitori. Compoziția etnică arăta un tablou foarte eterogen: în 1910 în zona administrativă a orașului Arad erau 46.085 maghiari, 10.279 români, 4.365 germani (șvabi), 1.816 sârbi, 277 slovaci și 344 de alte naționalități. Relația dintre naționalități a fost hotărât pașnică, după ce în 1848 conflictele etnice au ocolit orașul și comitatul. Fiecare naționalitate avea propriile sale instituții culturale.

Urbanizarea orașului a progresat cu pași mari, creând un mediu care a solicitat serviciile oferite de ziare și reviste. Oamenii de afaceri ai vremii au văzut clar acest trend și au făcut eforturi pentru a satisface necesitățile. Succesul primelor fundații care editau ziare nu a făcut decât să stimuleze și mai mult acest fenomen, iar apariția concurenței a condus chiar la dezvoltarea unei situații concurențiale de natură capitalistă care a contribuit în felul său la transformarea orașului într-un bastion al presei din provincie. Toate acestea nu au dus doar la o creștere a numărului de jurnaliști și a celor care își câștigau existența din jurnalism (în 1910, 28 de jurnaliști lucrau în oraș, cu mult peste Timișoara, Oradea și Cluj), ci și o creștere a numărului de tipografii. În 1908 funcționau 12 tipografii în Arad care din punct de vedere al dezvoltării tehnologice plasau Aradul pe treapta I a podiumului orașelor din provincie. Tirajul ziarelor era mare chiar și raportat la nivel național, iar numărul de exemplare era remarcabil raportat la populația orașului: în 1910 un produs de presă revenea la 2.871 de locuitori, iar în cazul ziarelor politico- sociale acest număr însemna 15.792 persoane/organ de presă.

Secretul succesului ziarelor maghiare nu se găsește numai în transformările burgheze. După Compromisul austro-ungar a devenit clar că maghiarii vor fi factorul politic și economic dominant în teritoriile Coroanei Ungare, iar limba maghiară va deveni de facto lingua franca. Astfel, numărul populației vorbitoare de limbă maghiară a crescut constant în perioada examinată: în timp ce în 1880 erau 19.896 locuitori care se declarau maghiari în oraș, până în 1910 acest număr (incluzând evreii care se declarau maghiari) creștea la 46.085, practic de două ori și jumătate mai mulți. Acest lucru este important deoarece în perioada examinată circa 85-87% dintre cititorii ziarelor proveneau din populația burgheză maghiară și germană. Dacă luăm în considerare îmbunătățirea indicatorilor de alfabetizare și educație, obținem parțial răspunsul la motivul pentru care jurnalismul maghiar a avut atât de mult succes la Arad.

În afară de cifre merită însă atenție și circumstanțele de funcționare ale ziarelor. În primul rând, trebuie subliniate eforturile editorilor și patronilor de a satisface nevoile cititorilor, iar acest lucru a dus la o mare diversificare: pe lângă cotidienele politice și săptămânalele, ziarele de specialitate, revistele sociale și ale cultelor religioase au mai fost publicate reviste școlare, tabloide și benzi desenate, iar mai târziu și publicații literare și teatrale pentru publicul mai pretențios, precum și diverse publicații satirice și de can-can, toate aflate pe un trend ascendent în direcția dezvoltării. Cotidienele politice aveau cea mai mare influență și au fost în măsură să influențeze politica și viața publică la nivel local, majoritatea fiind angajate parțial sau total pe lângă un partid sau mișcare politică. Pe lângă știrile naționale și locale, au fost publicate nuvele, secvențe din romane etc. (contribuind astfel la dezvoltarea gustului literar), de asemenea aveau secțiuni economice și, în multe cazuri, rubrici exigente de critică teatrală. Se publicau și reportaje și merită evidențiată prezența editorialelor, practică ce nu era prea răspândită la acea vreme în presa din provincie. Pentru a satisface cererea clienților cotidienele locale apăreau duminica cu un număr crescut de pagini, iar de sărbători erau însoțite de suplimente voluminoase. În general putem spune că au încercat să urmeze stilul ziarelor budapestane, uneori cu mare succes.

În ceea ce privește condițiile de funcționare, în epocă întâlnim un grad mare de profesionalizare: pe lângă faptul că numărul jurnaliștilor a crescut semnificativ, s-a remarcat și diversificarea rolurilor lucrătorilor din presă; pe lângă redactori au apărut redactori asistenți și redactori responsabili; unii dintre ei primind ulterior un rol în consiliile și comisiile alcătuite la nivel de oraș. Redacțiile erau dotate cu aparate telegraf și apoi cu telefoane, fiind în contact permanent cu canalele de știri din capitală, iar la nivel de oraș existau jurnaliști sau redactori care aveau statutul de trimiși speciali în locurile cele mai fierbinți în care aveau loc evenimentele importante, munca de redactare și editare desfășurându-se adesea în cursul nopții. Scopul tuturor ziarelor importante arădene era să atingă ritmul dictat de presa din Budapesta și au fost semnalate cazuri în care au publicat știrile mai devreme decât omologii lor din capitală. Aceste condiții au dus la un climat competitiv capitalist care a contribuit în mare măsură la dezvoltarea și sofisticarea presei locale și, ca urmare, gusturile burgheze arădene au devenit din ce în ce mai elevate.

Primul ziar permanent al orașului a apărut în 1837, abia după ce Aradului i-a fost acordat titlul de oraș regal liber în 1834. Se numea „Arader Kundschaftsblatt” și era publicat în limba germană, ca multe alte periodice născute în acea vreme. Proprietarul și redactorul-șef al ziarului era Franz Schwester. Ziarul conținea știri și reclame locale, anunța programul teatrului, lista oaspeților hotelului și multe alte lucruri interesante. A văzut adesea lumina tiparului scris cu litere gotice. Începând cu anii 1840 conținea tot mai multe articole în limba maghiară, dovedind astfel ascensiunea limbii maghiare. A apărut până în 1849 și a fost urmat mai târziu de „Arader Anzeiger” (publicat între anii 1851 și 1862, până în 1853 apărând în germană și maghiară), „Arader Zeitung” (între anii 1855 și 1861), iar la câțiva ani după încetarea publicării sale tradiția a fost continuată începând din 1873 de „Neue Arader Zeitung”. Prima publicație în limba maghiară a apărut în 1839 sub titlul „Az Aradi Tudakózó Intézet Magyar Hírlapja” (Jurnalul în Limba Maghiară al Institutului de Informare din Arad). Editorul ziarului era același Franz Schwester, publicația fiind practic echivalentul maghiar al ziarului „Arader Kundschaftsblatt”. Începând din februarie 1840 și-a continuat apariția sub numele „Aradi Hirdető” și, cu excepția pauzei care a durat de la sfârșitul anului 1840 până în anul 1845, a fost publicat până în 1853 (de la sfârșitul anului 1849 apărea în germană și maghiară). Primul ziar politic (și literar) al orașului a fost lansat la 1 iulie 1848 de Bangó Pető și purta numele orașului – „Arad”. Publicația „Patriot” a apărut aproape în același timp, dar apariția ambelor a fost întreruptă în iulie 1849 din cauza evoluțiilor politice și militare. În epoca Bach putem nota încă o încercare de editare a ziarelor; „Aradi Híradó” fiind publicat între 1858 și 1860, editat de Grünwald Manó și apoi de Óváry Lipót. Odată cu dispariția sa s-a încheiat și „epoca eroică” a jurnalismului arădean.

Entuziasmul înființării de ziare în limba maghiară a fost determinat de relaxarea sistemului neoabsolutist. „Alföld” care s-a afirmat ulterior ca un cotidian politic și social sofisticat, a văzut pentru prima dată lumina tiparului în 1861. Sub influența sa s-au născut alte câteva organe de presă: „Arad” în 1863, „Aradi Lapok” în 1868, „Arad és vidéke” în 1880, „Aradi Közlöny” în 1885, „Aradi Hétfői Újság” în 1898, „Aradi Friss Újság” în 1899 și „Függetlenség” în 1902. Doar cotidienele

„Alföld”, „Arad és vidéke” și „Arad Közlöny” au reușit să obțină o influență mai mare, să aibă un standard mai serios și o durată de viață mai lungă. Dorința de a înființa o publicație nu s-a încheiat însă cu aceste organe de presă: ulterior la Arad au fost editate și publicațiile: „Házi Közlöny” (înființată în 1888) – o publicație de specialitate; „Az iskolakért” (1887) care se ocupa de condiția școlilor; primul ziar de satiră și umor din Transilvania („Füles Bagoly” în 1890) și a doilea ziar sportiv din Transilvania („Magyar Sportélet” -Viața Sportivă Maghiară în 1900); dar și „Aradi Gazda” (1899)- oficios al Asociației Economice Arădene sau publicațiile care promovau literatura și viața culturală; „Szövetség” (1899) și „Kultúra” (1910), precum și arta teatrală și dramaturgia; „Színházi Újság” – Ziarul Teatrului (1910). Ziarul turistic arădean – „Aradi Turisták Lapja” a apărut începând cu anul 1910, dar existau și multe ziare de publicitate ca de exemplu; „Altalános értesítő” – Buletinul informativ general – începând cu 1900 și lista putea fi continuată. Fiecare publicație era pretențioasă și capabilă de dezvoltare, editorii au încercat să impună și să mențină un standard ridicat, iar concurența a fost benefică pentru dezvoltarea lor.

În 1910 în oraș erau publicate 22 de ziare diferite, în timp ce între 1910 și 1919 (sfidând condițiile de război și în multe cazuri cenzura guvernamentală) au fost publicate în total 59 de organe de presă. După cum se vede presa orașului Arad era foarte eterogenă și satisfăcea multe nevoi (dacă la acestea adăugăm că orașul era și unul din cele mai importante centre ale presei în limba română și avea și ziare în limba germană, atunci această caracter eterogen și divers se arată cu prisosință!), iar oferta arădeană de presă era, după cum am menționat deja, aproape de standardele capitalei. Știrile ziarelor politice ajungeau rapid și în cele mai multe cazuri erau de încredere, critica de teatru a fost de înaltă calitate și educativă (scopul era clar: ridicarea standardului programelor foarte respectatului Teatru Național din Arad), știri economice excelent compilate și reportaje de înaltă ținută puteau fi citite în coloanele ziarelor arădene. Aici au lucrat mulți jurnaliști talentați și cunoscuți (l-aș aminti pe Tiszti Lajos care s-a bucurat de faimă națională și compunea editoriale grozave), tipografiile au fost dotate exemplar, iar redactorii au fost conștienți de importanța lor. La începutul secolului al XX-lea nu se mai putea vorbi deloc de provincialism la Arad.

„Alföld” („Câmpia”) merită o mențiune specială ca fiind primul ziar maghiar de cea mai înaltă ținută din Arad. Ideea fondării unui cotidian a apărut pentru prima dată în 1859, în timpul sărbătorilor naționale Kazinczy, când Henrik Goldscheider (editorul ziarului „Arader Zeitung”) a acceptat să publice recenzii teatrale în limba maghiară scrise de poetul-scriitor Jankai József, multe dintre ele cu subînțelesuri. Succesul a fost atât de mare încât numărul abonaților ziarului aproape s-a dublat în trei luni, motiv pentru care antreprenorul de presă Bettelheim Vilmos a cerut de trei ori autorităților orașului permisiunea de a înființa un ziar maghiar, fiind refuzat de fiecare dată, invocându-se diferite motive. Bettelheim a primit în cele din urmă la Viena permisiunea de a înființa un ziar, iar primul număr al ziarului „Alföld” a fost publicat la 1 august 1861 și a devenit în scurt timp cel mai cunoscut organ de presă din regiune. Oficial era publicația Asociației Economice din Arad, dar de fapt avea sprijinul mai multor personalități influente, ca de exemplu Atzél Péter (care a

fost mai târziu primar și mai apoi prefect de Arad), politicianului de centru-stânga Bánhidly Bélá, sau sprijinul celui care ulterior a devenit președintele Asociației Kölcsey și prefect de Timiș, Tabajdi Károly. Primul redactor-șef al ziarului a fost Márton Ferenc care făcea parte din facțiunea pro-Deák, publicația având trăsături de opoziție și care, conform declarației sale, lupta „[...] pentru revenirea la proclamația Pragmatica Sanctio și a legilor din 1848 și pentru ideea stătalității maghiare [...]”. În perioada de dinaintea Compromisului Austro-Ungar, „Alföld” care era prea radical și reprezenta o orientare națională, a provocat furia cenzorilor și a altor funcționari, motiv pentru care a fost interzis în 1863. Cu toate acestea redactorii ziarului nu au renunțat și au refondat publicația sub numele de “Arad” în același an și cu aproape aceiași gardă de redactori și jurnaliști (Környei János a preluat conducerea redacției). După Compromis cotidianul a revenit la numele original și a început să se dezvolte serios. Perioada sa cea mai importantă a fost în timpul în care era condus de Tisztai Lajos (1873-1882).

Pe parcursul existenței sale ziarul a susținut progresul, văzând Compromisul doar ca pe o etapă în dezvoltarea stătalității maghiare și continuând să ceară reforme constituționale atât în provinciile austriece, cât și în țările Coroanei Ungare. El a cerut o politică internă pașnică și dreaptă, reforme educaționale, soluționarea situației cultelor, desființarea barierelor economice și aderarea la sistemul monetar european; a subliniat importanța primordială a competențelor profesionale în alcătuirea personalului birourilor nou-înființate, iar la nivel local a profitat de orice ocazie pentru a încuraja conducerea orașului să facă pași spre dezvoltarea ulterioară prin articolele pe care le-a semnat. Ulterior, a luat atitudine și în favoarea soluționării problemei naționalităților și mai ales ale românilor astfel că a propus acceptarea parțială a revendicărilor acestora. Deși la un moment dat avea un concurent serios din partea publicației „Aradi Lapok”, după dispariția timpurie a acesteia din urmă, „Alföld” și-a recăpătat statutul anterior, de multă vreme singurul cotidian al orașului pe care toate organizațiile politice locale îl considerau o autoritate și un for comun. Tisztai Lajos a făcut tot posibilul să mențină înalta ținută a cotidianului, contribuind el însuși la acest efort prin editorialele sale și alte scrieri pe un ton ironic, dar foarte apreciate.

În 1882 avocatul Vörös Vidor și Edvi Illés László au preluat conducerea redacției, iar după plecarea acestuia din urmă, Vörös a continuat să managerizeze singur ziarul până în 1894 ca organ al Partidului Național, dar între timp drepturile de proprietate au trecut la liderii locali arădeni ai acestei formațiuni politice. Tot în această perioadă oameni cunoscuți lucrau pentru ziar, printre ei merită menționați Iványi Ödön și dr. Jancsó Benedek.

Motivul principal al dispariției ziarului își are originea în schimbarea editorilor din 1894. În acel moment Schankenban Vledényi László și Horváth Elemér erau în fruntea publicației pe care o conduceau cu o abordare anticlericală. Transformarea retoricii ziarului a atras o reacție negativă din partea cititorilor care a dus în cele din urmă la scăderea numărului abonaților. Deși ziarul a fost preluat de la începutul anului 1896 de către editorul Edvi Illés László și de tipografia lui Varga József și al asociatului său (care au revenit imediat la linia partidului național și cea liberală

în general), totul s-a dovedit a fi prea târziu; după 37 de ani de apariție continuă „Alföld” încetând să mai existe. Pe lângă schimbările de orientare politică, poate și faptul că nu s-a ținut pasul cu concurenții serioși, precum cotidienele “Arad és vidéke” și „Aradi Közlöny”, a contribuit la dispariția acestuia. Fără îndoială că până în anii 1880 a fost considerat unul dintre cele mai importante și mai influente cotidiene nu numai în Arad, ci și în regiune în general.

Primul număr al publicației “Arad és vidéke” („Aradul și regiunea sa”) a apărut la 25 decembrie 1880, ca un cotidian cu caracter politic, economic și literar. De la bun început a adoptat o linie care simpatiza cu ideile Partidului Independenței și cel al pașoptiștilor, iar mai târziu a devenit o portavoce a acestora. În mod surprinzător a devenit rapid popular în oraș (în aprilie 1881 se lăuda deja cu 793 de abonați), această stare de lucruri fiind probabil facilitată de atitudinea favorabilă tradițiilor din 1848 și independenței statului maghiar (o explicație pentru acestea ar putea fi că pe vremea aceea a crescut în amplitudine cultul martirilor de la Arad). Primul său redactor a fost Szudy Elemér, iar linia pe care a adoptat-o ziarul contrazicea oarecum linia cotidianului „Alföld” considerând știrile locale ca fiind cele mai importante (cel puțin la început), publicând rapoarte, reportaje și analize despre starea orașului, despre probleme cunoscute, atracțiile și interesele orașului, punând în fruntea priorităților sale dezvoltarea Aradului. A îmbrățișat aproape toate inițiativele locale: a susținut Asociația Kőlcsey și Societatea Profesorilor și Învățătorilor din Regiunea Aradului, a organizat o strângere de fonduri pentru ridicarea statuii lui Kossuth, a susținut cu entuziasm inițiativa Asociației Turistice din zona montană a regiunii Aradului de a înființa un Muzeu Etnografic în oraș, iar mai târziu a abordat chestiunea necesității înființării unei universități în oraș. A publicat articole biografice despre viețile și activitățile celor mai importante personalități locale și a participat la organizarea vieții culturale, în special a vieții teatrale. În opinia sa, orașul trebuia să urmeze modelul Budapestei și nu pe cel al oricărui alt oraș, pentru că doar capitala putea fi singurul standard care putea fi adoptat ca model. Toate acestea nu însemnau că știrile țării și ale lumii în general nu ar fi primit suficient spațiu în rubricile ziarului, ci că au stabilit pur și simplu o altă direcție față de cea adoptată de colegii de breaslă de la cotidianul “Alföld”.

Din 1890 ziarul a adoptat subtitlul de „cotidian politic, social și economic”, iar de atunci înainte a pus mare accent pe îndeplinirea caracterului asumat. Pe lângă propagarea idealurilor pașoptiste, editorii săi nu au abandonat nici portofoliile și alte scrieri care aveau o componentă literară: scriitorii cunoscuți ai vremii publicau în paginile sale, nume precum Erdős Renée, Krúdy Gyula, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Brankovics György sau Mihai Eminescu fiind cele mai remarcabile; în plus se ocupau adesea de arte vizuale și muzică, iar rubrica de critică teatrală era de prim rang. Redactorii săi au făcut totul pentru a menține varietatea (după plecarea lui Szudy Elemér au preluat ziarul pe rând următorii: Barabás Béla, Schröder Béla și Sugár Ernő, după care din noiembrie 1918 a revenit Szudy, iar ultimii ani au fost gestionați de Kaszab Géza și Károly Sándor). Pentru o mai mare competitivitate s-au introdus inovații tehnologice (din 1909 cotidianul “Arad és vidéke” a fost primul din

țară care a folosit mașini de tipărit și de cules acționate cu motoare electrice), au apărut grafice și reproduceri foto în rubricile ziarului și au fost organizate concursuri care ar putea părea neobișnuite astăzi, de exemplu, cititorii puteau măsura numărul de pași dintre două străzi arădene. Scopul urmărit era clar acela de a trezi interesul cititorilor, dar această interactivitate putea fi văzută și ca o strategie făcută pentru a învinge competiția.

Ziarul a supraviețuit războiului mondial și climatului tulburat de revoluții și contrarevoluții din Ungaria, dar după 1919 și-a pierdut anvergura inițială, eterogenitatea sa a regresat și i-au fost reduse dimensiunile. Probabil că nu s-a putut alinia la direcția stabilită de noua guvernare română, dar este plauzibilă și varianta conform căreia ar fi avut și dificultăți financiare. „Arad és vidéke” a încetat să mai existe în al 42-lea an de apariție, după o regresie lentă, dar anvergura, diversitatea, standardele înalte (amintind de ziarele budapestane), comportamentul militant și pro-dezvoltare îl făceau unul dintre cele mai bune ziare din provinciile Coroanei Ungare. .

La 20 decembrie 1885 apărea „Aradi Közlöny” („Gazeta Arădeană”), al treilea organ de presă în ordinea importanței în perioada examinată, care și-a început călătoria ca și cotidian politic, social și economic. Fondatorul și patronul său era Stauber József, om de afaceri de origine israelită care s-a mutat de la Budapesta la Arad și care s-a remarcat încă de la început prin respectarea celor mai bune uzanțe ale presei tipărind ziarul noaptea și plătind foarte bine colectivul de redacție. Redactorii au rezumat crezul și motto-ul ziarului în numărul din 25 decembrie 1890: se angajau să promoveze principiile Partidului Liberal și promiteau că ziarul va fi obiectiv, că vor fi acoperite doar subiecte în limita bunului gust, iar rubricile dedicate economiei, teatrului și toate celelalte vor fi scrise de către cei mai buni profesioniști în cea mai înaltă formă posibilă și, de asemenea, vor fi prezentate publicului cititor nuvele și romane originale.

De altfel poziția politică a cotidianului „Aradi Közlöny” a urmat întotdeauna schimbările de pe eșichierul politic: după plecarea de la putere a Partidului Liberal în 1905 acesta a luat o poziție neutră (este de remarcat că perioada dintre 1905 și 1910 a fost animată de aprige dispute între partidele parlamentare, atât în Parlament cât și în afara acestuia – în acea perioadă la conducerea țării aflându-se Partidul Independenței și Partidul pașoptist și succesorii acestora, raporturile de forțe nefiind clare), iar ulterior, după ce Partidul Național al Muncii a venit la putere, a servit interesele acestuia. Pe lângă rubricile obișnuite din alte ziare, managerii ziarului au încercat să-și păstreze publicul cititor și să câștige și mai multă popularitate cu mai multe inovații unice la nivel local: de exemplu în 1901 au organizat o colecție însoțită de o distribuție gratuită de pâine pentru săraci. Cu altă ocazie și-au asigurat abonații împotriva accidentelor cu 3.000 de coroane, dar putem aminti și suplimentul festiv de 260 de pagini apărut în onoarea aniversării a 25 de ani de existență a ziarului. În secțiunea literatură au fost tipărite scrierile lui Jókai Mór, Szomaházy István, Hevessy Jenő sau Ion Luca Caragiale, în timp ce pe lângă sensibilitatea față de treburile publice, evenimentele săptămânale erau tratate într-o secțiune separată care a fost completată cu caricaturi (pentru prima oară în Transilvania). Bineînțeles, cotidianul susținea și toate inițiativele locale importante (la un moment dat ziarul

a oferit veniturile sale pe trei luni în favoarea realizării statuii lui Kossuth), așa că împreună cu cotidianul concurent "Arad és vidéke" au fost un teren propice pentru promovarea eforturilor de modernizare a orașului.

Echipa editorială abia s-a schimbat în perioada discutată: Stauber József a rămas redactor-șef pe tot parcursul, dar și redactorii responsabili se schimbau rar: Törös Tivadar a condus ziarul până în 1909 când conducerea a fost preluată Bolgár Lajos care a rămas șeful publicației și în perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale. Cotidianul Aradi Közlöny nu numai că a supraviețuit războiului mondial și revoluțiilor ulterioare, dar și-a asigurat publicarea și în perioada interbelică cu o poziție și un ton adecvat. Ziarul a încetat să mai existe în octombrie 1940 din motive politice, moment în care majoritatea ziarelor maghiare din sudul Transilvaniei au fost interzise din cauza anexării Transilvaniei de Nord de către Ungaria. Cu cincizeci și cinci de ani de existență, „Aradi Közlöny” a fost cel mai longeviv cotidian politic și public din regiune.

Celelalte ziare și reviste nu ajungeau la standardele celor trei mari cotidiane menționate, mai degrabă au încercat să răspundă nevoilor locale, sau publicului lor țintă care era diferit. De asemenea, în perioada discutată trebuie menționate următoarele publicații:

– „Aradi Élet” (Viața arădeană) a apărut ca săptămânal social, public și artistic (și uneori politic), redactorul său șef a fost Ödön Gellér.

– Aradi Hírlap (Ziarul arădean de știri), cotidian definitiv al perioadei cuprinse între cele două războaie mondiale, a fost publicat începând cu 1917, conducătorul său la acea vreme fiind Bolgár Lajos; din 1929 cotidianul a avut o acoperire aproape națională fiind cunoscut sub numele de „Erdélyi Hírlap”.

– „Aradi Újság” (Ziarul arădean), editat de Vörös László, a avut o viață lungă (treizeci și nouă de ani) și a funcționat ca un ziar de știri publicând știri scurte sub titluri îndrăznețe concentrându-se pe esență; a publicat adesea evenimente care au stârnit scandaluri. Între cele două războaie mondiale și-a dezvoltat cu succes un mic trust de presă, cu mai multe ziare, nu doar din Arad, care funcționau ca organe de presă afiliate. Printre acestea pe plan local au fost publicate: „Aradi Friss Újság” (între 1919 și 1940), „Hétfői Friss Újság” (1930), „Hétfői Újság” (1930), „Új Hírek” (1929), iar la Timișoara au apărut: „Esti Újság” (între 1927 și 1940) și „Banat-i Friss Újság”. De asemenea putem remarca și ziarul trustului care apărea la Brașov: „Brassói Friss Újság” (între 1932-1936).

– „Délvidék” (Zona de Sud) a fost o revistă de viață teatrală și critică de teatru publicată începând cu 1911, mai târziu s-a extins și a ajuns să aibe acoperire națională, redactorul-șef a fost Papp Andor. A fost publicat până în 1941, împlinind treizeci și unu de ani de apariție neîncetată.

– „Függetlenség” (Independența) a fost ziarul partidului pașoptist, a apărut între 1902 și 1919. Era un cotidian politic dominant la nivel local, dar nu a mai putut supraviețui după Unire.

– Ziarul satiric „Füles Bagoly” (Bufnița cu urechi) s-a dovedit și el un mare supraviețuitor, publicarea sa a fost suspendată în timpul primului război mondial, dar

și-a reluat apariția din nou din 1919. În 1937 a încetat să mai existe după cincizeci și trei de ani de apariție. Editorul său a fost Horváth Károly pe tot parcursul.

– Ziarul de reportaje „Tükör” (Oglinda) editat de Schulik Kálmán a fost publicat în mod regulat între 1916 și 1920, uneori săptămânal sau lunar, iar mai rar zilnic.

De asemenea, merită atenție presa locală în limba română, pe de o parte pentru că a publicat ziare și reviste de înaltă calitate, iar pe de altă parte pentru că a angajat publiciști de renume, dintre care câțiva au avut ulterior un rol important în pregătirea Adunării Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, astfel încât într-o oarecare măsură ei a fost creatorii Marii Uniri. Între 1862 și 1918 în oraș au fost publicate în total 14 cotidiene sau reviste în limba română. Dintre acestea trebuie evidențiate trei cotidiene politice celebre: „Tribuna Poporului”, urmată de „Tribuna”, și „Românul”. „Tribuna Poporului” a apărut la Crăciunul anului 1896, redactor-șef a fost Ion Russu-Șirianu. Ziarul a pledat în apărarea cauzei naționale românești. În coloanele sale au publicat, printre alții; Aron Cotruș, Vasile Alecsandri, Lucian Blaga, Ion-Luca Caragiale, Ioan Slavici, Alexandru Vlahuță; adică elita literară și politică românească a vremii. Din 1904 cotidianul și-a continuat apariția sub titlul „Tribuna” și a fost publicat până în 1912. Editat de Vasile Goldiș, cotidianul „Românul” și-a început activitatea în 1911 ca organ de presă al Partidului Național Român. În 1912 a fuzionat cu „Tribuna” și a devenit un ziar de înaltă calitate. A fost publicat până în 1938 devenind unul dintre cele mai longevive cotidiene de limbă română din Arad. Pe lângă acestea, în perioada 1901-1914 a apărut „Poporul Român” care era un ziar politic, social și economic. Dintre publicațiile bisericești și culturale, revista „Biserica și Școala” care a fost cea mai longevivă revistă din Arad, a fost tipărită săptămânal între 1877 și 1948, iar printre redactori s-au numărat mai mulți episcopi ortodocși. A împlinit 71 de ani de apariție și a fost implicată în activități bisericești, culturale și de edificare a comunității. De amintit este, de asemenea, ziarul politic și satiric „Gura Satului”, publicat între 1871 și 1903, jurnalul pedagogilor „Reuniunea Învățătorilor” (publicat începând cu 1872 a trecut prin mai multe schimbări de nume și a supraviețuit primului război mondial), și ziarul economic „Gazeta Economului” (între 1892–1922).

Viața de presă a orașului a devenit însă cunoscută și recunoscută la nivel național prin cele trei cotidiene principale maghiare deja prezentate; acestea și alte câteva publicații au dus la aprecierea nivelului vieții de presă arădene de la vremea respectivă. Bogăția de conținut, spațiile largi dedicate treburilor publice, sensibilitatea față de problemele sociale și naționale, credința în dezvoltare și, în general, standardele înalte au ridicat ziarele politice și de viață publică din Arad între cele mai bune din regiune (concurând presa din Cluj, Debrețin, Oradea sau Košice), publicațiile arădene apropiindu-se în multe cazuri de calitatea ziarelor capitalei. Deși climatul general determinat de războiul mondial (de exemplu cenzura presei), dar mai ales consecințele, au transformat semnificativ situația presei maghiare din Arad; în 1919 aceasta aștepta fără să-și piardă din forță provocările unei noi ere.

Asociații și organizații civile

Ujj János

Procesul de urbanizare început în partea de vest a continentului a câștigat teren în Europa Centrală și de Est la începutul secolului al XIX-lea. După epoca napoleoniană începe perioada reformelor, chiar dacă după Congresul de la Viena marile puteri victorioase; Austria, Rusia și Prusia au încercat o vreme să o împiedice prin teroare (vezi Mișcarea Decembriștilor, Carbonarii, Mișcarea nobiliară reformatoare maghiară), sau „mențineau ordinea cu armata”; așa cum au făcut în Muntenia, Grecia, Paris sau Silezia.

În arte stilul „empire” (imperial) care a fost popular pentru scurt timp după baroc și rococo, dispare rapid lăsând loc epocii „neo”, mai întâi clasicismului, mai apoi romantismului. Aceasta era marea epocă a renașterilor naționale (la greci, polonezi, belgieni, italieni etc.) pe tot continentul.

Cea mai spectaculoasă schimbare din regiunea noastră este urbanizarea. Populația orașelor crește brusc. Populația Aradului a ajuns la 22.000 de locuitori în trei decenii, până în 1848. Începea și transformarea exterioară a orașului cameral-târg: în 1817 se asfalta prima stradă, strada Templom (astăzi Lucian Blaga), iar apoi începea amenajarea centrului orașului. Zece ani mai târziu, consiliul orășenesc a votat iluminarea pe timp de noapte a străzilor și piețelor cu lămpi cu ulei. Din 1868 iluminatul public al orașului a fost prevăzut cu arzătoare pe gaz. La sfârșitul secolului Aradul a intrat în rândul orașelor luminate cu electricitate. Un alt rezultat al urbanizării a fost faptul că din 1869, aproape în același timp cu Pesta, Buda și Timișoara, a pornit și serviciul public de transport în comun. Se putea călători cu tramvaiul tras de cai de la podul de lemn din Zsigmondháza (astăzi cartierul Mureșel) până la moara și distileria Neuman din cartierul Gai.

Stilul de viață înfloritor al locuitorilor încerca să copieze stilul de viață al nobilimii comitatense: la fel ca în castelele nobiliare, în saloanele burgheze se organizau concerte, se țineau întâlniri literare, lecturi și baluri. Mobilierul în stilul vienez Biedermeier a devenit obișnuit în saloanele elegante din fiecare oraș al imperiului.

Societatea înregistra o adevărată emulație: se formau organizații și asociații civile, tinerii au început să facă sport, au fost publicate ziare și reviste pentru a informa publicul și au fost deschise biblioteci publice. (Până în 1867 funcționau deja două biblioteci publice în Arad; cea mai mare, cu cele 30.000 de volume ale sale, a fost fondată și exploatată de Krispin József, comerciant de instrumente muzicale. Sala de conferințe construită în strada Úri/Deák Ferenc/astăzi Eminescu, i se datorează aceluiași Krispin. Actualmente în locație funcționează sala de tenis de masă care poartă numele lui Emil Prokopecz).

În anul 1831 a fost înființată Asociația civilă de tir din Arad cu sprijinul efectiv al prefectului comitatului, baronul Orczy Lőrinc. Pe lângă patronajul moral al stabilimentului, baronul a donat Asociației 17 acri (circa 8,5 ha) din propria pădure de la marginea orașului pentru construirea unui poligon de tragere. Până în 1840 aici a fost construit un pavilion la standarde europene dotat cu 14 posturi de tragere pentru diferite tipuri de arme, precum și cu vestiare. Lângă poligon a fost deschis și un restaurant elegant unde domniile au putut petrece câteva ore plăcute după competiții și antrenamente. Această zonă de divertisment a dat naștere mai târziu parcului Pădurice, folosit pentru evenimente urbane în aer liber, al cărui parte de vest a fost aproape complet acoperită de construcții în ultimii ani, zona împădurită fiind defrișată. Poligonul de tragere a fost testat de însuși împăratul Franz Józef în timpul unei vizite la Arad în compania trăgătorului de elită Kővér Gábor.

Tramvaiul tras de cai din Arad la 24 octombrie 1869

Poligonul de tragere a fost lovit de bombardamentul forțelor aliate din 3 iulie 1944. A fost nevoie de câțiva ani pentru a-l repara, dar este în funcțiune de atunci. Proveniți din poligonul de tir din Arad, mulți sportivi excelenți au reprezentat cu succes orașul și au obținut rezultate internaționale excelente în zilele noastre, chiar și titlul de campion olimpic.

Prima realizare semnificativă pe tărâm cultural din oraș a fost înființarea Asociației iubitorilor de muzică. A fost înființată la 1 mai 1833 la inițiativa baronului Orczy Lőrinc, prefectul comitatului. De asemenea, la sugestia sa a fost înființată prima școală de muzică, Conservatorul (Numele oficial era Institutul Muzical Arad, iar în limba germană: Conservatorium der Gesellschaft der Musikfreunde). Fondatorii săi au fost Daurer József, Markovits Ignác și Nimsgern Peter. Tinerii talentați din Arad și din regiune au fost recrutați la prima școală de muzică din Europa Centrală

și de Est. Copiii au fost sprijiniți financiar, iar celor din mediul rural li s-a asigurat școlarizarea primară. Primul concert comun al profesorilor și studenților a avut loc la 19 septembrie 1835 în sala mare a hotelului Crucea albă. Același loc în care au susținut concerte mai târziu Franz Liszt și Johann Strauss jr., mai apoi româncele Elisa Circa și în cele din urmă Johannes Brahms. Școala de muzică a funcționat până la sfârșitul secolului și a avut elevi distinși. Printre ei s-a numărat și Hubay Károly, maestrul de concerte al Teatrului Național din Budapesta, pe atunci dirijor, tatăl compozitorului Hubay Jenő. Unul dintre directorii conservatorului, Böhm Gusztáv a cântat în orchestra Operei Scala din Milano .

Unul dintre cele mai importante evenimente din istoria orașului a fost acordarea titlului de oraș regal liber în 1834. Subiectul este discutat mai pe larg într-un alt capitol al cărții, așa că nu vom insista prea mult aici, doar vom menționa că evenimentul a accelerat și procesul de urbanizare. Prima Asociație a Pompierilor Voluntari din Arad a fost înființată în anul 1834 în urma unei inițiative cetățenești. Prima organizație de acest fel a fost înființată în secolul anterior la Paris, urmată de una similară în 1829 la Viena. Aradul ocupă probabil un loc foarte onorabil în această listă la nivel de continent. Primul său comandant a fost maestrul Ritt Pál. Imediat după primul an de la înființare a salvat centrul orașului cu ocazia unei amenințări grave de explozie. După 1849 asociația s-a mutat în cazarma de cavalerie de pe strada Kálvin János, iar timp de aproape un secol și jumătate sediul ei a fost acolo, lângă capela Flórián și Turnul de apă. Pe lângă protecția împotriva dezastrelor (incendiu, inundații), pompierii au asigurat ordinea la spectacole de teatru, baluri și au făcut ziduri de protecție la evenimente. Veniturile realizate la balurile pompierilor care se bucurau de o popularitate deosebită au fost folosite pentru modernizarea echipamentului, hrănirea cailor și plata uniformelor. În 1910 detașamentul local de pompieri era alcătuit dintr-un comandant șef, un comandant-adjunct, opt ofițeri orașenești (pompieri de carieră plătiți) și 36 de pompieri voluntari. Istoria de un secol a Asociației a fost scrisă și publicată de către comandantul și cronicarul voluntar Zárany Jenő în 1934, sub titlul „O sută de ani în slujba salvării vieților și proprietăților umane”.

Epoca Bach, numită astfel după ministrul de Interne al Imperiului Austriac, a fost o perioadă a conducerii discreționare. În anii 1850 autoritățile aveau suspiciuni față de toate inițiativele și, prin urmare, au interzis funcționarea organizațiilor și asociațiilor.

Printre societățile publice culturale desființate s-a numărat și „Aradi Kaszinó Egyesület” – „Asociația arădeană Casino” care fusese înființată în 1830 și avea o natură civică distinctă. A fost reînființată abia în noiembrie 1860, dar a devenit unul dintre catalizatorii vieții intelectuale, sociale, culturale și politice. Ca și în cluburile englezești, asociația întreținea o sală de lectură și jocuri, precum și o bibliotecă. Doar cei proveniți din elita societății puteau fi membri. Societatea Lloyd care reunea comercianții, a avut un scop similar, iar sediul său în stil Art Nouveau a fost construit după proiectul întocmit de Szántay Lajos pe bulevardul principal la începutul secolului al XX-lea.

La acea vreme s-au format una după cealaltă asociații culturale și sociale ale diferitelor naționalități. În 1863 românii arădeni au înființat filiala arădeană a organizației culturale ASTRA, iar după Compromisul austro-ungar din 1867, Asociația Națională Arădeană pentru păstrarea și cultivarea tradițiilor naționale și locale. Un scop similar a avut Asociația Progresul care a răspândit învățământul românesc în comitat timp de șaisprezece ani.

În ianuarie 1881 la ședința de constituire anunțată de presă în sala mică a primăriei s-au adunat aproximativ cincizeci de cetățeni de seamă din Arad care au decis să înființeze și să organizeze o asociație culturală publică maghiară. Ședința de constituire a Asociației arădene Kölcsey a avut loc pe 24 aprilie când a fost adoptat statutul acesteia. Prefectul Tabajdi Károly a fost ales președinte al asociației. Asociația a devenit foarte populară în oraș și în comitat, numărul membrilor plătitori de cotizație depășind trei sute până la primul război mondial. În anii următori s-au format una după alta diferite secțiuni: de literatură, de muzică, de istorie, de științe. Prelegeri săptămânale pe diferite teme aveau loc mai ales la Gimnaziul Principal și la hotelul Crucea albă. A fost înființată și o bibliotecă publică, iar inventarul ei era publicat în fiecare an. Din primul an de existență Asociația Kölcsey a publicat un anuar în care publica textul celor mai interesante prelegeri susținute pe parcursul anului, cele mai semnificative evenimente, situația bibliotecii, raportările financiare și lista completă a membrilor (membrii distinși care mureau erau comemorați într-un lung necrolog). Unele dintre realizările de durată ale Asociației trebuie cu siguranță evidențiate. Una dintre cele mai importante a fost crearea Muzeului Relicvelor Revoluției din 1848-49. Colectarea de obiecte legate de martirii revoluției executată în cetate la 6 octombrie 1849 a fost începută cu ocazia împlinirii a patruzeci de ani de doliu. În 1893 expoziția a fost deschisă în cele opt încăperi de la etajul doi al teatrului nou al orașului și a cuprins mii de artefacte foarte valoroase care au fost adunate până atunci. Muzeul a devenit una dintre atracțiile orașului, iar în prezent este al treilea muzeu din Bazinul Carpatic în ordinea bogăției colecției dedicate revoluției din 1848-49.

Asociația Kölcsey a creat așa-numitul Comitet Monografic. Comitetul a însărcinat specialiști eminenți și oameni de știință cunoscuți să scrie monografia comitatului, fiecare în domeniul său de expertiză. Lucrarea monumentală a fost finalizată și publicată cuprinzând volume despre floră și faună (dr. Simonkai Lajos), economie, administrație publică și cultură (dr. Gaal Jenő), istoria comitatului (Márki Sándor), etnografie și folclor (dr. Bartucz Lajos, dr. Kollarov M. István, dr. Somogyi Gyula), cât și volume despre orașele și satele comitatului (dr. Somogyi Gyula). Doar partea geografică nu a fost finalizată. Până în prezent aceasta este cea mai cuprinzătoare monografie a comitatului, iar cele publicate ulterior pot fi folosite ca suplimente.

Trebuie menționat și faptul că autoarea inițiativei pentru construirea Palatului Cultural a fost aceeași Asociație Kölcsey. Arhitectul Szántay Lajos a fost cel care a pregătit în cele din urmă proiectul final în urma compilării proiectelor depuse și premiate. Clădirea monumentală cu triplă funcțiune (sală de concert, muzeu de relicve, bibliotecă publică) a fost inaugurată la 25 octombrie 1913 în cadrul

unei ceremonii care a durat două zile, devenind până în zilele noastre unul dintre bastioanele culturii arădene. Acolo se afla și sediul Asociației Kölcsey până în 1949, când a fost interzisă la începutul erei comuniste. Sala de concerte din Palatul Cultural a fost considerată una dintre sălile cu cea mai bună acustică din Europa unde au susținut concerte muzicieni de excepție ai secolului XX, precum Bartók Béla sau George Enescu. (Vezi istoria construcției Palatului Cultural în Anuarul Asociației Kölcsey din 1914-15 de Rudnyánszky Endre).

Secțiunea de muzică a Asociației Kölcsey a fost înființată în 1883. Președintele acesteia a fost Institoris Kálmán, fost cântăreț de operă devenit ulterior primar al orașului. Concertele aveau loc în Sala Krispin de pe strada Deák Ferenc (astăzi Eminescu) și în grădina de iarnă a hotelului Crucea albă. Concertele aveau atât de mult succes încât a apărut posibilitatea creării unei orchestre filarmonice permanente. La 6 octombrie 1890 la festivitatea de dezvelire a Statuiei Libertății, corurile reunite au interpretat Recviemul lui Mozart, acompaniate de membrii mai multor orchestre. Au avut atât de mult succes încât a fost înființată „Asociația Filarmonică” din Arad cu circa trei sute de membri și susținători sub președinția violonistul Vajda Lajos. Primul lor concert a avut loc pe 21 ianuarie 1891 la hotelul Crucea albă sub bagheta lui Hösly Jakab. Cu ocazia aniversării a 25 de ani de existență ai Asociației în 1916 a fost editată o publicație substanțială de aproape o sută de pagini, foarte bine ilustrată, sub coordonarea secretarului asociației, Wágner József. Excelentul grup de muzicieni amatori (instrumentele de suflat erau asigurate de membrii trupei militare locale) a funcționat în Palatul Cultural până în 1949 când a luat ființă Filarmonica de Stat Arad.

Numărul asociațiilor a crescut spectaculos la începutul secolului. În 1894 în comitat au fost înregistrate 39 de asociații, cincisprezece ani mai târziu acest număr depășea șaptezeci.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au înființat și la Arad diverse asociații sportive: de ciclism în 1870, de patinaj în 1874, de canotaj în 1890. Prima asociație sportivă cu mai multe secții a fost Asociația Sportivă Athletică Arădeană fondată în 1879. Asociația a excelat în primul rând în sporturile de sală (gimnastică, scrimă, lupte, popice). Delegația de 40 de membri a asociației sportive a reprezentat cu succes orașul la competiția națională de gimnastică Millennium.

Faptul că la Arad s-a înființat în 1899 o asociație de fotbal, a cărei echipă a jucat pentru prima oară un meci (se presupune că a fost învingătoare, întrucât golurile nu au fost numărate) împotriva unei echipe studențești din Budapesta este considerat un eveniment istoric. În același an pe 15 august a avut loc meciul care a fost considerat revanșa meciului mai sus menționat. Jocul s-a desfășurat pe terenul din spatele Fabricii de Vagoane, la marginea Păduricei. Echipa Universității Tehnice din Budapesta a câștigat meciul. Se crede că aceasta a fost prima întâlnire fotbalistică de pe teritoriul României de astăzi.

Succesele sportivilor maghiari (în primul rând performanțele înotătorului Hajós Alfréd) la primele Olimpiade moderne (Atena, 1896) au atras din ce în ce mai mult atenția asupra sporturilor în aer liber. De aceea la 29 august 1899 un grup de arădeni

iubitori de sport a înființat Clubul Athletic Arad (AAC) cu secții de atletism, fotbal, gimnastică, scrimă, tenis, înot, popice, patinaj, tir cu arcul și handbal. Stadionul construit din lemn al AAC avea tribuna acoperită și a fost inaugurat în 1903 la marginea Păduricii. Echipa avea o bază sportivă excelentă: vestiare, dușuri cu apă caldă, terenuri de antrenament, o pistă de alergare pe zgură, o groapă de sărituri și o pistă de popice fiind la dispoziția concurenților. A fost o asociație care a format sportivi remarcabili. Clubul a fost interzis de autorități în 1940 din motive politice. După al doilea război mondial a devenit stadionul clubului CFR din Arad și apoi al clubului sportiv Vagonul. În jurul stadionului a fost construită și o tribună semicirculară. Acolo s-au desfășurat meciuri de fotbal din diviziile A și B, concursuri de atletism și competiții de motociclete. Complexul sportiv a fost demolat în secolul XXI, iar în locul lui a fost construit un centru comercial.

Tot în 1899 un grup format din 41 de membri ai comitetului de conducere al Asociației Atletice Arădene a înaintat conducerii comitatului o petiție cu 41 de semnături obținând aprobarea pentru formarea Asociației Turistice din Aradul Montan (din zona montană a comitatului Arad). În ședința de constituire din 11 noiembrie a fost votat regulamentul de organizare și a fost ales ca președinte al asociației Tedeschi Viktor. Deja în anul care a urmat după înființare au fost organizate 14 excursii și plimbări în natură la care au participat peste 250 de persoane. A fost una dintre cele mai populare asociații din Arad. Czárán Gyula din Șepreuş a realizat cartografierea turistică a munților Zărandului și Bihorului.

Dintre asociațiile sportive înființate înainte de primul război mondial, trebuie să evidențiem Asociația Athletică Muncitorească Arad – Aradi Munkás Torna Egylet (AMTE), Clubul sportiv Gloria susținut de cetățenii români ai orașului și Clubul Sportiv Hakkoah care reunea sportivii evrei. Echipele de fotbal ale primelor două asociații menționate evoluau în prima divizie a campionatului național al României care a început între cele două războaie mondiale, în timp ce Hakkoah oferea oportunități sportive sportivilor israeliți. Printre aceștia mai mulți sportivi celebri, jucători de tenis și gimnaste care au fost în fruntea vieții sportive naționale și internaționale. Puțini oameni știu că patinatoarea artistică Mérai-Horváth Ofélia (Opika, 1889–1977) triplă campioană mondială individuală, s-a născut la Arad, unde a început cariera sa strălucitoare în anii 1910 care a fost întreruptă doar de izbucnirea primului război mondial, împiedicând excelenta sportivă să-și adauge în palmares și un titlu olimpic.

Proiectul noii gări, faţada

Fragment din documentul care atestă aprobarea proiectului gării noi.
 Consemnat în Hotărârea nr. 42222 adoptată de Consiliul Oraşului
 Liber Regal Arad la data de 31 decembrie 1909 în condiţiile stipulate în
 document.

Noua gară de cale ferată

Arhitecții din Arad

Ujj János

Dacă ne uităm pe lista proiectanților și constructorilor palatelor și edificiilor din Arad devine evident că orașul de pe malul Mureșului a debordat de prezența arhitecților în ultimele două secole. Cei mai mulți dintre ei erau activi doar în orașul lor natal, dar au fost destul de mulți care au devenit faimoși la nivel național și chiar în întreaga lume. Arhitecții invitați la Arad (cu rare excepții ca Czigler Antal sau Steiner József) au fost însărcinați doar cu pregătirea proiectului și designului unei singure opere monumentale. Iată câteva dintre cele mai semnificative nume care și-au lăsat amprenta asupra peisajului urban arădean:

Czigler Antal (1810–1872) este unul dintre membrii generației arhitecților originari din Gyula. Atât tatăl, cât și fiul au practicat această profesie. A întocmit proiectele după care s-a construit Biserica Ortodoxă Română în Piața Tököly (astăzi Piața Catedralei vechi) între 1862 și 1865. Este probabil să fi lucrat și alături de Skalnitzky Antal în timpul proiectării noului teatru. Și-a proiectat și propria casă de raport de pe Bulevardul central, lângă Palatul Hermann. Clădirea la care ne referim găzduiește în prezent Rectoratul și Facultatea de științe juridice a Universității de Vest Vasile Goldiș.

Dömötör László – (n. 1889) pe lângă mai multe case de locuit a proiectat Sinagoga Ortodoxă –(de pe strada Báthory/astăzi Cozia nr. 12) și Casa de Cultură a Industriașilor (astăzi Teatrul de Marionete de pe strada Püspökség/Batthány/Episcopiei).

Fenyvesi Károly – în timpul primului război mondial a construit câteva case importante în stil secesion: pe străzile Vasile Alecsandri (fostă Salacz la nr.6), Coșbuc (fostă Wesselényi la nr. 3). Câte o plăcuță comemorativă de marmură marchează numele arhitectului pe ambele edificii. Casa de pe strada Octavian Goga (fostă Perényi) nr.3 îi poartă numele, chiar el a locuit în ea. Acolo a proiectat și figuri decorative deasupra intrării (reprezentând un copil), iar pe ambele părți câte o miniatură.

Jiraszek Lajos – a proiectat prima școală civilă de băieți deschisă în 1885 (pe strada Ion Georgescu/Kazinczy nr. 2) și a modificat planurile sediului Societății

Căilor Ferate Unite Arad-Cenad ACSEV (Palatul Cenad) cu vedere spre trei străzi/piețe (Bd.Revoluției nr.75). El a proiectat și clădirea școlii de pe strada Kapa/astăzi Căpitan Ignat împreună cu arhitectul Kocsis (?).

Halmay Andor – în 1883 i s-a încredințat reconstrucția teatrului care a fost parțial distrus într-un incendiu. Împreună cu Reiter Eduárd din Timișoara a proiectat biserica romano-catolică neogotică din Pecica și a condus lucrările de construcție. La Szeged capela Kálvária și Palatul Finanțelor sunt legate de numele său, iar la Arad depozitul de fierărie Andrényi (pe strada Unirii/Petőfi nr. 7).

Heim Domokos – a exercitat funcția de primar al Aradului de două ori în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cunoaștem două dintre proiectele sale finalizate: Sinagoga Neologă (1827–1834) și propria sa casă familială (pe strada Deák Ferenc/Eminescu nr. 20–22).

Kövér Lajos – a fost activ la începutul secolului al XX-lea. A proiectat casa de raport Tüdös în 1902 (situată pe Bulevardul Revoluției nr. 40) și casa de raport Jakabffy în 1906 (de pe strada Szent László/astăzi Cloșca u. 14).

Pekár Ferenc – conducătorii orașului i-au încredințat modificarea proiectului noii clădirii a primăriei întocmit de Lechner Ödön deoarece implementarea planurilor inițiale nu se încadra în bugetul orașului. Pekár a păstrat cele trei niveluri doar sub turn, restul clădirii având un singur etaj. Cu excepția intrării principale care se face pe scări cu multe trepte, accesul de pe stradă a fost amplasat la nivelul trotuarului. Porțiunea dinspre parc a fost lăsată deschisă.

Pikuley Lajos – administrația orașului l-a numit arhitect șef al orașului. În 1828 a pregătit primul plan de urbanism. El a desenat străzile laterale în direcția bulevardului principal. A permis construirea de case noi doar pe frontul stradal.

Reisinger Sándor (1875–1934) asociat cu Fodor Zsigmond. Reisinger și-a proiectat propria sa vilă, decorată cu mozaicuri și gresie pe strada Perényi/Octavian Goga la nr. 2. Împreună cu Fodor Zsigmond a întocmit mai multe proiecte de calibru: în 1894 Hotelul Central (Bd. Revoluției 88), moara cu aburi Széchenyi (1899), clădirea Camerei Agricole; astăzi Biblioteca județeană (str. Gh. Popa de Teiuș/Ferdinánd nr. 2), Palatul Nádasdy (Piața Avram Iancu/Szabadság tér colț cu strada Mețianu/Forray), în 1905 Școala pedagogică de stat (Bd.Dragalina/Apponyi körút 7), clădirea Fabricii de automobile MARTA de pe Calea Aurel Vlaicu/Pécskai út. Cei doi au proiectat și clădirea centrală a Universității Franz Józef din Cluj.

Steiner József – născut la Solt în 1874 a obținut diploma la Universitatea Tehnică din Budapesta unde a devenit asistent al lui Czizler Győző. S-a mutat la Arad în 1899 unde a devenit unul dintre cei mai solicitați arhitecți. El a proiectat palatul Regionalei Căilor Ferate de Stat MÁV (CFR) de la Podgoria. Proiectele sale erau în primul rând clădiri în stil Art Nouveau, cele mai importante fiind: clădirea lui Domán István în 1902 (pe strada Unirii/Petőfi nr. 14), vila Urbán în 1904 (str. Cloșca/Szent László nr. 4), casa Doamnei Rónai (str. Ferdinánd/Gheorghe Popa de Teiuș la nr. 9), palatul Kintzig în 1902 (pe strada Lucian Blaga/Templom la nr.11), Școala de fete în 1911 (pe strada Lucian Blaga/Templom nr. 9), vila baronului Andrényi din Moneasa, propria casă de raport în 1910 (Bd.Decebal/Erzsébet körút nr.37) și a

întocmit proiectul reconstrucției complete a fațadei farmaciei Rozsnyay (din piața Avram Iancu/Szabadság tér colț cu strada Nicolae Bălcescu/Eötvös) în 1902.

Szántay Lajos (1872 – 1961) – După ce a absolvit la Budapesta o școală industrială a studiat arhitectura la Zurich. A întocmit proiecte de la sfârșitul anilor 1890. Au rămas 72 de clădiri finalizate și 16 schițe. Proiectele sale cele mai semnificative: Palatul care îi poartă numele la colțul străzilor Horia/Széchenyi și Episcopiei/Batthyány (în 1905), Biserica evanghelic-luterană („Biserica roșie”-1906) și Palatul Luteran, depozitul Andrényi de pe Calea Curticiului/6 Vânători în 1912, Palatul Bohus pe colțul dintre Bd.Revoluției și strada Vasile Goldiș/Zrinyi, Palatul Cultural (1912–1913), sala de rugăciune a Bisericii reformate din centrul orașului între cele două războaie mondiale, clădirea modernă a fermei de suine Ceala. La comanda familiei baron Neuman a întocmit planul primului ansamblu rezidențial pentru angajați din

Szántay Lajos

Arad; colonia UTA formată din clădiri de locuit, o grădiniță și magazine. Szantay a murit în mizerie. Din 2011 o placă îl comemorează pe peretele palatului care îi poartă numele, dar la împlinirea a 100 de ani de la construirea Palatului Cultural în holul acestuia a fost amplasată o placă comemorativă bilingvă în onoarea lui.

Szömörkenyi Rudolf – între cele două războaie mondiale i s-a încredințat reconstrucția clădirii fostului sediu al Camerei de Comerț și Industrie (strada Gheorghe Lazăr/Simonyi colț cu Bd. Dragalina/Apponyi körút) pe care a înălțat-o de la două la trei etaje și i-a reconstruit fațada (între 1924 și 1925). A proiectat și construit Casa de Cultură a Minorităților (str. Lucian Blaga/Tempлом nr. 2-4) în 1926, iar apoi stadionul ITA (UTA) în 1945 la comanda baronului Francisc Neuman.

Tabakovits Emil Milán (1860–1940) născut în Arad, absolvent de arhitectură la Budapesta. În 1894 a deschis un birou de proiectări la Arad. Cele mai semnificative proiecte de clădiri publice ale sale sunt: Biserica minorităților – Catedrala romano-catolică din centrul orașului (1902–1904), spitalul public județean, cazarma de cavalerie de pe strada Pecicăi (Calea Aurel Vlaicu), Spitalul de pediatrie Andrényi (1905), căminul Asociației Învățătorilor din Comitatul Arad (strada Romulus Cărpinișan/Besze János). El a proiectat prima parte a Palatului Neuman, construită pe trei fronturi stradale la colțul format între Bulevardul central și strada Széchenyi/Horia în 1891, apoi o serie de clădiri Art Nouveau: în 1900 Palatul Földes la colțul străzii Deák Ferenc/Eminescu cu str. Lázár Vilmos/Ștefan

Tabakovits Emil Milán

Cicio Pop, sediul Asociației Lojii Masonice (Bd. Dragalina la nr. 30, vis-a-vis de Colegiul Pedagogic), Palatul Sârbesc (Piața Sârbească/Szerb tér nr. 7-8), în 1907 casa de raport Kovács (str. Grigorescu /Maros nr. 5), casa lui Nicolae Oncu pe strada Eminescu/Deák Ferenc nr. 37), casa inginerului șef al orașului Nachtnébel Ödön în 1911 (str. Ghiba Birta/Kórház nr.18) și casa de raport de pe strada Episcopiei/Batthány numărul 3. În afara Aradului a proiectat edificii la Bratislava (Teatrul de vară), Békéscsaba (depozitele publice), Baia Mare (școli).

Vitszló Rigel Antal – se știe puțin despre activitatea și viața lui. Începând cu anul 1834 timp de trei ani a construit clădirea spitalului orașenesc care îndeplinește până astăzi aceeași funcție la colțul dintre Piața Ferenc (astăzi Mihai Viteazul) și parcul păduricii.

Viața socială

Puskel Péter

A fost nevoie de mai bine de un deceniu și jumătate pentru ca măsurile draconice introduse de autoritățile austriece să se atenueze după ce lupta pentru libertate a fost înăbușită în sânge și pentru ca arădenii – care au rămas profund marcați de tragicul episod prilejuit de capitularea de la Șiria urmată de execuția celor 13 generali în cetatea Aradului – să îndrăznească să se aventureze să iasă din casele lor pentru o vizită amicală sau la o cafenea pentru o partidă de cărți.

Compromisul austro-ungar a fost primit cu bucurie de majoritatea populației orașului, dar și cu o oarecare suspiciune. Să se fi terminat oare cu adevărat lungul coșmar?

A trebuit să treacă mult timp până ce localnicii s-au convins că perioada de „închistare” completă, cu ferestre cu draperii trase și lumânări aprinse pe ascuns pe 6 octombrie, cu comemorări între cei patru pereți și episoadele frecvente de hărțuire din partea poliției imperiale aparținea în mod sigur trecutului. Și că nu mai erau nevoiți să-și facă griji pentru comentariile făcute în locuri publice care erau raportate imediat de către informatorul „de serviciu”, după care urma detenția în subsolul Casei Winkler (numită astăzi „Casa cu lacăt”) unde se afla arestul poliției secrete austriece și unde erau interogați susținătorii revoluției în anii represaliilor.

Ziarul “Alföld”, loial idealurilor din 1948, a publicat un apel entuziast pentru ridicarea unui monument memorial în cinstea martirilor care au pierit executați în cetate, iar apoi un altul pentru colectarea relicvelor revoluției. Ideea a fost imediat îmbrățișată de Asociația Kőlcsey, fondată în 1881.

În câțiva ani cauza colecției a căpătat amploare națională.

În orice caz, se formau pe bandă rulantă diferite societăți și asociații civile care pe lângă asocierea în organizații profesionale, reflectau dorința în creștere a cetățenilor de a participa la viața socială. Această opțiune a fost poate mai puternică în Arad decât în restul țării, tocmai din cauza lecțiilor servite de istorie în deceniile precedente.

Deja în anul care a urmat Compromisului a fost înființată Asociația gărzilor naționale din 1848-1849, apoi Societatea Kossuth și Societatea Asztalos Sándor. Caracterul și orientarea lor politică sunt arătate în mod inconfundabil de denumirea lor.

Nu întâmplător asociațiile menționate au inițiat ulterior montarea de plăcuțe comemorative a evenimentelor arădene prilejuite de revoluție și lupta pentru libertate, precum și schimbarea vechilor nume de străzi. În timpul mandatelor de primar câștigate de Salacz Gyula (între 1875 și 1901), pe lângă numele celor 13 martiri, străzile din Arad au fost redenumite și după alte personalități celebre ale

luptei pentru libertate: începând cu numele generalului Bem József până la Asztalos Sándor.

Pe linia stratificării și specializării profesionale au fost create Asociația funcționarilor privați, Asociația inginerilor și arhitecților și Asociația profesională a tipografilor sau cea a feroviarilor. De asemenea tot în acea perioadă au luat ființă Societatea israelită pentru înmormântări și întrajutorare, Societatea de caritate „Inima nobilă” și Societatea de caritate „Providența”, dar conform Almanahului anual ilustrat al Cotidianului „Aradi Közlöny” din 1914 a existat și o Societate de caritate „Bucuria”.

Diploma de onoare a Societății Kossuth

Aceste asociații funcționau oficial având un președinte, un vicepreședinte și un trezorer în conformitate cu ordinea și procedurile în vigoare și erau factorul catalizator al vieții sociale a oamenilor cu interese similare și gândire asemănătoare.

Activitățile asociațiilor și cluburilor sportive erau cel puțin la fel de animate.

Societatea de tir a fost înființată în 1831 de baronul Orczy Lőrinc în Pădurea mică (Parcul Pădurice de astăzi) care făcea parte din moșia sa. Din câte știm aceasta a fost prima asociație de sport formată în provincie în Ungaria istorică.

Ziarele vremii relateau că în 1884, în timpul vizitei la Arad, împăratul și regele Franz Joseph a vizitat poligonul de tragere din Pădurice și a încercat armele. Se spune

că maestrul trăgător ad-hoc Kővér Gábor din Réthát ar fi remarcat: „Majestatea Voastră trage magnific!”.

Monarhul nu a răspuns la comentariu.

Apropo, domnitorul a lăsat să-i treacă pe lângă urechi și remarca lui Neuman Ede, aproape incompatibilă cu eticheta de curte. După ce a vizitat distileriile Neuman, Franz Joseph și-a exprimat încântarea și satisfacția, la care industriașul a răspuns: „Și Majestatea Voastră își face treaba bine”.

Chiar înainte de Compromis, în 1860 maestrul instructor Vale a deschis o școală franceză de scrimă la Arad, a cărei popularitate a rămas neîntreruptă până când duelul a fost interzis.

Asociația de Patinaj a fost înființată în 1877, Asociația Athletică Arad (ATE) în 1879, Asociația de Ciclism în 1889, Asociația de Canotaj „Mureșul” în 1890 și Clubul Arădean de Atletism (AAC) în 1899.

Viața sportivă de vară pe plajă

La vremea aceea sportul era doar un privilegiu al burgheziei în ascensiune și – nu mai trebuie să subliniem – al bărbaților: patinajul, gimnastica, atletismul, înotul, bowlingul, canotajul și mai apoi ciclismul. Acesta din urmă era din ce în ce mai popular.

La sfârșitul săptămânii arădenii săreau pe „măgarii de sârmă” și pedaleau înspre dealurile cu vii din Podgorie. Cei cu venituri mai modeste luau trenul („Săgeata verde” a pornit spre podgorie „doar” în 1906). Du-te în Podgorie! Turismul de weekend se răspândea cu viteză. Cetățenii mai înstăriți aveau vile și cabane construite pe dealurile pline cu vii din Podgoria Aradului sau poate la Moneasa. Din primăvară până după strângerea roadelor toamnei acolo erau frecvenți vizitatorii. Prietenii și iubirile erau țesute din hobby-uri comune și călătorii de plăcere. Aceasta era o

adevărată viață socială, care, deși păstra încă destul de bine caracterul „închis”, apropia între ele persoanele aparținând aceleiași categorii sociale; dar era mai ușoară, mai frivolă și lipsită de protocol. Segregarea socială în cadrul asociațiilor nu era atât de rigidă. Era mai ușor să bea „brüder”, să se „tutuiască” și să întrețină relații amicale.

Un alt semn al urbanizării a fost proliferarea cafenelelor, micilor berării, cramelor de vinuri și cârciumilor cu băuturi. Fiecare dintre ele își dezvoltă propria clientelă de bază cu rezervările aferente și propriul său meniu de bază. Jurnaliștii și actorii frecventau hotelurile Crucea Albă, Városi și Vas (deținut de Duffner György), eventual Centralul (Központi – sediul Băncii San’Paolo Imi de astăzi), cafeneaua Hungária de la parterul Palatului Neuman și hotelul Nádor devenit ulterior Pannónia. Tinerii și clasa mai săracă vizitau barurile și cramele cu vinuri „Boul Roșu”-, „Vörös Ökör”, „Oaia Neagră”- „Fekete Bárány” sau Hotelul Stadt Wien (clădirea se afla la capătul străzii Grigore Alexandrescu de astăzi și din nefericire a fost demolată la începutul anilor 1990) sau bodegile ieftine din orașul vechi. „Grădina Zânelor”- „Tündérkert”, fost „Caraimanul” la sfârșitul perioadei comuniste era un loc de divertisment preferat al șvabilor din Aradul Nou. În timpul spectacolelor sale din Arad, aici a cântat Dankó Pista, supranumit Petőfi al cântecului maghiar, în cinstea căruia poetul Ady Endre a scris și o poezie. Dar violonistul-compozitor a fost inspirat și de trecutul bogat și de spiritualitatea orașului. La acea vreme a compus piesele „Vântul bate din Arad” și „Fetele și soțiile Aradului”.

Potrivit lui Ficzay Dénes, lui Krudy Gyula îi plăcea foarte mult „orașul domnilor”, așa cum îi spunea Aradului. Vizita adeseori restaurantele lui preferate alături de prietenul său Lits Antal, jurnalist din Arad. Sinbad conducea uneori trăsurile până în zori prin noaptea arădeană. Krudy nu numai că s-a distrat la Arad, ci și-a promovat și propriile cărți.

Locul favorit al intelectualității românești era Restaurantul „Cornul Vânătorilor”- „Vadászkürt” de pe strada Deák Ferenc (astăzi Eminescu). Editorii cotidianului „Tribuna” și-au primit invitații aici. Ion Luca Caragiale, venit de dincolo de Carpați și aflat în apogeul carierei de scriitor, a încercat să rezolve conflictele dintre redactorii Tribunei și nou-înființatul ziar „Românul” dintr-un rol cu totul străin pentru el, în postura de arbitru și mediator pentru restabilirea păcii.

Proprietarii hotelurilor mai mari din Arad făceau investiții financiare serioase pentru ca hotelurile lor să fie cât mai atractive. În hotelul „Crucea Albă”, deținut de Nagy Lajos, și în hotelul „Central”- „Központi”, erau deja disponibile pentru oaspeți iluminatul electric, o toaletă englezească și o baie modernă cu apă caldă. A devenit o uzanță obiceiul ziarelor locale de a publica lista oaspeților hotelurilor la sfârșitul fiecărei săptămâni. Concurența dintre localuri a devenit din ce în ce mai aprigă: își disputau supremația cu tematici gen: „cine putea găzdui mai mulți „nobili”.

Desigur, nu tuturor le plăcea marele public. Cei care voiau să-și păstreze intimitatea veneau incognito și băgau mâna mai adânc în buzunar.

Primul mare pas spre deschidere în viața socială a perioadei analizate a fost făcut de recepțiile private, adică vizitele în familie. Acestea s-au dezvoltat și au creat o adevărată rutină: invitație, confirmarea acceptării și apoi sosirea la data și ora convenite. Buchetul rafinat de flori dăruit stăpânei casei era indispensabil în timpul vizitei. Era considerat un gest deosebit de elegant dacă acesta era livrat la adresa gazdei de către un mesager.

În acel moment oaspetele inspecta ordinea și mobilierul casei și își forma astfel o imagine asupra situației financiare a gazdelor. Mai mult, își forma o părere despre meniul gospodinei, despre abilitățile ei de gătit și copt și, atunci când era cazul despre talentul la lucru manual și diligența fetei bune de măritat din familie. Astfel de vizite au primit o importanță deosebită în avanpremiera unei cereri de căsătorie iminente. În acel moment, cafeaua neagră a devenit populară prin imitarea modei de la Pesta, care, împreună cu ceaiul și prăjitura, se afla deja pe masă la fiecare recepție.

Marile case de raport ale Aradului au fost construite în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Majoritatea reședințelor erau de obicei situate la primul etaj, cu ferestrele spre stradă. Dacă chiriașul principal avea la dispoziție o baie și nu doar o toaletă comună la capătul coridorului, casa era deja considerată de primă clasă. Cei care își permiteau aveau o menajeră, o dădacă pentru educația copiilor mici și, ocazional, o menajeră. Familiile foarte bogate angajau o „fraulein” care să învețe copiii limba germană.

La începutul secolului și câțiva ani după aceea, cafeneaua a fost un loc de întâlnire popular pentru cetățenii orașului. Cea mai populară sursă de divertisment și știri.

Aici se puteau răsfoi paginile ziarelor și periodicelor arădene și cele din capitală, iar de la mesele cafenelelor erau răspândite știrile orașului, precum și zvonurile și bârfele. Totodată, aici erau împărtășite printre colegi ultimele știri legate de politică, sau în cazul unei concurențe acerbe, aici erau „interceptate” de reporterii „improvizați”. De aceea ei „își depuneau omagiile” la o bere neagră Krigli în mai multe restaurante în fiecare zi. Redacțiile din Arad erau în mare parte înghesuite, pline de fum și zgomotoase. De aceea, mulți jurnaliști își scriau știrile și reportajele la masa cafenelei.

Clienții obișnuiți “de încredere” plăteau rareori pe loc pentru consumație. Ar fi fost atât de „nasol”. Ei aveau „credit”. La plecare, ei doar îi spuneau lejer șefului : „Józsika, scrie-le și pe astea în caiet!” Datoria trebuia plătită la sfârșitul lunii. Oricine nu reușea să facă acest lucru era apostrofat, reputația proastă i se răspândea și cu greu mai putea să pună piciorul în vreunul dintre locurile de divertisment din Arad, nici măcar într-o berărie.

Domniile lor – aceștia erau deja din clasa superioară – proprietari de fabrici înfloritoare industriași talentați, bancheri, comercianți, medici, avocați, funcționari ai consiliului, „virilii” (cei mai mari plătitori de impozite) pentru a folosi expresia la modă a vremii – își alungau plictiseala serilor lungi de iarnă la partide de cărți în incinta cafenelei. Acesta era paradisul bărbaților. Ar fi fost foarte nepoliticos pentru o doamnă să intre acolo. Nu a existat nici măcar un exemplu în acest sens.

Aici s-a format un obicei care este considerat arădean (?): și anume cel numit „cercul complet”.

Când eram jurnalist începător, nou venit în breaslă, am avut norocul să-i cunosc pe Franyó Zoltán, Szomory Oszkár și Pintér Lajos, reporteri celebri ai vremurilor, cunosători în detaliu ai vieții de cafea. Ei m-au luminat în ceea ce privește esența conceptului pe care l-am numit mai sus. Acest tip de afirmare a vieții de societate era considerată caimacul divertismentului la acea vreme și, inutil să mai spun că nu toată lumea și-l permitea și nu în orice împrejurare. (bărbații celebri menționați mai sus l-au învățat de la predecesorii lor, întrucât au trăit o generație mai târziu, în perioada dintre cele două războaie mondiale).

Esența divertismentului „în cerc complet” a constat în faptul că reporterul a preluat știrile în cafea și cu articolul sau reportajul scris în grabă înainte de închiderea ediției fugea direct la tipografie, iar apoi, ușurat de „finanțele” zilnice, dădea o fugă până la teatru pentru câteva scene frumoase (Între 1902 și 1919 teatrul orașului avea rangul de Teatru Național!). Bineînțeles, mai ales când primadona preferată juca în piesa din acea seară (în paranteză aș sublinia că majoritatea divelor erau necăsătorite. Dacă se căsătoreau cu un potentat cunoscut, renunțau la profesie în spiritul așteptărilor sociale și maritale.). Părăsind „sanctuarul” Thaliei calea bărbaților care doreau o relaxare completă ducea la una dintre casele cu felinar roșu din piața de pește (Hal tér). La orele dimineții se relaxau și se refăceau după „oboselile” zilei precedente în baia de aburi Simay.

Inutil să mai spun că așa numitul „cerc complet” era obișnuit și pentru practicanții altor ocupații.

Construit în 1884 de fostul locotenent pașoptist, profesorul István Simay, centrul balnear era una dintre cele mai moderne facilități de acest gen la acea vreme. Chiar înainte de răspândirea iluminatului electric el și-a folosit propriul generator pentru a furniza electricitate în sălile de baie. Mai ales la sfârșitul săptămânii viața în băile Simay era spumoasă. În „aburul” relaxant de după baie domnii discutau despre “chestiunile și treburile importante”. Băile Simay și mult mai micile și mai modeste băi Diana și Katalin au fost scena vieții sociale. Nu atât de faimoasa baia Vas, situată în apropierea casei cu lacăt și a caselor cu felinar roșu, a oferit și alte servicii.

Da, oricât de mult ne-am dori să o cosmetizăm, vizita predecesorilor în anii lor mai tineri prin „cartierul de divertisment” era considerată o formă de exprimare a atitudinii burgheze. În cazul studenților care urmau să-și finalizeze studiile, era una dintre forțele motivante și dovada „faptului de a deveni bărbat”.

În cartierul din jurul pieței peștelui din orașul vechi, existau multe localuri și „case cu felinar” cu o reputație îndoielnică. Mulți arădeni și nearădeni au trecut prin „botezul focului” în paturile fetelor de acolo.

În unele cercuri boeme cunoașterea vieții interioare a bordelului era considerată o chestiune de prestigiu. Bătrânii noștri nu făceau excepție de la această regulă. În orele dinaintea matineului literar al cercului literar orădean Holnaposok, poetul Ady Endre a fost găsit într-un local din cartierul de divertisment în compania unor doamne sumar îmbrăcate de către colegii care mergeau să-l caute. (Apropo Ady Endre avea și o muză la Arad, pe care o numea Ada în poeziile sale).

Mai târziu, în anii dintre cele două războaie mondiale, Szántó György și Horváth Imre au vizitat adesea aceste „ascunzișuri” faimoase. (acesta din urmă și-a imortalizat experiența în versuri).

Uneori funcționarea casei cu felinar se dovedea a fi foarte profitabilă. Potrivit înregistrărilor din epocă „casa cu cocoși” a mătușii Fehér a mers atât de bine încât ea și soțul ei, proprietarul de restaurant Kovács Artúr au construit din beneficii un frumos palat cu apartamente de închiriat cu parter și două etaje (situat pe actualul Bulevard Milea la nr.19).

Anul 1890 a amplificat prestigiul orașului cu mai multe evenimente de anvergură care au avut expunere națională. Timp de săptămâni întregi maghiarii imperiului priveau înspre Arad. Pe 6 octombrie, în prezența a multe mii de invitați, statuia Libertății a fost dezvelită în cadrul unei ceremonii înălțătoare. Înainte de aceasta, în lunile de vară, expoziția economică națională a comitatelor din sudul țării a atras mase mari de vizitatori în orașul „Golgotei Ungare”. Trei ani mai târziu, în 1893 Aradul a redevenit centru de interes: a fost deschis Muzeul relicvelor revoluției din 1848-1849.

Catalizatorii vieții sociale au rămas însă cercurile superioare ale aristocrației și ale burgheziei. Banchetele nu erau evenimente neobișnuite. Unul dintre cele mai mari a fost organizat de consiliul orășenesc la 10 martie 1900 cu ocazia aniversării a unui sfert de secol în funcția de primar a lui Salacz Gyula, la hotelul Crucea Albă.

Cei mai buni pictori ai orașului au pictat portretele demnitarilor orașului: primarul Tabajdi Károly, primarul Atzél Péter, avocatul și istoricul Fábíán Gábor, Varjassy Árpád- primul director al Palatului Cultural, care decorau sala de ședințe a Casei Comitatului. Acordarea titlului de cetățean de onoare al orașului era o onoare și mai distinsă. De la Compromis până în 1914, 22 de persoane au primit această onoare. Printre aceștia îi amintim pe Jókai Mór, Munkácsy Mihály, Salacz Gyula.

Cea mai populară distracție a burgheziei bogate la începutul secolului era balul. Sezonul său începea pe 6 ianuarie la Bobotează. În lunile de iarnă evenimentele desfășurate de obicei cu scop caritabil urmau unul după altul: balul primăriei, balul Asociației Kölcsey, balul Crucii Roșii, balul celei mai populare asociații sportive AAC; balul industriașilor, balul vânătorilor, ca să numim doar câteva. Dintre invitații

de onoare, rareori lipseau baronul Bohus, moșierul Zselénszki, marele comerciant Andrényi sau un membru al familiei de magnați Neuman.

Semnăturile participanților la balul organizat în castelul de la Macea

Cea mai populară sală de baluri era sala hotelului „Crucea Albă”, dar în același scop erau folosite și sălile hotelului „Central”-„Központi”, ale Palatului Llyod, de la Casa Industrială, iar mai târziu cele de la Palatul Cultural. Cele mai bune trupe ofereau muzica, iar un maestru de ceremonii experimentat se asigura că evenimentul decurge fără probleme. De regulă strălucirea serii era asigurată printr-o tombolă și de alegerea reginei balului.

Unul dintre cei mai experimentați maeștri de ceremonii de la balurile din Arad a fost Barabás Béla (1855-1934), un parlamentar care avea reputația de excelent orator. La organizarea evenimentelor excela și soția baronului Neuman Dániel, Fürst Mária (1852-1914), președinta comitetului pentru femei, precum și Vásárhelyi Janka (1869-1938), președinta filialei locale a Crucii Roșii.

Organizatorii și participanții se pregăteau pentru astfel de evenimente de amploare cu săptămâni înainte. Formularea invitațiilor, așezarea la mese și ordinea de dans erau responsabilitatea organizatorilor. Conform obiceiurilor vremii cerințele vestimentare erau indicate și în invitațiile ornamentate (ținute festive pentru doamne, frac și smoking pentru bărbați).

Pentru fete, „primul bal” era considerat o piatră de temelie importantă pentru maturitate. Se pregăteau pentru asta cu o emoție de înțeles. Alegerea rochiei (trebuie să fie albă) era responsabilitatea mamelor. Tații își deschideau larg portofelele. Dar tare de tot... Domnișoarele își notau ordinea invitațiilor la dans în caietele de bal și erau nevoite să o urmeze. Nu se puneau problema de a cere pe cineva în timp ce dansa. Este de menționat că la astfel de evenimente era oportun ca domnișoarele să sosească și să plece într-o trăsură sau mașină închiriată însoțite de mama lor.

În oraș existau câteva școli de dans renumite. Pe lângă dans, fetele și partenerii lor care se pregăteau pentru primul bal de absolvire erau învățați și eticheta comportamentului social.

Nobilii orașului s-au bucurat să asiste la concertele Societății Filarmonice Arad, înființată în 1890. Concertele aveau loc în sala de la etajul hotelului Crucea Albă, unde a cântat și Franz Liszt, respectiv în sala Krispin (astăzi baza de tenis de masă a Clubului Sportiv Municipal).

Uneori se cânta muzică și acasă în timpul unei întâlniri amicale. Szántay Lajos, excelentul arhitect era și un excelent violonist, iar Krispin József a fost un adevărat maestru al instrumentelor de suflat. Câțiva dintre profesorii și foștii studenți ai

Conservatorului arădean care a fost fondat în 1833, se reuneau chiar și la bătrânețe pentru câte un concert de muzică camerală organizat la petreceri private. Astăzi, această formă de contact social este într-adevăr considerată inedită, dar la acea vreme muzica de cameră la scară redusă, interpretată acasă, era foarte populară.

În anii dinaintea primului război mondial chiar și în orașele de provincie, posibilitățile oferite de recreerea estivală erau din ce în ce mai folosite. În ceea ce

Caricatură despre viața nocturnă

privește obiceiurile de petrecere a vacanțelor, arădenii mai sofisticăți considerau întâlnirile domnilor de la Pesta un exemplu de urmat. Acestea au fost prezentate în mod regulat de revistele capitalei, în special de ziarul „Vasárnap”, care era foarte popular în provincie. Dar găsim suficiente referiri la aceste chestiuni și în rubricile de știri ale cotidianelor „Arad és Vidéke” și „Aradi Közlöny”.

Desigur, posibilitățile erau mult mai modeste în provincie. Vizitarea stațiilor balneare populare ale perioadei; Abbazia din Istria, Karlsbad, Bad Püschtin și mai ales Balatonfüred a fost doar un privilegiu al înaltei societăți. Chiar dacă o făceau mai mult din motive de sănătate și nu ca și modalitate de petrecere a vacanței. Deja era considerată o mare realizare personală dacă oamenii din Arad puteau petrece o săptămână sau două în Moneasa, Buzias, Herculanee sau Lipova. De acolo trimiteau „Ansichtskarten”, adică cărți poștale cu mesaje de câteva rânduri, pe un ton politicos care era îngrijit, deoarece oricine le putea citi. În același timp însă, o scrisoare atent formulată trecea din mână în mână într-un cerc de prieteni. Majoritatea cărților poștale din Arad înfățișau Statuia Libertății, parcurile situate de-a lungul Mureșului, Biserica minorităților și Primăria.

Nu doar o vacanță, ci chiar o simplă escapadă de weekend în capitală era considerată o realizare de invidiat, întrucât prevestea posibilitatea unei vieți mai variate, mai sofisticate, după care toată lumea (de atunci) tânjea în secret. Una dintre melodiile preferate ale bunicii mele, născută în 1880, începea așa: „M-am plictisit de viața mea, mă duc la Budapesta...” Cântecul care era popular la vremea sa, reflecta foarte bine dorința oamenilor simpli din provincie de a experimenta farmecul exercitat de marele oraș.

De ce fel de divertisment aveau parte profesorii prost plătiți, muncitorii cu venituri mici din fabrici, micii comercianți și funcționarii de rang inferior? Duminica; o plimbare printre copacii umbriți ai Păduricii și o vizionare a comediantilor ambulanti care își făceau veacul acolo în mod permanent. Promenada de-a lungul râului Mureș și plimbarea de pe Corso au ajuns la modă mai târziu, deși în zilele de duminică fanfara regimentului 33 îi distra pe trecători în ambele locuri.

Vara, complexul balnear Neptun sau „plaja cailor” de lângă fabrica de hârtie îi atrăgea pe arădeni. Iarna sărbătoarea Ignatului mai rupea monotonia vieții de zi cu zi. Evenimentele Societății Industriale înființată în 1886 ofereau o oarecare distracție. Biletele la competițiile sportive din ce în ce mai populare, în special la meciurile de fotbal, nu erau prea scumpe pentru cei cu venituri subțiri. În zilele de duminică și de sărbători arădenii vizitau hanuri ieftine, berăriile și cârciumile. În primul deceniu al secolului al XX-lea, existau peste 120 de astfel de cârciumi și mici bodegi în diferite părți ale orașului.

Este interesant cât de populare erau poeziile lui Réthy László (1851-1916), profesor universitar, arheolog și numismat de renume național care publica sub pseudonimul literar Löwy Árpád. Venea adesea să-și viziteze rudele din oraș și se număra printre oaspeții saloanelor, berăriilor și micilor cârciumi. Într-un cerc închis „virilii” se distrau și ei citind limbajul nu atât de elevat, chiar colorat, dar perfect științific al compozițiilor sale. Pentru că „e în regulă să strănuți, dar numai frumos”,

– și-a rezumat „ars poetica” savantul cu gura mare care nu se străduia să-și ascundă prea bine incognito-ul.

Duminica pe Corso

Un număr surprinzător de mare de persoane aparținând categoriilor sociale inferioare au vizitat bibliotecile cu secții de împrumut. Popularitatea lecturii era în creștere în rândul tuturor claselor sociale. Pe lângă Biblioteca Kölcsey care a fost deschisă în 1888, Asociația Generală a Muncitorilor în 1870 și Căminul Muncitoresc construit în 1913 au făcut posibil și împrumutul de cărți pe lângă alte activități. Cea mai mare bibliotecă privată din oraș număra aproape o sută de mii de volume, fiind întreținută și exploatată de negustorul Kerpel Izsó timp de multe decenii.

La începutul secolului XX numeroși arădeni au fost atrași de demonstrațiile aviatice care au constituit evenimente extraordinare: ca de exemplu la zborurile experimentale și demonstrative de la Arad efectuate de Némethy Emil și Faludy Károly. Ulterior, zborul lui Dobos István și cel al lui Aurel Vlaicu de lângă pădurea Ceala au atras mii de arădeni. Extinderea proiecțiilor de filme și a cinematografului era, de asemenea, o senzație: încă înainte de primul război mondial două cinematografe permanente din Arad; Urânia și Apolló, ofereau bilete ieftine. Pe afișele care anunțau spectacolele de cinema doamnele erau rugate să stea în hol fără pălărie.

Merită să spunem câteva cuvinte și despre situația femeilor arădene în acea epocă. Pentru majoritatea acestora absolvirea claselor elementare și a patru clase civile reprezenta parcursul complet de studiu. Au visat multă vreme în zadar să urmeze studii superioare din cauza legislației în vigoare în Ungaria acelor vremuri (cel mai

frapant exemplu la nivel național este cel al Vilmei Hugonnai care, în calitate de doamnă maghiară, deși a obținut o diplomă de medic la Zurich, a putut lucra acasă doar ca moașă pentru o lungă perioadă de timp). Scopul lor în viață era, prin urmare, o căsătorie bună și îndeplinirea îndatoririlor aferente. Au fost crescute în acest spirit de când erau fetițe. Acestea erau așteptările familiei și ale societății de la fete.

Modelul standard de viață feminin al perioadei a fost formulat de o scriitoare cu o popularitate nemaiauzită la sfârșitul secolului XIX: cartea "Mame" scrisă de Beniczky Irma și publicată în 1876 a fost o lectură căutată chiar și în pragul primului război mondial. Apoi romanele Jankăi Szabóné Nogáll, apoi cele ale Annei Tutsek, și mai târziu cele scrise de Kosáryné Réz Lola erau nelipsite de pe masa fetelor.

Activitățile sportive care erau din ce în ce mai populare ofereau doar celor mai la bine situate doamne posibilitatea de a face mișcare și de a socializa. Datorită modei și pudorii care caracteriza vremurile doamnele puteau practica doar câteva sporturi: călăria, scrima, patinajul, iar ceva mai târziu și tenisul.

Chiar din primul deceniu al secolului XX mașina de cusut Singer era reprezentanta tehnologiei moderne în majoritatea gospodăriilor. Pentru că erau puțini cei care puteau ține pasul cu schimbările modei cumpărând neconținut cele mai noi modele de haine, erau mulți cei care își croiau și își coseau hainele cu propriile mâini sau își transformau hainele la domiciliu.

La începutul secolului însă întâlnim deja femei care se întrețineau singure, chiar dacă nu foarte des. Printre locurile de muncă oferite sexului frumos se numărau cele de operatoare de telefonie, casierite, dactilografe și învățătoare.

Societatea Căilor Ferate Unite Arad-Cenad (ACSEV) a jucat un rol de pionierat nu numai în construcția de căi ferate vicinale în Ungaria (similare liniilor S-bahn germane), ci și în angajarea femeilor în funcții de birou.

Unele dintre cele mai active doamne din viața publică arădeană au fost deja amintitele Vásárhelyi Janka și Fürst Mária (soția baronului Neuman Daniel). În 1900 aceasta din urmă a inițiat publicarea unui album de mare tiraj, redactat și editat în mod pretențios și elaborat, intitulat Szellemi Népkyonya (Bucătăria populară spirituală) beneficiind de colaborarea unor scriitori celebri ai vremii, iar veniturile publicației erau folosite pentru a finanța funcționarea unei cantine gratuite pentru săraci. Prefața albumului a fost scrisă de o personalitate celebră a vremii, scriitorul Jókai Mór. Albumul s-a dovedit a fi un real succes și astfel cantina populară patronată de familia Neuman a funcționat multă vreme pe strada Zrinyi (astăzi Goldiș).

Primul război mondial a pus capăt unei perioade relativ pașnice, plină de inovații, prosperă din punct de vedere economic, dar în același timp încă puternic conservatoare în multe privințe și nu lipsită de prejudecăți.

Cu toate acestea, în viața economică și socială a orașelor, inclusiv a Aradului, această perioadă poate fi considerată cea mai de succes jumătate de secol pe calea urbanizării și recuperării decalajelor.

De aceea a rămas întipărită în mentalul colectiv sub denumirea „la belle époque”.

Asistența medicală, asociațiile de caritate

Lehoczky Attila

Printre principalele caracteristici ale unui oraș modern sau în curs de modernizare în secolul al XIX-lea a fost adoptarea valorilor civice și al unui spirit progresist, motiv pentru care orașele exigente investeau mult în viața culturală, în școli, dezvoltare urbană, precum și în susținerea instituțiilor care erau considerate părți ale vieții civice. Acestea din urma includeau societățile de caritate, iar apoi cele din viața sportivă care și-au făcut simțită prezența din ce în ce mai intens în a doua jumătate a secolului.

Asitența medicală la începutul secolului

Strădaniile pentru organizarea asistenței medicale și construcția de spitale își are originea în secolul al XVIII-lea fiind unul dintre scopurile principale ale Aradului reîntemeiat, deși tratamentele practicate la vremea respectivă erau încă în stadiu incipient în comparație cu cele disponibile astăzi, iar vindecarea și însănătoșirea nu erau garantate. Cu toate acestea, locuitorii orașului au susținut de la început construcția și funcționarea unei unități de îngrijire a sănătății. Deși un spital în sensul adevărat de astăzi nu s-a construit mult timp se efectuau tratamente în mai multe clădiri, de exemplu lângă mănăstirea franciscană din noua cetate. În cazul Aradului se poate vorbi practic de îngrijiri de tip spitalicesc începând cu anul 1775.

În 1817 în oraș funcționau două unități medicale mici unde puteau fi îngrijiți în total 107 pacienți. Construcția spitalului modern a început în 1834 la îndemnul prefectului Orczy Lőrincz – acesta ocupându-se personal de chestiune deoarece în timpul epidemiei de holeră care a avut loc cu puțin timp înainte (în anii 1831-1832) în comitat au decedat circa 3.000 de persoane, iar în oraș au avut loc circa 300 de decese. Tratamentele se efectuau în clădirea de pe colțul pieții Deák Ferenc (Piața mică) încă din 1834, deși unitatea a fost inaugurată oficial abia în 1836.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a produs un adevărat salt calitativ și cantitativ în domeniul sănătății. Odată cu dezvoltarea și urbanizarea orașului, numărul de medici, al unităților medicale și al instituțiilor și organizațiilor conexe a crescut semnificativ. În 1912 în oraș lucrau 51 de medici, 15 stomatologi, 13 farmaciști și 54 de moașe, astfel încât serviciile de îngrijire medicală raportate pe cap de locuitor se situau la standardele epocii. Unsprezece farmacii erau antrenate în tratarea pacienților, printre care se numărau farmaciile de renume regional Földes și Rozsnyay. În oraș funcționau patru spitale: Spitalul Public Județean Arad, Spitalul Orășenesc de Copii Arad fondat de baronul Andrányi Károly, Spitalul Israelit și

Spitalul Orășenesc de Boli Infecțioase; pe lângă acestea existând și un laborator care efectua analize medicale în serviciul pacienților. Pe lângă medici de elită, mai mulți primari ai orașului și personalități cunoscute și-au asumat un rol în conducerea acestora. Prin urmare se poate afirma că tratarea bolilor și îngrijirea medicală era o chestiune publică importantă pentru municipalitate. În oraș funcționa Asociația Medicilor Arădeni și filiale orășenești și județene ale Asociației Naționale de Medicină care coordona funcționarea sistemului medical.

Asociații caritabile

Regimul dualist a crescut și mai mult numărul instituțiilor și societăților de caritate existente anterior care până în ajunul primului război mondial acopereau în mare măsură nevoile sociale și de asistență. După 1900 cetățenii care se confruntau cu dificultăți puteau apela cu încredere la aceste organizații care concomitent cu dezvoltarea orașului au devenit puternic capitalizate și acceptate pe scară largă, iar grație unor membri prestigioși ai conducerii beneficiau și de o excelentă rețea de contacte. O caracteristică a epocii era practica conform căreia asociațiile și organizațiile de caritate erau conduse de membrii ai aristocrației care contribuiau în mod semnificativ la funcționarea acestora prin contribuțiile vărsate. În aceste organisme se găseau în număr mare doamne din aristocrație, dar erau prezenți și politicieni celebri, consilieri sau medici.

Instituțiile puteau fi împărțite în patru mari categorii, a căror caracteristică comună era faptul că practicau activitățile caritabile în zonele în care statul era mai puțin sau deloc prezent. Una din categorii era formată de grupul asociațiilor pentru protecția copilului, dintre care șapte erau prezente în Arad, ceea ce reprezenta un procent de aproape 25% din toate instituțiile caritabile din oraș. A doua categorie era formată din asociațiile care ajutau pacienții (și asigurau suport pentru funeralii); șase de acest tip funcționau în Arad, numărul lor mare reflectând problemele legate de traiul zilnic și de starea de sănătate a claselor mai sărace. Al treilea grup mai mare era cel format din asociațiile generale de caritate printre care mai multe au fost înființate anterior. Se caracterizau prin faptul că erau împărțite în asociații separate de bărbați și de femei și operau cantine ale săracilor sau adăposturi, furnizau asistență prizonierilor și refugiaților, etc. În Arad funcționau zece astfel de asociații, având o pondere mai mare de 30% din totalul instituțiilor de gen. Al patrulea grup includea companiile de asigurări și societățile de asistență profesională. Este de evidențiat rolul comunității israelite din Arad care a fost foarte activă în domeniul asociațiilor caritabile, 20% din toate instituțiile israelite (șase la număr) îndreptându-și atenția și activitățile către evreii locali. Evreii își asumau un rol și în conducerea altor asociații. Toate acestea reflectă buna organizare a comunității, ai cărei membri au contribuit activ la urbanizarea și dezvoltarea orașului.

În Arad funcționau următoarele asociații și instituții caritabile mai importante, cu numele susținătorilor celebri trecut între paranteze:

1. Fondul de asigurări a muncitorilor din sectorul Arad (asocierea cu un comitet de aproape 200 de membri includea proprietari de fabrici, muncitori, funcționari publici).

2. Asociația pentru Protecția Copilului “Crucea Albă” Arad (prezidată de contele Károlyi Gyula, vicepreședintele fiind prefectul Urbán Iván. În conducerea sprijinită de un comitet cu peste 150 de membrii se afla și baronul Andrányi Károly, precum și mulți avocați și medici).
3. Comisia de Azil pentru Copii Arad (conducerea era asigurată de soția contelui Károlyi Gyula, baronul Neuman Daniel de Végvár, viceprimarul Dálnoki Nagy Lajos, medicul-șef al comitatului dr. Borsos Béla, medicul-șef al orașului dr. Tisch Mór, primarul Varjassy Lajos și alții)
4. Prima Societate a Industriașilor Arădeni de asistență a pacienților și înmormântări.
5. Orfelinatul Israelit Arad (condusă de Nemess Zsigmond, președinte al comunității religioase, iar printre membri se regăseau: Bing Vilmos, Neuman Adolf de Végvár, Neuman Daniel de Végvár).
6. Asociația Israelită de Căsătorii Arad.
7. Societatea de ajutor reciproc a Tipografilor de Carte Arad.
8. Asociația de limbă maghiară pentru Pacienți și Înmormântări.
9. Asociația ospătarilor arădeni.
10. Societatea de Ajutor Civic și Funerar Arad.
11. Asociația Civică de Caritate Arad (înființată în 1831, condusă de Sarlot Domokos).
12. Asociația de Ajutor a Studenților Săraci din Arad (condusă de văduva colonelului Hauser Károly și de un comitet cu peste o sută de membri).
13. Asociația tovărășească israelită Gemiluth-Cheszed (promotoare a faptelor de binefacere).
14. Orfelinatul orașului Arad (președinte: primarul Varjassy Lajos, vicepreședinte Káldas Kálmán).
15. Chewra Kadischa (comunitate evreiască fondată în 1703 condusă de dr. Nemess Zsigmond).
16. Comitetul fondat pentru protecția copiilor abandonați (președintele său era Institoris Kálmán, printre membrii se numărau medici-șefi ai orașului și mai mulți consilieri).
17. Prima Societate de ajutor și asistență funerară a bolnavilor din Arad.
18. „Pâine gratuită” (asociația de caritate a cotidianului Aradi Közlöny).
19. Asociația caritabilă israelită (prezidată de Glück Károly).
20. Asociația Caritabilă a Femeilor Israelite (condusă de soția baronului Neuman Daniel de Végvár).
21. Asociația de ajutorare a bolnavilor și asistență funerară Kossuth Lajos.
22. Azilul Regal de Stat pentru Copii din Ungaria (conducerea era formată în special din medici).
23. Asociația muncitorească maghiară pentru pensie și handicap – filiala Arad.
24. Comitetul Cantina Populară-Népkonyha (prezidat de soția baronului Neuman

Daniel de Végvár, comitetul de conducere având aproape o sută de membri).

25. Asociația Civică a Femeilor Binevoitoare (instituția înființată în 1841 era condusă de primarul Varjassy Lajos și văduva baronului Purgly Lajos și avea în rândurile sale multe doamne aristocrate și soții de personalități cu notorietate).
26. Azilul Civic (a funcționat ca și cămin pentru bătrâni, managerul acestuia a fost dr. Tisch Mór, medicul-șef al orașului).
27. Asociația de ajutorare a deținuților (președintele a fost dr. Fábíán Lajos, printre membrii s-au numărat contele Károlyi Gyula, Kilényi János, președintele Oficiului de Audit și mai mulți avocați).
28. Casa municipală a săracilor (administratorul era Denczig Béla).
29. Asociația “Crucea Roșie” (avea comitete orașenești și județene).

Bibliografie

Opt secole pe drumul anevoios al urbanizării

- Fábián Gábor, Descrierea comitatului Arad, Descriere istorică, Buda 1845 (Fábián Gábor, Arad vármegye leírása, Historiai leírás, Buda 1845)
- Lakatos Ottó, Istoria Aradului , I–II Arad, 1881–1888 (Lakatos Ottó, Arad története, I–II Arad, 1881–1888)
- Márki Sándor, Istoria Comitatului Arad și a Orașului Regal Liber Arad , I–II, Arad, 1892, 1895 (Márki Sándor, Arad vármegye és Arad szabad királyi város története, I–II, Arad, 1892, 1895)
- Dr. Somogyi Gyula, Descrierea orașului liber regal Arad și a comunelor comitatului Arad, Arad, 1913 (Somogyi Gyula dr., Arad szabad királyi város és Arad vármegye községeinek leírása, Arad, 1913)
- Aradul permanentă în istoria patriei, Arad, 1978
- Arad. monografie orașului, Arad 1999
- Povestea Cetății Aradului, Budapesta, 1998 (Az aradi vár története, Budapest, 1998)
- Puskel Péter, Aradul rămâne, Arad, 1997 (Puskel Péter, Arad marad, Arad, 1997)
- Ujj János, Din istoria construcției Cetății Arad – în istoria urbanizării Aradului Arad, 2013 (Ujj János, Arad városiasodásának történetéből, Arad, 2013)
- Kovách Géza, Răspândirea meșteșugurilor și breslelor în comitatul Arad în secolul XVIII. și XIX. Selecție de studii, Arad, 2015 (Kovách Géza, A mesterségek és céhek elterjedése Arad megyében a XVIII. és XIX. században, Válogatott tanulmányok, Arad, 2015)
- Anuarul Aradi Közlöny pe anul 1910, Arad (Aradi Közlöny 1910, Évkönyv, Arad)

Administrația orașului și comitatului Arad

- Almanahul membrilor Comitetului Autorității Legislative a Orașului Regal Liber Arad. Publicat de Dr. Radó Károly. Arad, 1904. (Arad szabad királyi város Törvényhatósági Bizottsága tagjainak Almanachja. Szerkesztette: dr. Radó Károly. Arad, 1904.)
- Almanahul Comisiei Legislative a Orașului Regal Liber Arad. Adaptat pentru presă de: Sulik Kálmán, Brukner Ljos, Irinyi Jenő, Marot Sándor. Arad, 1914. (Arad szabad királyi város Törvényhatósági Bizottságának Almanachja. Sajtó alá rendezték: Sulik Kálmán, Brukner Lajos, Irinyi Jenő, Marot Sándor. Arad, 1914.)
- Almanahul cu imagini al cotidianului Aradi Közlöny 1904–1915. (Aradi Közlöny nagy képes naptára 1904–1915.)
- Istoria lui Márki Sándor, Comitatul Arad și Orașul Regal Liber Arad II. Arad, 1895. (Márki Sándor, Aradvármegye és Arad szabad királyi város története II. Arad, 1895.)

Ujj János, Monumente arhitecturale din Arad. Oradea, 2008. (Ujj János, Arad építészeti emlékei. Nagyvárad, 2008.)

Sistematizarea

Arad, monografia orașului Arad, 1999.

O monografie a orașului regal liber Arad. Editat de dr. Somogyi Gyula volum II. Arad, 1913. (Arad szabad királyi város monográfiája. Szerkesztette dr. Somogyi Gyula. II. kötet. Arad, 1913.)

Péter Puskel: Aradul rămâne. Fundația Alma mater, Arad, 1997. (Puskel Péter: Arad marad. Alma mater Alapítvány, Arad, 1997.)

Péter Puskel: Orașul mai presus de orice. Arad, 2013. (Puskel Péter: A város mindenk előtt. Arad, 2013.)

Ujj János : Din istoria urbanizării Aradului. Arad, 2011. (Ujj János: Arad városiasodásának történetéből. Arad, 2011.)

Performanțe industriale de top

Anuarul economic al Aradului pe anul 1932.

Arad, monografia orașului, Arad, 1999.

Aradul permanentă în istoria patriei. Arad, 1978.

Aradul de o sută de ani 1834-1934. Arad, 1934. (A százéves Arad 1834-1934. Arad, 1934.)

Raport al Camerei de Comerț și Industrie Arad pe anul 1908. (Az aradi kereskedelmi és Iparkamara jelentése az 1908-as évre.)

Lanevschi, Gheorghe: Rolul familiei baron Neuman în viața Aradului. În: interetnicitatea în Europa centrală și de est, Arad 2002.

Opriș, Dumitru: Primele automobile fabricate în România. În: Auto Pro, nr. 6/ 1996.

Péter Puskel: Aradul rămâne. Arad, 1977. (Puskel Péter: Arad marad. Arad, 1977.)

Péter Puskel: Arad redivivus. Arad, 1998.

Péter Puskel: Povești arădene de succes, Arad, 2021.

Péter Puskel: Primele la Arad: Rolul fabricii MARTA în producția de automobile din Arad – I., II. (Puskel Péter: Aradi elsők: A MARTA szerepe az aradi autógyártásban. -I.,II.)

Revista Szövétnék, Arad, oct., dec. 2015.

Bănci și instituții de credit

Anuarul cotidianului Aradi Közlöny. Arad, 1910 (Az Aradi Közlöny Évkönyve. Arad, 1910)

Arad. Monografia orașului de la începuturi până în 1989. Editori. Hügel Peter, Pascu Hurezan, Mircea Barbu, Arad, editura Nigredo, 1999.

Aradul de o sută de ani 1834-1934. Editor Lendvay Ferenc, Arad, 1934.(A százéves Arad 1834-1934. Szerk. Lendvay Ferenc, Arad, 1934.)

Beluszky Pál: Cadrul fragil al urbanizării – rețeaua noastră urbană la începutul secolului. I. În: Spațiu și societate. 1990. p. 3-4 (Beluszky Pál: A polgárosodás törékeny váza – városhálózatunk a századfordulón. I. In: Tér és társadalom. 1990. 3-4 o.)

Eyed Ákos: „Industrializarea și dezvoltarea urbană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Răspândirea civilizației urbane în Transilvania”. În Eyed Ákos: Sat, oraș, civilizație, Cluj, editura Kriterion, 2002, p. 218-242. (Eyed Ákos: “Iparosodás és városfejlődés a XIX. század második felében és a XX- század elején. A városi civilizáció elterjedése Erdélyben”. In Eyed Ákos: Falu, város, civilizáció, Kolozsvár, Kriterion könyvkiadó, 2002, 218-242 o.)

Eyed Ákos: „Sistemul de credit: bănci și case de economii. Latura etnică a capitalismului transilvănean”. În Eyed Ákos: Sat, oraș, civilizație, Cluj, editura Kriterion, 2002, p. 120-141. (Eyed Ákos: “A hitelrendszer: Bankok takarékpénztárok. Az erdélyi kapitalizmus etnikai arca”. In Eyed Ákos: Falu, város, civilizáció, Kolozsvár, Kriterion könyvkiadó, 2002, 120-141 o.)

Károly Sándor: Metamorfoza Aradului. În Metamorfoza Transilvaniei, Cluj, editura Minerva, 1934. (Károly Sándor: Arad metamorfozisa. In Erdély metamorfozisa, Kolozsvár, Minerva kiadó, 1934.)

Educație – Rețeaua școlară

Cărți

Rezultatele recensământului efectuat în țările coroanei maghiare la începutul anului 1870, Pesta, Atheneum, 1871 (A magyar korona országaiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei, Pest, Atheneum, 1871)

Rezultatele recensământului efectuat în țările coroanei maghiare la începutul anului 1881, volumele I–II Budapesta, Atheneum, 1882 (A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei, I–II kötet Budapest, Atheneum, 1882)

Rezultatele recensământului efectuat în țările coroanei maghiare la începutul anului 1891, volumele I–III Budapesta, Pesti könyvnyomda, 1893 (A magyar korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei, I–III kötet Budapest, Pesti könyvnyomda, 1893)

Recensământul din 1900 al țărilor coroanei maghiare, volumele I–X, Budapesta, Pesti könyvnyomda, 1902 (A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása I–X kötet, Budapest, Pesti könyvnyomda, 1902)

Recensământul din 1910 al țărilor Sfintei Coroane Ungare, volumele I–VI, Budapesta, Atheneum Irodalmi és Nyomdai S.A, 1912 (A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása, I–VI kötet, Budapest, Atheneum Irodalmi és Nyomdai R., 1912)

Instituțiile de credit din țările Sfintei Coroane Ungare în anii 1894-1909. Pesti könyvnyomda, Budapesta, 1913 (A magyar szent korona országainak hitelintézetei az 1894-1909. években, Pesti könyvnyomda, Budapest, 1913)

Ghid ilustrat al orașului Arad, Arad, 1904 (Arad képes városismertető, Arad, 1904)
Raportul primarului orașului liber regal Arad 1872–1893, Arad, (Gyulai István, 1873–1894 Arad szab. kir. város polgármesterének jelentése 1872–1893, Arad, Gyulai István, 1873–1894)

- Prezentarea oraşului Arad şi a comitatului Arad, Arad, 1894. (Arad város és Arad vármegye ismertetése, Arad, 1894.)
- Almanahul Aradului, Arad, 1914. (Aradi Almanach, Arad, 1914.)
- Statistica preţurilor, Budapesta, Pesti könyvnyomda, 1913 (Árstatiztika, Budapest, Pesti könyvnyomda, 1913)
- Cel de-al zecelea raport anual al Academiei comerciale arădene cu internat subvenţionate de stat referitor la anul şcolar 1894-95, Arad, 1895. (Az államilag segélyezett és internátussal összekötött Aradvárosi kereskedelmi akadémia tizedik évi jelentése az 1894–95 iskolai évről, Arad, 1895.)
- Avizierul Colegiului pedagogic de stat din Arad 1882/1883, 1907/1908 Arad 1883/1908. (Az aradi állami tanítóképezde értesítője 1882/1883, 1907/1908 Arad 1883/1908.)
- Raportul Camerei de Comerţ şi Industrie Arad referitor la comitatele Arad, Békés, Cenad şi Hunedoara care formează circumscriptia sa, respectiv despre condiţiile generale economice, comerciale şi de trafic ale oraşului liber regal Arad, 1898-1911, Arad, Gyulai István, 1899-1912 (Az aradi kereskedelmi és iparkamara jelentése a kerületét képező Arad, Békés Csanád és Hunyad megyének továbbá Arad sz. k. város általános gazdasági kereskedelmi, forgalmi viszonyairól, 1898-1911, Arad, Gyulai István, 1899-1912)
- Buletinul Gimnaziului Regal din Arad şi al Şcolii Reale de Stat 1874–1880, Arad 1874–1880. (Az aradi királyi főgimnáziumnak és az evvel összekapcsolt Állami Reáliskolának értesívénye 1874–1880, Arad 1874–1880.)
- Viaţa şi organizarea bisericilor şi şcolilor româneşti din Transilvania şi Ungaria înainte de războiul mondial , Lugoj, Husvéth şi Hoffer, é. n. (Az erdélyi és magyarországi román egyházak és iskolák élete és szervezete a világháború előtt, Lugos, Husvéth és Hoffer, é. n.)
- Bálint Sándor, Epoca eroică a automobilului nostru, Budapesta, Gondolat, 1986 (Bálint Sándor, Autózásunk hőskora, Budapest, Gondolat, 1986)
- Barabás Béla, Memorii, Arad, Corvin, 1929 (Barabás Béla, Emlékiratok, Arad, Corvin, 1929)
- Raport despre funcţionarea şcolii profesionale de stat de industrializare a lemnului şi metalelor din Arad şi a şcolii de desen industrial aferente acesteia în anul şcolar 1895/96, Arad 1896. (Értesítő az aradi állami fa- és fémipari szakiskola és a vele egybekapcsolt ipari szakrajziskola működéséről az 1895/96. tanévben, Arad 1896.)
- Gaal Jenő, Descrierea statutului economic, administrativ şi cultural al comitatului Arad şi al oraşului liber regal Arad, Arad, Comitetul Monografic, 1898. (Gaal Jenő, Aradvármegye és Arad szabad királyi város közigazgatási, közgazgatási és közművelődési állapotának leírása, Arad, Monographia-Bizottság, 1898.)
- Gergely András – Zoltán Szász, După compromis, Gondolat, Budapesta 1978 (Gergely András – Szász Zoltán, Kiegyezés után, Gondolat, Budapest 1978)
- Himpfner Béla, Istoria Gimnaziului Regal din Arad, Arad, 1896. (Himpfner Béla, Az aradi királyi főgimnázium története, Arad, 1896.)

- Kehrer Károly, *Învățământul public al orașului liber regal Arad și al Comitatului Arad din 1885 până în 1910*, Réthy Lipót și fiul său, Arad, 1910. (Kehrer Károly, *Aradvármegye és Arad sz. kir. város népoktatásügye 1885-1910-ig.*, Réthy Lipót és fia, Arad, 1910.)
- Kelemen Elemér, *Profesorul în curentul istoriei*, Pécs, Iskolakultúra, 2007 (Kelemen Elemér, *A tanító a történelem sodrában*, Pécs, Iskolakultúra, 2007)
- Koudela Pál, *Cetățenii din Košice înainte și după 1918 (teză de doctorat)*, Budapesta, 2005 (Koudela Pál, *A kassai polgárság 1918 előtt és után (doktori értekezés)*, Budapest, 2005)
- Kovacs Gábor I. –Kende Gábor, *Școlile gimnaziale din elita cunoașterii*, în Korall 2001. *Primăvară-vară* (Kovacs I. Gábor – Kende Gábor, *A tudáselit középiskolái*, in Korall 2001. *Tavaszi-Nyár*)
- Kovács István Gábor, *Elite și școli, confesiuni și etnii*, Budapesta, L Harmattan, 2011 (Kovács István Gábor, *Elitek és iskolák, felekezetek és etnikumok*, Budapest, L Harmattan, 2011)
- Kövér György, *Industrializarea în țara agrară*, Budapesta, Gondolat, 1982 (Kövér György, *Iparosodás agrárországban*, Budapest, Gondolat, 1982)
- Lakatos Ottó, *Istoria Aradului I–III*, Arad, Gyulai István, 1881. (Lakatos Ottó, *Arad története I–III*, Arad, Gyulai István, 1881.)
- Eyed Ákos, *Sat, Oraș, Civilizație*, Kriterion, București, 1981 (Egyed Ákos, *Falu, város, civilizáció*, Kriterion, Bukarest, 1981)
- Laneveschi Gheorghe, *Aradul vremurilor de mult apuse 1934-1914*, Cluj, Polis, 2005.
- Lehoczy Attila, *Schimbări ale numele străzilor din Arad (în decursul istoriei lor)*, Arad, Asociația Kölcsey, 2006. (Lehoczy Attila, *Az aradi utcanevek változásai (történetiségükben)*, Arad, Kölcsey Egyesület, 2006.)
- Gospodăriile satelor Ungariei în anul 1908, Budapesta, Pesti könyvnyomda, 1913 (Magyarország községeinek háztartása az 1908. évben, Budapest, Pesti könyvnyomda, 1913)
- Gospodăriile orașelor Ungariei în anul 1910, Budapesta, Atheneum R. Társulat, 1916 (Magyarország városainak háztartása az 1910. évben, Budapest, Atheneum R. Társulat, 1916)
- Márki Sándor, *Istoria Comitatului Arad și a Orașului Regal Liber Arad*, volumele I–II, Arad, Comisia Monografică, 1892–1895. (Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, I–II kötet, Arad, Monographia-Bizottság, 1892–1895.)
- Avizierul Marelui Gimnaziu al Ordinului minorităților din Arad 1850/1851, Arad, 1851. (Minorita rendű aradi Nagy Gymnasium Értésítője 1850/1851, Arad, 1851.)
- Némethy Károly, *Istoria educațională a Aradului cu o anexă despre problemele educaționale ale comitatului Arad*, volumele I–II, Arad, Réthy Lipót és fia, 1890. (Némethy Károly, *Aradváros tanügyi története Aradmegye tanügyét tárgyaló fűggelékkel*, I–II kötet, Arad, Réthy Lipót és fia, 1890.)

- Pukánszky Béla –Németh András, Istoria Educaţiei, Budapesta, Editura Naţională de Manuale, 1996 (Pukánszky Béla – Németh András, Neveléstörténet, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1996)
- Péter Puskel, Aradul rămâne, Arad, Alma Mater, 1997. (Puskel Péter, Arad marad, Arad, Alma Mater, 1997.)
- Péter Puskel, Arad redivivus, Alma Mater, 1998. (Puskel Péter, Arad redivivus, Alma Mater, 1998.)
- Simay István, Reforma educaţiei adulţilor în ţara noastră, Budapesta, Comisia Aigner Lajos, 1875 (Simay István, A felnőttek oktatásának reformja hazánkban, Budapest, Aigner Lajos Bizománya, 1875)
- Széll Lajos, Am trăit în Arad, Arad, Lutheranium, 2000 (Széll Lajos, Aradon éltem, Arad, Lutheranium, 2000)
- Takács Zsuzsanna Mária, Viaţa profesorilor populari din mediul rural în prima jumătate a secolului al XX-lea în lumina memoriilor şi jurnalelor (teză de doctorat), Pécs, 2014. (Takács Zsuzsanna Mária, Falusi néptanítók élete a XX. század első felében emlékirataik és naplók tükrében (doktori értekezés), Pécs, 2014.)
- Ujj János, Din istoria urbanizării Aradului, Arad, Gutenberg Univers, 2011. (Ujj János, Arad városiasodásának történetéből, Arad, Gutenberg Univers, 2011)
- Ujj János, Secole arădene, Arad, Asociația Kölcsey, 2012 (Ujj János, Aradi évszázadok, Arad, Kölcsey Egyesület, 2012)
- V. Popeangă, Şcoala românească din părțile Aradului, Arad, 1976

Presa:

- Cotidianul „Alföld” 1883-1885.
- Cotidianul „Aradi Közlöny” 1910-1913.
- Cotidianul „Românul” 1912.
- Oglinda statistică, VI. Vol., nr. 42, 13 iunie 2013

Internet:

- <http://fortepan.hu/?tags=Arad%2C+%x=6&y=10&view=query&lang=hu&q=>
- http://index.hu/gazdasag/magyar/2010/10/20/hany_dollar_volt_a_monarchia_gdp-je/
- http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kb_statisztika
- <http://korunk.org/?q=node/8001>
- http://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozponti_statisztikai_hivatal_nepszamlalasi_digitalis_adattar/
- http://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_bfl_budapest_tortenete/
- <http://mek-oszk.uz.ua/04000/04093/html/socikk/10196.htm>
- http://mindennapoktortenete.blog.hu/2014/03/02/taplalkozas_monarchia
- <http://tudosnaptar.kfki.hu/historia/egyen.php?namenev=richter>
- <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360>
- <http://www.alanier.at/Szechenyi.html>

<http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/osztrak-magyar-monarchia/tarsadalom.html>

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_lex_apponyi/

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/adohivatalok_a_dualista_magyarorszagon/

http://www.tankonyvtar.hu/hu/atotolot/tamop425/2011_0001_520_magyarorszagtarsadalomtortenete/ch01s03.html

<http://www.vasiszemle.hu/2015/01/bajzik.htm>

<http://tinyurl.com/zzn34oh>

Bisericile

Arad. Monografia orașului de la începuturi până în 1989. Arad, 1999.

Jubileu evanghelic. 22 septembrie 1998 (Evangélikus jubileum. 1998. szept. 22.)

Dr. Gaal Jenő, Descrierea statutului economic, administrativ și cultural al Comitatului Arad și al orașului regal liber Arad. Arad, 1898. (Gaal Jenő dr., Aradvármegye és Arad szabad királyi város közigazgatási, közgazdasági, közigazgatási és közművelődési állapotának leírása. Arad, 1898.)

Istoria evreimii arădene. Tel Aviv, 1996.

Lakatos Ottó, Istoria Aradului II. Arad, 1881. (Lakatos Ottó, Arad története II. Arad, 1881.)

Istoria lui Márki Sándor, Comitatul Arad și Orașul Regal Liber Arad II. Arad, 1895. (Márki Sándor, Aradvármegye és Arad szabad királyi város története II. Arad, 1895.)

Matekovits Mihály, Ujj János, Minorității din Arad. Arad, 2013. (Matekovits Mihály, Ujj János, A minoriták Aradon. Arad, 2013.)

Pávai Gyula, Case arădene care povestesc. Oradea, 2008. (Pávai Gyula, Mesélő aradi házak. Nagyvárad, 2008.)

Péter Puskel, Aradul rămâne. Arad, 1997. (Puskel Péter, Arad marad. Arad, 1997.)

Dr. Somogyi Gyula, Descrierea orașului regal liber Arad și a satelor comitatului Arad. Arad, 1913. (Somogyi Gyula dr, Arad szab. kir. város és Arad vármegye községeinek leírása. Arad, 1913.)

Dr. Szentkláray Jenő, Istoria parohiilor din eparhia Cenad I. Timișoara, 1898. (Szentkláray Jenő dr, A Csanád egyházmegyei plébániák története I. Temesvár, 1898.)

Teatrul. Viața teatrală

Aradul, permanentă în istoria patriei / Arad, 1878. 358–361.

Mihuț, Lizica, Mișcarea teatrală. În: Arad. Monografia orașului de la începuturi până în 1989, Arad. 1999. 279–303.

Mihuț, Lizica, Mișcarea teatrală arădeană până la înfăptuirea mării uniri. București, 1989. 182–208.

Piroska Katalin, Piroska István, 130 de ani de teatru maghiar la Arad, 1818–1948. I. Arad, 2012. (Piroska Katalin, Piroska István, Az aradi magyar színhátság 130 éve 1818–1948. I. Arad, 2012.)

- Péter Puskel, Teatru și actori maghiari. În: Aradul rămâne. Arad, 1997. 13–14. (Puskel Péter, Magyar színház és színhátszók. In: Arad marad. Arad, 1997. 13–14.)
- Ujj János, Monumente de arhitectură din Arad. Oradea, 2008. 80–81. (Ujj János, Arad építészeti emlékei. Nagyvárad, 2008. 80–81.)
- Ujj János, Din istoria urbanizării Aradului. Arad, 2011. 96–103. (Ujj János, Arad városiasodásának történetéből. Arad, 2011. 96–103.)
- Váli Béla, Istoria actoriei arădene 1774–1889. Arad, 1889. (Váli Béla, Az aradi színészet története 1774–1889. Arad, 1889.)

Viața presei; de la Compromisul Austro-Ungar până în 1918

- Istoria presei maghiare II/2. Editori Kosáry Domokos, Németh G.Béla. Editura academică, Budapesta, 1985. (A magyar sajtó története II/2. Szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla. Akadémiai kiadó, Budapest, 1985.)
- Anon.: Aradul și regiunea sa . http://hu.wikipedia.org/wiki/Arad_%C3%A9s_Vid%C3%A9ke. Vizualizat la data de: 6 iulie 2010. (Anon.: Arad és vidéke. http://hu.wikipedia.org/wiki/Arad_%C3%A9s_Vid%C3%A9ke. Utolsó fellépés: 2010. július 6.)
- Arad. Monografia orașului de la începuturi până în 1989. Editori Hügel Peter, Pascu Hurezan, Mircea Barbu, Arad, editura Nigredo, 1999.
- Aradul de o sută de ani 1834-1934. Editor Lendvay Ferenc, Arad, 1934. (A százéves Arad 1834-1934. Szerk. Lendvay Ferenc, Arad, 1934.)
- Barabás Béla: „Memorii 1855-1929”. Institutul tipografic Corvin, Arad, 1929. (Barabás Béla: „Emlékirataim 1855-1929”. Corvin Nyomdai Műintézet, Arad, 1929.)
- Beluszky Pál: Cadrul fragil al urbanizării – rețeaua noastră urbană la începutul secolului. I. În: Spațiu și societate. 1990. p. 3-4 (Beluszky Pál: A polgárosodás törekény váza – városhálózatunk a századfordulón. I. In: Tér és társadalom. 1990. 3-4 o.)
- Busa Margit: Bibliografia presei maghiare 1850-1867. Fundația Cartei Maghiare, Biblioteca Națională Széchenyi, Budapesta, 1996. (Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1850-1867. Magyar Könyv Alapítvány, Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, 1996.)
- Buzinkay Géza: Mică istorie a presei maghiare. Fundația Patria și Progresul, Budapesta, 1993. (Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Haza és Haladás Alapítvány, Budapest, 1993.)
- Dobszay Tamás, Estók János, Salamon Konrád, Szerencsés Károly, Tombor László: Onorată Cameră. Istoria parlamentelor maghiare 1848-1998. Editori Stemler Gyula, Tombor László, Puskás Tivadar Telecommunications Technikum, Budapesta, é.n. (Dobszay Tamás, Estók János, Salamon Konrád, Szerencsés Károly, Tombor László: Tisztelt ház. A Magyar Országgyűlések története 1848-1998. Szerk. Stemler Gyula, Tombor László, Puskás Tivadar Távközlési Technikum, Budapest, é.n.,)

- Eyed Ákos: „Industrializarea și dezvoltarea urbană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Răspândirea civilizației urbane în Transilvania”. În Eyed Ákos: Sat, oraș, civilizație, Cluj, editura Kriterion, 2002, p. 218-242. (Eyed Ákos: “Iparosodás és városfejlődés a XIX. század második felében és a XX- század elején. A városi civilizáció elterjedése Erdélyben”. In Eyed Ákos: Falu, város, civilizáció, Kolozsvár, Kriterion könyvkiadó, 2002, 218-242 o.)
- Eyed Ákos: „Sistemul de credit: bănci și case de economii. Fațada etnică a capitalismului transilvănean”. În Eyed Ákos: Sat, oraș, civilizație, Cluj, editura Kriterion, 2002, p. 120-141. (Eyed Ákos: “A hitelrendszer: Bankok takarékpénztárak. Az erdélyi kapitalizmus etnikai arca”. In Eyed Ákos: Falu, város, civilizáció, Kolozsvár, Kriterion könyvkiadó, 2002, 120-141 o.)
- Eyed Ákos: „Dezvoltarea rețelei feroviare în Transilvania și impactul acesteia asupra vieții economice. Câteva probleme ale istoriei culturale a căilor ferate.” În Eyed Ákos: Sat, oraș, civilizație, Cluj, editura de carte Kriterion, 2002, p. 101-119. (Eyed Ákos: “A vasúthálózat kiépülése Erdélyben és hatása a gazdasági életre. A vasutak kultúrtörténetének egyes kérdései.” In Eyed Ákos: Falu, város, civilizáció, Kolozsvár, Kriterion könyvkiadó, 2002, 101-119 o.)
- Ficzay Dénes: Cronica Aradului. Asociația Kölcsey, Arad, 1997. (Ficzay Dénes: Aradi krónika. Kölcsey Egyesület, Arad, 1997.)
- Ficzay Dénes: Plimbări arădene. Asociația Kölcsey, Arad, 2001 (Ficzay Dénes: Aradi séták. Kölcsey Egyesület, Arad, 2001)
- Ficzay Dénes: Scrieri alese. Asociația Kölcsey, Arad, 2005 (Ficzay Dénes: Válogatott írások. Kölcsey Egyesület, Arad, 2005)
- Fleisz János: Istoria presei maghiare din Transilvania. Editura Pannónia, Pécs, 2005. (Fleisz János: Az erdélyi magyar sajtó története. Pannónia kiadó, Pécs, 2005.)
- Gyarmati Zsolt: Viață publică și viață privată în timpurile belle-epoque la Cluj. Prietenii societății Korunk, Cluj-Napoca, 2005. (Gyarmati Zsolt: Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán. Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2005.)
- Károly Sándor: Metamorfoza Aradului. În Metamorfoza Transilvaniei, Cluj, editura Minerva, 1934. (Károly Sándor: Arad metomorfozisa. In Erdély metomorfozisa, Kolozsvár, Minerva kiadó, 1934.)
- Kókay György —Buzinkay Géza —Murányi Gábor: Istoria presei maghiare. Asociația Națională a Presei Maghiare, Școala de Jurnalism Bálint György, Fundația pentru Carte Maghiară, Budapesta, é.n. (Kókay György—Buzinkay Géza—Murányi Gábor: A magyar sajtó története. A Magyar Sajtó Országos Szövetsége, Bálint György Újságíró Iskola, Magyar Könyv Alapítvány, Budapest, é.n.)
- Köpeczi Béla: Privire. Călătoria Transilvaniei după 1919. În: O scurtă istorie a Transilvaniei. Editori: Köpeczi Béla, Barta Gábor. Editura Academică, Budapesta, 1989, p. 586-591. (Köpeczi Béla: Kitekintés. Erdély útja 1919 után. In: Erdély rövid története. Szerk. Köpeczi Béla, Barta Gábor. Akadémiai kiadó, Budapest, 1989, 586-591 o.)

- Köpeczi Béla: Köpeczi Béla: Privire. Călătoria Transilvaniei după 1919. În Istoria Transilvaniei. III. Din 1830 până în zilele noastre. Editori Szász Zoltán, Editura Academică, Budapesta, 1988, p. 1752-1754. (Kitekintés. Erdély útja 1919 után. In Erdély története. III. 1830-tól napjainkig. Szerk. Szász Zoltán, Akadémiai kiadó, Budapest, 1988, 1752-1754 o.)
- Lexicon biografic maghiar 1000-1990. Editat de Kenyeres Ágnes. Poate fi vizualizat și descărcat la: <http://mek.oszk.hu/00300/00355>. Ultima vizualizare la 13 iulie 2010. Ediția de bază: I. Budapesta 1967, II. Budapesta 1969. (Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990. Szerkesztette Kenyeres Ágnes. Megtekinthető és letölthető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355>. Utolsó fellépés 2010. július 13. Alapkiadás: I. Budapesta 1967, II. Budapesta 1969.)
- Monoki István: Producția de carte maghiară sub stăpânirea românească. II. Ziare și reviste. Biblioteca Națională Széchenyi a Muzeului Național Maghiar, Budapesta, 1941, descărcabil de la <http://mek.oszk.hu/00000/00027/index.phtml>. Ultima vizualizare: 9 iulie 2010. (Monoki István: Magyar könyvtermelés a román uralom alatt. II. Hírlapok és folyóiratok. Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára, Budapesta, 1941, letölthető <http://mek.oszk.hu/00000/00027/index.phtml>. Utolsó fellépés: 2010. július 9.)
- Palotás Emil: „Istoria Europei de Est în prima jumătate a secolului XX”. Editura Osiris, Budapesta, 2003. (Palotás Emil: „Kelet-Európa története a 20. század első felében”. Osiris kiadó, Budapesta, 2003.)
- Pentru Arad. Aradert. Für Arad, Editor Ioan Voiteceanu, Bolgar Lajos Arad, é.n..
- Péter Puskel: Arad redivivus, Arad, 1998.
- Puskel Tünde-Emese: Perioada de glorie a presei arădene 1867—1920. Teză de licență, Cluj, 1993. (Puskel Tünde-Emese: Az aradi sajtó fénykora 1867—1920. I fokozati dolgozat, Kolozsvár, 1993.)
- Romsics Ignác: Istoria Ungariei în secolul XX. Editura Osiris, Budapesta, 2005. (Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris kiadó, Budapesta, 2005.)
- Szöllőssy Károly, Edvi Illés László: Douăzeci și cinci de ani în viața unui ziar maghiar. Primul flux de douăzeci și cinci de ani al Cotidianului „Alföld”. Citat de: Ujj János: Jurnal literar arădean, Arad, Fundația Alma Mater, 2004. (Szöllőssy Károly, Edvi Illés László: Huszonöt év egy magyar lap életében. Az „Alföld” első huszonöt-évi folyama. Idézi: Ujj János: Aradi irodalmi lapok, Arad, Alma Mater Alapítvány, 2004.)
- Ujj János: Jurnal literar arădean, Arad, Fundația Alma Mater, 2004. (Ujj János: Aradi irodalmi lapok, Arad, Alma Mater Alapítvány, 2004.)
- Ujj János: Celebrități născute în comitatul Arad. Fundația Alma Mater, Arad, 2007 (Ujj János: Arad megye neves szülöttei. Alma Mater Alapítvány, Arad, 2007)
- Varga E. Árpád : Statistica etnică și religioasă a Transilvaniei. III. comitatele Arad, Timiș și Caraș-Severin. Date de la recensămintele din 1869-1992. Fundația Teleki László, Editura Pro-Print Book, Budapesta-Miercurea Ciuc, 2000, p. 98. Disponibil la: <http://varga.adatbank.transindex.ro/?pg=3&action=etnik&id=5862>

Ultima vizualizare: 21 iulie 2010. (Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. Arad, Temes és Krassó-Szörény megye. Népszámlálási adatok 1869-1992 között. Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, Budapest-Csíkszereda, 2000, 98 o. Megtekinthető: <http://varga.adatbank.transindex.ro/?pg=3&action=etnik&id=5862>. Utolsó fellépés: 2010. július 21.)

Asociații, societăți civile

Almási Gábor, Fekete Károly, Jankó András, Istoria Asociației Arădene Kölcsey. Arad, 2011. (Almási Gábor, Fekete Károly, Jankó András, Az aradi Kölcsey Egyesület története. Arad, 2011.)

Asociația „Philharmonia” Arad 1890–1915. Redactat de dr. Wágner József. Arad, 1916. (Aradi „Philharmonia” Egyesület 1890–1915. Szerkesztette dr. Wágner József titkár. Arad, 1916.)

Aradul permanență în istoria patriei. Arad, 1978

Anuarul Asociației Arădene Kölcsey pentru anii 1914-1915. Compilată de Rudnyánszky Endre. Arad, 1915. (Az Aradi Kölcsey Egyesület Évkönyve az 1914–1915. esztendőről. Összeállította Rudnyánszky Endre. Arad, 1915.)

Dan Demșea, Lucian Ienășescu, De la vechiul Conservator la Școala Populară de Arte Arad. Arad, 2015.

Ficzay Dénes, Aspectele în care Aradul era înaintea lumii întregi. Plimbări prin Arad. Arad, 2001. 38–39. (Ficzay Dénes, Amiben Arad megelőzte az egész világot. In Aradi séták. Arad, 2001. 38–39.)

Hauptmann Hugo, Ghizela Chirilovici, 180 de ani în lumea sunetelor. Arad, 2014. Monografia turistică a județului Arad, Arad, 2005.

Nagy Imre, istoria de 40 de ani a Clubului Athletic Arădean. Arad, 1939. (Nagy Imre, Aradi Athletikai Club 40 éves története. Arad, 1939.)

Puskel Péter, Învățământul muzical la Arad are 170 de ani. Nyugati Jelen, 14 februarie 2003. (Puskel Péter, Az aradi zenetanítás 170 éves. Nyugati Jelen, 2003. febr. 14.)

Puskel Péter, Fekete Károly, Vasile Andrei-Tiberiu, Pagini din istoria Palatului Cultural (1913–1948). Arad, 2013. (Puskel Péter, Fekete Károly, Vasile Andrei-Tiberiu, Lapok a Kultúrpalota történetéből (1913–1948). Arad, 2013.)

Tiberiu Țiganu, O istorie ilustrată a fotbalului arădean. Vol. I. Arad, 2009.

Tiberiu Țiganu, Vasile Păltineanu, 175 de ani de la înființarea Asociației cetățenești de tir din Arad 1831–2006. Arad, 2007.

Ujj János, Istoria urbanizării Aradului. Arad, 2011. (Ujj János, Arad városiasodásának történetéből. Arad, 2011.)

Záray Jenő, O sută de ani în slujba salvării de vieți umane și a proprietății. Arad, 1934. (Záray Jenő, Száz év az emberi élet- és vagyonmentésben. Arad, 1934.)

Viața socială

Almanahul ilustrat al Cotidianului „Aradi Közlöny” pentru anul obișnuit 1914. (Az Aradi Közlöny Nagy Képes Naptára az 1914-es rendes évre.)

- Viața în vechea Ungarie (Editori: Gyurgyák János , Környei Anikó, Saly Nóémi). Editura Osiris, 2004.(Élet a régi Magyarországon (Szerkesztette Gyurgyák János, Környei Anikó, Saly Nóémi). Osiris kiadó, 2004.)
- Ficzay Dénes: Cronica Aradului. Cartea Asociației Arădene Kölcsey, 1997. (Ficzay Dénes: Aradi krónika. Az Aradi Kölcsey Egyesület Könyve, 1997.)
- Ficzay Dénes: Scrieri alese. Cartea Asociației Arădene Kölcsey. Arad. 2005 (Ficzay Dénes: Válogatott írások. Az aradi Kölcsey Egyesület könyve. Arad. 2005.)
- Lanevschi Gheorghe: Aradul vremurilor de mult apuse. Editura Polis, Cluj, 2008.
- Puskel Péter: Povești arădene de succes, Arad, 2021.
- Puskel Péter : Memorii din vechiul Arad. IJK, Arad, 2005. (Puskel Péter: Emléklapok a régi Aradról. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005.)
- Puskel Péter : 150 de ani în galaxia Gutenberg. Arad, IJK, 2011. (Puskel Péter: 150 év a Gutenberg-galaxison. Arad, Irodalmi Jelen Könyvek, 2011.)
- Puskel Péter: Povești și oameni din Arad. IJK, Arad 2014. (Puskel Péter: Aradi történetek, emberek. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad 2014.)
- Szécsi Noémi, Géra Eleonora: Viața privată a unei doamne din Budapesta (1860-1914). Editura Europe, Budapesta, 2015. (Szécsi Noémi, Géra Eleonora: A budapesti úrinő magánélete (1860-1914). Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015.)
- Ujj János: Celebrități născute în comitatul Arad. Fundația Alma Mater, Arad, 2007. (Ujj János: Arad megye neves szülöttéi. Alma Mater Alapítvány, Arad, 2007.)
- Ujj János: Din istoria urbanizării Aradului. Arad, 2011.(Ujj János: Arad városiasodásának történetéből. Arad,) 2011.

Asistență medicală, asociații de caritate, viața sportivă

- Anon.: Povestea Aradului. În: Centenarul Aradului 1834—1934. Editor Lendvay Ferenc. Arad, é.n., p. 5-8 (mai ales în ceea ce privește părțile care arată acordarea titlului de oraș liber regal). (Anon.: Arad története. In: A százéves Arad 1834—1934. Szerk. Lendvay Ferenc. Arad, é.n., 5-8 o. (különös tekintettel a szabad királyi város címének átadását bemutató részekre).
- Arad. Monografia orașului de la începuturi până în 1989. Editori Hügel Peter, Pascu Hurezan, Mircea Barbu, Arad, editura Nigredo, 1999
- Anuarul Cotidianului „Aradi Közlöny”. Arad, 1910 (Az Aradi Közlöny Évkönyve. Arad, 1910)
- Ficzay Dénes: Cronica Aradului. Asociația Kölcsey, Arad, 1997. (Ficzay Dénes: Aradi krónika. Kölcsey Egyesület, Arad, 1997.)
- Ficzay Dénes: Plimbări arădene. Asociația Kölcsey, Arad, 2001 (Ficzay Dénes: Aradi séták. Kölcsey Egyesület, Arad, 2001)
- Pentru Arad. Aradert. Für Arad. Ed. Ioan Voiteanu, Bolgar Lajos. Arad, é.n.
- Ujj János: Din istoria urbanizării Aradului. Editura Gutenberg Univers, Arad, 2011. (Ujj János: Arad városiasodásának történetéből. Gutenberg Univers kiadó, Arad, 2011.)

Anexe

Primari aleși ai Aradului între 1792-1917¹

Schwob Bonaventure	1792–1802
Reiner Laurentz	1803–1805
Constantinovici Emeric	1806–1808
Matlekovics Ferenc	1809–1813
Sava Arsici	1814–1815, 1821–1823
Klein Nándor	1816–1819, 1824–1826
Mick Franz	1820
Schirmer Thomas	1827
Heim Domokos	1829–1842, 1850–1852
Scharfeneder Franz	1843–1848, 1862–1863
Török Gabor	1848, 1861
Horváth Ádám	1853–1860

1861–1867 a fost perioadă de provizorat cu primari numiți de autoritățile austriece:

Schmerling, Scharfeneder, Weisz	
Atzel Péter	1867–1871
Vörös Pál	1872–1875
Salacz Gyula	1875–1901
Institoris Kálmán	1901–1905
Varjassy Lajos	1905–1917

¹ Ujj János, *Din istoria urbanizării Aradului*, Editura Gutenberg Univers, 2011, Arad, p. 199.

Extrase¹ din Almanahul Mare Ilustrat al cotidianului Aradi Közlöny² pe anul 1910

Nomenclatorul străzilor³

Akác-stradă	II	Csutora stradă	III	Hal-piață	I
Alsó-Marospartisor	II	Damjanich-stradă	I	Hasszinger-stradă	II
Andrássy-piață	I	Darányi J.-stradă	II	Határ-stradă	II
Angyal-stradă	II	Deák Ferenc-stradă	III	Háromveréb-stradă	I
Aranykéz-stradă	II	Dessewffy-stradă	III	Heim Domokos-stradă	II
Arad- Cetatea	I	Dezső-stradă	IV	Holtmaros-stradă	IV
Asztalos Sándor-stradă	I	Dobó-stradă	IV	Homok-stradă	IV
Atilla-piață	II	Dohány-stradă	IV	Hunyadi-stradă	I
Atzél Péter-stradă	I	Edelspacher-stradă	IV	Huszár-stradă	IV
Aulich Lajos-stradă	II	Eke stradă	IV	Illés-stradă	III
Árok-stradă	II	Erdély-bulevard	IV	Ilona-stradă	II
Árpád-piață	I	Erzsébet-bulevard	I	Iskola-stradă	IV
Batthyány-stradă	III	Erzsébet-stradă	IV	Jókai-piață	I
Bem-stradă	II	Eötvös-stradă	I	József főherceg B-dul	I
Béla piață	IV	Fa-stradă	I	Juhász-stradă	IV
Bercsényi Miklós-stradă		Falerakó-hely – Depozitul de lemne	I	Kalász-stradă	IV
(fosta Alsómolnár)	II	Farkas-stradă	I	Kapa-stradă	III
Besze János-stradă	I	Fábián-stradă	II	Karolina-stradă	IV
Birkás-viile	III	Fácán-stradă	II	Kasza-stradă	III
Boczkó-stradă	I	Fejsze-stradă	III	Kazinczy-stradă	II
Bocskay-piață	I	Ferdinánd-stradă	IV	Kálmán-stradă	II
Borju-stradă	IV	Ferenc-piață	IV	Kápolna-stradă	III
Borona-stradă	III	Félkerék-stradă	II	Kelemen-piață	II
Boros Béni-piață	I	Flórián-stradă	II	Kis-stradă	IV
Bolond-stradă	II	Forray-stradă	II	Kiss Ernő-stradă	III
Cartierul țigănesc	IV	Fürj-stradă	II	Károlyi Gyula gróf- stradă	III
Chorin Áron-stradă	I	Gaál László-stradă	IV	Kismolnár-stradă	II
Csalán-stradă	II	Gizella-piață	IV	Knézych-stradă	II
Csatorna-stradă	II și III	Gizella-stradă	IV	Kosár-stradă	III
Csálai-stradă	IV	Görbe-stradă	II	Kossuth-stradă	III
Cserép-stradă	III	Gyár-stradă	II	Koszoru-stradă (Centru)	
Csernovics P.-stradă	I	György-stradă	III		II
Csiky G.-stradă	III	Hajó-stradă	I		
Csorda-stradă (Șega)	IV	Halász- (acum Thököly Imre-stradă)	I	Koszorú-stradă (Șega)	IV
Csorda-stradă (Gai)	IV			Kovács-stradă	IV

¹ În ediția originală – față de actuala ediție – aceste extrase erau în reprint

² Aradi Közlöny Nagy Képes Naptára 1910. évre, 456 P.

³ Denumirile străzilor în ordine alfabetică. Semnificația cifrelor romane: Sectorul (Circumscripția de vot) în care era arondată strada.

Kölcsey-stradă	II	Orovil-stradă	IV	Szoros-stradă	IV
Könyök-stradă	I	Óvár-stradă	I	Szóló-stradă	IV
Közép-stradă	II	Óvár-piaţă	I	Tabajdi-stradă	I
Kurta-stradă	IV	Part-stradă (Centru)	II	Tehén-stradă (Centru)	I
Kurticsi-calea	IV	Part-stradă (Grădişte)	IV	Tehén-stradă (Şega)	IV
Kut-stradă	IV	Pályaudvar	IV	Teleky-stradă	II
Külhatár	IV	Perényi-stradă	III	Templom-stradă (Gai)	IV
Lahner stradă	II	Petőfi-stradă	I	Tél-stradă	I
Lajos-stradă	II	Pécskai	IV	Thököly-piaţă	II
Lázár Vilmos-stradă	II	Péter-stradă	II	Kinizsi-stradă	II
Legelősor (Gai)	IV	Pöltenberg-stradă	III	Thököly Imre (fosta Halász) stradă I	
Lehel-stradă	IV	Radnai-calea	I	Töltés-stradă (Raţfertai)	III
Leiningen-stradă	IV	Rákóczi-stradă	II	Török Gábor-stradă	IV
Lenkey-bulevard	IV	Régi temető	IV	Török Ignác-stradă	III
Libásdüllő	IV	Rét-stradă	IV	Trombita-stradă	II
Lipót-stradă	II	Révay-stradă	II	Uj-stradă (Raţfertai)	IV
Lovarda-stradă	II	Rózsa-stradă	IV	Uj-stradă (Gai)	IV
Lövész-stradă	IV	Rövid-stradă	III	Vadászkürt-stradă	II
Luther-piaţă	II	Salacz-stradă	II	Varjassy József-stradă	IV
Lujza-stradă	II	Sarló-stradă	III	Vas-stradă	IV
Magyar-stradă (Centru)	II	Sarok-stradă	IV	Vágóhíd-stradă	III
Magyar-stradă (Gai)	IV	Sár-stradă	III	Választó stradă	III
Margit-stradă	II	Sárossy-stradă	III	Vár	I
Maaros-stradă	I	Schweidel-stradă	III	Városház-piaţă	I
Marospart (Erzsébetváros)	III	Simándi	IV	Vásárállás	IV
Marostáj	III	Simon-stradă	III	Vásártéri-cale	IV
Mező-stradă	IV	Simonyi-stradă	I	Vásártér	IV
Mély-stradă	II	Sina báró-stradă	II	Vendel stradă	II
Mihály-stradă	III	Spitzer Ignác-stradă	IV	Verbóczy-stradă	IV
Mikes Kelemen (Újterem-stradă)	II	Sörház-stradă	IV	Vécsey-stradă	III
Miklós-stradă	III	Süveg-piaţă	II	Vilmos-stradă	II
Miksa stradă	IV	Szabadság-piaţă	I	Virág-stradă	II
Mocsár-stradă	II	Szeglet-bulevard	IV	Völgy stradă	II
Munkácsy-stradă	IV	Szarvas-stradă	II	Vörösmarthy-stradă	I
Nagykörút	I	Szekeres-stradă	I	Weitzer János-stradă	II
Nagy Sándor-stradă	III	Szent István-stradă	II	Wesselényi-stradă	IV
Nagyvárad-calea	IV	Szent János-piaţă	IV	Zimándi-stradă	IV
Névtelen-stradă	IV	Szent László-stradă	IV	Zrínyi-stradă	II
Nyúl-stradă	IV	Szent Pál-stradă	I	Zoltán-stradă	I
Oláh-stradă	IV	Szent Péter piaţă	II	Zsidótemető-stradă	IV
Ormai-stradă	IV	Szerb-stradă	IV	Zsófia-stradă	IV
Orczy-stradă	IV	Széchenyi-stradă	IV		
		Szél-stradă	I		
		Szénapiac	I		

Administrarea justiţiei

Tribunalul Regal Arad

(Erzsébet királyné-körut 38. –
Bulevardul Elisabeta nr.38/Astăzi Bd.
Vasile Milea)

Tribunalul Regal Arad funcţionează în circumscripţia Curţii Regale de Apel din Oradea, preşedinte fiind: baron Szentkereszty Zsigmond, iar preşedinte al consiliului: Medvigy Mihály. Speţele privind delictele de presă sunt de competenţa Curţii din Oradea, iar speţele conexe mineritului de competenţa Tribunalului Regal din Satu Mare.

Preşedintele instanţei şi al juriului este dr. Fábíán Lajos.

Judecători: Köller János judecător de apel, Gallu József judecător de apel (preşedintele consiliului de acuzare şi al instanţei penale de apel), Ribiczey Ferenc – cauze civile (preşedintele consiliului de apel), dr. Schartner Sándor, dr. Nagy József, dr. Kovács Marcell, dr. Aknay Andor, Domokos László (judecător regal de cameră), dr. Szalay Béla, Lehrmann Viktor, dr. Heller Mór, Bittó József, Mészáros Dániel, Szabó István, dr. Jakó Sándor, Ornstein Árpád, Horváth Árpád.

Judecător supleant: Lukáchy Miklós.

Notari: dr. Pósz Henrik, dr. Seybold Kálmán, Sommer Nándor, dr. Széll Lajos, dr. Ottrubay Dezső, dr. Ferenczy Tibor, dr. Farkas Zoltán, dr. Riedl Zoltán, Bod Kálmán.

Stagiari: Nagy Ferenc, Gitta Ágoston, dr. Tompa Gyula, dr. Boros Béni

Directorul biroului; Petrowszky Dezső.

Cartea Funciară: Martinu Gábor, Schütz Péter, Papp István.

Personal/Ofiţeri de birou: Mihajlovits Tódor, Dobsa Ferenc, Schannen Béla, Szucsú Péter, Roda Ferenc, Gartner József, Bálint Imre, Ottahál Jenő, Perényi Viktor, Klimberger Miksa, Nemarun Jenő, Péchy István, Németh Imre

Medici legişti: dr. Auszterweil László şi Pozsgay István.

Cauze comerciale şi judecătoreşti suplente: Éles Ármin, Steiner Ferenc, Walder Gyula consilier comercial regal, Wallfisch Ármin.

Traducători/Interpreţi: dr. Suciú János (limba română), Mersieu Jusztin, dr. Jancu Kornél (limba română),

Grafologi: Almási T. Pál, Szathmáry István.

Experţi judiciari: Baross Dezső, Révész Nándor.

Chimist judiciar: Rozsnyai József dr.

Procuratura Regală Arad

(Erzsébet királyné-körut 38. –
Bulevardul Elisabeta nr.38/Astăzi Bd.
Vasile Milea)

În subordinea Procuraturii Regale Principale din Oradea

Prim-procuror regal: Staniszlavszky Adolf, locţiitorul Prim-procurorului: Kurovszky Ferenc,

Conducătorul procuraturii: Szokolczay Lajos procuror regal

Procurori: Pogonyi Nándor, dr. Fikker Károly, Kovács József.

Notar: Moróczy Dénes.

Ofiţeri şi adjutanţi: Szántó Ödön şef birou, Pálfi Imre grefier, Bor Imre şi Bálint Mihály, Potornay Lőrinc arhivar

Comisar închisoare: Dezsőfi Mihály.

Gardieni închisoare: Szabó János, Tar István (titular) și Lengyel András (titular) Ineu

Coordonator muncă silită: gardian Kiss István

Coordonator muncă litografie: gardian Domokos József

Judecătoria Regală Arad

(Erzsébet királyné-körút 38.

Bulevardul Elisabeta nr.38/

Astăzi Bd. Vasile Milea)

Președinte judecătorie: Babó Iván judecător regal

Judecători: dr. Kálmán Ferenc, Haty Adolf, Révay Kálmán, Eles Simon, Uray József, dr. Bozóky Máttyás (judecător în materie penală), Zih József (judecător în materie penală)

Notari: dr. Spiroch Lajos, dr. Farkas Győző

Împuterniciți ai procuraturii: Moróczy Dénes notar, Gruber Géza judecător supleant pensionar, dr. Vajda Iván avocat

Stagiari: Verzsényi Zsolt.

Executori judecătorești: Györffy Arnold, Najmányi Béla, Török Dénes.

Personal birou: Lacsny István, Drágyics János, Borlodán György, Drescher Árpád, Györffy Mihály, Panián György, Kapitány Béla, Oláh Imre.

Diurniști permanenți: Czigler István, Hartmann Kálmán, Schwartz Jolán și Nádasy József.

JUDECĂTORII PE TERITORIUL COMITATULUI ARAD

Judecătoria Ineu

Judecători: Pap-Takács István, Székely Ferenc, Diószegi Győző, Fekete Sándor.

Împuternicit procuratură: dr. László Gyula avocat.

Cartea Funciară: Moyszin Lajos.

Grefieri: Szilágyi István, Trippa János, Haglauer György, Fleischer György, Rehák Aurél.

Executor Judecătoresc: Nagy Lajos.

Judecătoria Chișineu Criș

Judecător; Tabajdy Sándor judecător regal de apel

Judecător: Kovács Mihály.

Judecător supleant: Szalay Dezső.

Notar: Kolthay Kornél.

Împuternicit procuratură: dr. Popovits György avocat

Cartea Funciară; Zacharias Ernő, Szabó Géza.

Grefieri: Nusser Ede ofițer, Karaszy Ferenc, Gottlieb Gyula, Kozma András, Réti Lipót

Executor judecătoresc: Balassa Béla.

Judecătoria Mariaradna

Judecători: Polgár Béla, Popovits Péter.

Judecător supleant: Nyisztor Sándor.

Notar: dr. Papp Kornél împuternicit procuratură

Cartea Funciară: Német Dezső, Fodor Domokos

Grefieri: Burgmann Antal, Arató András, Koch Rezső

Executor Judecătoresc: Smikál János.

Judecătoria Buteni

Judecători: Seress Ferenc judecător de apel, Budai Zoltán judecător supleant, Imets Illyés

Notar: cavalier Berks Lajos

Împuternicit procuratură: dr. Grozda Aurél avocat

Cartea Funciară: Koczka Gyula

Grefieri: Tomits János, Györffy Gyula

Executori Judecătorești: Schuszter Henrik, Walder Izsó temporar

Judecătoria Hălmagiu*Judecători:* Frits Layos și Gálffy Lajos*Împuternicit procuratură:* dr. Román

István avocat

Cartea Funciară: Szántó Gyula*Grefier:* Csehák Imre*Executor Judecătoresc:* Riedl Ákos.**Judecătoria Pecica***Judecători:* Szőke Lajos și Moldoványi

László

Notar: Stachó Lajos*Împuternicit procuratură:* dr. Kará-
sonyi Sándor avocat*Cartea Funciară:* Nachtnébel Ferenc.*Grefieri:* Cs. Nagy Bálint, Papp

László, Imrik Aladár

Executor Judecătoresc: Tichy Árpád.**Judecătoria Şiria***Judecători:* Nagy Dezső, Halászi

Béla, Povolni Milán

Notar: Mórítz István*Împuternicit procuratură:* dr. Czégka
Zdenkó avocat*Cartea Funciară:* Kajaba Tihamér*Grefieri:* Juhász Endre, Mózes István*Executor Judecătoresc:* Thuránszky
Sándor.

Avocații. Tabloul avocaților**Baroul Arad**

(strada Deák Ferenc 33–34)

Circumscripție teritorială: oraşul
Arad și teritoriul comitatelor Arad,
Békés și Hunedoara*Președinte:* Szalay Károly.*Vicepreședinte:* dr. Parecz Béla, *Secretar:*dr. Schütz Henrik, *Trezorier:* dr. MandlVilmos *Consilier juridic:* dr. SzalayKároly jr. *Ofițer:* Mayer Ede.*Membrii comitetului ales:* dr. Bogdán
Virgil, dr. Czédly Károly, dr. Köpf János,
dr. Mittler Izidor, dr. Pop C. István, dr.
Priegl István, dr. Tolnai János, Trutia
Péter, membrii obișnuiți, dr. Kráľitz
Lajos, dr. Szalay Károly jr., dr. Reisinger
Ferenc, dr. Velcsov Géza, membrii
supleanți**Avocații înscrși în tabloul circum-
scripției baroului Arad****Avocați în Arad**

Avarfy Ferenc Eötvös-utca 5

dr. Böns Károly Boros Béni-tér,

dr. Berger Ernő Szabadság-tér 13,

dr. Bogdán Virgil Széchenyi-u. 1,

dr. Csiky Ödön,

dr. Czédly Károly József főh, 10,
dr. Deutsch Izsó Andrassy-tér 14,
dr. Éles Béla Deák Ferenc-u. 42,
dr. Kényes Kálmán Kazinczy-u. 10,
dr. Fischer Jenő Széchenyi-u. sarok,
dr. Gabos Jenő,
dr. Grossmann Alfréd Petőfi-u,
dr. Hanthó Sándor Andrassy-tér 7
dr. Heitz Nándor Erzsébet-körút,
dr. Ispravnik Szever József főh. 2,
dr. Jancu Kornél József főh. 6,
dr. Jegesi Károly (procuror oraşenesc
adjunct),

dr. Jellinek Henrik Szt. László-u. 1,

dr. Kárász Győző Deák F.-utca,

dr. Kócsvay Pál,

dr. Keresztes Gyula Ferdinánd-u. 1a,

dr. Kertész Miksa Minorita-palota,

dr. Köpf János Erzsébet-körút 20,

dr. Kráľitz Lajos Szabadság-t. 20,

dr. Krenner Zoltán Luther Marlon u,

dr. Kuttln Alfréd Hasszinger-utca,

dr. Lenthe Gusztáv Ludig István,

Lukács Lajos Deák Ferenc-u. 32,

Lukácsy Lajos Forray-utca 2,

dr. Mandl Vilmos Erzsébet-körút 9,

dr. Marsieu Jusztin Széchenyi-u 1,

Monczer Ferenc Sárossy-u 1,
 dr. Mittler Izidor Szabadság-tér 20,
 dr. Momák Döme Karolina-utca 5,
 Müller Károly Kazinczy-utca 5,
 dr. Nagy Sándó József főh.-ut 12,
 dr. Nemess Zsiga Szabadság-tér 10,
 dr. Németh János Karolina-utca 9,
 Nikolits Döme Széchenyi-utca 9,
 dr. Opre Péter Tököly-tér 1,
 Papp Vazul Szt. Pál-utca 14,
 dr. Parecz Béla Battyhány-u. 26,
 Pavlovits Szvetozár Erzsébet-k. 20,
 dr. Páris Lajos Fábíán-utca 6a,
 Péntes Ákos Árpád-tér 3,
 dr. Popp C. István Fábíán-utca,
 dr. Prekupás Illés József főh.-ut 13,
 dr. Priegl István Kazinczy-utca 4,
 dr. Radó Károly Batthány-utca,
 Reicher Károly (prim-procuror oră-
 şenesc),

dr. Reisinger Ferenc Szabadság-t. 3,
 dr. Révész Mór. Neuman-palota,
 dr. Ring Béla Batthyány-utca 31,
 dr. Robitsek Ágos Weitzer-utca 10,
 dr. Rosenberg Miksa Asztalos S.-u. 2,
 dr. Salgó Miksa Deák F.-u. 33–34,
 dr. Schwarz Jenő Szabadság tér 17,
 dr. Schmidt Sándor,
 dr. Schütz Henrik Eötvös-utca 1,
 Simon Jenő Batthány utca 19,
 dr. Somló Ármin Salacz-utca 7,
 dr. Steinhardt Mór Neuman-palota,
 dr. Seidner Frigyes,
 dr. Steinitzer Pál Andrásy-tér 17,
 dr. Suciú János Luther Márton-utca,
 dr. Sugár Jenő Atzél Péter-u. 3,
 dr. Szabó Frigyes,
 dr. Szabó Károly József főh.-ut 10,
 dr. Szalay Arnold Deák Ferenc-u. 42,
 Szalay Károly Fábíán-utca 8,
 dr. Szalay Károly Weitzer-utca 2,
 dr. Szathmáry Béla Eötvös-utca 8,
 Szathmáry Gyula Boros Béni-tér 10,

dr. Szegő Hugó Szabadság-tér 20,
 dr. Székely Ferenc,
 dr. Szende Tivadar Szabadság-t. 12,
 dr. Szilvássy László Fábíán-u. 6a,
 dr. Tagányi Sándor Batthyány-u. 4,
 dr. Tamasdán Livius József főh. 17,
 dr. Tolnai János Petőfi-utca 1,
 Trutia Péter József főherceg-ut 8,
 dr. Vajda Iván,
 dr. Vajda István Szabadság-tér 18,
 dr. Vadász Ármánd Atzél Péter-u,
 dr. Velecsóv Géza Sárossy-utca 7,
 dr. Veliciu Rom. György,
 Vincze Miklós Nagykörút 2,
 Vizer Lajos Kazinczy-utca 2,
 dr. Wolf Mihály Karolina-utca 2,
 Winter Adolf Deák Ferenc-utca 40,
 Zubor Gyula Teleky-u. 24

În comitatul Arad

Ineu: dr. Burdán Tivadar, dr. Barbura Szevér, Fejér György, dr. Fülöp György Géza, dr. László Gyula, dr. Mérő Samu, dr. Sebestyén József

Buteni: dr. Dénes Jakab, dr. Grozda Aurél, dr. Popa György, dr. Kozma Antal
Chişineu-Criş: dr. Ardelean Kornél, dr. Glück Géza, dr. Grósz Endre, dr. Lázár Zoárd, dr. Popovics György, Velics Mihály, dr. Petrucz Jusztin, dr. Szkalák Gyula

Máriaradna: dr. Avramescu Vazul, dr. Bodó Albert, dr. Morár Valér, dr. Ursu János

Hálmagiu: dr. Papp Teodor, dr. Román István

Pâncota: Domsa György, dr. Zoltán Emil, dr. Staubesand Keresztély, dr. Ros-ti Rezső

Pecica: dr. Ghebeles Lázár, dr. Issekutz Marcell, dr. Lengyel János, dr. Novák Aurél, Novák István, dr. Szöllösi Zsigmond, dr. Karácsonyi Sándor

Sântana: Nogáll Károly.

Şiria: dr. Czégka Zdenko, dr. Hotorán Jakab, dr. Vajda Jakab, dr. Montia Emil, Kishalmi Ferenc.

În comitatul Békés

Békés: dr. Bleuer Sándor Lajos, dr. br. Drechsel Gyula, dr. Igaz Pál, dr. Szegedi Kálmán, dr. Telegdy Lajos, Török Gábor.

Békéscsaba: dr. Fábry Károly, dr. Fáy Samu, Haan Béla, dr. Herzog Henrik, dr. Hoffmann Lajos, dr. Kerényi Soma, dr. Láng Frigyes, dr. Linder Károly, dr.

Margócsy Miklós, dr. Pandya István, dr. Sailer Vilmos, dr. Tardos Rezső, dr. Urszinyi János, dr. Vértes Andor, dr. Weisz Frigyes

Endrőd: dr. Uhrin Endre

Füzesgyarmat: dr. Orbán Lajos

Gyoma: dr. Christián Kálmán, dr. Halász Aladár, dr. Tabak István

Gyula: dr. Berényi Ármin, dr. Bíró Béla, Dutkay Béla. dr. Felföldy Sándor, dr. Follmann János, dr. Hoffmann Károly, dr. Jancsovits Emil, dr. Keppich Frigyes, dr. Kohn Mór, dr. Ladits László, dr. Major Simon, dr. Martos József, dr. Máriusz Mihály, dr. Simonka György, dr. Schröder Kornél, dr. Zöldy Géza

Körösladány: dr. Török Ödön

Mezőberény: Kollár János sen, dr. Liszka Nándor, Grünvald Dezső, dr. Kuczian Géza

Orosháza: dr. Bertóthy Károly, dr. Bikády Antal, dr. Hauser Mór, dr. Müller Jenő, Herczeg Géza, dr. Kökely Mihály, dr. Külley Páll, dr. Nagy Elemér, dr. Perger Elemér, dr. Schiff Jenő, dr. Singer Béla, dr. Vangyel Tibor

Öcsöd: dr. Oláh Antal

Szarvas: dr. Dancs Szilárd, dr. Fischbein Soma, dr. Fuchs Béla, dr. Gerő Oszkár, dr. Glasner Adolf, dr. Hajas

József, Haviár Dániel, dr. Lengyel Sándor, dr. Mázor Elemér, dr. Nagy Béla, dr. Reiszmann Adolf, dr. Salacz Aladár, dr. Sámuel Viktor, dr. Szemző Gyula, dr. Sziráczky János

Szeghalom: Bertin Pál, dr. Csánki Dezső, dr. Grósz Mátyás, dr. Makai Márton

Véztő: Kolozsváry Elek.

Tótkomlós: Vas Nándor.

În comitatul Hunedoara

Geoagiu: dr. Margita János, dr. Szegő Henrik, dr. Rafael Miksa

Brad: dr. Kugel Rezső, dr. Papp János

Deva: dr. Apády Árpád, dr. Gerey Gyula, dr. Glück Ede, dr. Horváth Kamilló, Hosszú Ferenc, dr. Hosszú Sándor, dr. Haragos Ádám, Imecs Ignác jr., dr. Issekutz Gergely, dr. László Lázár, dr. Leitner Mihály, dr. Meskó Miklós, dr. Oláriu Virgil, dr. Popp Jusztin, dr. Schulhof Zsigmond, dr. Tolnay Lajos, dr. Ulain Ferenc

Hatveg: dr. Ajtay Aladár, dr. Bontescu Viktor, dr. Deák Lajos, dr. Déri Jakab Jenő, dr. Heppes Ferenc, dr. Hika János, dr. Straitariu Ágoston, dr. Suciú Gábor, dr. Vajna Farkas

Baia de Criş: dr. Baternay Károly, dr. Baumgarten János, Náraczký Gyula, dr. Nemess Viktor, dr. Oncu Nerva, dr. Veress Jenő

Ilia: dr. Fischer Lajos, dr. Károlyi József, dr. Komlós József, dr. Maior János, dr. Rozvány István

Petroşani: Ábrahám József, dr. Halmos Brunó, dr. Olariu Miklós, Rosenberg Ignác.

Pui: dr. Jenciu Tamás, Szilágyi Ferenc, Szilágyi Károly, dr. Vasinka Tamás

Orăştie: dr. Antoni Ede, dr. Boca

Romulus, dr. Deák G. Ágost, dr. Klein Ármin, dr. Martini Ágost, dr. Moldován Silvius, dr. Munteán Aurél, dr. Pataky Dániel, dr. Popiu Aneas, dr. Radó Izidor, dr. Schull Győző, Szabó Károly, dr.

Szöllősy János, dr. Vlád Aurél

Hunedoara: dr. Duhlesiu György, dr. Gerasim Viktor, dr. Reisz Béla, dr. Strauss Árpád

RECLAMĂ

**Hotel Crucea Albă
CASĂ DE RANGUL ÎNTÂI**

60 de camere amenajate în stil strălucitor 60

RESTAURANT, CAFENEA

**SALĂ DE CONCERTE ȘI DE BALURI
CU CAMERE MICI ȘI MARI**

BRAUN GUSZTÁV, HOTELIER.

Notarii regali

Camera Regală a Notarilor Arad

Circumscripția camerei cuprinde teritoriile arondate Tribunalelor Regale din Arad, Deva, Gyula și Alba Iulia.

Comitetul

Camerei

Președinte: Folyovich Sándor, *Secretar:* Beles János *Membrii obișnuiți:* két-egyházai Kirileszku Gyula, Török Árpád, dr. Gyarmathy Ernő, *Membrii supleanți:*

dr. Halász Ákos (unul neocupat.) *Comisia de disciplină*: Beles János, dr. Gyarmathy Ernő, dr. Márki János

Membrii Camerei

Notari Regali

Abrud: în curs de vacantare

Arad: dr. Mülek Lajos Salacz-utca 2.

Arad: Beles János Andrassy-tér 24–25

Blaj: dr. Nánassy László

Békés: Kratochwil Gyula.

Békéscsaba: Omazta Gyula.

Ineu: dr. Gyarmathy Ernő.

Deva: dr. Farkas Béla

Gyula: dr. Márki János,

Alba Iulia: dr. Téri Ödön

Haţeg: dr. Kölgyessy Adrián Antal

Chişineu-criş: Kirileszku Gyula.

Baia de Criş: dr. Susich István

Ilia: dr. Halász Ákos

Aiud: Folyovich Sándor.

Orosháza: Szakáll Adorján.

Pecica: Kripp József.

Szarvas: dr. Haviár Gyula

Orăştie: Sárói Szalló Péter.

Szeghalom: dr. Nekula Gyula

Hunedoara: dr. Nemes József

Şiria: Török Árpád.

Locuitori ai notarilor

Arad: dr. Szabó István

Arad; dr. Pálmai Lajos

Gyula: Rutkai Béla,

Aiud: Jovián Jenő.

Ilia: Fischer Ákos.

Nominalizaţi pentru funcţia de notar

Aiud: Gerey Gyula.

Aiud: Kozina Gyula.

Aiud: Folyovich József.

Aiud: Ikrich Arnold.

Şiria: Török Árpád jr.

Ineu: dr. Csillag Aladár

Haţeg: Kölgyessy Adrián Mihály.

Szarvas: Lukács Béla.

Sistemul de sănătate

Sucursala oraşenească Arad şi sucursala comitatului Arad a Asociaţiei Naţionale a Medicilor

Preşedinţie asigurări: dr. Vas Sándor, dr. Pozsgay Lajos, dr. Parcez Gyula Jr.,

Preşedinte: dr. Löwinger Miksa *Vicepreşedinte*: dr. Kiss Dávid, dr. Werner Miksa

Secretar: dr. Hecht Arnold *Trezorier*: dr. Keppich Jakab *Consilier juridic*: dr. Grossmann Emil

Membrii comitetului: dr. Borsos Béla, dr. Csillag Ignác, (Ineu) dr. Löw Mihály (Sebiş), dr. Issekutz László, dr. Kabdebó János, dr. Leitner Ernő, dr. Hermann I. Károly, dr. Singer János, dr. Parcez Gyula, dr. Posgay István, dr. Tisch Mór

Asociaţia medicilor Arad

Preşedinte: dr. Parcea Gyula *Vicepreşedinte*: dr. Posgay Lajos, dr. Vass Sándor

Secretar: dr. Löwinger Miksa *Trezorier*: dr. Warner Miksa

Membrii comitetului: dr. Hecht Adolf, dr. Issekutz László, dr. Kabdebó János, dr. Posgay István, dr. Tisch Mór, dr. Köpf Kálmán

Colegiul medicilor din oraşul Arad

dr. Avarfy Imre Kápolna-utca 2,
dr. Auszterweil László Andrassy t. 17,
dr. Bácskay Béla Erzsébet-körut,
dr. Borsos Béla József főherceg-ut 14,
dr. Demián Aurél Deák Ferenc-u. 30,
dr. Fényes Soma Kiss Ernő-u. 3,
dr. Fleischer Samu Zrinyi-u. 2,
dr. Fodor Ödön Deák Ferenc-u. 37,
dr. Grossmann Emil Erzsébet-körut 32,
dr. Grossmann Jakab Petőfi-u. 7,
dr. Hecht Adolf Tököli-tér 5
dr. Herman I. Károly Andrassy-tér 20,
dr. Herz Andor Simonyi-ut 14,

dr. Issekutz László Széchenyi-u. 2,
 dr. Kabdebó János Szabadság tér 10,
 dr. Keppich Jakab Asztalos Sándor-u.
 colţ cu Szabadság-tér,
 dr. Kiss Dávid Petőfi utca 11,
 dr. Köpf Kálmán Kossuth-u. 64,
 dr. Kronstein Vilmos Neuman-palota,
 dr. Lakatos Izidor Fábíán 8,
 dr. Leitner Ernő Erzsébet-körút,
 dr. Löwinger Miksa Ferenc-tér 4,
 dr. Mann Abrahám Salacz-utca 7,
 dr. Mészáros Gábor – Gai,
 dr. Parecz Gyula Batthyány-u. 3,
 dr. Polonyi Jenő Andrassy-tér 22,
 dr. Posgay István József főh. u 8,
 dr. Posgay Lajos József főh. u. 8,
 dr. Prohászka László Szabadság-tér,
 dr. Schreiber Vilmos Erzsébet-körút 7,
 dr. Schusztter Henrik Szabadság-tér 16,
 dr. Schusztter Illés Szabadság-tér 16,
 dr. Simó Károly Ferdinánd-u 7,
 dr. Singer János Weitzer J. u. Min-pal,
 dr. Singer Emil,
 dr. Székely Inigó Neuman-palota,
 dr. Tisch Mór Salac utca 7,
 dr. Vass Sándor Eötvös-u. 6,
 dr. Viski Pál Batthyány-utca 7,
 dr. Warner Miksa Andrassy-tér,
 dr. Wiener Gyula Forray-utca,
 dr. Ferenczi Ármin spitalul public

Medici stomatologi

Dr. Graur Viktor Andrassy-tér 22,
 dr. Kabdebo János Szabadság-tér 10,
 Pap Lajos Andrassy-tér 20
 dr. Székely Inigó Neuman palota,
 dr. Székely Károly Batthyány-u 29,
 dr. Wiener Gyűlő Forray utca,
 Vajda Benő József fhg-ut 1

Tehnicieni dentari

Morgenstern Gyula Weitzer J.-u.

Medici veterinari

Biszterszky Kázmér,
 Egry Gyula Kiss Ernő u. 9,

Erdős Ignác Tököly-tér 6/b,
 Kellner György.

Asociații ale farmaciștilor

Asociația farmaciștilor din Ungaria – filiala Arad. Director: Csiky Lukács (Șimand). Director adjunct: Ring Lajos (Arad).

Asociația farmaciștilor arădeni. Președinte: Ring Lajos, Vicepreședinte: Vojtek Kálmán. Secretar: Krebsz Géza. Trezorier: dr. Rozsnyói József, Membrii comitetului: Berger Gyula, Földes Kelemen, Hajós Árpád, Breuer Sándor, Hehs Vilmos, Krebsz Géza, Kárpáti János, Rozsnyai Kálmán.

Farmacii

Berger Gyula (la Sf. Elisabeta) colțul străzilor Választó- și Borona

Földes Kelemen (la Mântuitorul) colțul străzilor Deák Ferenc- și Lázár Vilmos

Hajós Árpád (la Providența) Andrassy-tér 22., peste drum de Casa Comitatului

Breuer Sándor (la Crucea de Aur) Gai, Pécskai-ut 18.

Kárpáti János (la Sf. Maria) Boros Béni-tér 15.

Krebsz Géza (la Sf. Ștefan) colțul străzilor Batthyány- și Kossuth-

Ring Lajos (la Îngerul) la colțul străzilor Asztalos Sándor- și Simonyi-
Rozsnyai Mátyás a (la Sfânta Treime) la colțul Szabadság-tér și Eötvös-utca.

Szokoly Sándor, Kelemen-tér.

Vojtek Kálmán (la Coroana Ungară) la colțul Andrassy-tér și Petőfi- utca

Farmacia Gărzii locale, (în Cetate) Conducător: Gregora Ernő.

Drogherii

Vojtek și Weisz (Andrassy-tér 14, palatul Hermann)

Hánzu Nesztor (Weitzer János-utca 2.)

Salon de cosmetică

Varga Jusstina Forray-utca 3.

Moaşe

Moaşe de sector oraşenesc:
 Ábrahámné Wetzer Magdolna,
 Högyéné Ivánka Mária
 Morvin Franciska,
 Románné Paulik Regina
 Moaşe private:
 Andrásyné Nagy Lujza,
 Bábosné Stoll Máris,
 Baumé Petendra Borbála,
 Baumgärtnerne Kikédi Etelka,
 Bardóczné Kulik Matild,
 Bíróné Turcsányi Katalin,
 Bártáné Högye Eszter,
 Brunnerné Benedek Róza,
 Burkusnő Giczi Mariska,
 Böröczné Rozália,
 Doroginé Márton Erzsébet,
 Fábriné Tibai Jusztin,
 Felföldiné Horváth Teréz,
 Fleischmann Schweiger Zsófia,
 Flezsárné Vas Mária,
 Feketéné Tóth Hermina,
 Fischerné Tokai Júlia,
 Hermanné Rosenfeld Fridi,
 Hinglerné Hubert Róza,
 Hirlingné Jekel Amália,
 Hirschné Tóth Julia,
 Janovitsné Kádár Mária,
 Kissné Horák Johanna,
 Kisfaludiné Bulicsek Mária,
 Klein Fülöpné Hermin,
 Kosekné Szűcs Róza,
 Lebovitsné Goldberger Mária,
 Lilienbergné Politzer Sarolta,
 Löwné Reich Gizella,
 Marzsinánné Karácsonyi Róza,
 Misenszkiné Klein Jozefa,
 Nagyné Ovtsek Helén,
 Nagyné Sziebig Mária,

Nagyné Szentesi Júlia,
 Nagyné Szűcs Ilona,
 Nyáriné Hajós Anna,
 Olsánszkyne Huba Ágota,
 Osgyánné Otrók Erzsébet,
 Paduránné Budai Julia,
 Palkóné Petrovits Alexandra,
 Pereiné Tordai Zsuzsanna,
 Pirovskyné Szlavkovszky Mária,
 Prunner Sinkó Mária,
 Rohovánszkyne Majeranovszki Borbála,
 Recskiné Bauer Teréz,
 Schefferné Farkas Etelka,
 Sósne Vas Juliánna,
 Sonn Dávidné Róth Fanny,
 Szabóné Bába Julianna,
 Szabóné Fogarasi Anna,
 Szeilerné Kovács Vilma,
 Szekeresné Pruszek Mária,
 Takácsné Bertus Katalin,
 Takácsné Varga Lídia,
 Toldiné Kiss Veron,
 Tóthné Patai Erzsébet,
 Vargáné Kovács Anna,
 Veresné Botta Anna,
 Vasangné Plank Irma

Instituții filantropice**Spitale****Spitalul Public al Comitatului Arad**

Director – Medic șef: dr. Parecz Gyula, *Medici șefi de secție:* dr. Löwinger Miksa, dr. Pozsgay István, *Medic de secție onorific:* dr. Simó Károly *Medici:* dr. Ferenczy Ármin, dr. Korányi Samu, dr. Ehrenfeld Ernő, dr. Németh Károly, dr. Stauber Andor, dr. Korányi Barnabás *Administrator:* Benda János *Cenzor:* Krádlitz Antal. *Scrib:* Kádas Imre. *Diurnist:* Pálffy István.

Comitetul Spitalului Public al Comitatului Arad: Președinte: dr. Dálnok

Nagy Lajos subprefect. Membrii: Honda János, Blaskovich Ernő, dr. Csernovits Diodor, Friebeisz Miklós, Haberer György, Heinrich Sándor, dr. Issekutz Marcell, Keller Izsó, dr. Kráitz Lajos, dr. Parecz Gyula, Purgly János, dr. Soly-mossy Lajos, dr. Suciú János, Vásárhelyi Dezső.

Spitalul de Pediatrie Arad

Fondat și construit din donațiile lui Andrényi Károly. Se află în proprietatea și administrarea orașului.

Spitalul Izraelit

(Vadászkürt-utca 8.)

Operat și întreținut de Comunitatea Chewra Kadischa din Arad

Director spital: Hegyi Albert

Medic: dr. Schuszter Illés

Administratorul spitalului: Weisz Adolf.

Spitalul orășenesc de boli contagioase Arad

(la capătul străzii Fejsze)

Funcționează fără personal permanent

Protecția copilului

Orfelinatul orașului Arad

(Kiss Ernő-utca 4/b.)

Director orfelinat: Balázs Ferenc.

Institutori și îngrijitori: Supka Károly, Beck Pál. *Administratoare:* Vanniss Gyuláné văduvă. *Educatoare:* Kolumbán Katalin.

Comitetul director al Orfelinatului orașului Arad: Președinte: Varjassy Lajos primar; Locțiitor președinte: Kádas Kálmán viceprimar, Membrii: Bing Vilmos, Domonkos Lajos, Hoffmann Antal, Kohn S. N., Kovács Vince, dr. Mülek Lajos, dr. Posgay Lajos, dr. Robitsek Ágoston, dr. Tisch Mór, Vass Mátyás, Notar: Balázs Ferenc.

Orfelinatul izraelit Arad

Operat și întreținut de comunitatea izraelită din Arad

Director administrativ: dr. Nemess Zsigmond președintele comunității religioase

Vicepreședinte: Ottenberg Tivadar locțiitorul președintelui comunității religioase

Membri administrativi bărbați: Ássael József, Bing Vilmos, Deutsch Mór, Funkelstein József, Guttmann Samu, Glück Károly, Holländer Ignác, Kohn S. N., Leopold Zsigmond, dr. Mandl Vilmos, Neuman Adolf de Végvár, Neuman Dániel de Végvár, dr. Schuster Illés, dr. Tenner József, dr. Tisch Mór.

Membre ale administrației: Deutsch Bernátné, Deutsch Mórné, Éles Árminné, Fodor Zsigmondné, Glück Károlyné, Goldschmidt Sándorné, dr. Grossman Alfrédné, dr. Grossmann Emilné, Holländer Ignácné, Kohn S. N.-né, Leopold Zsigmondné, végvári Neuman Dánielné, Neuman Alfrédné, Ottenberg Tivadarné, Reisinger Sándoré, dr. Rosenberg Sándorné, dr. Somogyi Gyuláné, Schulhof Károlyné, dr. Steinhardt Mórné, Tenner Józsefné, dr. Tolnai Jánosné, dr. Vágvölgyi Lajosné.

Consilierul juridic al administrației: Vajda József consilierul comunității religioase

Trezorierul orfelinatului: Ditrichstein Bernát trezorierul comunității religioase

Educatorul orfanilor: Klein Márton.

Orfelinatul Regal de Stat

(situat între Pădurice și piața Târgului)

Inspector pe țară: dr. Ruffy Pál consilier ministerial

Director Medic-șef: dr. Leitner Ernő, *Administrator:* Szathmáry Géza,

Supervisor: Kutni Gyula *Dactilografe:* Schauer Mariska. dr. Poorné văduvă

Medici de teren: Arad: dr. Grossman Emil și dr. Fodor Ödön,

Kevermes: dr. Rosenberg, Bătania: dr. Hoffmann I. Antal, Turnu: dr. Krausz Ferenc, Pecica: dr. Friedman József și dr. Villányi Izidor, Ghioroc: dr. Klein Béla, Pădureni (Chişineu-criş): dr. Hubai Pál, Mezökövácsháza: dr. Bemér, Magyarábányes: dr. Balog Benő, Kunágota: dr. Morvai Ödön, Csanádpalota: dr. Hangel Géza și dr. Fenyves Soma, Zerind: dr. Kulcsár Péter, Dombegyháza: dr. Veil Izsó, Pâncota: dr. Verner, Deva: dr. Mailand

Comitetul adăpostului pentru copii

Preşedinte: Friebeisz Miklós. *Vice-preşedintă:* contesa Károlyi Gyuláné, Neuman Adolf de Végvár *Lector:* dr. Leitner Ernő director Medic-şef *Notar:* Keller Lajos secretarul Asociaţiei Crucea Albă

I. *Membrii din oficiu:* contele Károlyi Gyula prefect, dr. Dálnoki Nagy Lajos subprefect, Nachtnébel Gyula preşedinte orfelinat, dr. Institóris István medic-şef, Varjassy Lajos primar, Csiky Károly vicepreşedinte orfelinat, dr. Posgay Lajos medic-şef orăşenesc, Murády Álmos tutore public orăşenesc

II. *Membrii aleşi:* a) *Delegaţi din comitetul de teren.* Arad: Boros Béniné văduvă, Salacz Gyula consilier regal Pecica: Árkossy Istvánné, Marossy Károly învăţător. Bătania: Jurenák Károlyné văduvă, dr. Hoffmann Antal medic de raion. Kovácsháza: Kádas Mihályné, Kádas Mihály. Bánhegyes: Kontró Györgyné văduvă, Fazekas Ferenc. Kevermes: dr. Rosenberg Sománé, Kiss Vilmos notar. Pădureni (Chişineu-criş): Hollósy Kálmánné, Bokor Sándor pastor.

Kunágota: Biró Albertné, Bíró Albert. Ghioroc: Avarffy Gyuláné, dr. Klein Béla. Turnu: Lovits Istvánné, Lukács Imre. Csanádpalota: Buja Lajosné, Buja Lajos. Csanádapáca: Kucor Imréné, Sulyok István paroh.

b) *Delegaţii asociaţiilor.* Orfelinatul orăşenesc Arad: Domonkos Lajos, Hoffmann Antal. Asociaţia de protecţie a copilului Crucea Albă din Arad: Boros Béniné văduvă, dr. Mülek Lajos. Asociaţia elevilor săraci din Arad: Hauser Károlyné văduvă, Kovács Vince. Orfelinatul Izraelit Arad: dr. Nemess Zsigmond, Leopold Zsigmond.

c) *Delegaţii administraţiei publice.* Comitatul Cenad: Sármezei Antal, Vertán Lukács. Comitatul Arad: Vásárhelyi Dezső, Szathmáry Gyula consilier regal. Oraşul Arad: Domány József, dr. Lukácsy Lajos,

III. *Delegaţii comitetului pe ţară:* Friebeisz Miklós, Hauser Károlyné văduvă, dr. Mülek Lajos, Vásárhelyi Dezső.

IV. *Comisia de cenzori a orfelinatului.* Preşedinte: Contesa Károlyi Gyuláné. Membrii: Nachtnébel Gyula, dr. Posgay Lajos, Boros Béniné văduvă, Avarffy Gyuláné, Kovács Vince, Domonkos Lajos.

Corpul ofiţerilor Asociaţiei pentru protecţia copiilor „Crucea Albă” din Arad

Preşedinte: contele Károlyi Gyula. *Preşedintă:* contesa Károlyi Gyuláné. *Locţiitor preşedinte:* Müller Károly. *Locţiitoare preşedintă:* Mülek Lajosné. *Vicepreşedinţi:* dr. Dálnoky Nagy Lajos, Varjassy Lajos, *Vicepreşedinte femei:* Neuman Dánielné, Avarffy Gyuláné. *Director:* dr. Leitner Ernő *Secretar administrativ:* Keller Lajos. *Medici:* dr. Fodor Ödön,

dr. Visky Pál, dr. Grossmann Emil. *Tre-zorier*: baron Exterde Kálmán, *Consilieri juridici*: dr. Keresztes Gyula, dr. Hanthó Sándor *Supervisor*: Szánthó Gyula. *Comisia de inspecție*: Președinte: Schill József. Membrii: Szathmáry Géza, Kilényi János.

Membrii Consiliului Director: Varjassy Árpád, Audrényi Károly, dr. Posgay Lajos, Neuman Adolf jr., Friebeisz Miklós, Lócs Rezső, dr. Fábry Sándor, dr. Barabás Béla, dr. Parrecz Gyula, baron Bohus Lajos, baron Solymossy Lajos, Wittmann János, dr. Lakatos Ottó, Gutzjahr Mihály, Nachtnébel Gyula.

Comitetul de femei: Andrényi Károlyné văduvă, Andrényi Károlyné jr., Aggvölgyi Jánosné, Ábray Lajosné, Baross Boriska, dr. Baross Ferencné, baroneasa Bánhidya Antalné, Blaskovits Ernőné, Boros Béniné văduva, Boros Ivánné, contesa Bréda Viktorné, dr. Borsos Béláné, Bogdánffy Béláné, Bing Béláné, Czárán Mártonné, Csernovits Diodorné, Drescher Gizella, Darányi Jánosné jr., Éles Árminné, baroneasa Exterde Kálmánné, Frater I-né, Feldmann Györgyné văduvă, Fenyves Ignácné văduvă, Fábrián Lászlóné, Fetter Gézáné, Földes Jánosné, Friebeisz Miklósné, Gutzjahr Mihályné, Glück Károlyné, Gellényi Ernőné, Goldschmidt Sándorné, Habereger Györgyné, Horváth Imréné, Halász Jenőné, Halmai Andorné, Hudetz Ferencné văduvă, Hász Sándorné văduvă, Hegedűs Lászlóné, Heinrich Sándorné, Hermann Gyuláné, Hecht Arnoldné, dr. Heitz Nándorné, Hajós Árpádné, Hegyi Albertné. Hehs Vilmosné, Issekutz Lászlóné, Jakabffy Dézsóné, Jankó Gyuláné, Jankó Imréné, Kintzig Gézáné, Kabdebó Béláné văduvă, dr. Kabdebó Jánosné, Kádas Kálmánné, dr. Králitz Lajosné, Kintzig

Jánosné jr., dr. Köpf Jánosné, Kristyóry Jánosné, dr. Keresztes Gyuláné, Keller Ivánné, Lejtényi Sándorné, Leitner Janka văduvă, dr. Leopold Zsigmondné, Lillienberg Sándorné, Lócs Rezsőné, Mairovitz Emilné, Mayer Miksáné, Medveczki Zsigmondné, Magyary Ferencné, dr. Mitler Izidorné, Montag Sándorné, Nachtnébel Ödönné, dr. Nagy Sándorné, Neuman Alfrédné, Ottrubay Károlyné, dr. Prohászka Lászlóné, Petrovits Mihályné văduvă, Priegl Istvánné, Probst Mihályné, Purgly Lajosné văduvă, contesa Porcia Lajosné, Purgly Lászlóné, Péterffy Andorné, Ransburg Béláné, Rónay Jánosné văduvă, Reicher Károlyné, Robitsek Gusztávné, Rázel Józsefné, Schill Józsefné, Sváby Pálné văduvă, Stankovits Milosné, Stauber Józsefné, Sármezei Andorné, Simó Károlyné, Simon Karolin, Schor Lajosné, Somogyi Gyuláné, Steiner Jakabné, Steiner Ferencné, Steinitzer Imréné, Steinitzer Lujza, Szakolczay Lajosné, Szalay Antalné, Szöllösy Istvánné, Szathmáry Gézáné, Szathmáry Jánosné, Szathmáry Mihályné, Szalay Károlyné, Székely Inigóné, Sármezey Ákosné, Szabó Zoltánné, Seidner Rezsőné, Steiner Józsefné, Tagányi Gusztávné, Tenner Lajosné, Töttössy Gézáné, dr. Tisch Mórné, Takácsy Sándorné văduvă, Urbán Ivánné, Varjassy Árpádné, Vásárhelyi Janka, Velcsov Gézáné, Végh Aurélné văduvă, Vajda Zsigáné, Virág Lajosné, Viener Miksáné, Vass Gusztávné, Vásárhelyi Dezsőné, Wadowszky Gusztávné.

Comitetul de bărbați: Ábray Lajos, dr. Baross Ferenc, Burián János, baron Bánhidya Antal, Boros Vida, Boros Iván, dr. Borsos Béla, Balázs Ferenc, dr. Bácskay Béla, Csernovics Diodor, dr. Csiky Tivadar, Csiky Károly, Dará-

nyi János, Fábíán László, Greén Nándor, Glück Károly, Goldschmidt Sándor, Guta József, Hunyár Algernon, Hecht Arnold, Hoffmann Antal, Heinrich Sándor, Heppes Aladár, dr. Issekutz László, Joó Béla, Kiss Lajos, Kintzig János, Kristyóry János, Kovács Vince, dr. Baross Zsigmond, Keller Iván, Kádas Kálmán, Leopold Zsigmond, Láng Mihály, Leviczky Tibor, dr. Mittler Izidor, dr. Mülek Lajos, dr. Nagy Sándor, Neuman Alfréd, Neuman Samu, Neuman Dániel, Nattland Bernát, dr. Nemess Zsigmond, Nesnera Aladár, Ottenberg Tivadar, Purgly László, Ransburg Sándor, Rosenberg Sándor, Ring Géza, Reisinger Sándor, Szudy Elemér, Szeidner Bernát, Szalay Antal, Sarlot Domokos, Solymosán Illés, Szabó Zoltán, Szathmáry Gyula, Stauber József, dr. Tagányi Sándor, Virágh Lajos, Vásárhelyi József, Wadowszky Gusztáv, Weisz Márkus, Zima Tibor.

Comisia de baluri. Preşedintă: contesa Károlyi Gyuláné. Membri: Mülek Lajosné, locţiitoare preşedintă, Gutzjahr Mihályné, Lócs Rezsóné, Kádas Kálmánné, Kintzig Jánosné, Varjassy Árpádné, Tisch Mórné, Boros Béniné văduvă, Sváby Pálné văduvă, Tagányi Gusztávné, Prohászka Lászlóné, Hermann Gyuláné, Petrovits Mihályné văduvă, Darányi Jánosné, dr. Köpf Jánosné.

Comisia de teren pentru protecţia copiilor abandonaţi

Preşedinte: Institoris Kálmán, *Consilier juridic:* dr. Fodor Ödön, *Lector:* Leitner Ernő.

Membri din oficiu: Primarul, Comandantul, Medicul-şef al oraşului, comisarii orfelinatelor, tutorii publici şi medicii de sector.

Comisia de cenzori: dr. Bogdán Virgilné, Boros Béniné văduvă, Hauser Károlyné văduvă, Hermann Gyuláné, dr. Hudetz Ferencné văduvă, Laczay Endréné văduvă, Madarász Antalné, Neuman Dánielné, dr. Posgay Istvánné, Simon Karolin, Tenner Lijosné, Urbán Ivánné, Csécsi Imre, Frint Lajos, Kovács Vince, Lejtényi Sándor, Millig József, Neuman Adolf, Neuman Dániel, dr. Posgai István, Salacz Gyula, Szathmáry Géza, Szathmári János, Tenner Lajos, Urbán Iván, Varjassy Árpád.

Centre de zi pentru copii

Şcoala de băieţi de pe strada Kossuth

Conduşă de: Marinkovits Péter director şi corpul didactic al şcolii de pe strada Kossuth.

Şcoala din Erzsébetváros-Elisabetin

Conduşă de: Cziráky Márton director şi corpul didactic al şcolii din Elisabetin.

Şcoala din Szentpétertér / piaţa Sfântul Petru

Conduşă de: Fülöp Endre director şi corpul didactic al şcolii din piaţa Sfântul Petru.

Şcoala de băieţi din Újtelep-Grădişte

Conduşă de: Czobor Ottó director şi corpul didactic al şcolii din Grădişte.

Şcoala mixtă din Şega

Conduşă de: Szántó Lajos director şi corpul didactic al şcolii din Şega.

Şcoala din Gai

Conduşă de: Nagy János director şi corpul didactic al şcolii din Gai.

Asociaţia pentru ajutorarea deţinuţilor

Preşedinte: dr. Fábíán Lajos, Patron: contele Károlyi Gyula. *Preşediniţi*

onorifici: Fábíán László, Urbán Iván, dr. Auszterweil László și Pogonyi Nándor. *Președinte asociat și președinte al consiliului director :* Szokolczay Lajos, *Cenzori:* Embey Iván director financiar, Kilyényi János auditorul-șef al orașului Arad și dr. Fikker Károly procuror regal. *Trezorieri:* Dezsőfi Mihály comandant al închisorii regale. *Secretar:* Bor Imre. *Instructorii școlari ai închisorii:* Moldován József și Szökő Antal.

Consiliul director: Köller János, dr. Auszterweil László, dr. Babó Iván, Halász Jenő, Greén Nándor, dr. Kovács Marcel, Domokos László, Szokolczay Lajos, Szathmáry Gyula, dr. Mitler Izidor, Kovács Vince, dr. Fikkel Károly, Trutia Péter, Dezsőfi Mihály, Bor Imre și conducătorii judecătorilor teritoriale.

Ajutorarea nevoiașilor

Comitetul Cantinei Populare

(strada Zrínyi 2)

Cantina populară este operată și întreținută de Asociația de caritate a femeilor izraelite.

Președintă: baroneasa Neuman Dánielné de Végvár născută Fürst Mária. *Conducerea:* Tenner Józsefné, Wallfisch Árminné. *Secretară:* Vajda József.

Comitetul Cantinei Populare: Abeles Zsigmondné, Assael A. Ábrahámné, Assael Józsefné, dr. Barabás Béláné, Bosch Simonné, Csillag Lajosné, Deutsch Arthurné, Deutsch Mórné, Fischer Irén, Freud Fülöpné, Fényes Terka, Funkelstein Józsefné, Glück Károlyné, Goldschmidt Sándorné, Guttmann Samuné, Hajós Árpádné, Halász Jenóné, Halmai Andorne, Hegedüs Lászlóné, Hegyi Albertné, Herzel Bernátné, Holländer Ignácné, dr. Hudetz Ferencné văduvă,

Jelinek Józsefné, Kell Manóné văduvă, Kohn Zsigmondné văduvă, dr. Kovács Marcellné, Kuttin Gyuláné, Lengyel Manóné, Lengyel Tivadarné, Leopold Zsigmondné, dr. Löwinger Miksáné, Löbl Gyuláné, Lócs Rezsóné, Lukács Lajosné, Mairovitz Emilné, Montág Sándorné, May Jánosné, Mayer Miksáné, dr. Mittler Izidorné, dr. Nagy Sándorné, Neumann Alfrédné, Neumann Hermanné, dr. Oncu Miklósné, dr. Pálmai Lajosné, Preisach Vilmosné, dr. Radó Károlyné, Ransburg Flóra, Reininger A. Samuné, Reisinger Sándorné, Révész Adolfné, dr. Robitsek Ágostonné, Seidner Bernátné, dr. Singer Jánosné, Singer Gyuláné, dr. Somogyi Gyuláné, dr. Schusztter Henrikné, Stauber Józsefné, dr. Steinhardt Mórné, Schreyer Viktorné, dr. Steinitzer Pálné, Szabó Albertné, dr. Székely Inígóné, Tenner Ignácné, dr. Tisch Mórné, Tiszti Lajosné, dr. Tolnai Jánosné, Ungár Árminné, dr. Vágvölgyi Lajosné, dr. Vajda Istvánné, Vörös Henrikné, Wadowszky Gusztávné, Weil Józsefné, Weisz Márkusné, dr. Wiener Gyuláné, Zádor Bertalanné.

Asociația de ajutorare a elevilor săraci din Arad

Președintă: Hauser Károlyné văduvă. *Vicepreședinte:* dr. Dalnoki Nagy Lajos *Secretar:* Kovács Vince. *Consilier juridic:* Czobor Ottó. *Trezorier:* Réthy Viktor. *Comisia de audit:* Președinte: Wadowszky Gusztáv. *Membrii:* Domonkos Lajos, Hoffmann Antal, Maresch Gyula. *Consilier juridic:* dr. Barabás Béla

Membrele Comitetului de femei: Andrényi Károlyné văduvă, Avarffy Imréné, dr. Barabás Béláné, Baross Boriska, br. Bánhidny Antalné, Boros Béniné văduvă, Boros Ivánné, Bogdánffy Béláné Csernovics Diodorné, Czárán Márton-

né, Fábrián Lászlóné, dr. Fábry Sándorné, Fischer Irén, Friebeisz Miklósné, Béla-vári Fekete Miklósné, Gersy Józsefné,

Gellényi Ernőné, Gutzjahr Mihályné, Greén Nándorné, Geller Izidorné, Gyulányi Rezsőné, Halmay Andorné, Habereger Györgyné, Halász Sándorné, Heinrich Sándorné, Hermann Gyuláné, dr. Haitz Nándorné, Hegedűs Lászlóné,

Halász Jenőné, Iszpravnik Szevérné, Jakabffy Andorné văduvă, Junga Sándorné văduvă, Kabdebó Béláné, Keresztes Gyuláné, Kintzig Ferencné văduvă, Kintzig Gézáné, Kövér Béláné,

Kristyóry Jánosné, Kádas Kálmánné, Kremmer Józsefné, Laczay Endréné, Lukács Lajosné, Lócs Rezsőné, Lukácsy Lajosné, Lukács Gyuláné, Lusztig

Árminné, Marschall Lajosné, Millig Józsefné, Mülek Lajosné, Mokry Jenő, Oncu Miklósné, Ortutay Gyuláné văduvă, Polónyi Jenőné, Purgly Lajosné

văduvă, Prichradny Henrikné, Reiher Károlyné, Reiber Emilné, Rónay Jánosné văduvă, Robitsek Ágostonné, Russu Sirian Jánosné, Schoor Lajosné,

Schuster Henrikné, Salamon Samuné văduvă, Sármezey Endréné, Simon Karolin, Stauber Józsefné, Steiner Ferencné, Steiner Jakabné, dr. Simó Károlyné, Szabó Zoltánné, Szabó Béláné,

Szathmáry Gyuláné, Szalay Antalné, Tagánysi Istvánné văduvă, Tiszti Lajosné, Tisch Mórné, Urbán Ivánné, Varjassy Árpádné, Vásárhelyi Janka, Végh Aurélné văduvă, Velcsov Gézáné, Virágh Lajosné, Vörös Vidorné văduvă, Walder Gyuláné, Wadowsky Gusztávné.

Membrii comitetului de bărbăți: Andrényi Károly jr., dr. Barabás Béla, Bánhidly Antal br., Baross Zsiga, Bing Vilmos, Bogdánffy Béla, Csernovics Diodor, Domokos Lajos, dr. Fábry

Sándor, Heinrich Sándor, Hoffmann Antal, Institoris Kálmán, Kövér Béla, Kristyóry János, Kilényi János, dr. Lakatos Ottó, Lócs Rezső, Máday Mátyás, Maresch Gyula, dr. Mülek Lajos, Neuman Dániel, Nesnera Aladár, dr. Posgay Lajos, Ring Géza, Réthy Viktor, dr. Schuster Illés, Salacz Gyula, Sarlot Domokos, Schoor Lajos, Varjassy Árpád, Varjassy Lajos.

Pâine gratuită

(Fondată la inițiativa redacției cotidianului Aradi Közlöny.)

Președinte: Leopold Zsigmond, *Trezorier:* Glück Károly. *Auditori:* Ring Vilmos, Domonkos Lajos, Révész Adolf.

Membrii comitetului: Andrényi Károly, dr. Bácskay Béla, baron Bánhidly Antal, Beles János, Boros Vida, Braun Gusztáv, dr. Csernovits Diodor, Cs. Endes Dániel, dr. Dálnoky Nagy Lajos, Dobiaschi József, Domány József, Fejér Gyula, Fetter Gáza, Fényes Dezső, Funkelstein József, Greén Nándor, Hájós Árpád, Halász Jenő. Hegyi Albert, Heinrich Sándor, Herzl Bernát, Hirschl Zsigmond, Institoris Kálmán, Jellinek József, dr. Kabdebó János, Kiss Ferenc, Kohn S. N., Kristyóry János, Laczay Endre, Lázár György, Lócs Rezső jr., Matzky Károly, Maresch Gyula, Máday Mátyás, Mittner József, dr. Mülek Lajos, Müller Károly, Nagy Kálmán, Nagy Lajos, dr. Nagy Sándor, Nattland Bernát, Neuman Adolf jr., Neuman Dániel, dr. Oncu Miklós, dr. Opre Péter, Oratvetz Miklós, Ottenberg Tivadar, dr. Reicher Károly, Reinhart Gyula, Reisinger Sándor, dr. Robitsek Ágoston, Rozsnyai Kálmán, Russu-Sirianu János, Schill József, dr. Schuster Illés, Simay István, Stauber József, Steigerwald Alajos, dr. Steinhart Mór, Steiner Ferenc, Sziramai Antal,

Tedeschi Viktor, dr. Tisch Mór, Varjassy Árpád, Wagner József, Walder Gyula, Wallfisch Armin, Záray Ödön.

Adăpostul bătrânilor

Adăpostul civil

(Nádor-utca 1.)

Întreținut de Asociația filantropică civilă din Arad.

Medici: dr. Pozsgay Lajos, dr. Schuster Illés, dr. Kabdebó János

Președinte: Sarlót Domokos. *Vicepreședinte:* Domonkos Lajos. *Trezorier:* Maresch Gyula. *Secretar:* Kovács Vincze. *Consilier juridic:* Péterffy Antal. *Comisia de audit :* Președinte: Kohn S. N. Membrii: Kilényi János, Steigerwald Alajos.

Membrii comitetului director: Bing Vilmos, Dobiaschi József, Domány

József, Dáni János, Fehér Gyula, Glück Károly, Institóris Kálmán, Kohn S. N., dr. Keresztes Gyula, Kilényi János, Kneffel Lajos, Kristyóri János, Magyar Ferenc, Mihalik József, Millig Mátyás, Müller Károly, dr. Mülek Lajos, Nagy Kálmán, Reicher Károly, Reinhardt Gyula, Salacz Gyula, Steigerwald Alajos, Steiner Ferenc, Tedeschi Viktor, Tulipán Sándor, Varjassy Lajos, Wadowszky Gusztáv.

Casa orășenească a săracilor

(Aranykéz utca 1.)

Administrator: Denczig Béla. *Antreprenor alimentar:* Blazsovits Jánosné văduvă .

—

Casa servitorilor (Instituție orășenească în curs de proiectare).

Artă și literatură

Societatea artiștilor și formatorilor de artă arădeni

Patroni: contele Apponyi Albert ministrul cultelor și al educației publice, contesa Apponyi Albertné. *Președinte onorific:* contele Károlyi Gyula prefect. *Președinte:* Kintzig János moșier. *Președinte asociat:* baron Bohus László. *Vicepreședinți:* Ring Géza director de bancă, Csánk Lajos moșier, Lukácsy Lajos avocat, Stauber József redactor. *Director administrativ:* Jankó Gyula artist plastic. *Secretar:* Ufferbach Jenő pictor. *Ajutor de secretar:* Weisz Hugó. *Operator galerie de artă:* Balla Frigyes pictor. *Trezorier:* Barsy Aurél funcționar public. *Comisia de audit:* Președinte: Dániel Endre. Faragó Rezső, Szende Lajos, *Consilier juridic:* dr. Sugár Jenő

Membrii comitetului de conducere: Urbán Iván, Nesnera Aladár, Fodor Gyula, Albert Andor, dr. Barabás Béla,

dr. Baross Ferenc, dr. Csernovits Diodor, dr. Dálnoki Nagy Lajos, Doman Sándor, Heinrich Sándor, Kintzig Béla, Lengyel Manó, Leopold Zsigmond, Matusik Márton, dr. Müllek Lajos, Müller Károly, Nattland Bernát, Neuman Adolf, Ottenberg Tivadar, Pataky Sándor, Petrovics Arzén, Reinhart Kálmán. Steiner József, Stengl Andor, Szabó Zoltán, Szántay Lajos, Tabakovits Emil, Töttösy Géza, Varjassy Árpád, Varjassy Lajos, dr. Velcsov Géza, Wadowszky Gusztáv, Zima Tibor, dr. Auszterweil László, Kovács Vince, Purgly János, Wagner Ágoston, Löcs Rezsóné, Steinitzer Jenny, dr. Prohászka Lászlóné, dr. Fábry Sándor, Steiner Ferencné, Kintzig Jánosné, Haller Józsa, Kozma Ilona, dr. Varjassy Lajos, Nagy Sándor, Réti Ödön, Benedek Etel, Nagy Jánosné, Szabó Zoltánné, Kabdebó Jozefin, Sima Dezső, Fenyves Károly, dr. Széll Lajos, Boross Emma, Magyar Ilma.

Societăți civile și asociații cu caracter social

Societatea arădeană „Casino”

Director social: Fábiián László. *Președinte:* Urbán Iván. *Directori:* dr. Fábry Sándor, contele Breda Viktor, Kapdebó Géza. *Comisia de audit:* Dániel László, Herman Gyula, Steinitzer József jr. *Consilier juridic:* dr. Köpf János *Secretar:* Szathmáry István.

Comitetul de conducere: Andrényi Károly, Babó Iván, Baross Zsiga, dr. Baross Ferencz, dr. Bánhidu Antal br., baron Bohus Lajos, Bokor Alajos, Boros Vida, dr. Dálnoki Nagy Lajos, Petrovits Arzén, Heinrich Sándor, dr. Institoris István, Institoris Kálmán, Jakabffy Gyula, Kintzig János, Laczay Gyula, Nachnébel Gyula senior, Neuman Adolf, Parecz György, Schill József, Purgly László, Purgly János senior, dr. Robitsek Ágos, Szalay Antal, Szathmáry János, Szathmáry Mihály, Tagányi Gusztáv, Tedeschi Viktor, Varjassy Árpád, Varjassy Lajos, Vass Gusztáv, Vásárhelyi Dezső, Vásárhelyi János, dr. Visky Pál, Walder Gyula.

Prima societate arădeană de asistență și bucătărie comunitară

Președinte: Botka István, *Locțiitor președinte:* Kohányi Róbert. *Secretar:* Schöner Ferencz. *Administrator:* Boka Károly. *Găzdoaie:* Boka Károlyné.

Direcțiune: BorosVida, Kultsár István, Lányi Pál, dr. Bedő Árpád, dr. Wágner József, Papp János. *Membrii supleanți:* Medveczky György, Pareán János. *Comisia de cenzori:* Székely Salamon, Palotay Antal, Martzy Béla, Szakáts Lajos.

Cercul Social Orășenesc Arad

(Fondat în memoria lui Boros Béni)

Președinte: Szabó Zoltán. *Președinte asociat:* Róka József. *Vicepreședinți:*

Arvaffy Géza, Csánk Lajos, Botka István, Rozvány Pál, *Director:* Berzsényi Béla. *Majordom:* Kohányi Róbert. *Secretar:* Györfy Ernő. *Consilieri juridici:* I. Szentpétery István, II. Sschöner Ferencz. *Trezorier:* Kádár Jenő. *Cenzor:* Szántó Gyula. *Consilier;* dr. Velcsov Géza *Bibliotecar:* Fülöp Endre. *Comisia de audit:* Martzy Béla (președinte), Kecskés József, Wally György (membrii).

Comitetul de conducere: dr. Borsos Béla, Grallert Rezső, Greén Nándor, Halmay Andor, Hajós Árpád, dr. Hecht Adolf, Hollóssy Jakab, dr. Hermann J. Károly, Hehs Vilmos, Joó Béla, Krebsz Géza, Kovács József, Keller Iván, Lányi Pál, dr. Lejtényi Sándor, Löcs Rezső, Holdonner Ottó, Müller Gyula, Mészáros Dániel, Probszt Mihály, Révay Kálmán, dr. Rozanyay József, dr. Singer János, Sponner Adolf, Schreiber Róbert, Vásárhelyi János, Varjassy Lajos, Tumó Lajos, Timkó Lajos, Verbos Nándor, Vojtek Kálmán, Vojtek Alajos, Winkler József.

Asociația cooperativă orășenească de întrajutorare a polițiștilor și pompierilor arădeni

Directori: Green Nándor, Berecz Ferenc, dr. Tisch Mór, Kováts Antal, Molnár Mihály, Riedl János. *Director general:* Zubor Andor. *Contabil-șef:* Moldován Ödön. *Trezorier:* Szczepkovszky Theofil. *Comisia de cenzori:* președinte Kress Emil, membrii; Vidéky Gusztáv, Murádi Álmos.

Cercul din Arad al Asociației Naționale a Funcționarilor de Stat

Președinte social pe viață: Kosinszky Viktor (Budapesta), *Președinte:* Róka József. *Președinte asociat:* Jánossy Győző. *Secretar:* Schweigert Péter jr.

Trezorier: Miskovits István. *Cenzor:* Barsy Aurél. *Consilier juridic:* Szondy György. *Auditori:* Abaffy Gyula, Rétfalvy Gyula senior.

Comitetul de conducere: Simonffy Aladár, Botka István, Pogonyi Nándor, Keller Izsó, Réthy Ödön, Kohányi Róbert, Harmath Ferenc, Varjassy Árpád, dr. Schartner Sándor, Stengl Andor, Katona Béla, Székely Salamon, Szél Ernő, Szigethy Elek, Péterffy Andor, Páll Miklós, Pánián György, Pókay Dezső. *Membrii supleanți:* Ufferbach Jenő, Mäinertz Géza, Papp Ferenc, Láng Mihály, Palotay Antal, Kovács Béla, dr. Bajtay Mihály

Cooperativa de consum a funcționarilor și a personalului contractual public și privat

Președinte: Róka József. *Vicepreședinte:* Greén Nándor. *Secretar administrativ:* Schweigert Péter jr. *Trezorier:* Miskovits István, *Cenzor:* Szilágyi György,

Comitetul director: Löcs Rezső, Matusik Márton, Lejtényi Sándor, Levieczky Tibor, Kohányi Róbert, Kiss Ferencz, Martsy Béla, Schulde Frigyes, Ferch Ödön.

Asociația națională a funcționarilor fiscali regali – organizația comitatului Arad

(Sediul: Arad)

Președinte: Sweigert Péter jr.: *Secretar:* Szántó János. *Trezorier:* Kaba Gyula.

Comitetul director: Jakab Ignác (Chișineu Criș), Vitályos Ákos (Buteni), Koszó György (Mariaradna), Ciszser Ábel (Șiria). *Auditori:* Wolf Géza, Szabó György.

Cooperativa de consum a feroviarilor

Direcțiune: *Președinte:* Szentiványi Elek. *Locțiitor președinte:* Kemény Antal.

Membrii: Szántó Mihály, Vincze Endre. Szijj Pál, Timkó Lajos, Busa Pál, Lányi Pál, Engel Ignátz, Pálffy Viktor, Baum Ferencz, Búzás Vilmos.

Comisia de cenzori: Jeney László, Nádray Aurél, Schmidt György, Thémes Rezső, Székely Károly,

Societatea arădeană Kossuth

Comitetul de conducere.

Președinte: Nagy Kálmán,

Membrii: D. Szabó Mihály, Vidulovics Izidor, Huzó István, Sófalvy György, Borhegyi Károly, Grünwald Simon, dr. Bedő Árpád, Nagy Alajos, Vannay Károly, Blum Sándor, Dick Jakab, Czirkal Géza, Erdélyi István, Faragó Béla, Schwartz Zsiga, Hönig Ottó.

Corpul ofițeresc al cercului pașoptiștilor și luptătorilor pentru independență

Președinte: Nagy Kálmán. *Vicepreședinti:* Sebessy Ferenc, Schwarcz Zsigmond, *Secretar:* Czirkál Géza. *Notar:* Faragó Béla, Ferdinánd Ferencz. *Trezorier:* Ferch Ödön. *Cenzor:* Szántó Péter, Várfalvy Antal: *Consilier juridic:* dr. Somló Ármin. *Auditor:* dr. Baruch Hugó, Endre Géza, Lits Antal.

Comitetul director: Balogh Dávid, Bartlenszky József, Benkő Gyula, Bogsán Gyula, Barta István I., Georgiádesz József, Krausz Mór, Kuszalik József, dr. Leitner Ernő, Magyary Ferenc, Mihalik József, Panker Viktor, Pölczl Miksa, Ravasz Imre, Poppé Sándor, Stark Sándor, Szabó János, D. Szabó Mihály, Schäffer József, Szúdy Elemér, Tafrov József, Zima Tibor. *Arbitri:* dr. Mülek Lajos, dr. Vizer Lajos, dr. Nagy Sándor, dr. Szalay Arnold, dr. Keppich Jakab, Tenner Alfréd Pál, Sófalvi György.

Asociația Funcționarilor Privati din Arad

Președinte: Bódy Bódog. *Președinte asociat:* Kellér Iván. *Vicepreședinte:* Zádor Bertalan. *Consilier:* dr. Székely Károly jr. *Secretar:* Kaszab Géza, *Notari:* Fenyő László, Hacker Adolf, Reich Gyula. *Trezorier:* Raucher Emil. *Cenzor:* Stoll Rezső. *Majordom:* Kresz Emil. *Locțiitorul șefului de secție:* Eisler Ede. *Bibliotecar:* Halmos Dezső. *Comisia de audit:* Bechnitz Ábor președinte, Rónay Ödön, Hartmann Béla, Mandel József membrii. Westmann Gyula membru supleant.

Membrii comitetului director: Arnstein Gusztáv, Balázs Kálmán, Boros János, Doka Miklós, Deller Simon, Faragó Rezső, Fodor Gyula. Fried Lipót, Fuchs Ignác. Gerő Gyula, Hehs Béla, Heinrich Sándor, Joób Gusztáv, Kopp János, Lichtig Hermann, Lénárt Vilmos, Laufer József, Ráskai Miksa, Révész Ignác, Sági Henrik, Salgó Pál, Schöffler Izidor, Schattelesz József, Schmidt Zoltán, Schiessel Lajos, Szilárd Miksa, Stern Zsigmond, Szűcs L. Pál, Schwarcz Samuel, Schwarcz József, Szende Lajos, Székely Lipót, Tichy Lukács, Tenner József, Vészi Károly, Wally György, Weisz Mór, Weichherz Lipót, Wolf Gusztáv

Societatea Kossuth

Președinte: Nagy Kálmán. *Vicepreședinte:* dr. Keppich Jakab, Tumó Lajos. *Consilier juridic:* dr. Vadász Armand, *Secretari:* Schwarz Zsiga, Zabb István. *Trezorieri:* Monár Lajos, Jakabffy István. *Cenzori:* Weisz Farkas, Schäfer József, Kuszalik Ferenc, Cirkál Géza *Auditori:* Moskovits Izidor, Sági Henrik, Kákonyi Sánd.

Comitetul director: dr. Bedő Árpád, Erdélyi István, Gaal József, Grünwald Simon, Kovács Vincze, Kőrösi Mihály,

Máté János, Pölzl Miksa, D. Szabó Mihály, Sófalvy György, Albert Andor, Benkő Gyula, Borbély János, Barta István. Bánhidly László, Hakker Mór, Igaz Sándor, Bécsi Sándor, Szudy Elemér, Faragó Béla, Faragó Rezső, Sebessy Ferenc, Vajda Benő, Zachariás István, Balla Frigyes, Endre Géza, Hunyady József, Lukács Sándor, Mohos Ágoston, dr. Baruch Hugó.

Asociația arădeană a apărătorilor patriei din 1848-49

(Fondată în 1868).

Președinte: Simay István, președintele onorific al asociației naționale a apărătorilor patriei din 1848/49. *Președinte social:* Salacz Gyula. *Vicepreședinte:* în curs de vacantare. *Notar:* May Soma. *Trezorier:* Döry Jenő. *Membrii comitetului director:* Dániel László, Persa Ede, Simon Tamás, Szij Sándor, Tiszti Lajos.

Dintre membrii asociației care trăiesc la Arad aflați în evidențele filialei arădene a asociației luptătorilor pentru independență mai sunt în viață următorii treizeci (în ordinea gradului):

Căpitan: Jankó Mihály. Locotenenți: Horváth Gábor, Fülöp István, May Soma, Simon Gábor, Simon Tamás. Sublocotenenți: Duschek István, Salacz Gyula. Sergenți: Benyei Nándor, Dániel László, Persa Ede, Caporali: Böszörményi József, Tiszti Lajos, Soldați: Babos András, Böhm Mihály, Csincsură János, Csontó János, Hunyadi Mátyás, Karikó István, Ketzenmacher Antal (garda națională), Kovács Pál, Petyán Henrik, Petricskov János, Simay István, Schlögl Alajos, Szij Sándor, Weisz Samuel, Zachar Pál, Apărători ai patriei legitimați din provincie, soldați: Seres Mihály, Gombos István, Járdek Márton, Jager Mihály, Krempánsky István.

Societatea Asztalos Sándor

(Clădirea teatrului)

Patron: Varjassy Lajos. *Președinte onorific:* Szendy János. *Președinte executiv:* Sófalvi György. *Președinți asociați:* dr. Bedő Árpád, Reinhart Gyula, Magyarai Ferenc, Vidulovits Izidor, Várady Kálmán, *Vicepreședinți:* Gásza Béla, Szabó Zoltán, Glück Károly, Steigerwald Alajos, Tumó Lajos, Jakabffy István. *Secretar:* Záray Jenő. *Notar:* Zabb István. *Funcționari sociali:* Korom József, Sommer Nándor, Moravek Elemér. *Trezorier:* Schäffer József. *Secretar social pe viață:* Szarka László, *Gazdă:* Reiner Ede. *Cenzori:* Varga Kálmán, Jeney Béla, Georgiades József. *Consilieri juridici:* dr. Barabás Béla, dr. Nagy Sándor.

Membrii comitetului de conducere: Ábrahám Gábor, Balogh Dávid, Bartha István, Bene Gyula, Balla Frigyes, Bánhidly László, Kiss Ferenc, Radocsányi János, Szendrey Mihály, Koszta János, Szőke Antal, Berecz Ferenc, Lukácsy Lajos, Müller Károly, Joanovits Antal, Schwarz Zsigmond, Masztig Pál, Rediger Károly, Éber Nándor, Nagy Zsigmond, Leviczky Tibor, Nachtnébel Ödön jr., Balatoni Mihály, Kalmár Árpád, Balassa Ernő, Hönig Ottó, Szudy Elemér, Nagy Kálmán, Weinberger Ferenc, dr. Kepiich Jakab, Zima Tibor, Holländer Ignác, Hoffmann Győző, Borhegyi Károly, Binder Gyula, Dávid Antal, Farkas Ferenc, Frank Leó, Georgiades József, Grallert Rezső, Hajdu János, Kell Lajos, Erdélyi Gyula, Maresch Gyula, Molnár Lajos, Ravasz Imre, Stéger István, dr. Somló Ármin, Sebesy Ferenc, Schleifer Antal, Szállasy Aladár, Szilágyi Jakab. *Tenzlinger Károly, Varga Kálmán, Varfalvy Antal, Weisz Farkas. Comisia de audit:* *Președinte:* Schwarz Zsigmond. *Membrii:*

Kürthy Fülöp, Faragó Béla. *Auditor:* Vidor Sándor.

Casa seculor din Arad

Președinte: Koncz Gyula. *Vicepreședinți:* I. Vég István, II. Szép János. *Director:* Baron Imre *Secretar:* Szegheő Ernő. *Notar șef:* Buda Elemér. *Notar adjunct:* Hank Albert. *Trezorier:* Jakabffy István. *Cenzor:* Farkas Ábrahám. *Consilier:* dr. Barabás Béla

Membrii comitetului director. Csernyi Bálint, Csík Dezső, Dávid Antal, Farkas János, Gedeon János, Gébhardt Domokos, Hoits Márton, Hoits Mihály, Igyártó Sándor, Jánosy János, Kovács Ferenc, Milosevics György, Molnár Sándor, Moskovitz Izidor jr., Nagy Ferenc, Nagy Zsigmond, Nádler Lajos, Pál Miklós, Pálffy Domokos, Pöhm János, Rédiger Károly, Schulde Frigyes, Schulik Lajos, Staut Miklós, Szikszay Antal, Szilágyi György, Tóth István, Tóth Zsigmond, Uray János. *Versényi Zsolt. Comisia de audit:* Gedeon János, Nádler Lajos, Zabb István. *Comisia de bilanț:* Farkas János, Nagy Zsigmond, Pöhm János.

Asociația proprietarilor de case și terenuri din Arad

Președinte: Lukácsy Lajos. *Vicepreședinți:* Kristyóry János senior, Neuman Adolf jr. *Trezorier:* Glück Károly. *Cenzor:* Stengl Andor. *Consilier juridic:* dr. Gabos Jenő, *Secretar executiv:* Kaszab Géza.

Membrii comitetului de conducere: dr. Barabás Béla, Dengl Rezső, Domán Sándor, Éles Ármin, Fodor Zsigmond, Fischer József, Kelemen Pál, Kohn József, Nesnera Aladár, Sebesy Ferenc, Schönstein Albert, Sarolt Domokos, Stauber József, Varjassy Lajos, Lőcs Rezső, Kilényi János, Odray Antal, Sági Henrik, Róth Zsigmond.

Cercul subofiţerilor feroviari

Patron: Stankovits Miklós administrator general. *Preşedinte onorific:* Farakas Ernő comisar. *Membriu onorific:* Kliegl Rezső. *Preşedinte:* Fehér Imre. *Vicepreşedinţi:* Varga Károly, Hajas Illés. *Notari:* Péterfi Pál, Hrempanszki Ervin. *Bibliotecar:* Szirmai Sándor. *Gazdă:* Apauszky Pál. *Cenzori:* Honffi Jenő, Kovács János, Juhász Ferenc, Balogh András.

Membrii comitetului de conducere: Cseri Károly, Incze Sándor, Beleznay József, Farsang Pál. Kiss Lajos I., Nádai József, Rózsa György, Tóth Károly, Gaál Imre, Rónai Simon. Kovács József, Balogh Mihály, Sipos József, Kozma Gusztáv, Marosi József, Rónai István, Szűcs Mihály, Kövesdi Gyula, Imbronicovics Illés, Varga Sándor, Kajtor Pál, Kántor Ferenc, Nánási Mihály, Toth Gábor, Bacskai József, Kemény István, Murányi Ferenc, Polgár Antal, Nagy Sándor.

Societatea Rákóczi

(la Restaurantul „Regele Ungariei”)

Patron: Müller Károly, *Preşedinte onorific:* Cejtei Varjassy Lajos. *Preşedinte executiv:* Zuhor Andor. *Preşedinţi asociaţi:* Meisztrovits János, Sófalvi György. *Vicepreşedinţi:* Sebessy Ferenc, Gérecz Károly. *Director:* Kiss Ferenc. *Notari:* Laszka Ferenc, Jeney Béla. *Consilier juridic:* dr. Krenner Zoltán. *Auditori:* Kürthy Fülöp, Grallert Rezső, Erdélyi Gyula. *Cenzori:* Radocsányi János jr., Berán Béla. *Trezorier:* Varga Kálmán. *Gazde:* Breuner Vilmos, Reiner Ede. *Colector taxă:* Schwelenberger Gyula.

Asociaţia inginerilor şi constructorilor arădeni

(la Hotel Central. Fondată în 1896.)

Preşedinte: Sármezey Endre. *Vicepreşedinţi,* Lócs Rezső jr., Schor Lajos.

Director: Nachtnébel Ödön. *Trezorier:* Tabakovits Emil. *Gazdă:* Péterffy Andor. *Bibliotecar:* Hánn Alajos. *Consilier juridic:* dr. Velcsov Géza. *Secretar:* Dömötör Bertalan jr. *Membrii comitetului de conducere:* Dörner János, Fábry Sándor, Fényes Dezső, Finta Lajos, Heinrich Sándor, Hegedűs László, Katona Béla, Keller Izsó, Laczay István, Neuman Adolf jr., Papp Ferenc, Reinhardt Kálmán, Rozvány Pál, Stengl Andor. Virágh Lajos, Tüdös Béla, Reisinger Sándor. *Inginer privat:* Dömötör Bertalan Ferdinánd-utca 5.

Societatea „Bucuria” din Arad

(Választó-utca/str. Andrei Şaguna, Restaurantul Schliiffert)

Preşedinte onorific: Nagy Kálmán. *Preşedinte:* Borhegyi Károly. *Locţiitor preşedinte:* Schwarc Zsiga. *Vicepreşedinţi:* Gutt Antal şi Georgiadesz József. *Vicepreşedinte onorific pe viaţă:* Huzó István. *Trezorier:* Valentin József jr. *Cenzori:* Galló István şi Papszt Rezső. *Trezorieri:* Pucsera János, *Bibliotecar:* Pucsera Mariska. *Secretar:* Erdélyi István, *Consilier juridic:* dr. Vadász Ármánd

Societatea profesională a tipografilor din Arad

(Teleky-utca 15.)

Preşedinte: Czinczer József. *Vicepreşedinte:* Schneé Adolf. *Trezorier:* Majthényi Gyula. *Notar:* Baloghy Bálint. *Bibliotecari:* Ruppert György, Ujj Lajos. *Cenzori:* Burger József. *Auditor:* Deák Ágoston. *Administrator:* Szőke Sándor.

Membrii comitetului de conducere: Bartos Antal, Basal Andor, Beke Ferenc, Berger Bernát, Eibenschütz Adolf, Fehér Imre, Grünfeld Sándor, Holló János, Káplán Sándor, Maniu Vaszilie, Mádi Sándor, Molnár Kálmán, Reismann

Samu, Strengár D. Száva, Szabó Lajos, Theodor Péter, Varga Ferenc, Erdélyi Mariska, Erdélyi Irénke. *Membrii supleanți*: Baloghy Sámuel. Papp Romulusz.

**Loja arădeană a Ordinului
independent Goodtemplar din
Ungaria**

Loja "Rezistența" s-a constituit în luna mai a anului 1908.

Ambasadorul lojei: dr. Auszterweil László *Templier șef*: dr. Szondy György, *Secretari*: dr. Schuster Ödön și Hacker Adolf.

Loja are 80 de membrii până acum.

Societatea Bur

Președinți onorifici: Glück Károly, Ravasz Imre. *Președinte pe viață*: Szilágyi Jakab. *Vicepreședinte pe viață*: Ritter Dániel. *Președinte executiv*: Grünvald Simon. *Președinte asociat*: Ditl Lajos. *Vicepreședinți*: Zimmermann János, Herczeg Gábor. *Consilieri*: Institoris János (Consilier pe viață), Brodánovics Döme, Angyal Gábor (Consilieri locțiitori). *Secretar*: Blum Sándor. *Notar*: Koch Menyhért. *Casier*: Herfer Ferenc. *Cenzori*: Szivolits János. Seibl Ignátz, Fehér J. *Comisia de audit*: Nádor Bernáth (Președinte), Schárle József.

Membrii comitetului de conducere: Apró István, Bródi Lipót, Böhm Áron, Bleier Ignátz, Deutsch Salamon, Engl Henrik, Forgách József, Fischer József, Gáll József, Grünstein Dávid, Gábor György, Horváth József, Hírth József, Helfer Vilmos, Hoffmann Jakab, Hász Rezső, Klár József, Kubina Béla, Karp Ignátz, Lusztig Ignátz, Löwenberg Sámuel, Kempf Emil, Reiner József, Steiner Vilmos. Weisz Antal, Weisz Adolf, Reiner Ede, Schwarz Ignátz, Laczkó Ferenc

**Societatea de caritate din orașul
unguresc**

(la Restaurantul Cserebogár)

Președinte onorific: Müller Károly. *Președinte*: Huzó István. *Locțiitor președinte*: Borbély János. *Vicepreședinți*: Kresztucz Gyula, Valentini Lajos. *Secretar*: Dick Jakab. *Casier*: Várkövy János. *Cenzori*: Erdélyi István, Szappanos Ágoston. *Auditori*: Schwartz Zsiga. Kenderesy Ferenc.

Membrii comitetului de conducere: Radocsányi János senior, Losonczy Lajos, Borhegyi Károly, Nagy Alajos, Tumó Lajos, Parell Károly, Lengyel János, Krikszán Péter, Tafrov József, Murzsi Károly.

Asociația națională a maiștrilor

Sectorul VII. Arad.

Președinte: Tumó Lajos maistru. *Vicepreședinte*: Müller Vilmos maistru. *Secretar*: Pemsel János funcționar. *Trezorieri*: Orbán Ferenc funcționar, Faragó József mecanic de locomotivă. *Cenzori*: Staufer Károly senior, inginer șef, Fritz Ferenc Trezorier-șef al Uzinei de vagoane și Máris Sebök inspector de cale rulare.

Membrii comitetului de conducere: Besesek Ferenc, Brenner Mátyás, Bereczki János, Krenmayer Antal, Blaskovits János, Blaskovits Lajos, Bogár József, Besesek László, Kardos Károly, Zöldi Róbert, Bécsi Sándor és Enczinger János. *Membrii supleanți*: Kondor Sándor, Róna János.

Biblioteca muncitorească

Sediul la Școala de băieți din Grădiște.

Bibliotecar: Czobor Ottó.

Loja masonică „Solidaritatea”

(Palatul nou al lojii este amplasat în vecinătatea Școlii de industrializare a metalelor).

Asociația salvatorilor voluntari din Arad

(în curs de constituire).

Comitetul de juniori pentru organizarea manifestărilor patriotice (sub patronajul Societății Kossuth).

Sport

Societatea de vâslași „Mureșul” din Arad

Sediul oficial se află în clădirea de la debarcader. Fondată în 1890

Președinte: dr. Fábry Sándor *Vicepreședinte:* dr. Dalnoki Nagy Lajos *Secretar:* Vannay Gyula. *Notar:* Zubor Imre. *Șef de atelier:* Jankó Imre. *Adjunctul șefului de atelier:* Grob Jenő. *Casier:* Isztrav Géza, *Magazioner:* Czédly György.

Membrii comitetului de conducere: Apor Gyula, Dániel Endre, Dániel Péter, Domonkos Gyula, dr. Jegessy Károly, Kneffel Béla, Laczay Gyula, Laczay István, dr. Parecz György, Schor Lajos. Szakolczay Lajos, dr. Velcsov Géza. *Auditori:* Mategovszky Károly, Kopp János, Domonkos Gyula.

Societatea vânătorilor din Arad

(Fondată în 1884)

Președinte: Szalay Károly senior, *Vicepreședinte:* Löcs Rezső jr. *Secretar:* dr. Szalay Károly *Casier:* Bund Henrik. *Consilier:* Simon Jenő.

Membrii comitetului: Ávarfy Géza, dr. Dalnoki Nagy Lajos, Fábián László, Institóris Kálmán, Nachtnebel Ödön senior, Öry Aladár, Probst Mihály, Vas Mihály, Virágh Lajos, Földes Kelemen.

Societatea competițională arădeană

(Fondată în 1894)

Președinte: contele Károlyi Gyula *Vicepreședinți:* Freiebeisz Miklós, Purgly László. *Secretar:* Persa Péter.

Comitetul director: baron Bánhidly Antal, Bíró Albert, Blaskovich Ernestszt, dr. Csernovics Diodor, dr. Dálnoki Nagy

Lajos, Dániel Endre, Fejér József, Gutzjahr Mihály, Habereger György, Kintzig János, Matskássy Ferenc locotenent colonel la huszari, Paikert Henrik, contele Porcia Lajos, Purgly János, baron Soly-mossy Lajos, Ubán Iván, Urbán Péter, Vásárhelyi Józsi, Verzár Márton, cavalier Worafha Tivadar colonel la huszari, baron Zech Colbert maior la huszári.

Asociația arădeană de patinaj

(la Pavilionul de patinaj din Pădurece.

Fondată în 1874)

Președinte: Parecz György. *Vicepreședinte:* Boros Vida. *Directori:* Tedeschi Viktor și Boros Iván. *Consilier juridic:* dr. Páris Lajos. *Secretar:* dr. Szalay Károly *Casier:* Szilágyi György. *Cenzor:* Toncs Ferenc. *Notar:* Neidenbach Ödön,

Membrii comitetului: Aknay Andor, Dálnoki Nagy Lajos, Dániel Endre, dr. Kabdebó János, dr. Köpf János, Nachtnébel Ödön inginer, Öry Aladár, dr. Parecz Béla, dr. Steinitzer Pál, Szathmáry János, dr. Steinhardt Mór, Vannay Gyula. *Membrii supleanți ai comitetului:* Dániel Péter, Keller Iván, Laczay Gyula, dr. Szalay Dezső *Comisia de audit:* Probst Mihály președinte, Hegyi Albert, Singer Gyula.

Clubul arădean de vânătoare

Președinte: Szalay Károly senior *Vicepreședinte:* Löcs Rezső jr. *Secretar:* dr. Szalay Károly *Casier:* Bund Henrik. *Consilier:* Simon Jenő

Membrii comitetului: Avarffy Géza, dr. Dálnoki Nagy Lajos, dr. Fábián Lajos, Földes Kelemen, Institóris Kálmán,

Nachtnébel Ödön jr., Probszt Mihály, Vass Mátyás. Virágh Lajos.

Asociația civilă arădeană de tir

(Poligonul de tragere din Pădurice.

Fondată în 1831)

Maestru Instructor de tragere: dr. Mülek Lajos *Instructori de tragere:* Domonkos Lajos, Nagy Kálmán. *Secretar:* Kovács Vince. *Casier:* Kosztka Emil. *Cenzor:* Klein Ignác. *Consilier:* dr. Keresztes Gyula

Comitetul de conducere: Andrényi Károly, Barabás Béla dr., Dobiaschi József, Domány József, Fejér Gyula, Feszler Károly, Hendl Ödön, Joó Béla, Kristyóry János, Laczay István, Maresch Gyula, Millig Mátyás, Müller József, Müller Károly, ifj. Nachtnébel Ödön, Nikolics Sándor, Nyáry Vilmos, Panker Viktor, dr. Posgay Lajos, Probst Mihály, Reicher Károly, Réthy Viktor, Rosmanith Albert, Sarlot Domokos, Secherhag Jakab, Tedeschi Viktor, Weisz Dávid. *Auditori:* Maresch Gyula, Scherhag Jakab.

Asociația Athletică Arădeană

(Sala de sport a Liceului. Fondată în 1879.)

Președinte: Sármezey Endre. *Vicepreședinte:* dr. Steinitzer Pál. *Secretar (maistru principal):* Balázs Géza. *Casier:* Kőmives József. *Consilier juridic:* dr. Groszmann Alfréd *Cenzor:* Szilárd Győző. *Medic:* Schusztter Henrik. *Magazioneri:* Nádray Aurél (secția de gimnastică).

Comitetul de conducere: dr. Angel István, dr. Auszterweil László, Bauer Gyula, dr. Czédly Károly, dr. Dálnoky Nagy Lajos, Darányi János, Dobsa Ferenc, Földes Soma, Grabner Károly, dr. Groszmann Emil, Hehs Vilmos, Jancsovics Ferenc de Végvár jr., dr. Kell József,

Kopriva Vince, Laczay István, Lamzer János, Lantos Miksa, Nachtnébel Ödön jr., Neuman Adolf, Neuman Alfréd de Végvár, Neuman Samu de Végvár, Neumer József, Reiniger Samu, dr. Reisinger Ferenc, Steiner Ferenc, dr. Sugár Jenő, Szántay Béla, Szántay Lajos, Szántó Mihály, dr. Szeghő Hugó, Szél Emő, Tiffert György, Tüdős Béla, Varjassy Lajos, Waller József, Weiman József; Weisz Hugó, Weisz Izidor, Weisz Mór. *Comitetul de supleanți:* Buzás Vilmos. dr. Schusztter Ödön, dr. Vadász Ármánd, Schreyer Viktor, Lexen Walter. *Comisia de auditori:* Kell Lajos Președinte, membrii: Binder Gyula, Faragó Alfréd.

Asociația Turistică Arădeană

(str. Deák Ferenc, Hotel Vass, etaj I. În curte.)

Președinte onorific: Fábry Károly din Almaș. *Președinte social pe viață:* Tedeschi Viktor. *Președinte:* Schill József. *Președinte asociat:* Záray Ödön. *Primul vicepreședinte:* Róka József, *Al doilea vicepreședinte:* Nachtnébel Ödön jr., *Secretar principal:* Darányi János. *Locuitorul secretarului principal:* Thémes Rezső. *Cenzor:* Szablóczky János. *Director:* dr. Schmidt János *Secretar:* Ritt Gyula. *Notar:* Erdélyi Gyula. *Casier:* Virth János. *Gazdă:* Steinitzer Dezső. *Consilier:* dr. Lukács Lajos *Inginer:* Szabó István. *Medic:* dr. Auszterweil László

Comitetul director în centru: Andor Béla, dr. Angel István, Bogsán Károly jr., Balassa Emő, Bíró Nándor, dr. Bodó Albert, Buzás Vilmos, Kapdebó Géza, Cziráky Alajos, dr. Dálnoki Nagy Lajos, Dáni János, dr. Frankel Miksa, Faix Jakab, Horváth József, Kecskés József, Korom József, Kohányi Róbert, Markovich György, Medveczky W. Lajos, Pareán János, dr. Rozsnyai József,

Schmidt Gyula, dr. Siproch Lajos, Steigerwald Alajos, Sófalvi György, Schreiber Róbert, Szabó Norbert, Szél Ernő, Tagányi Gusztáv, Thémes Rezső, Tomastyik János, Székely Károly, Varjassy Lajos, dr. Vass István, Vecsey Jenő, Virág Kálmán, Wiezer Aladár, Rényi Miklós. În provincie: Ajtay Sándor (Jacobini, lângă Gurahonț), Adler Gyula Lajos (Pecica), Lovich Gyula (Hălmagiu), Hajdu József (Pecica), Mairovitz Emil (Sebiș), Possevitz Géza (Șoimoș), Rezik Albert (Ghioroc), Stéger Vendel (Șiria), Seidner Miklós (Săvârșin), dr. Bock Róbert (Băntania), Bolyos József. Membrii Comisiei de Auditori: *Președinte social*: Bund Henrik. *Președinte*: Kovács Gyula. *Auditori*: Szilárd Győző, Ditrichstein Bernát. Numărul de membrii: 600.

Asociația lucrătorilor arădeni din serviciile de poștă și telegraf

Fondat în 1906. Are complex sportiv propriu permanent localizat între abator și cazarma apărătorilor patriei și husarilor. Sala de sport pentru durata sezonului de iarnă este situată la Școala civilă de băieți de pe strada Weitzer János.

Președinte onorific: Siket Traján Director Poșta-Telegraf. *Patron*: Szél Ernő inspector –șef de Poșta-Telegraf, șef de birou. *Președinte*: Balogh István inspector –ofițer principal de Poșta-Telegraf, șef de birou. *Director*: Fritz Zsigmond ofițer de Poșta-Telegraf *Vicepreședinte*: Jakab Dezső ofițer principal de Poșta-Telegraf și Dávid Antal ofițer de Poșta-Telegraf *Secretar*: Groszmuk József. *Locțiitor secretar și notar*: Erdélyi Ferenc. *Casier*: Denhoff Sándor. *Cenzor*: Kovaly Géza. *Magazoner*: Zalay Sándor. *Conducătorul secției de atletism*: Balázs József. *Medic*:

dr. Hecht Arnold *Consilier juridic*: dr. Vadász Armánd

Comisia de Audit: Președinte: Jakab Dezső ofițer principal de Poșta-Telegraf, Fritz Lipót ofițer de Poșta-Telegraf Székely Károly ofițer feroviar.

Clubul Athletic Arădean

(Fondat în 1899. Are complex sportiv permanent în Pădurece.)

Președinte: (vacant). *Președinte executiv*: (vacant). *Vicepreședinte*: Szakolczay Lajos. *Consilier juridic*: dr. Momák Döme *Medic*: dr. Borsos Béla *Inginer*: Moliatorisz József.

Comitet director: Alt János (campion), Apor Gyula, Banovits László, Bogsán Károly (Casier), Boros Vida, Dörner Emil, Báró Exterde Kálmán, Gaál József, Gaál Zoltán (maistru), Grumáz László, Heeger Antal, Holló István. Hoffmann János (campion), Isztray Géza, Lészay Ottó (consilier sportiv), Mistéth Sándor, Nyáry László, Neidenbach Emil (consilier sportiv și administrator bază sportivă), Palotay Antal, Pataky János, Pataky Sándor, Preisinger Béla (notar. Șeful secției de fotbal). dr. Széll Lajos, Székely Károly, Szalárdy Géza, Szathmáry Géza (majordom), Vas Gusztáv jr. (Secretar), dr. Vass István, Ziffer Sándor, Boros Károly (notar). Instructor maestru de scrimă: Malone Vincenzo. Servitor: Cseli Kálmán.

Clubul Athletic Toldi

(Fondat în 1904. Sediul la Școala Izraelită de băieți).

Președinte: Neumer József. *Președinte executiv*: Albert Andor. *Casier*: Neuländer Andre. *Secretar, maistru*: Balázs József. *Maiștri*: Zaránd Ferenc, Verebély István,

Clubul Arădean de Șah

(Cafeneaua Centrală)

Președinte onorific: dr. Barabás Béla

Membrii onorifici: dr. Schuszter Illés, dr. Tabakovits György *Președinte:* Tabakovits Emil. *Prim-vicepreședinte:* Kontz Gyula. *Vicepreședinte secund:* Schlesinger Farkas. *Secretar:* Dávid Antal. *Majordom:* Nádler Lajos. *Notari:* dr. Fuchs Albert și dr. Schuszter Károly *Casier:* Berta Kálmán. *Cenzor:* Bruckner Sándor.

Comitet director: dr. Bogdán Virgil, Bokor Alajos, Jakabffy István, Klein Márton, dr. Leitner Ernő, Moskovitz

Viața teatrală și actoria**Comisia arădeană pentru actorie**

Președinte: contele Károlyi Gyula prefect.

Locțiitor președinte: Varjassy Lajos primar.

Notar: dr. Angel István viconotar.

Membrii comitetului de conducere:

Andrényi Károly negustor engrosist.
dr. Barabás Béla parlamentar.

dr. Kabdebó János medic

Lukácsy Lajos avocat

Lőcs Rezső consilier

dr. Mandl Vilmos avocat

dr. Mülek Lajos notar public

Müller Károly parlamentar

dr. Nemess Zsigmond .

Reicher Károly prim-procuror

Sarlot Domokos comandant

Stauber József redactor

Tedeschi Viktor director

dr. Tisch Mór medic-șef

Varjassy Lajos primar

Wadowszky Gusztáv

Teatrul Național Arad

(str. Atzél Péter- 5. Teatrul de vară: la intersecția Bulevardului mare cu strada Simonyi).

József, Murádi Álmos, Péntes Ákos.
Póttag: Engel Gyula, Mohos Ágoston,
dr. Priegel István , Redl Mór.

Clubul Automobilistic

În curs de proiectare. Proiectant:
Asociația arădeană a inginerilor și
constructorilor.

Școli de scrimă

Școala de scrimă a lui Maione Vincenzo (Crucea Albă).

Școala de scrimă a lui Neumer József (sala de sport a Școlii Elementare Izraelite).

Director: Szendrey Mihály. *Regizori:* Kesztlér Ede, Polgár Sándor, Kulcsár Lajos. *Dirijori:* Tilger Árpád și Csányi Mátyás. *Director orchestră:* Mülhaus János. *Trezorier:* Gonda László. *Director împuternicit:* Kulcsár Lajos. *Supraveghe-tor:* Ajtay Ödön. *Sufleur:* Bizza Károly. *Medicii teatrului:* dr. Kabdebó János, dr. Tisch Mór

Actrițe

Benkőné Litzenmayer Poldi comediantă
H. Harmath Józsa artist naiv
K. Kápolnay Juliska eroină, personaj
Dióssy Nusi cântăreață operetă
Kun Irén cântăreață
Novák Irén dramaturg, artist naiv
Sz. Rontay Boriska cântăreață de operetă
H. Fekete Aranka cântăreață
Follinusné Cs. Etel dramaturg
Wlassák Vilma cântăreață de operă
Zalai Margit cântăreață

Actori

Delli Lajos actor, bonvivant
Cavaler Ferrari d'Albaredo tenor operă
Boda Ferenc tenor operetă
B. Szabó József cântăreț, bonvivant
Beregi Sándor artist liric

Kesztler Ede erou, personaj	Szegedy Józsa	Gerő János
Kulcsár Lajos tată, comediant	Pataki Ilona	Szabó Lajos
Leövey Leó comediant	Tilgerné Teréz	Horváth Viktor
Ditrói Mór jr. actor	Várnayné Clolid	Szabó Sándor
Polgár Sándor bufon, personaj	Nádasi J.	Szabó László
Szendrei Mihály actor	Abay Ilonka	Zöldi Ármin
Várnay Jenő actor, tată, personaj	Szépey Vilma	Vihary Béla
<i>Personal de suport și asistență. Instructori</i>	Aranyosi Gizi	Nagyiván István
Bocskay Józsa	Ajtay Ödön	Aranyosi Mancsi
B. Szentessy Vilma	Belinsky József	Bizza Piroška
Faludy Berta	Kiss Sándor	Gerő Vilma
Lászy Etel	Endrey Gyula	Szabó Böske
Molnár Ilona	Keller István	Bartel Margit
		Szalay Antal

Prețuri bilete pe locuri

Teatrul Național Arad

Teatrul de vară

Teatrul de iarnă

Seara, cu începere de la ora 19,30

Lojă Proscenium, la parter sau la primul etaj	15.—
Lojă centrală la etajul I	13.—
Lojă la parter sau la etajul I	11.—
Lojă mare la etajul II	10.—
Lojă la etajul II	6.—
Fotoliu în primele trei rânduri	2.80
Fotoliu în rândurile 4. 5. 6. și 7.	2.20
Fotoliu în rândurile 8, 9. 10.11. și 12.	1.80
La etajul II în rândul 1.	1.80
La etajul II în rândul 2. și 3.	1.20
La etajul II în rândul 4. și 5.	1.—
La etajul III în rândul 1. La mijloc	1.—
La etajul III în restul rândurilor la mijloc	—,60
Fotoliu în galerie, central	—,40
Fotoliu în galerie, lateral	—,20

După-amiază, începând cu ora 15,30

Lojă Proscenium, la parter sau la etajul I	8.—
Lojă centrală la etajul I	7.—
Lojă la parter sau la etajul I	6.—
Lojă mare la etajul II	5.—
Lojă la etajul II	4.—
Loc în lojă la parter și la etajul I	1.50

Fotoliu în primele trei rânduri	1.50
Fotoliu în rândurile 4. 5. 6. și 7.	1.20
Fotoliu în rândurile 8. 9. 10. 11. și 12.	1.—
La etajul II în rândul 1.	—80
La etajul II în rândurile 2. și 3.	—60
La etajul II în rândurile 4. și 5.	—50
La etajul III în rândul 1. central	—50
La etajul III în restul rândurilor	—40
Fotoliu în galerie, central	—30
Fotoliu în galerie, lateral	—20

Teatrul de vară

Seara, cu începere de la ora 20,00

Lojă parter	10.—
Lojă etaj I.	8.—
Fotoliu în rândurile 1—4.	2.—
Fotoliu în rândurile 5—10.	1.40
Fotoliu în rândurile 11—14.	1.20
Fotoliu în rândurile 15—22.	1.—
Balcon, rândul 1.	1.20
Balcon, rândul 2—6.	—90
Balcon, rândul 7—10.	—60
Locuri civile în picioare	—60
Bilet elevi, studenți, soldați	—40
Pridvor orhestră	—20

După-amiază, începând cu ora 15,30

Lojă parter	5.—
Lojă etaj I.	4.—
Fotoliu în rândurile 1—4.	1.20
Fotoliu în rândurile 5—10.	—80
Fotoliu în rândurile 11—14.	—70
Fotoliu în rândurile 15—22.	—60
Balcon, rândul 1.	—30
Balcon, rândul 2—6.	—50
Balcon, rândul 7—10.	—40
Locuri civile în picioare	—40
Bilet elevi, studenți, soldați	—30
Pridvor orhestră	—20

Teatrul Uránia

strada Simonyi nr. 1

Instituții de cultură

Asociația Kölcsey

(Casă de raport orășenească, etaj II,
Fondată în 1881.)

Președinte onorific: Urbán Iván. *Președinte:* Varjassy Árpád consilier regal, inspector școlar. *Vicepreședinte:* Dr. Krenner Miklós. *Secretar, paznic bibliotecă și muzeu, casier:* Szöllösi István. *Cenzor:* Zima Tibor. *Consilier juridic:* dr. Barabás Béla. *Auditori:* Fischer Antal, Kneffel Lajos, Maresch Gyula.

Comitetul director: Almásy Pál, Abrai Lajos, Bohus László báró, Boros Vida, Burján János, Buja Sándor, Csécsi Imre,

dr. Dalnoki Nagy Lajos, Dittrichstein Bernátné, Darányi Jánosné, Eckhart Ede, Faragó Rezső, Fábrián László, Frint Lajos, Fehér Alfréd, dr. Fábry Sándor., Fényes Dezső, Heinrich Sándor, Halmai Andor, Institóris Kálmán, dr. Issekutz László, Jancsovics Ferenc, dr. Kell Lipót, Kollányi Róbert, Keller Izsó, Kilényi János, Kovács Vince, Lejtényi Sándor, Láng Mihály, dr. Mandl Vilmos, Nagy Károly, Nesnera Aladár, Neumann Adolf jr., Nikolics Döme, Ottenberg Tivadar, dr. Posgay Lajos, Pogonyi Sándor, dr. Prohászka László, Prohászka

Lászlóné, Ring Géza, dr. Robitsek Ágoston, Réthy Viktor, Róka József, Reisinger Sándor, dr. Rozsnyay József, Schill József, dr. Somogyi Gyula, Stauber József, Szathmáry Gyula, Szántay Lajos, Stankovits Miklós, Székely Salamon, dr. Tolnai János, Uferbach Jenő, Varjassy Lajos, Vas Gusztáv, Wallfisch Ármin, Wagner János, dr. Wagner József, Zádor Bertalan, Zárny Ödön, Zerkovitz Rudolf.

Muzeul relicvelor Revoluției din 1848-49

(Casă de raport orășenească, etaj II.)
Muzeul relicvelor Revoluției din 1848-49, colecție de relicve și alte vestigii, bibliotecă. Toate constituie patrimoniul Asociației Kölcsey din Arad. Muzeul este deschis zilnic în intervalele orare 8–12,30 și după-amiază între 1,30 și 6. Secția de împrumut a bibliotecii este deschisă pentru membrii asociației luni, marți, joi, vineri și sâmbăta între orele 4 și 5. *Curator muzeu și bibliotecă* Szöllős István, secretarul Asociației Kölcsey. *Adjutant:* Juhász Ferenc. *Supraveghetor și paznic* Máté András.

Asociația Națională Arad

(Primărie)

Președinte: Institóris Kálmán, *Președinți asociați:* Boros Vida, dr. Csemovics Diodor, dr. Mülek Lajos, Tedeschi Viktor, Varjassy Árpád. *Secretar:* Sztojka József. *Secțiunea socială:* Vicepreședinte: Reichert Károly. Notar: Czobor Ottó.

Organe de presă

Cotidiene politice

Aradi Közlöny

(Cel mai mare și mai difuzat cotidian politic din provincie. Apare zilnic și cuprinde 14–24 pagini, edițiile din zilele de sâmbătoare și cele tipărite cu ocazii

Secțiunea resurse umane: Vicepreședinte; (în curs de vacantare). Notar: Cziráky Márton. *Secțiunea naționalități.* *Vicepreședinte:* (în curs de vacantare). Notar: (în curs de vacantare) *Comisia de supraveghere:* Wadowszky Gusztáv președinte. Kohn S. N., Maresch Gyula și Walder Gyula. *Contabil-șef:* (în curs de vacantare) *Casier-șef:* Szojka János jr. *Auditor:* (în curs de vacantare)

Membrii secțiunii sociale: dr. Auszterweil László, Ábrai Lajos, Fényes Dezső, Fetter Géza, Faragó Rezső, Halmai Andor, Hajós Árpád, Lejtényi Sándor, Millig József, dr. Nagy Sándor, dr. Priegl István, Révész Adolf, Sarlot Domokos, Székely Salamon, dr. Szöllösi István, dr. Steinhardt Mór, Steiner Ferenc, Steiner József, Tiszti Lajos, dr. Tisch Mór, Varjassy Lajos, Vajda István, Virágh Lajos.

Membrii secțiunii pentru naționalități: dr. Bácskay Béla, dr. Czédly Károly, Fejér Gyula, dr. Kabdebó János, Kristyóry János, Kara Győző, Löcs Rezső, Magyary Ferenc, Nagy Kálmán, Stanity Mátyás, dr. Szalay Károly, dr. Tolnay János.

Membrii secțiunii resurse umane: Czeiler István, Feszler Károly, Glésinger József, Hollander Ignác, Kilényi János, Kiss Ferenc, Mittner József, Neuman Adolf, Oravetz Miklós, dr. Parec Béla, Róth Lajos, Reiniger A. S., Simay István, Steigerwald Alajos, Schwarcz Zsigmond, Sugár József, Weil Alajos, Weinberger János.

speciale cuprind 40–100 pagini. Luptă pentru liberalism, promovează valorile democratice și este independent de orice formațiune. Anul douăzecișicinci. Redacția și oficiul editorial: József főherceg-út 22-Bulevardul Arhiducele Josepf 22., în palatul Căilor Ferate Unite

Arad-Cenad. Telefon redacție 357.
Telefon oficiu editorial 151.)

Redactor-șef: Stauber József. *Editor responsabil:* Bolgár Lajos. *Membrii redacției:* Faragó Rezső, Teller Kálmán, Vécsey M., Bródy B., Horovitz G., *Graficieni și caricaturiști:* Balla Frigyes, Illenc Lipót, Dolga Imre. *Correspondenți la Budapesta:* Kéry Gyula (șeful subredacției din capitală), Bródy Arnold, dr. Molnár Jenő, Róna Lajos, Illés István. *Corector:* Szűcs Mihály.

Editor: Societatea tipografică pe acțiuni din Arad. *Șeful oficiului editorial:* Boros János. *Casier:* Neulinger Piroska. *Contabil-șef:* Neulinger Béla. *Șef atelier:* Buday Gyula. *Contabili adjutanți:* Messer Sándor. Fuchs Ede, Farkas Ede, Hell Erzsé.

Arad és Vidéke

(Cotidian politic independent/
simpatizant al pașoptiștilor).

Redactor responsabil: Szudy Elemér.
Editor: Kalmár Nándor și asociații.

Függetlenség

(cotidian politic simpatizant al
pașoptiștilor și al curentului pentru
independență).

Redactor responsabil: Zima Tibor.
Editor: Zlinszky István și asociații.

Aradi Újság

(cotidian politic cu crăițari)

Redactor responsabil: Zsigmond Miklós. *Editor:* Kalmár Nándor și asociații.

Săptămânale și periodice

Aradi Hiradó

(Săptămânal politic).

Redactor responsabil și Editor: Cs. Endes Dániel.

Aradi Hétfői Ujság

Redactor responsabil: dr. Krenner Zoltán

Hétfő

Redactor responsabil: Gallovich Károly.

A hadsereg

(Publicație lunară ilustrată a armatei)

Redactor responsabil: Hehs Aladár.
Editor: Hehs Vilmos.

Aradvármegeye hivatalos lapja

(Jurnalul oficial al Comitatului Arad)

Redactor responsabil: Hanhtó Jenő
vicenotar.

Aradi Gazda

(Publicație economică de specialitate)

Redactor responsabil: Keller Iván. Editor: Asociația Economică a Comitatului Arad.

Füles Bagoly

(Săptămânal satiric)

Redactor responsabil și Editor:
Horvát K. Vilmos.

Publicații în limba română

Tribuna

(Cotidian politic).

Redactor responsabil: Georgi Gyula.
Editor: Nichin György,

Biserica si Școala

(Revistă bisericească, școlară și
economică)

Ciorogár Román. Editată de Sfânta
Eparhie Română de Rit Oriental

Comercianţi şi antreprenori

Comercianţii oraşului Arad

Negociatori

Asbóth Gyula str. Eötvös nr. 7
Hermann Béla str. Kossuth nr. 34

Negustori de apă minerală

Bartha Dezső piaţa Szabadság nr. 12
Staudt Miklós piaţa Boros Béni nr. 21

Magazine bancare şi de cecuri

Banca Industrială Populară Arad piaţa
Andrássy nr. 12
Goldschmidt Sándor piaţa Andrássy nr.
13
Wallfisch Ármin str. Atzél Péter nr. 1

Negustori de orăţanii

Bartos Ede str. Kapa nr. 7/a
Dürr Gusztáv str. Radnai nr. 13
Jenes Pál és neje str. Kapa nr. 30
Kádár Ernő str. Wesselényi nr. 36
Kohn Lipót
Mészáros Erzsébet str. Mihály nr. 85
Risztterer Gáborné piaţa Tököly
Schneider László
Weigl Vilmos str. Asztalos Sándor nr. 1

Bazaruri

Brüller Lajosné piaţa Szabadság nr. 22
Fischer Simonné piaţa Szabadság nr. 12
Schwarcz Ilonka piaţa Boros Béni nr. 9

Negustor de maţe

Klein Gábor str. Boczkó nr. 10

Magazin de bluze şi halate

Winternitz Jenő piaţa Szabadság nr. 3

Comercianţi de vinuri

Barta Salamon piaţa Szabadság nr. 21

Bauer Károly str. Fábíán nr 5/a
Bing Ede B-dul József főherceg nr. 5
Bingl és Löbl (patron: Löbl Gyula) str.
Zrinyi nr. 4/b

Dittrichstein Móric str. Teleki nr. 3
Domány József és Fia piaţa Szabadság
nr. 16

Farkas Ábrahám str. Lázár Vilmos nr. 1
Feszler Károly piaţa Boros Béni nr. 13
Friedmann Ede str. Perényi nr. 8
Grabner P. piaţa Árpád nr. 1

Hay József str. Deák Ferenc nr. 22
Hirschmann Albert str. Kölcsey nr. 5
Kaufmann Lajos str. Simonyi nr. 9
Kremmer József str. Eötvös nr. 8
Leopold Adolf str. Széchenyi nr. 4
Messer Ede str. Rákóczi nr. 24
Pick Fülöp str. Deák Ferenc nr. 33
Ransburg M. és Fia str. Zrinyi nr. 4
Szabó György str. Kurticsi ut 2
Thiesz Károlyné väd.. str. Radnai nr 24

Producători şi negustori de vinuri

Ávarfy Géza str. Deák Ferenc nr. 10
Berán Antal str. Forray nr. 6

Bisztriczky József str. Eötvös nr. 10
Edelmüller J.-né väd., str. Batthyányi
nr. 9

Felchtaller Mártonné özv., str. Tököly I.
nr. 9

Friedrich György piaţa Boros Béni nr.
25

Gyenge Ferenc str. Borona nr. 50
Házi Ferenc str. Kossuth nr. 1

Kádas Antal str. Orczy nr. 7
 Meistrovits János str. Hajó nr. 6
 Mericskay Sándor str. Választó nr. 26
 Mihalik József str. Csernovics nr. 25
 Michlbauer János str. Szt-István nr. 8
 Münster Ernőné gr.-né str. Forray nr.
 2/b

Poppé Sándor str. Aulich Lajos nr.
 Quirini Sándor str. Aulich Lajos nr. 1
 Rozsnyay fivérek str. Eötvös nr. 1
 Simay István str. Petőfi nr. 7/b
 Szalay Károly str. Fábián nr. 8
 Tagányi István str. Batthány nr. 24
 Winter Adolf str. Deák Ferenc nr. 40

***Agenți pentru revânzarea de vinuri și
 palincă***

Büchler Mór str. Kápolna nr. 4
 Deutsch Márton str. Széchenyi nr. 4

Negustori de piei:

Beck Gyula str. Bercsényi Miklós nr. 18
 Bineth Ignác str. Petőfi nr.
 Bogsán és Iványi piața Szabadság nr. 10
 Floreszku György str. Tököly Imre nr.
 Leichter Lipót str. Asztalos Sándor nr. 4
 Löwinger Miksáné piața Tököly nr. 7
 Lorch Mátyás str. Weitzer János
 Rogenberg és Weisz piața Szabadság nr. 2
 Steiner A dóli és Társa str. Vörösmarty
 nr. 2

Weisz Farkas str. Deák Ferenc nr. 1

Negustori de mobilă

Asociația producătorilor industriali de
 mobilă din Arad str. Atzél Péter nr. 2
 Herzfeld Gyula piața Árpád nr. 5
 Bruckner Lipót Palatul Neuman
 Gintner Árpád str. Weitzer nr. 15
 Késmárky István str. Ferdinánd nr. 3
 Lengyel Lőrinc piața Andrassy nr. 21
 Mencer Márton piața Árpád nr. 5
 Reinhart Fülöp piața Andrassy nr. 17
 Rosmanith Albert és fia piața Andrassy
 nr. 9

Roth A. Albertné str. Asztalos Sándor
 nr. 5

Róth Izidor piața Árpád nr. 4.
 Steigerwald Alajos piața Andrassy nr.
 15

Varga József str. Kápolna nr. 6
 Verbos Ádám Fiai piața Andrassy nr. 6

Depozitul fabricii de ciment

Ohrnstein Simon str. Batthyány nr. 2

Negustori de pantofi

Asociația producătorilor arădeni de
 încălțăminte piața Szabadság nr. 14
 Buchsbnüni B és Tsa str. Atzél P. nr. 3
 Guttman és Berger piața Andrassy nr.
 21

Kutányi J. str. Vörösmarty nr. 1
 Kuttu Gyula piața Szabadság nr. 19
 Lányi Marcell str. Atzél Péter nr. 1
 Porjesz Lázár piața Andrassy nr. 6
 Turul cipőgyár raktára Palatul

Minoriților

Weinberger János piața Andrassy nr. 20

***Plasatori de servitori și intermediari
 locuri de muncă***

Asociația de plasare și ajutorare a
 ospătarilor arădeni
 Asociația profesională a proprietarilor
 de restaurante și cafenele arădeni,
 piața Szabadság nr. 21
 Iritz Izidor str. Forray nr. 5.

Negustori de oase

Hartmann Samu piața Boros Béni nr. 1
 Hirsch Mihályne Szt. Péter nr. 5

Negustor de delicatessuri

Záray Géza piața Andrassy nr. 14

***Negustori de ornamente și articole
 decorative***

Brunner Béla piața Szabadság nr. 21
 Brüller Lajosné piața Szabadság nr. 22
 Eisele János str. Deák Ferenc nr. 42
 Fischer Simonné piața Szabadság nr. 13
 Maresch Gyula str. Atzél Péter nr. 2

Seindl Metall str. Forray nr. 5
Zimmermann Ignác piaţa Szabadság
nr. 21

Tutungerii

Bauer Gyuláné özv., Palatul minorităţilor
Bászler Anna str. Weitzer J. nr. 3
Cserghó Gyuláné özv. str. Weitzer nr. 13
Dohány nagytőzsde (Lészai Sándor)
piaţa Andrassy nr. 21
Hammerschlag L. piaţa Andrassy nr. 15
Különlegességi nagytőzsde Bursa de
specialităţi (Husserl) str. Atzél Péter
nr. 1

Comercianţi de bijuterii

Assal H. és Fia str. Atzél Péter nr. 1
Deutsch Izidor str. Weitzer J. nr. 2
Farkas Streicher J. piaţa Tököly nr. 1
Geller Izidor piaţa Andrassy nr. 24
Giller Róbert piaţa Andrassy nr. 5
Grallert J. és Fia piaţa Andrassy nr. 22
Igaz Sándor piaţa Szabadság nr. 8
Kintzler Zoltán piaţa Andrassy nr. 20
Kun József piaţa Andrassy nr. 17
Sámuel Katalin piaţa Szabadság nr. 13
Stolcz József str. Weitzer János nr. 2
Weinberger Ferenc piaţa Andrassy nr.
20

Zinner Vilmos str. Forray nr. 2/b

Comercianţi de alimente

Klein Gábor str. Boczkó nr. 11
Messer Illés piaţa Szabadság nr. 13
Schuch Ferenc str. Arany kéz nr. 1/a
Eisele János str. Közép nr. 14

Depozitul fabricii de drojdie

Neuman Testvérek Palatul Neuman

Comercianţi de flori vii şi artificiale

Kemény Józsefné str. Forray nr. 5
Klein Sándor str. Forray nr. 7
Neumann Bernátné str. Asztalos Sándor
nr. 10
Vetvőrel Jánosné str. Trombita nr. 10

Comercianţi engros materiale de construcţii

Szilágyi és Társa piaţa Béni nr. 15
Szirmai és Társa piaţa Szabadság nr.
Vas és Társa piaţa Boros Béni nr. 6
Weisz és Társa piaţa Boros Béni nr. 8

Negustori de lemne

Societatea arădeană de gatere S.A. str.
Radnai nr 2
Braun Ede piaţa Béla nr. 1
Berger és Hartl (dongafa) piaţa Roros
B. nr. 11
Braun Frigyes str. Nagyváradi nr. 8
Cukor László piaţa Boros Béni nr.
Einwag János str. Marospart sor 4
Faller Gyula piaţa Óvár nr. 10
Hack Frigyes str. Nagyváradi nr. 11
Holländer Ignác és Fia str. Marospart
Jelinek és Schlesinger str. Radnai ut
Kádár és Böhm str. Radnai nr 22
Klein B. Vilmos str. Siana nr. 1/b
Kotzander Ignác piaţa Boros Béni nr. 13
Ländler Aladár piaţa Boros Béni nr. 4
Molnár József str. Radnai ut
Nacht Viktor str. Nagyváradi nr. 2/a
Novák Péter piaţa Óvár nr. 10
Oravetz Miklós str. Alsómarospart 24
Puliczter és Temner piaţa Boros Béni
nr. 15
Reniger A S. str. Maros nr.
Schlesinger Farkas str. Radnai ut str. 1/a
Seidner Bernát és Fia str.
Alsómarospart 3
Singer Gyula piaţa Boros Béni nr. 14
Singrr Sámuel str. Murospart
Vas és Társa piaţa Boros Béni nr. 6
Vollák József és Társa str. Radnai nr 6
Vulcu J. Maxim str. Miksa nr. 2–3
Wuk M. és Fia str. Pécskai nr. 2
Weininger Zsigmond str. Szt. István u. 10
Zoltowski Szaniszló és Zsigm, Piaţa
Óvárt. 5
Zelénski Róbert gr. str. Nagyváradi nr. 12

Negustor de scule din lemn și pentru lemnărie

Kuszálík József str. Fa nr. 4

Negustori de lenjerie și pânză:

Nemes Lipótné str. Deák Ferenc nr. 9

Schwarcz Zsigmond str. Deák Ferenc nr. 42

Negustori de vopsele

Braun N. A. piața Boros Béni nr. 9

Färber Lajos és Testvére str. Hunyadi nr.

Glück József B-dul József főherceg nr. 7

Meer Mór és Fia piața Andrásy nr. 4

Németh Józsefné piața Árpád nr. 5 és str. Deák Ferenc nr. 10

Steinitzer M. piața Andrásy nr. 3

Case de modă pentru bărbați

Bellák és Deutsch piața Szabadság nr. 21

Bickel József, urmașul lui str. Forray nr. 2

Brunner Béla piața Szabadság nr. 20

Buchsbaum és Társa str. Atzél P. nr. 3

Fischer Simon piața Szabadság nr. 12

Guttman és Berger piața Andrásy nr. 21

Guttman Izidor piața Szabadság nr. 15

Halpern Miksa piața Szabadság nr. 1

Hirschfeld Mór str. Deák Ferenc nr. 11–12

Hoffman Sándor Clădirea teatrului

Jankovits György str. Forrai nr. 2/a

Kutányi J. str. Vörösmarty nr. 1

Kuttn Gyula piața Szabadság nr. 19

Maresch Gyula str. Atzél Péter nr. 2

Meisl és Adler piața Andrásy nr. 14

Münz I. piața Andrásy nr.

Singer Sándor str. Deák Ferenc

Sommer József, urmașul lui, Palatul minoriților

Wessel T. Asztalos str. Sándor nr. 10

Comercianți de articole vestimentare pentru bărbați

Braun Miksa piața Szabadság nr. 20

Frank Leó piața Andrásy nr. 9

Herczfeld Gyula piața Árpád nr. 1

Holtzer József str. Vörösmarty nr. 1

Kohn Hermann str. Forray nr. 4

Kosminsky Károly piața Szabadság nr. 5/b

Moskovitz Izidor piața Andrásy nr. 8

Moskovitz Zsigmond str. Vörösmarty

Neuman M. str. Deák Ferenc nr. 42

Princz Mórné szül. Holzstein str.

Asztalos Sándor nr. 2–3

Comercianți de condimente, mirodenii și articole coloniale

Adler Andor piața Andrásy-tér 25

Amtman Lajos str. Kossuth nr. 56

Belgráder K. és Társa piața Andrásy nr. 3

Burza Testvérek piața Boros Béni

Daimel Lajos str. Asztalos Sándor nr. 10

Duzsek Ferenc str. Deák Ferenc nr. 30

Dürr Gusztáv B-dul. József főh nr. 2

Dürr Kocsárd piața Boros Béni nr. 15

Ederer Károly str. Forray nr. 19

Ehrenfeld Ignác str. Nádor nr. 2

Éles Ármin str. Weitzer János nr. 1

Färber Lajos és Testvére str. Hunyadi

Fejér Gyula str. Weitzer János nr. 1

Guttman Samu str. Forray nr. 6

Hoffmann J. piața Tököly nr. 7

Karácsonyi Antal str. Rákóczy nr. 1

Lázár Gyula piața Andrásy nr. 18

Licker Viktor str. Erzsébet nr. 18

Pollák József piața Boros Béni

Özv. Preisach Vilmosné str. Bockó

Prolich István str. Zrínyi nr. 4/c

Ries J. és Tsa piața Szabadság nr. 5

Riesz Mátyás piața Boros Béni nr. 19

Rothstein Mór piața Szabadság nr. 3

Sziszka Imréné str. Weitzer János

Schwarz Dávid és Társa piața Boros B. nr. 9

Comerciant de corseturi și umbrele

Merkler Samu piața Andrásy nr. 20

Intermediar în comerţul cu cereale

Seidner Vilmos str. Salacz nr. 8

Depozite de maşini industrialeCooperativa de consum a Asociaţiei
Economice a Comitatului Arad piaţa
Boros Béni nr. 9Bäcker Rudolf és Társa B-dul József főh.
nr. 9Csernovsky és Társa piaţa Andrássy nr. 3
Gyenge Ferenc piaţa Boros Béni nr. 15
Hammer Zs. és Társa piaţa Boros Béni
nr. 1Kovács Soma és Tsa Palatul Neuman
Magyari Ferenc str. Zrínyi nr. 6**Comerciant de becuri şi corpuri de
iluminat pe gaz**

Eiser Sándor str. Weitzer János nr. 2

Confecţii pentru copii

Melchner J. str. Deák Ferenc nr. 36

**Comercianţi de plante medicinale şi
condimente**Hanzu Nestor str. Weitzer János nr. 2
Vojtek és Weisz piaţa Andrássy nr. 14**Negustori ambulanţi**Matyuga Istvánné str. Választó nr. 1
Pavlás József str. Wesselényi nr. 13**Comercianţi de fructe şi fructe
tropicale**Ifj. Balázs Gusztáv str. Aulich L. nr. 8/b
Beck Józsefné str. Forray nr. 2
Debelák Mihály piaţa Boros Béni nr. 9
Demjén László str. Koszoru nr. 10
Hechtmam Márton str. Kossuth nr. 66
Hettmann József str. Zoltán
Kiss Jánosné str. Szél nr. 1
Lacsno Anna B-dul József főherceg nr. 1
Özv. Luczay Pálné str. Batthyány nr. 11
Kisk. Luttwák Irma str. Chorin Áron
nr. 1
Meeser Jakab str. Bercsényi Miklós nr. 8
Rösch Róbert piaţa Andrássy nr. 4

Sponner Adolf str. Wesselényi nr. 16

Stéger E. str. Kossuth nr. 67

Ifj. Szalma István B-dul József főherceg
nr. 1

Takács István str. Weitzer János nr. 7

Vaszitsek Julianna str. Forray nr. 3

Veszeli Anna str. Kossuth nr. 49

Weisz Julia Sala de aşteptare de pe str.
Radnai

Weszer Miklósné str. Margit nr. 8

Zelenkutyán György str. Boczkó nr. 11

Negustori de pieptene

Epstein József piaţa Szabadság nr. 12

Gotlieb Károly str. Tököly Imre

Mondschein Sándor str. Vadászkiirt nr. 4

Rosenfeld Henrik str. Határ nr. 40

Schwarc Manó piaţa Andrássy nr. 3

Negustori de peşte

Adamovits Miklósné str. Tököly Imre

Antonovits Miklósné str. Damjanich
nr. 5

Fischer Ignác piaţa Hal.

Gordán József piaţa Hal

Hits Simon piaţa Hal nr. 13

Özv. Lipován Péterné str. Határ nr. 21.

Messer Illés piaţa Hal nr. 1

Nagy Mihályné piaţa Hal nr. 13

Widulovics Mária piaţa Hal nr. 13

Wolt Ádámné str. Ilona nr. 26

Comercianţi de instrumente muzicale

Keppich Zsigmond Palatul Neuman

Krispin József str. Deák Ferenc nr. 28

Stöhr Mátyás str. Weitzer János nr. 2

Vasváry István str. Asztalos Sándor nr. 9

Birouri de creditAsociaţia arădeană de încasări şi
cercetare

Hehs Viktor piaţa Tököly

Comercianţi de maşini de scris

Somló Imre str. Salac nr. 1

Vas Imre str. Kápolna nr. 6

Ziffer és Molnár piaţa Szabadság nr. 16

Negustori de jucării

Bickel József, urmașul lui str. Forray nr. 2
 Ficher Simonné piața Szabadság nr. 12
 Kilényi C. és Tsa B-dul József főherceg
 nr. 11
 Maresch Gyula str. Atzél Péter nr. 2
 Reich E. Clădirea teatrului
 Rosenberg József piața Szabadság nr. 3

Negustor de gheață

Grossmann Jakab str. Petőfi nr. 7

Negustor de pălării

Sztruhár György str. Deák Ferenc nr. 30

Negustori de varză

Bittner Lászlóné
 Csóthy Janka str. Gödör nr. 1
 Iván János piața Ferenc nr. 6

Comercianți de cafea și ceaiuri

Atlantika (văd. lui Sándor Jakab) piața
 Andrassy nr. 20
 Sn. Pacsiri Odry Lehel str. Batthyányi
 nr. 33a

Negustori de perii

Hegedűs Gyula piața Andrassy nr. 15
 Hechtmann Márton str. Kossuth nr. 66
 Tapolcsányi Gyula Palatul Neuman

Comercianți de covoare orientale

Gabai Mairy piața Andrassy nr. 19
 Schwarz Zsigmond str. Széchenyi

Agenți comerciali

Braun Mór B-dul Apponyi Albert nr. 8
 Galler Péter piața Tököly nr. 5a
 Kaufmann Sándor piața Boros Béni nr. 7
 Kende Márton str. Orczy nr. 19b
 Kohn Adolf str. Szt. István nr. 13
 Kornis Izsó str. Atzél Péter nr. 1
 Havas Sándor piața Andrassy
 Mayer Edéné str. Rákóczy nr. 22
 Robitsek Lajos
 Rónai Ödön str. Kölcsey nr. 3
 Schenck S. és társa str. Batthyány nr. 13

Szemző Ármin piața Szabadság nr. 14
 Weisz Simon str. Ferdinánd nr. 8

Comercianți de biciclete

Ascher Ferenc és Tsa str. Deák F.
 Hámmer Zs. és társa piața Boros Béni
 nr. 1
 Kalmár József str. Salac nr. 2
 Koch Dániel str. Deák Ferenc nr. 42
 Kovács Soma és Tsa B-dul József
 főherceg

Comerciant de mănuși și bandaje

Popovics Ilonka piața Szabadság nr. 18

Negustor de vopsea albastră

Weisz Istvánné str. Deák Ferenc nr. 88

Comercianți de tablouri

Berkovits Jakab piața Hal nr. 12
 Fischer J. str. Lázár Vilmos
 Klein Ignác str. Weitzer János nr. 2
 Weizenkorn Szigfried str. Deák F. u.
 33–34

Negustori de articole lucrate manual și macrameuri

Glück Dezső str. Atzél Péter nr. 2
 Scherhag H. és Fia Palatul minorităților
 Weisz és Benjamin piața Andrassy nr. 22

Negustori de artizanat

Brüller Lajos piața Szt. Péter nr. 9
 Lantos József piața Andrassy nr. 20
 Mandl Simon B-dul József főherceg nr. 7
 Mautner R. str. Rákóczy nr. 1–2
 Radó Gyula piața Andrassy nr. 10
 Schwartz és Társa str. Weitzer nr. 5
 Wátz József Asztalos str. Sándor
 Wittenberger Hermanné str. Lázár V. nr. 3
 Wohlberg Lipót piața Boros Béni nr. 22

Biblioteci de împrumut

Kerpel Izsó piața Andrassy nr. 20
 Krausz Paulin Clădirea teatrului
 Krispin József str. Deák Ferenc nr. 28

Librării și comercianți de carte

Ingusz I. és Fia piața Andrassy
 Kerpel Izsó piața Andrassy nr. 20

Klein Mór jn. piaţa Andrásy nr. 12
 Kosminsky Lipót str. Weitzer nr. 11
 Krausz Paulin Clădirea teatrului
 Pichler Sándor piaţa Szabadság
 Román egyházmegye – Eparhia
 Română – str. Deák Ferenc nr. 33
 Weisz Leó piaţa Andrásy nr. 13

Negustor de frânghii

Reich B. Károly Fiai és Tsa piaţa
 Andrásy nr. 6

Bişniţar

Rózsa Mátyás str. Maros nr. 1

Negustor de baloane

Vostyinár Miklós str. Csernovits nr. 13

***Negustor de linoleu, feţe de masă,
 pânze şi articole din cauciuc***

Blum Lipót piaţa Andrásy nr. 24

Negustori de făină

Bienenstock Lipótné özv., piaţa Boros
 B. nr. 17

Bildhauer Alfréd piaţa Szabadság nr. 13

Blaha Ede str. Koszorú nr. 4

Csalogovits P. str. Weitzer

Deutsch J.-né özv., str. Vörösmarty nr. 3

Deutsch Katalin piaţa Tököly nr. 6

Goldschmidt Mihály piaţa Boros Béni
 nr. 24

Herbstein Mór piaţa Szabadság nr. 10

Herbstein C. str. Boczkó nr. 2

Horn Nándor str. Chorin Áron

Hum Ferenc str. Lázár Vilmos nr. 4

Kolb Nándor str. Lázár Vilmos nr. 9

Kosztka János piaţa Boros Béni nr. 16

Labdás Péter piaţa Boros Béni nr. 15

Lui József str. Forrai nr. 5

May János piaţa Andrásy nr. 9

Menráth József str. Fábíán nr. 2

Neuman Testvérek Palatul Neuman

Nix Józsefné özv. str. sztalos Sándor nr. 2

Raucher Adolf piaţa Boros Béni nr. 28

Róth Samu piaţa Szabadság nr. 2

Staudt Miklós str. Rákóczy nr. 1

Strumberger József str. Mikes Kelemen
 u. 26

Szokop József str. Bem nr. 1

Szóke Artúr és Társa piaţa Boros Béni

Wandum Lajos piaţa Boros Béni nr. 22

Záray Ödönné str. Kossuth nr. 53

Zeitler Rudolf és Társai B-dul József főh
 9

Comercianţi de arme

Borlodán János str. Boczkó nr. 8

Brodán Márton str. Bercsényi Miklós

Brunhuber János piaţa Ferenc

Dobró József str. György nr. 42

Negustori cu var

Engel Gyula piaţa Boros Béni nr. 29

Fodor Adolf str. Asztalos Sándor nr. 5

Glatz László str. Széchenyi nr. 12

Hebst Jakabné str. Thököly Imre

Mairovitz Emil str. Deák Ferenc nr. 36

Niederländer str. Péter Aulich nr. 22

Tausch József str. Boczkó nr. 8

***Comerciant de instrumente şi articole
 de măsurat***

Kosztka Gusztáv és Fia str. Vörösmarty
 nr. 3

***Negustor de umbrele pentru ploaie şi
 soare***

Nassan Róza piaţa Andrásy nr. 19

Galanterii

Barta Jenő piaţa Boros Béni nr. 10a

Bickel I., urmaşul lui str. Forray nr. 2

Eisele János str. Deák Ferenc nr. 42

Fischer Simonné piaţa Szabadság nr. 12

Grünwald és Moskovitz piaţa Boros B.
 nr. 22

Hammer Adolfné str. Forray nr. 2a

Hunyady és Ferdinánd piaţa Andrásy
 nr. 7

Jánocsik György str. Gyár nr. 1

Mondschein Manóné str. Forray nr. 1

Mihály és Bruckner piaţa Andrásy

Roth Testvérek piaţa Andrásy nr. 7

Rosenberg Róza piaţa Szabadság nr. 8

Seindl Metall str. Forray nr. 5
 Scherhag H. és Fia Palatul minorităților
 Schwartz Simon fiai és Tsa piața
 Andrassy nr. 9
 Szállasy L., urmașul lui, str. Rákóczy nr.
 23

Weigl Adolf és Tsa piața Andrassy
 Weisz és Benjamin piața Andrassy
 Zimmermann Ignác piața Szabadság
 nr. 21

Case de modă pentru femei

Angele Mátyás piața Szabadság nr. 13
 Auszterweil Zsigmond piața Andrassy
 nr. 15
 Bellák és Deutsch piața Szabadság nr. 21
 Bickel Irma str. Forray nr. 2
 Deutech Testvérek Palatul minorităților
 Glésinger József str. Forray
 Guttmann Izidor piața Szabadság nr. 15
 Halpern Miksa piața Szabadság nr. 1
 Halász Henrik piața Andrassy nr. 22
 Hirschfeld Mór str. Deák Ferenc nr.
 11–12
 Hoffmann Antal piața Andrassy nr. 14
 Hoffmann Sándor Clădirea teatrului
 Jankovits György str. Forray nr. 2a
 Kell Manóné özv. piața Andrassy nr. 12
 Kilényi C. és Társa B-dul József
 főherceg
 Kopetkó Károly ifj. str. Weitzer nr. 2
 Kohn Miksa str. Atzél Péter u. 1
 Lantos József piața Andrassy nr. 20
 Lengyel Testvérek piața Andrassy nr.
 Nagy János és Társa piața Boros Béni
 nr. 8
 Nádler Lajos piața Andrassy nr. 20
 Pick Ernő piața Andrassy nr. 17
 Rosenblüh H. és Tsa piața Szabadság
 nr. 17
 Singer Sándor piața Andrassy nr. 16
 Soltz Mária piața Szabadság nr. 22
 Stern, B-dul József főherceg nr. 11
 Wadowszky Gusztáv str. Atzél Péter nr. 4

Weszel T. str. Asztalos Sándor nr. 10

Magazine confecții femei

Deutsch Testvérek Palatul minorităților
 Nagy János és társa piața Boros Béni
 nr. 8
 Schwarzberger A. és Tsa str.
 Vörösmarty nr. 3
 Stern M. A. piața Andrassy nr. 9
 Winternitz Jenő piața Szabadság nr. 3

Negustori de produse brute

Adler Andor Bocskay nr. 2
 Kasziba Mihály piața Andrassy nr. 5

Comercianți de instrumente de scris și papetărie

Bloch H. piața Andrassy nr. 18
 Ingusz I. és Fia piața Andrassy nr.
 Keppich Zsigmond Palatul Neuman
 Kerpel Izsó piața Andrassy nr. 20
 Klein Mór ifj. piața Andrassy nr. 12
 Kosminszky Lipót str. Weitzer nr. 11
 Krausz Paulin Clădirea teatrului
 Kubina testvérek str. Erzsébet nr. 13
 Mandl Ignác str. Hunyadi nr. 1
 Pichler Sándor piața Szabadság nr. 1
 Réthy Lipót és Fia piața Andrassy nr. 6
 Róth Testvérek piața Andrassy
 Weisz Félix str. Weitzer János
 Weisz Leó piața Andrassy nr. 13

Comerciant de plăpumi, saltele și covoare

Domán Sándor piața Szabadság nr. 2

Comerciant de parchet și furnituri:

Czettel Fülöp str. Hunyadi nr. 2

Negustori de palincă

Donáth Simon str. Boczkó nr. 5
 Farkas Ábrahám str. Lázár Vilmos nr. 1
 Goldschmidt Mihály piața Boros B. nr.
 24
 Guttmann Samu piața Thököly
 Leopold Adolf str. Széchenyi nr. 4
 Weisz Mór és Fia str. Hunyadi

Intermediari împrumuturi financiare

Berger József piaţa Andrásy nr. 8
 Gyenge Ferencz piaţa Boros Béni nr. 15
 Hercog Sándor str. Weitzer nr. 15
 Klein József str. Radnai ut
 Rónai Ödön str. Kölcsey nr. 3
 Szüts F. Vilmos piaţa Boros Béni nr. 22
 Víg Lajos piaţa Árpád nr. 5

Comercianţi internaţionali

Augenstein Bernát str. Deák F.-u. 14
 Braun Samu piaţa Hal nr. 5
 Deutsch Hermann str. Forray nr. 4
 Flesch Ignáczné str. Határ nr. 1
 Friedmann Hermann piaţa Hal nr. 5
 Glésinger József str. Damjanich nr. 10
 Lippe Mórné str. Thököly Imre
 Müller Áron str. Zoltán nr. 4
 Reier Sámuel str. Szent Pál nr. 13
 Reich Mari str. Eötvös nr. 4
 Rosenberg Samu piaţa Szabadság nr. 2
 Schmierer Katalin str. Határ nr. 21
 Schwarcz Józsefné piaţa Szabadság
 Schwatz Katalin piaţa Árpád nr. 3
 Singer Lajosné str. Chorin Áron
 Steiner Adolf str. Határ nr. 22
 Stern Károly str. Határ nr. 8

Parfumerii şi drogherii

Éles Ármin str. Weitzer nr. 1
 Hanzu Nestor str. Weitzer nr. 2
 Hegedüs Gyula piaţa Andrásy nr. 15
 Riedl Ödön B-dul József főherceg nr. 9
 Vojtek és Weisz piaţa Andrásy nr. 14

Negustori de bumbac

Deutsch Testvérek Palatul minorităţilor
 Lechner és Fleischer piaţa Szabadság
 nr. 17
 Nikolits Péter és fia str. Kossuth nr. 7
 Schäffer Henrik piaţa Andrásy nr.
 Sugár József piaţa Andrásy nr. 20

Negustori la metru

Angele Mátyás piaţa Szabadság nr. 14
 Bornstein Márton piaţa Boros Béni

Csatár Jenőné str. Zoltán nr. 4
 Engel Henrik str. Tököly Imre nr. 20
 Erber és Fleischmann piaţa Szabadság
 nr. 7
 Friss Vilmos str. Mély nr. 4
 Frischmann József piaţa Szabadság nr. 10
 Glänzer Samu piaţa Tököly
 Glésinger József és Gyöző str. Forray
 Glück Ignác és Tsa str. Forray nr. 7
 Heim Jánosné piaţa Szabadság nr. 20
 Horovitz E. piaţa Boros Béni
 Illic Testvérek piaţa Szabadság.
 Kilényi C. és Tsa B-dul József főherceg
 nr. 9
 Kraszner Pinkasz piaţa Árpád nr. 4
 Klein Sándor str. Salac nr. 1
 Kohn Mór str. Forray nr. 3
 Kopetkó Károly ifj. str. Weitzer nr. 2
 Kovács Arthur str. Lázár Vilmos nr. 3
 Krausz József str. Asztalos Sándor nr. 9
 Lickert Ferenc str. Miksa nr. 13
 Lövy Ármin jn., urmaşul lui piaţa
 Szabadság nr. 1
 Mandelbaum Adolf str. Csernovics nr. 20
 Maschauer Samu str. Lipót nr. 10/a
 Reich Julianna str. Szt. Pál nr. 14
 Schwarcz Jakab str. Deák Ferenc.
 Schwarcz Testvérek piaţa Szabadság nr. 9
 Stern József B-dul József főh. nr. 11
 Szabadai Pálné piaţa Szabadság nr. 11
 Tasch Gusztáv str. Asztalos Sándor nr. 1
 Teszling Ferenc str. Asztalos S. nr. 1
 Tschsch József piaţa Tököly nr. 8
 Watz József str. Asztalos S. nr.

Comercianţi de împletituri, broderii şi accesorii vestimentare

Barcsa János str. Pécskai nr 3
 Bársony Andor piaţa Szabadság nr. 17

Achiziţii şi vânzări de sorg pentru măhuri

Török Jakab str. Weitzer nr. 7

Negustori de porci

Dobró Demeter str. György nr. 43

Meistrovics János str. Hajó nr. 6
 Poboda János str. Csernovics nr. 19
 Robitsek Lajos str. Eötvös nr. 18
 Szekeres Albert str. Demeter nr. 32
 Tesits György ifj. str. Fácán nr. 5
 Tesits Sándor str. Boczkó nr. 3

Comercianți de monumente funerare

Frank Vilmosné özv. piața Boros B. nr. 3
 Menráth József piața Boros B. nr. 2
 Mairovitz Emil str. Kossuth nr. 4
 Stark Vilmos B-dul József főherceg nr. 12

Negustori de sare

Altmann Ede str. Wesselényi nr. 48
 Bildhauer R. piața Szabadság nr. 3
 Deutsch J. str. Vörösmarty nr. 3
 Goldschmidt Mihály piața Boros B. nr. 24
 Burza Testvérek piața Boros B. nr. 2
 Herbstein Mór piața Szabadság nr. 10
 Zeitler Rudolf és Tsai piața Boros B. nr. 4

Depozite de bere

Éles Ármin (Dréher) str. Forray nr. 5
 Deutsch Mór (Kőbányai) str. Forray nr. 6
 Reusz Sándor piața Boros Béni nr.
 Lówy és Pollák (Haggenmacher) str.
 Spitzer Ignátz
 Ujarad uradalmi sorház piața Boros Béni nr. 23

Negustor de săpun

Nagy Juliska str. Demeter nr. 97

Băcăni

Abrudán Károlyné str. Kosár nr. 1
 Andrássy Ferencné str. Illés nr. 133
 Árgyelán János str. Kapa nr. 20
 Arnold Józsefné str. Kosár nr. 1
 Baksa Istvánné özv. str. Orczy nr. 24
 Balázs Antal str. Luther Márton nr. 2
 Balázs István str. Szerényházdüllő 1
 Balog Jakab str. Bockó nr.
 Barna Kálmán str. Borona nr. 4
 Barta Józsefné str. Fejsze nr. 26
 Baumann Ignác piața Boros B. nr. 22

Berger Sámuelné str. Hajó nr. 5
 Berger Izidorné str. Deák Ferenc nr. 7
 Békésy Gyula str. Weitzer nr. 15
 Biermann Lázár str. Csernovits Péter nr. 1
 Blaboli Frigyesné str. Borona nr. 50
 Bognár Lajosné str. Kapa nr. 4
 Borbély Jánosné str. Borona nr. 8
 Boldizsár Szvetozár György (Cetate)
 Böhm Márton str. Borona nr. 10
 Berger Izsák str. Weitzer nr. 2
 Breibart Vilmosné özv. str. Vágóhíd nr. 3
 Brosovszki Lipótné str. Kossuth nr. 67
 Burger Péter str. György nr. 108
 Búzákgy Gyuláné piața Tököly nr. 1
 Burza Testvérek piața Boros Béni nr. 1
 Chrasztek Josefa str. Angyal nr. 20/a
 Cservenka János str. Tököly Imre nr. 54
 Csizmás Lázár str. Templom nr. 23 (Gai)
 Czukker Sádor str. Orczy nr. 21
 Csöpüs István piața Kelemen nr. 3
 Csungán Arzén str. Fejsze nr. 40
 Dávid Jakabné, urmaşul lui str. Erdélyi nr. 11
 Deutsch Sámson S. str. Határ nr. 14
 Dorogi Mózesné str. Trombita nr. 1
 Dragomir Gyula str. Csutora nr. 7
 Elias Jakabné G. str. Szeglet nr. 18
 Engel Gyula str. Miksa nr.
 Erbeszkern János str. Aulich nr. 2
 Ékes József str. Kápolna nr. 19
 Faragó Béla str. Mikes Kelemen nr.
 Farkas Jánosné str. Virág nr. 21
 Farkas Hermanné str. Templom nr. 6
 Farkas József str. Szerb nr. 13 (Gai)
 Farkas Lipót str. Gáj Csorda nr. 9/10
 Fischer János str. Kossuth 42
 Fischer József str. Erzsébet nr. 11/a
 Fischer R. str. Bercsényi Miklós.
 Fodor József str. Fejsze nr. 24/a
 Frankl Gerzson str. Mikes Kelemen.
 Fried Mór str. Péter nr. 3
 Fritz József str. Választó nr. 26

- Fuchs Emma str. Kossuth nr. 66
 Fuchs Mór str. Thököly Imre.
 Führer Simonné str. Kosár nr. 18
 Gehl Károly str. Radnai-ut 13/a
 Gelcz János str. Borona nr. 16
 Gelléri Józsefné str. Csíky Gergely nr. 6
 Gondrovits Lajos str. Pesti-dűlő
 Gerbner Lázárné str. Kiskarika nr. 8
 Gerendi Judit str. Szt.-Pál nr. 12
 Glück Sámuel str. Bockó nr. 6
 Goldmann Samuné özv. str. Kasza nr. 50
 Gorzó Antalné str. Kapa nr. 33
 Görbe Amália str. Szt.-László nr. 8
 Gregus Jenő str. Szegegyház dűllő 1
 Gróf László str. Kossuth nr. 4
 Groglott J. str. Miklós nr. 26
 Grosz Mór str. Kossuth nr. 50
 Guttmann Cecília S. str. Borjú nr. 7
 Hacker Lázár str. Maros nr. 1/a
 Havetits Jánosné str. Pöltzenberg.
 Hegyesi Gézané piaţa Bocskai nr. 4
 Hentz Mihály str. Kapa nr. 2
 Hirschfeld Márkus str. Flórián nr. 10
 Benedek, str. Mikes Kelemen nr.
 Hold Ferencné str. Borona nr. 21
 Hollerbach János ifj. str. Fejsze nr. 18
 Iritz Sándorné özv. str. Weitzer nr. 17
 Issekutz Károly str. Szent Pál nr. 3
 Izsák Adolf str. Pécskai-ut 3
 Jakabovits Mór str. Mikes Kelemen nr.
 Jäger Józsefné özv. str. Lujza nr. 2
 Joanovits Sándorné str. Akác nr. 15
 Kömerer Jánosné özv. str. Illés nr. 33
 Keller Hermann str. Asztalos Sándor nr. 7
 Keresztury Kálmán str. Deák Ferenc nr. 33
 Keresztury Mihály str. Simándi-ut 8
 Komor J. Károly piaţa Tököly nr. 3
 Kiss Lajos str. Mikes Kelemen.
 Klein Jakabné str. Kapa nr. 27
 Klein Sámuel str. Gyár nr. 1
 Kling Jakab str. Fejsze nr. 17
 Klug Józsefné str. Koszorú nr. 6
 Kohanátz József piaţa Szabadság nr. 10
 Kohn Béla str. Kossuth nr. 68
 Kohn Lajos str. Kasza nr. 27
 Kohn László wagonyár
 Kohn Mór str. Varjassy nr. 22
 Kolb János str. Gyár nr. 1/b
 Kolozsi Róza str. Sarló nr. 20
 Kontos János str. Kasza nr. 14
 Korányi Péter str. Kosár nr. 15
 Kovács Lajos str. Trombita nr. 24
 Kovács Pál str. Lipót nr. 7
 Krajcsik János str. Varjassy József nr. 13
 Krajnák Lajos str. Trombita nr. 16
 Kréc Vince str. Kossuth nr. 36
 Krón Lipót str. Nagyvárad nr. 12
 Lapuska Demeter str. Pécskai nr. 6
 Lebovits Samuné str. Tököly Imre nr. 5
 Lefor József piaţa Tököly nr. 2
 Leicher Frigyes str. Deák Ferenc nr. 16
 Lella József str. Péter nr. 3
 Lingurár János str. Vajda nr. 74
 Lérencz Károly str. Thököly Imre nr. 25
 Macsán Jánosné str. Fácán nr. 4
 Macsinik János str. Fejsze nr. 36
 Cooperativa de consum a asociaţiei
 feroviarilor din ţările Coroanei
 Ungare, Regionala Arad B-dul
 Erzsébet nr. 37
 Mandl Áron str. G. Csorda nr. 9/10
 Markovits Ida Ev. str. választó nr. 15
 Markovics Kálmán str. Batthyány.
 Markovits Ignác str. Fejsze nr.
 Miklósi Jánosné str. Sarló nr. 20
 Mittelmann Eszter str. Leiningen nr. 6
 Mittelmann Flóra str. Radimi nr. 12/a
 Molnár Albert str. Karolina nr. 1
 Mucsi Sándor str. Borona nr. 53
 Munerantz Istvánné str. Kapa nr. 33
 Muczi Kálmán str. Borona nr. 53
 Nagy Endre str. Kápolna nr. 8
 Nagy Györgyné str. Kápolna nr. 9
 Nagy János str. Mikes Kelemen.
 Nagy Kálmán str. Sarló nr. 1

- Nagy Károly str. Közép nr. 25
 Németh Ignáczné str. Pécskai nr. 1/a
 Novák Gyula str. Aulich Lajos nr. 8
 Nyiri Csátárné str. Kápolna nr. 4
 Ősz Antal str. Fürj nr. 4
 Pajnyi Lajos str. Fejsze nr. 35/a
 Pakszián Sándorné str. Hajó nr. 28
 Papp Demeter str. Fejsze nr. 23
 Papp Miklós str. Mocsár nr. 3
 Pauli Miklós str. G. Templom nr. 58
 Pelha Mátyásné str. Erdélyi nr. 12
 Piblinger Lajos str. Kasza nr. 26
 Pin nr. János str. Pesti-dűlő 3
 Polónyi nővérek str. Sarló nr. 8
 Quirini Lajosné özv. str. Aulich Lajos nr. 2
 Rác Sándor str. Mikes Kelemen nr. 8
 Reich Gyuláné str. Csiky Gergely nr.
 Riess Vilmos str. Révay nr. 10
 Richter Jánosné str. Deák Ferenc nr. 18
 Riha Ferenc str. Orcy nr. 21
 Ries N. B-dul József főherceg nr. 16
 Robinek Antalné özv. str. Wesselényi nr. 39
 Rónai Dávid str. Sarló nr. 50
 Rosenberg Jakab piaţa Béla nr. 5
 Özv. Rothmayer Józsefné str. Szt. Pál nr. 1
 Rothmüller Ignácné str. Aulich L. nr. 8
 Ruhm Mihály str. Cserép nr. 10
 Özv. Reiwert Jánosné str. Weitzer nr. 9
 Samstag Mária piaţa Boczkó nr.
 Sarlot Teréz str. Szél nr. 1
 Sass Istvánné str. Miklós nr. 45
 Sándor Rezső str. Kasza nr. 8/a
 Schinek József Br. str. Választó nr. 33
 Schlesinger Béla str. Teleky nr. 6
 Schmidt Mátyás str. Mikes Kelemen nr. 58
 Schönberger Mihály str. Csorda nr. 10
 Schulik Lajos str. Csiky Gergely nr. 10
 Schultz Lajos str. Kápolna nr. 8/a
 Schupkegel Ádám str. Kapa nr. 33
 Özv. Schwartz Lipótné str. (Gáj) Szeglet nr. 18
 Schwartz Zseni piaţa Hal nr. 1
 Silberberg József str. Petőfi nr. 14
 Spielmann Áron str. Asztalos S. nr. 8
 Springer Márton str. Mocsár nr.
 Stamberger Józsefné str. Kossuth nr. 43
 Steiner Sándor str. Fábrián nr. 9
 Steinfeld Vilmos str. Kapa nr.
 Stern Hermanné str. Török Gábor nr. 11
 Stern H. Knézich str. Károly nr. 1
 Stern József str. Damjanich nr. 1
 Stern Mór str. Orczy nr. 24
 Stern Sándorúé str. Borona nr. 17
 Stern Vilmosné str. Maros nr. 1
 Stéger Eszti str. Kossuth nr. 67
 Straub Péter E. str. Választó nr. 1
 Strebán János S. str. Borjú nr. 7
 Szabó Gábor str. Dugonits nr. 18
 Szabó Gyuláné str. Varjassy nr. 36
 Szabó Sándorné str. Fejsze nr. 45
 Szántó Józsefné str. Pesti-dűlő 3
 Szegfű Róza str. Kosár nr. 14
 Szeicht Mátyásné str. Illés nr. 113/b
 Szeitelbach Salamon str. Gr Leiningen nr. 10
 Szeitz Péter (Arad vár)
 Szécsi Pál piaţa Tököly nr. 6
 Özv Sznopka Jakabné str. Sarló nr. 14
 Szöllösi Jánosné str. Sarló nr.
 Szűcs Mihály str. Angyal nr. 25
 Tóth János str. Kapa nr. 44
 Jfj. Tóth János str. Kapa nr. 38
 Tóth Jánosné str. Határ nr. 4
 Tóth Lajos és neje str. Orcy nr. 17
 Tóth László str. Gyár nr. 1
 Tregle Fülöp piaţa Boros Béni nr. 28
 Tüzes Berta str. Sarló nr. 29
 Vank István str. Gyár nr. 12
 Vannay Károlyné str. Demeter nr. 64
 Vári József str. Ilona nr. 1
 Veres Imréné str. Gr. Leiningen nr. 10
 Véber Károlyné str. Eötvös nr. 9

Weinberger Gy. János S. str. Koszoru nr.
34/a

Werner Lajosné str. Trombita nr. 15

Wittenberger Izidor str. Pécskai nr. 13

Wlacsil Ferencné str. Gyár nr. 10

Zimmer Ádám str. Gr. Leiningen nr. 7/a

Negustori de fân și furaje

Árgyelán János str. Kapa nr. 20

Csobán György piața Óvár nr. 5

Özv. Dán Jánosné piața Óvár nr. 9

Kiss János str. Marosparti fasor

Klein Bernát str. Hunyadi nr. 1

Manyutz János piața Óvár nr. 3

Otyis János piața Széna

Sztanity Mátyás str. Marosparti fasor

Negustori de cărbune

Altmann Ede str. Wesselényi nr. 48

Amigó J. és Tsa str. Vörösmarty nr. 2

Bildhauer R. piața Szabadság nr. 13

Erdélyi bánya r.-társ főraktára str.

Karolina nr. 7

Kneffel K. és fia piața Boros Béni nr. 2

Krizsán János str. Nagyváradi nr. 12

Nacht Viktor str. Nagyváradi nr. 2/a

Reusz Mór és fia piața Boros Béni nr. 12

Róth József str. Eötvös nr. 2

Tausch József str. Bockó nr. 8

Producător și vânzător de altoiuri viță de vie

Winkler József str. Batthyány nr. 13

Negustori de cereale și mărfuri agricole

Adler Andor piața Bocskay nr. 2

Funkenstein József str. Petőfi nr. 1

Goldschmidt Mihály piața Boros Béni nr. 24

Holländer Ignác és Fiai str. Simonyi nr. 1

Hirschmann Albert str. Kölcsey nr. 5

Kirshaber Gyula str. Orczy nr. 20

Lichmann Manó József főh. nr. 26

Lilienberg Sándor piața Andrásy nr. 14

Löbl Gyula str. Atzél Péter

May János str. Eötvös nr. 13

Mayer Dániel piața Szabadság

Nemess Géza piața Boros Béni nr. 10/a

Reusz Mór és Fia piața Boros Béni

Seidner Rudi piața Szabadság nr. 1

Spielmann Ignác piața Boros Béni nr. 22

Staud t Miklós str. Rákóczy nr. 1

Stengl Dezső piața Boros Béni nr. 15

Steiner Ferenc B-dul Erzsébet nr. 20

Szóke Artur és Társa piața Boros Béni

Teffner Ignác B-dul József főh. nr. 11

Werner Károly str. Hajó nr. 1

Negustori de ouă

Kolliner D. és S. piața Tököly nr. 2/a

Riszterer Gáborné piața Tököly

Negustori de pene

Kisk. Reier Jenni str. Szt. Pál nr. 13

Agenții

Asociația proprietarilor arădeni
de restaurante și cafenele piața
Szabadság nr. 21

Bauer és Társa str. Asztalos Sándor nr. 1

Beck és Tsa piața Szabadság nr. 21

Colophon István str. Kápolna nr. 15

Czukur Albert piața Andrásy nr. 3

Deutsch Ármin str. Simonyi

Deutsch Ignác str. Deák F. nr. 36

Deutsch M. A. str. Salac nr. 1

Deutsch Mór és Társa piața Andrásy
nr. 12

Epstein Mór piața Szabadság nr. 13

Ficzay Ferenc str. Salac nr. 3

Fränkl József str. Eötvös nr. 8

Grossmaun Erich str. Szent László nr. 5

Herzog Sándor str. Weitzer János nr. 15

Kirle Antal str. Flórián nr. 30

Klein József str. Radnai nr. 10

Kornis Ármin str. Atzél Péter nr. 1

Lebovits Sámuel piața Andrásy nr. 6

Leipnicker Salamon piața Andrásy nr. 7

Lovas Károly piața Tököly nr. 2

Mayer Edéné str. Rákóczy nr. 22/a

Oblath Béni str. Deák Ferenc nr. 4

Pásztó Ignácné piața Szabadság nr. 21

Pohl Ödön str. Weitzer Jáuos nr. 2
 Reinholz és Klug str. Orczy nr. 8
 Robitsek Sámuel str. Weitzer nr. 1
 Salgó Béla str. Karolina nr. 3
 Schenk és Tsa str. Deák Ferenc nr. 12
 Steinhausz Dávid str. Weitzer nr. 1
 Szőke Arthur és társa piaţa Boros B. nr. 22
 Schäffer Izidor piaţa Tököly nr. 6
 Tenner József str. Asztalos Sándor nr. 6
 Török Jakab str. Weitzer János nr. 17
 Ungár Bernát str. Radnai-nr 1/a
 Weisz Ede piaţa Szabadság
 Wolf Sándor str. Gsiky Gergely nr. 22

Negustori de sticlărie şi porţelanuri

Fischer Mór piaţa Andrásy
 Hajek Antal ut Glück Károly str. Forray nr. 7
 Herling Mihály str. Kossuth nr. 66
 Kaszner Pinkász, str. Fony nr. 5
 Permutter Ignác piaţa Tököly
 Rauch és Szathmáry B-dul József főh. nr. 9
 Özv. Sütő Józsefné str. Forray nr. 22
 Szabó Albert piaţa Andrásy
 Szemes Lajos str. Lázár Vilmos nr. 3
 Urbán Endre piaţa Kelemen nr. 6

Comercianţi de maşini de cusut

Ascher Ferenc és Tsa str. Lázár V.
 Fábián és Tsa str. Forray
 Hammer Zs. és Tsa piaţa Boros Béni nr. 1
 Koch Dániel str. Deák Ferenc nr. 42
 Krausz Jenő str. Lázár Vilmos nr. 3
 Samstag Adolf B-dul József főh. nr. 1
 Singer varrógépraktár B-dul József főh. nr. 9
 Stern Adolf piaţa Boros Béni nr. 8
 Wellisz Sámuel és neje str. Deák Ferenc nr. 11

Comercianţi de fierărie

Andrényi Károly és Fiai piaţa Andrásy nr. 10
 Berta Testvérek piaţa Andrásy nr. 3

Burza Testvérek piaţa Boros Béni nr. 1
 Kosztka Gusztáv és Fia str. Vörösmarty
 Pöhm János piaţa Szabadság

Magazine mixte

Altmann Kde str. Wesselényi nr. 48
 Baumann Benedek piaţa Boros Béni nr. 18
 Barthel Ernő str. Szt. Pál nr. 6
 Benedek Gizella str. Mikes Kelemen nr. 2-4
 Berger Izidor str. Kossuth nr. 68
 Billich József G str. Templom nr. 3
 Özv. Dangel Károlyné piaţa Boros Béni nr. 2
 Dávid R. és Tsa piaţa Béla
 Dengl Károly str. Nagyváradi nr. 10
 Deresty Gyula Bv. str. Bercsényi M.
 Dichend Róbert str. Kápolna nr. 14
 Dvorcsák János str. Weitzer nr. 10
 Erbeszkern Béla str. Csernovits P. nr. 28
 Özv. Feichthaller Mártonné str. Tököly Imre nr. 9
 Geizler Konrád str. Erdélyi nr. 5
 Hoffmann József piaţa Tököly nr. 7
 Hoffmann Irén piaţa Tököly nr. 7
 Höfflich Emma str. Deák Ferenc nr. 31
 Herzog Lipótné B-dul József főherceg nr. 7
 Izsáky Emánuelné str. Kápolna nr. 8/a
 Kállay Mihályné özv. str. E.-Választó nr. 8
 Kányády Forró Sándor str. Borona 49/a
 Keresztury Gyula str. Tököly Imre nr.
 Kisfaludy Károlyné str. Varjassy J. nr. 36
 Ifj. Krebsz Gyula str. Szt.-Pál nr. 12
 Kiécz Jánosné str. Kossuth nr. 36
 Marosán Mátyás str. Kossuth nr. 67
 Messer Testvérek str. Csernovits nr. 27
 Molnár Istvánné str. Forray nr. 3
 Neuländer F. és Tsa str. Lázár V.
 Orbán Ferencné B. str. Koszoru nr. 6
 Paplitzky Antal piaţa Tököly nr.
 Pfeiffer Jánosné str. Radnai-ut 9
 Politzer Miksa str. Wesselényi nr. 5

Prász Miklós str. Kápolna nr. 8/e
 Reich Dávid str. Fejsze nr. 41
 Schwarcz M. és Tsa piaţa Andrásy nr. 3
 Schwarcz Márton str. Radnai nr. 4
 Schwarcz János str. Nagyvárad-ut 10
 Spielmann Albert str. Karolina nr. 5
 Steiner Sándor str. Mikes Kelemen nr. 45/47

Stolár Jenő Calea Radnai 10
 Szántó Kornél str. Deák F. nr. 23
 Terény Jenő piaţa Boros Béni nr. 22
 Ungermann Ödönné str. Mikes Kelemen

Vasváry Jánosné str. Pécskai-ut 1
 Weinberger Manóné str. Vörösmarty nr. 1

Weisz Dávid str. Kossuth nr. 62
 Weisz Mór ifj. str. Wesselényi nr. 23

Negustor de saci și procovițe

Klein Sámuel piaţa Árpád.

Case de amanet

Casa arădeană de economii și credite S.A., str. Salacz nr. 6
 Banca Industrială Populară Arad piaţa Szabadság

Depozite de piane

Faix Jaques str. Batthyány nr. 35
 Krispin József str. Deák Ferenc nr. 28

Servicii de împrumut saci

Braun Miksa piaţa Boros Béni nr. 1/a
 Domán Ignác str. Hunyadi nr. 2

Negustori de articole folosite

Bleier Ignác str. Szent Pál nr. 12
 Baumann Fülöpmé str. Bockó nr. 11
 Bródy Vilmosné str. Darányi nr. 4
 Csabai Mátyás str. Borona nr. 7
 Deutsch Hermanné özv. str. Damjanich nr. 23

Elias Adolf ut. str. Bockó nr. 8
 Fürst Cecilia str. Szent Pál nr. 8
 Grün Léni str. Csernovits nr. 18
 Grünberger Heramanné piaţa Árpád nr. 4

Heller Adolf piaţa Bocskay nr. 2
 Herbsten Józsefné piaţa Árpád nr. 4
 Hersovits Ferenc str. Óvár nr. 7
 Herzfeld Gyula piaţa Árpád nr. 5
 Karpf Miksáné str. Deák Ferenc nr. 36
 Klein Sámuel piaţa Árpád nr. 5
 Kohut Józsefné özv. str. Bercsényi M. nr. 7

Kosminszky Mór piaţa Árpád nr. 4
 Rác József str. Zsófia nr. 9
 Rosenfeld Franciska str. Szt. Pál nr. 1
 Roth A. str. Bockó nr. 1
 Roth Ábrahámné piaţa Árpád nr. 4
 Spitzer Dávid str. Chorin Áron nr. 2
 Steiner Herman str. Thököly Imre
 Weisz Jetta str. Boczkó nr. 1

Negustori de untură

Belgráder K. és Tsa piaţa Andrásy nr. 3
 Hubert B. str. Hajó
 Riesz J. és Társa piaţa Szabadság nr. 7

Antreprenorii oraşului Arad

Spălători de geamuri

Lovas Károly piaţa Tököly nr. 2
 Miller és Altenburg str. Thököly Imre
 Soós János

Constructorii de teracote

Balog Diávid str. Thököly Imre
 Borai Gyula str. Közép nr. 6
 Szilágyi és társa piaţa Boros Béni nr. 15

Operator îndopare pășări (preparator):

Posner Bódog piaţa Szabadság nr. 1

Aurari și argintari

Assael József str. Petöfi nr. 14
 Assael H. és fia str. Atzél Péter nr. 1
 Bleyer Lipótné str. Asztalos Sándor nr. 3
 Dusek Antal str. Thököly Imre nr. 16

Etterer Alajos str. Széchenyi nr. 1
 Geller I. str. Salac nr. 1
 Krenn Ágoston str. Forray nr. 7
 Kun József piaţa Andrásy nr. 17
 Löwy H. str. Weitzer János nr. 17
 Morávetz Árpád piaţa Boros Béni nr. 15
 Papp Kálmán, urmaşul lui str. Forray nr.
 Róth Ignác str. Deák Ferenc nr. 41
 Schvimmer Albert, urmaşul lui piaţa
 Szabadság nr. 5/6
 kk. Stolcz József str. Weitzer J. nr. 2
 Waldmann Izidor piaţa Szabadság nr. 14
 Weinberger Ferenc piaţa Andrásy nr.
 19
 Weisz Sándor str. Weitzer János nr. 2

Aurari

Herling Mihály piaţa Andrásy nr. 17
 Tirmann Rezső str. Lázár Vilmos nr. 1

Pictori de portrete

Pick Ernő str. Weitzer János nr. 5

Operatori asfaltări și betonări

Kemény Manó str. Batthyány.
 Neubauer M. str. Kossuth nr. 8
 Rossl és Pelegrini str. Szt. István nr. 3
 Szirmai és Tsa piaţa Szabadság

Tâmplari

Albert Lajos str. Radnai-ut 12
 Andrejkovits János str. Árok nr. 1
 Balázs József str. Mikes Kelemen.
 Barkó József str. Batthyány nr. 3
 Barna József str. Kápolna nr. 1
 Bauer János str. Rákóczi nr. 5
 Beljung és Tóth str. Fábiam nr. 1
 Benjung Mátyás str. Trombita nr. 21
 Bogdánovics Mihály str. Demeter nr. 37
 Bogdán Mihály str. Csutora nr. 31
 Bora Béla str. Fejsze nr. 15
 Braun Irén str. Vörösmarty nr. 3
 Brucker Lipót str. Csiky Gergely nr. 1
 Burghart Károly piaţa Süveg nr. 1
 Csatlós L. Károly str. Forray nr. 3

Ifj. Czeiler és Szathmáry str. Pöltenberg
 nr. 7., 8., 9.

Czeiler Lajos str. Bercesényi Miklós.
 Czirkál Gyula piaţa Boros Béni nr. 23
 Chotvás Gyula str. Weitzer János nr. 12
 Czúmer Herman str. Kapa nr. 41
 Delezsán János str. Demeter nr. 115/a
 Depold Ferenc piaţa Szabadság nr. 11
 Dvorcsák Lajos str. Gyár nr. 8
 Drössel Ferenc str. Kiskarika nr. 21
 Fibinger Izidor str. Sina.
 Gantner Lajos str. Tököly Imre.
 Gärtner Ferenc str. Rákóczy nr. 5
 Gintner Adám str. Weitzer nr.
 Gresch János str. Kasza nr. 31
 Hafner Péter str. Vilmos nr. 3
 Halász Károly piaţa Bocskay nr. 3
 Helderer János str. Fábiam nr. 1
 Hrabovszky J. str. Wesselényi nr. 47
 Inczédi Ákos str. Illés nr. 19
 Janka Mihály str. Demeter nr. 68
 Jekler Lajos str. Kapa nr. 41
 Kádár Ernő str. Wesselényi nr. 36
 Kenderessy Károly str. Batthyány nr. 14
 Kenderessy László str. Deák Ferenc nr. 3
 Kiss Gaál str. Batthyány.
 Kiss Gábor str. Sárossy nr. 7
 Kiss János str. Angyal nr. 5
 Kitajka János str. Választó nr. 38
 Kovács Sándor str. Fejsze nr. 2
 Kőnig Simon str. Karolina nr. 2
 Kőrössi Mihály str. Schweidel József nr. 8
 Kremmer János str. Deák Ferenc nr. 32
 Kureczka Ferencz str. Vágóhid nr. 2
 Lengyel Lőrinc piaţa Andrásy nr. 21
 Lipták Sándor str. Aranykéz nr. 7
 Lobe János str. Bercesényi Miklós nr. 8
 Makai István str. Zsidótemető nr. 1
 Martin Aladárné str. Péter nr. 6
 Márkus József str. Kapa nr. 19
 Markovits Ágoston str. Szent Péter nr. 5
 Márton Ferenc str. Mikes Kelemen.
 Matusz András str. Csiky Gergely nr. 23

Manczer Gyula str. Demeter nr. 49
 Meczer Sándor str. Illés nr. 117
 Mikolás István str. Illés nr. 30
 Molnár Antal str. Part nr. 4
 Müller Henrik str. Rákóczy nr. 5
 Nagy Károly ifj. str. Kossuth nr. 64
 Olmützer Károly str. Wesselényi nr. 1
 Orbán János str. Választó nr. 54
 Orth János str. Lipót nr. 12/a
 Paladics György str. Deák Ferenc nr. 33
 Pápay Lajos B. str. Választó nr. 30
 Petrik György str. Trombita nr. 1
 Petrócóky Lajos piaţa Hal nr. 9
 Pfişter Márton str. Kossuth nr. 44
 Pomázi Mária str. Szent Pál nr. 1
 Pospischel Imre str. Kossuth nr. 45
 Prakup Sándor str. Szent Pál nr. 9
 Prizil Albert str. Kossuth nr. 58
 Puskás György piaţa Kelemen nr. 6
 Reinhart Fülöp piaţa Andrásy nr. 17
 Reinich Gyula str. Koszorú nr. 1
 Rosmanith Alajos str. Rákóczy nr. 17
 Rosmanith Albert piaţa Andrásy nr. 9
 Rosmanith Géza piaţa Bocskay nr. 3
 Róth Mártonné özv str. Damjanich nr. 12
 Salgó Gusztáv piaţa Szabadság nr. 12
 Saeckl W. Antal str. Fa nr. 1
 Sebesy Ferenc str. Deák Ferenc nr. 2
 Seres András str. Virág nr. 16
 Sonn Sámuel str. Aranykéz nr. 20
 Steindl Károly piaţa Szabadság nr. 11
 Steigerwald Alajos piaţa Andrásy nr. 15
 Steigerwald Gyula str. Mikes Kelemen
 Szabó Balázs str. Aranykéz nr. 7
 Szalai István str. Fejsze nr. 6
 Szebenyi József str. Magyar nr. 1
 Szekeres János str. Sarló nr. 40a
 Szentjobi László str. Szent Péter nr. 6a
 Szepesy József str. György nr. 48a
 Szilágyi Jakab piaţa Hal nr. 3
 Szűcs István str. Ilona nr. 13
 Tar Imre str. Aranykéz nr. 15
 Topolovsek Károly str. Bockó nr. 11

Tóth János és Tsa str. Illés nr. 19
 Tőke Gergely str. Bethlen nr. 1
 Tömördi Mihály str. Gyöngy nr. 76
 Tukacs Tamás str. Bercsényi Miklós
 Ullmann József str. Szent Pál nr. 1
 Varga Endre str. Pécskai-ut 5
 Varga József str. Kápolna nr. 6b
 Várna Gyula B-dul Erzsébet-körút 18
 Verbos Ádám Fia piaţa Andrásy nr. 6
 Vörös Károly str. Miklós nr. 14
 Vulcu J. Maxim str. Miksa nr. 2–3
 Wollák József és Tsai Bdul Erzsébet nr. 59
 Weszely István str. Deák Ferenc nr. 20
 Wessely József str. Rákóczi nr. 5
 Zakar Pál str. Zoltán nr. 5

Fabrici de prelucrare a lemnului

ifj. Czeiler és Szathmáry str. Pöttenberg nr. 7–9

Varga József str. Kápolna nr. 6b

Industria automobilului

Publicul oraşului Arad

Dulgheri

Barcza István str. Kapa nr. 45
 Baumgartner Antal piaţa Boros Béni nr. 14
 Czerman János str. Gyár nr. 10
 Damján Ferenc str. Demeter nr. 88
 Einvwag János str. Bercsényi Miklós nr.
 Farkas Alajos str. Kapa nr. 2–3
 Gázsó Pál str. Kápolna nr. 22
 Gebey Sándor str. Sina nr. 5
 Hack Frigyes str. Zsófia nr. 8a
 Jungmann János str. Vilmos nr. 2
 Lesch Lajos str. Dezső nr. 1a
 Luffer Károly str. Választó nr. 35
 Nagy György str. Sarló nr. 47
 Oroszi György str. Sarló nr. 36
 Papp István B.- str. Választó nr. 21
 Rusz József str. György nr. 102
 Schwarz Lajos str. Knézich nr. 14
 Szabó János str. Tél nr. 4
 Szabó András F. str. Választó nr. 65a
 Szelelke Rózsa László str. Mikes Kelemen

Szirák György str. Választó nr. 18
 Sztojka Tódor str. Trombita nr. 28
 Tarnóczy Ferenc str. György nr. 49
 Tóth Mihály str. Demeter nr. 44
 Tüzes János str. Illés nr. 104
 Vlat István str. Leiningen nr. 9
 Wollák József str. Radnai nr. 6
 Weszely József str. Rákóczy nr. 5
 Weszely J. Pál str. Leiningen nr. 11
 Winklárak Tamás str. Mikes Kelemen
 Wurm Lajos str. Kismolnár nr. 7

Mestri în tablă

Baricsik Imre str. Radnai-ut 51
 Bauman Fülöp piața Hal nr. 1
 Csóthy Etelka ut. str. Knezich nr. 2
 Diamant Jenő str. Kazinczy nr. 1
 Gönczö és Katona str. Kossuth nr. 3
 Guttmann József str. Weitzer nr. 2
 Gyuris János és Tsa str. Radnai nr. 1
 Hannaur Mihály str. Deák Ferenc nr. 23
 Huszerl Manóné özv. piața Árpád nr. 5
 Kálmán György str. Weitzer János nr. 19
 Kocsi Ferenc B-dul József főh. nr. 1
 Kohn József Palatul minorităților
 Köszegehy Sándor piața Bonos Béni nr. 16
 Limbeck János Clădirea teatrului
 Martini József piața Tököly nr. 7
 Mayer Antal str. Forray nr. 4
 Mártonfy Viktor piața Boros Béni nr. 22
 Nagy Adolf B-dul József főherceg nr. 8
 Román József str. Vendel nr. 5
 Simon József str. Weitzer János nr. 10
 Spitz Gyula str. Simonyi nr. 12
 Scheibel Vilmos piața Szabadság nr. 10
 Schwitzer Rezső str. Flóriáu nr. 13
 Wégh István piața Boros Béni nr.
 Weil Alajos piața Szabadság nr. 8

Curățatori de mațe

Bosnyák Péter str. Választó nr. 1
 Kiss János str. Vágóhid nr.
 Pitár Pál str. Vágóhid nr.
 Szöllösi Istvánné özv. str. Vágóhid nr. 35

Proprietari trăsuri de închiriat

Alexa Jefta str. Választó nr. 59
 Barcza Mihály
 Bálint Imre str. Rákóczy nr. 1
 Bartók Mihályné str. Mihály nr. 97
 Bauer József str. Fejsze nr. 24
 Biris György str. Kasza nr. 35
 Biris János str. Illés nr. 92
 Bogdán György str. Illés nr. 23
 Bogya Ferencné özv. str. Fejsze nr. 31
 Bosnyák Marku str. György nr. 90
 Bota Jánosné str. Kapa nr. 20
 Brunnenschenkel Ferenc
 Brunnenschenkel Gyula str. Lipót nr. 12
 Buha János str. Mihály nr. 18c
 Burger János str. György nr. 126
 Bűn Lajos str. György nr. 14
 Czenker Nándorné str. Kasza nr. 30
 Dobos József str. Desewffy nr. 2
 Dobró József str. György nr. 42
 Elias Lipót str. Radnai nr. 5
 Farkas Károlyné str. Kapa nr. 2–3
 Farkas Lajos str. Illés nr. 115
 Forgó Sándor str. Választó nr. 24
 Garagoj Sándorné özv. str. Vágóhid nr. 7
 Gligoreszku Jánosné
 Gluvák Vince str. Választó nr. 59
 Gyarmathy János és neje str. Miklós nr. 52
 Harzsa Péter str. Illés nr. 77
 Házi József str. György nr. 42
 Heim János és neje str. Csutora nr. 5
 Herló János str. György nr. 60
 Hodacsek Sámuel
 Ilyés Mihály és neje Ev. str. Választó nr. 61
 Jankovics György str. Választó nr. 26
 Jankovics Péter S. str. Választó nr. 26
 Kallós József str. Választó nr. 60
 Kele András str. Fejsze nr. 8
 Kertész István és neje E. str. Választó nr. 64
 Kéridy Milos és neje str. Demeter nr. 129
 Kling Jánosné B-dul Erzsébet nr. 24
 Kuttyik György str. Választó nr. 57
 Kuzmann Péter és neje

Lázár Jmre str. Borona nr. 44a
 Lehócz Sándor str. György nr. 97
 Lovas András str. Fejsze nr. 8
 Lőrinczi Károly str. Gyár nr. 9
 Lup Sándorné str. Kelemen nr. 2
 Makay József str. Fejsze nr. 6
 Máté József str. Zsidótemető nr. 8
 Megyesi Mihály str. Wesselényi nr. 24
 Mladin György str. Kosár nr. 4
 Nagy László str. Illés nr. 10
 Nagy Miklós és neje E. str. Választó nr. 64
 Nagy Mihály str. Kiskarika nr. 12
 Papp Miklós str. Vendel nr. 7
 Papp Péter str. György nr. 12a
 Pálínkás Mihály str. Illés nr. 18
 Pálínkó István és neje str. Kosár.
 Pászkan János str. Miklós nr. 61
 Popa Lázár (Gáj) str. Tehén nr. 6
 Radoszav Angyelkó str. György nr. 6
 Rottenbacher György str. Fűrj nr. 3
 Simandán Tódor str. Mikes Kelemen 21
 Szabó Mihály str. György-nr 17
 Szekeres Lajos str. Sarló nr. 40
 Szlankó György str. György nr. 18
 Szörffy József str. Aulich nr. 1
 Tenczlinger Pálné öz. str. Kapa nr. 12a
 Tokay Mihály str. Mihály nr. 24
 Tolán Péter str. Illés nr. 112
 Trutz Lajosné öz., str. Fejsze nr. 13
 Vacsora János str. Fejsze nr. 8
 Weisz Antal str. Választó nr. 62
 Zavoda János
 Zurtek Károly str. Fejsze nr. 13
 Zsiva Pável str. György nr. 115

***Fabrica de cordoane de siguranță,
 tabliere și țigle pentru acoperișuri***

Dobiaschi J. és Dörner T. str. Holtmaros-
 sor

Bodegi

Korányi Józsefné str. Asztalos Sándor-u.
 6–7
 Kudlik István str. Zrínyi nr. 2

Löwy Hermann str. Szent Pál nr. 1
 Szabadai Pálné piața Tököly nr. 1
 Sziszka Imréné str. Weitzer János nr.

Rotari

Bertus László str. Radnai-ut 12
 Eberlein str. Károly Illés nr. 133a
 Farkas Hermann str. Weitzer János
 Fóris József str. Oláh nr. 13
 Geiszl Mihály str. Miksa 2–3
 Jalkóczy Alajos B-dul József főherceg nr. 10
 Kiss Ödön str. Kossuth nr. 18
 Lucsán Tódor str. Pécskai-ut 9
 Madár András str. Pécskai-u 7
 Aladár József str. Fejsze nr. 37
 Muszka József ifj. str. Borona nr. 10
 Néczin István (Gáj) str. Templom nr. 2
 Polonyi Lajos str. Fejsze nr. 46
 Schamberger László str. Kossuth nr. 48
 Sulyok István str. Kasza nr. 55
 Szemerédi József str. Varjassy nr. 12
 Tary Béla piața Boros Béni-ter 10
 Timoitity Izidor str. Csorda nr. 8
 Tomes István str. Thököly I. nr. 6
 Zimmermann József str. Lövész nr. 6

Frizerii și saloane de coafură

Adusz Lázár str. Weitzer János nr.
 Antonovits Péterné öz. str. Bercsényi
 Adler János str. Kosár nr. 2
 Bábits Nedelykó str. Damjanich nr. 1
 Behabitz György str. Csernovits Péter nr.

27

Beniung Ferenc str. Fejsze nr. 7
 Birkenheier Péter (vár)
 Blum György B-dul József főherceg nr. 12
 Czimmer Miklós piața Andrassy nr. 4
 Dugonics Bona str. Aulich nr. 2
 Ehling Henrik (Gáj) str. Templom nr. 2
 Ernst Miklós str. Kossuth nr. 54
 Firneisz Hermann str. Deák Ferenc nr.
 11/12
 Frey Gáspár str. Erzsébet nr. 13
 Gelcz Fülöp str. Koszoru nr. 20
 Fischer János str. Weitzer János nr. 2

Gelcz György str. Kossuth nr. 6
 Glück Manó str. Hunyadi nr. 1
 Grosz Bálint str. Kossuth nr. 59
 Gruber Itván piața Andrásy nr.
 Haschka Ádám ut. str. Lázár Vilmos
 Hentz Mihály str. Kapa nr. 2
 Hercz János str. Weitzer nr. 8
 Jäger János piața Tököly nr. 8
 Jovanov Marinkó str. Aulich Lajos nr. 19
 Jovanov Szlavkó (Gáj) str. Szeget
 Jung Miklós str. Sarló nr. 1
 Kampián Pál str. Bercsényi-u. 15
 Karagyena János piața Boros Béni nr. 3
 Keli Miklós piața Boros Béni nr. 16
 Özv. Kemény Ferencné str. Weitzer nr. 2
 Kirsch Zachariás (Gáj) str. Orovil nr. 12
 Kelin S. piața Indóház nr.
 Korcsog Balázné str. Kossuth nr. 35
 Kornett Gerard B-dul József főherceg nr. 2
 Kornett Péter str. Forray
 Köves József str. Kossuth nr. 66
 Kristóf György piața Boros Béni nr. 2
 Lapuska Demeter str. Pécskai-ut 6
 Lekó Mihály str. Miksa nr. 1
 Lórencz Márton S. str. Választó nr. 24
 Markovits Dezső str. Nagyvárad nr. 16
 Madi Ádám piața Árpád nr. 5
 Mergl Mihály str. Wesselényi nr. 4
 Mihájlovits Dezső str. Forray nr. 8
 Milinavics Miksa str. Fábíán nr. 9
 Milos Mihály piața Tököly nr. 7
 Müller József str. Radnai nr. 11
 Nemes András str. Kossuth nr. 1
 Nagy János str. Borona nr. 49/a
 Papp Izidor str. Hunyady nr. 2
 Pausenwein Jánosné özv. str. Kossuth nr.
 65
 Popovits Tivadar str. Salac nr. 1
 Reinhart Antal str. Deák Ferenc nr. 42 și
 str. György nr. 62/a
 Reinhart József str. Miksa nr. 13
 Rettinger Antal Clădirea teatrului
 Rochen Péter str. Petőfi nr. 1

Sajti Etelka str. Fábíán nr. 1
 Özv. Schankula Györgyné str. Bercsényi
 nr. 13
 Scharle József piața Hal nr. 3
 Schleifer Antal str. Kápolna nr. 14
 Szablity Zsivkovné str. Weitzer nr. 10
 Szeicz György piața Boros Béni nr. 1
 Sztóján György str. Mikes Kelemem nr. 3
 Tasch Miklós str. Deák Ferenc nr. 30
 Tóth Jenőné str. Borona nr. 10
 Turóczy Elek str. Salacz nr. 1
 Urs Radó str. Deák Ferenc nr. 2
 Váry János str. Kossuth nr. 3
 Wexelbaum András piața Hal nr. 1
 Woicz József piața Tököly nr. 6
 Wolf Ferenc piața Tököly nr. 6/c
 Wolf Miklós str. Orczy nr. 19
 Zsuman Mihály str. Mikes Kelemen nr. 28
 Zipfel János str. Magyar nr. 12
 Zombory Gyula str. Forray nr. 2
 Zikics Vladimir piața Andrásy

Fabricanți de cufere

Kramarovits József piața Szabadság nr. 3
 Bérczy Pál piața Andrásy nr.

Fabricarea produselor din ciment și a dalelor din piatră

Kemény Manó str. Batthyány nr.

Operator cimentări și asfaltări

Pavlicsek Konrád str. Ilona nr. 21

Fabrici de ciment

Kotsis Lajos és Társa piața Béla nr. 4
 Pagura Sebestyén és Tsa str. Flórian nr. 7

Antreprenori cimentări

Dávid Péter str. Gyár nr. 5
 Kemény Manó B-dul József főherceg nr. 11
 Pellegrini Dávid str. Simonyi nr. 11
 Bossi és Pellegrini str. Kossuth nr. 28
 Szirmai Antal piața Szabadság nr.
 Wágner Peter piața Süveg nr. 6

Preparator de îndulcitori

Petróczy Lajos piața Hal nr. 9

Pictori-decoratori

Czeiler István str. Weitzer János nr. 8
 Fejér Antal str. Rákóczy nr. 10
 Kobza Imre, str. Orczy nr. 19
 Kondorossy Imre str. Battyány nr. 38
 Lenkey György str. Petőfi nr. 4
 Nádor József str. Hunyadi nr. 8
 Nelsz Lajos str. Hunyadi nr. 6
 Schindlberger és Fia piaţa Andrásy nr. 20
 Sonnenwirth József str. Deák Ferenc nr. 30

Fabrici de pantofi

Cooperativa de producţie a pantofarilor
 arădeni piaţa Szabadság nr. 15
 Bolezni Antal str. Salacz nr. 2
 Czernóczky Mihály str. Kossuth nr. 66

Pantofari

Adamik József str. Dezső nr. 3
 Adamovits Milán str. Fejsze nr. 29
 Altacher Lajos str. Csiky Gergely nr. 6
 Altschul Jakab piaţa Kelemen nr. 7
 Ambró János str. Választó nr. 37
 Argyelán Demeter piaţa Andrásy nr. 14
 Argyelán György piaţa Süveg nr. 3
 Babocza István str. Fejsze nr. 9
 Badalik Sándor str. Teleky nr. 15
 Bakó József str. Atzél Péter nr. 2
 Beslity Hilorád str. Csatorna nr. 4
 Blázy Mátyás piaţa Szabadság nr. 10
 Borbély József str. Kossuth nr. 18
 Braun Miklós str. Heim Domokos-nr 2
 Bartlenczky József ifj. piaţa Boros B. nr. 29
 Békés Ferenc str. Közép nr. 9
 Bilich József str. Weitzer János-u. 23
 Bodor Béla B-dul József főherceg nr. 18
 Boksán Károly str. Török Ignác nr. 3
 Bolezny Antal str. Salac nr. 2
 Bolezny Károly str. Forray
 Bonka Izidor str. Gyár nr. 11/a
 Boros Imre str. Nagyváradi nr. 10
 Bosnyák János str. Csutora nr. 8
 Brandstädter János str. Mikes Kelemen
 Brecska Károly piaţa Szabadság

Brückler Jakab str. Illés nr. 49
 Czernóczky Imre ifj. piaţa Boros Béni nr. 3
 Czernóczky Mihály str. Kossuth nr. . 66
 Csabay Mátyás str. Nagyváradi nr. 42
 Dandi Mihály piaţa Boros Béni nr. 19
 Dávidházy István str. Flórián nr. 10
 Demeter Lajos str. Kapa nr. 69
 Derestye Száva str. Árok nr. 5
 Deutsch Jakab str. Hunyadi.
 Dezső Lajos str. Kossuth u. 18.
 Déver Henriette str. Kosár nr. 4
 Dokopil Lajos B-dul Erzsébet nr. 21
 Drastyil Ferenc piaţa Süveg nr. 6
 Drucker Ádám str. Aulich Lajos nr. 14
 Dugács Aladár str. Sina nr. 3
 Dupcza Márton piaţa Bála nr. 1
 Duschl Ferenc str. Deák Ferenc-u. 10
 Elekes Károly str. Lövész nr. 5
 Engelsz Mihály str. Angyal nr. 7
 Erbeszkern János piaţa Boros Béni nr. 16
 Erdődy Lajos piaţa Andrásy nr. 13
 Fábián Ferenc str. Deák Ferenc nr. 42
 Fehér János str. Teleky nr. 22
 Fehér Imre piaţa Andrásy nr. 16
 Ferenczy György str. Orczy nr. 21
 Ficzy Ferenc str. Orczy nr. 17
 Ficzy József str. Szél nr. 1/b
 Ficzy Pál str. Csiky Gergely nr. 17
 Fischer Samu str. Weitzer János nr. 25
 Fodor Gyula Ev. str. Választó 39
 Forgách József B-dul József főherceg
 Frenner Márton piaţa Bocskay nr. 4
 Fürbacher Ferenc str. Thököly Imre-nr, 41
 Fürchbauer Konrád S. str. Választó nr. 5
 Galló István str. Magyar nr. 18
 Glut János str. Deák Ferenc nr. 16
 Glücklich F. str. Part nr. 13
 Goletz Henrik str. Hunyadi nr. 6
 Groszmann Mayer str. Határ nr. 11
 Grünstein Dávid piaţa Hal nr. 5
 Gyárfás László str. Mocsár nr. 4
 Hadady Sándor str. Révay nr. 2

- Hajós András str. Koszoru nr. 6
 Haizer György str. Forray nr. 8
 Haupt János str. Határ nr. 6
 Hegedűs János str. Angyal nr. 8/a
 Hegedűs Mihály str. Deák Ferenc nr. 23
 Hegyi Imre str. Kossuth nr. 48
 Rezső Béla piața Hal nr. 5
 Hoffenpradl Frigyes str. Kossuth nr. 32
 Hoffing János str. Bercsényi M. nr. 11
 Horváth Mihály str. Választó nr. 53
 Hovarcsook Lajos str. Választó nr. 21
 Hubert Antal str. Fácán nr. 4
 Ignácz József str. Deák Ferenc nr. 11
 Jankovits István str. Lövész nr. 5
 Jankura Ferenc str. Közép nr. 22
 Jáhn Antal str. Mihály nr. 42
 Özv. Jung Antalné str. Fűrj nr. 2
 Jung Testvérek str. Deák Ferenc nr. 2
 Kaiser Antal str. Borona nr. 34
 Kakas Mihály str. Kossuth nr. 58
 Katona Lajos str. Leiningen nr. 9
 Katzelhoffer József str. Kasza nr. 34
 Kaupert Ádám str. Deák Ferenc nr. 30
 Kállay Nándor str. Kossuth nr. 26
 Kálmán József str. Kasza nr. 9
 Kemény Bernát Béláné str. Hunyadi nr. 3
 Kencse Józsefné str. Angyal nr. 29
 Kimpfián Péter piața Bocskai nr. 3
 Kirsch János str. Radnai nr. 20
 Kiss József str. Schweidel nr. 16
 Kiss Ferenc str. Zsófia nr. 9
 Kiss Károly str. Gyár nr. 1/a
 Kiss Pál str. Fejsze nr. 7
 Klein József str. Petőfi.
 Knie Károly str. Kazinczy.
 Kohlhammer Ferenc str. Deák Ferenc nr. 24
 Koncsek Lajos piața Boros Béni nr. 16
 Kondorosi Mihály str. Hunyadi nr. 6
 Kosek Lajos str. Széchenyi nr. 9
 Krausz Károly str. Rákóczy nr. 20
 Krizsán Dezső str. Sarló nr. 5
 Krizsán Péter str. Választó nr. 21/a
 Landauer Sámuel str. Salacz nr. 1
 Langecker Károly str. Vörösmarty nr. 2
 Ifj. Leitner Jánosné str. Csernovics nr. 29
 Lőrincz Lajos str. Orczy nr. 6
 Luck Áron str. Tököly Imre nr.
 Márián Pál str. Weitzer nr. 2
 Markovits Mihályné str. György nr. 28
 Markovics Simon str. Miklós nr. 66
 Marzsinyán Lázár str. Határ nr. 5
 Márton György str. Széchenyi nr. 9
 Márton János str. Boczkó nr. 8
 Medek Ferenc Hugó str. Kapa nr. 7
 Mihalek Ferenc str. Demeter nr. 128
 Mócz Péter str. Batthyány nr. 30
 Molnár József str. Hunyadi nr. 3
 Molnár László str. Boczkó nr. 1
 Molnár Mihály str. Ilona nr. 10
 Moravcsek József str. Fácán nr. 2
 Münz Ignác str. Petőfi nr. 1
 Münz Mór piața Bocskay nr. 5
 Nagy István str. Petőfi nr. 11
 Neisz József str. Legelősr 18
 Nyáry András str. Forray nr. 8
 Nyiri Csátár str. Veitzer János nr. 2
 Ollár Jusztin piața Szabadság nr. 14
 Orosz János str. Csernovits P. nr. 1
 Palóczy János str. Mihály nr. 34
 Panyitzki I. str. Aranykéz nr. 8
 Papp János str. Fejsze nr. 10
 Papp Sándor piața Hal nr. 22
 Papszt Rezső str. Választó nr. 38
 Pardy Vilmos piața Tököly nr. 6/a
 Paulik András str. Orczy.
 Pág Miklós str. Wesselényi nr. 48
 Pászthy Tibor str. Bercsényi M. nr. 23
 Pente Lajos str. Kossuth nr. 22
 Polyáky Mihály str. Rákóczi nr. 15
 Popeszku Patrik str. Fejsze nr. 45
 Popovits Tódor str. Deák Ferenc nr. 11/12
 Poszt Antal piața Tököly nr. 7
 Pothof Ádám str. Angyal nr. 22
 Princ Jakab str. Chorin Áron nr. 2

Reich Herman str. Szt. Pál nr. 3
 Renner József str. Deák Ferenc nr. 42
 Rennyé Jakab str. Borona nr. 42
 Réder Jakab str. Bercsényi Miklós
 Rogneán Ferenc str. Kossuth nr. 30
 Rózsahegyi István str. Rákóczi nr. 16
 Schelb Mátyás str. Kosár nr. 8
 Schelb Vilmos str. Gyár nr. 8/a
 Scherfer Hermann str. Szent Pál nr. 1
 Schmalcz József str. Wesselényi nr. 53
 Schmidt Ferenc str. Fácán nr. 2
 Schmidt János str. Pécskai nr. 6
 Özv. Schön Mártonné str. Mikes K. nr. 8
 Schropp Róbert str. Kapa nr. 2
 Schröder Mihály str. Batthyány nr. 17
 Sigrá Ignác str. Bercsényi Miklós
 Schink Antal str. Csiky Gergely nr. 14
 Selymes Mihály str. Deák Ferenc nr. 24
 Stefáni György piaţa Tököly nr. 8
 Stuber István str. Radnai-ut 15
 Süveges József str. Wesselényi nr. 47
 Szablóczky Kálmán piaţa Süveg.
 Szántó Imre str. Damjanich nr. 5
 Szerinka Vilmos piaţa Szabadság nr. 15
 Szilvásy Henrik str. Weitzer János nr. 19
 Ifj. Szírbik János str. Kismolnár nr. 2
 Szuhaneck Antal str. Radnal nr. 9
 Tamás János str. Tököly Imre nr. 3
 Todoreszku Mihály str. Miksa nr. 1
 Tóth Ferenc str. Fejsze nr. 1
 Tóth László str. Magyar nr. 2
 Tóth Mátyás str. Weitzer János nr. 20
 Török Károly str. Lázár Vilmos nr. 8
 Tremmer Márton piaţa Bocskai nr. 4
 Trifunác Miklós str. Kosár.
 Ursz Mihály str. Fejsze nr. 30
 Usztohál Nándor str. Demeter nr. 54
 Varga Gyula piaţa Boros Béni nr. 19
 Várhol László str. Kazinczy nr. 1
 Vedres Józsefné str. Radnai nr. 21
 Végh Gyuláné str. Dessewffy nr. 7–8
 Viday Márton str. Weitzer János nr. 5–6
 Vince Péter str. Trombita nr. 33

Wogel János str. Csíki Gergely nr. 17
 Wagner István str. Nagyváradi nr. 3
 Waltrich Ignác str. Demeter nr. 80
 Weisz Ignác str. Csernovics Péter nr. 6
 Weisz János str. Mikes Kelemen nr. 20
 Weisz Márton str. Deák Ferenc nr. 9
 Wolf János str. Zrínyi.
 Wolf György str. Deák Ferenc nr. 23
 Zachalka József str. Szarvas nr. 3
 Zimmermann János str. Péter nr. 2
 Zsán Lajos piaţa Szabadság nr. 22
 Zsuráfi Sándor str. Vécsey nr. 11
Fabrici de bomboane, lichioruri și rom
 Beck József str. Forray nr. 2/b
 Özv. Bing Edéné és Bing János B-dul
 József főherceg nr. 5
 Nyári Testvérek str. Salacz nr. 2
 Weisz Mór és Fiai str. Tabajdi nr.

Producători de bomboane

Anasztáz János str. Csutora nr. 2
 Dávidovits Lipót str. Rákóczi nr. 14
 Kiss Miklós str. Árok nr. 10
 Kreinszki Mihály str. Péter nr. 3
 Krisztovits Radován str. Angyal nr. 3
 Kodreán Györgyné str. Aranykéz nr. 16
 Reszeb Demeter str. Varjassy nr. 13
 Stefzsche Anton str. Csatorna nr. 2

Cofetari

Dimon Antal str. Árok nr. 8
 Dirnbeck György str. Trombita nr. 25
 Matzky Károly piaţa Andrássy (Palatul
 Neuman) și str. Forray nr. 1
 Mihályi Gyula str. Deák Ferenc nr. 32
 Varga N. András, urmaşul lui piaţa
 Szabadság nr. 21 și str. Forray nr. 1
 Wild Ferenc Boros Béni nr. 1
 Wolffmann József str. Lujza nr. 1

Meșteri acoperișuri și operatori țiglarie

Klaity Dusán str. Angyal nr. 24
 Komor József str. Új nr. 8
 Kuzmann Illés É. str. Választó.

Mittner József B. str. Választó nr. 17
 Petrán Illés str. Választó nr. 14
 Stiller Jenő str. Csernovits Péter nr. 12
 Ungureán Lajos str. Óvár nr. 1
 Wandracsek Károly S. str. Választó nr. 62

Cizmari

Adamik József str. Szent István nr. 9
 Adusz Bertl str. Kossuth nr. 20
 Ament János str. Kapa nr. 40
 Babóczay József str. Fejsze nr. 1
 Id. Bartlenszky József piaţa Boros Béni nr. 26
 Bosnyák József str. Illés nr. 16
 Brandt Mihály str. Lahner nr. 1
 Bulyáky Mihályné str. Rákóczy nr. 18
 Burnác Mihály str. Csorda nr. 34
 Burnác Demeter str. Radnai nr. 13
 Czibula Mihály str. Sarló nr. 48
 Czirmer József str. Kasza nr. 13
 Dandi János str. Kasza nr. 12
 Dobrovsky Antal G. str. Temető nr. 4
 Ékes Imre str. Illés nr. 78/a
 Fejes János str. Kasza nr. 13
 Földi Imre str. Illés nr. 69
 Földi István B. str. Választó nr. 27
 Gergely Ferenc ifj. str. Sarló nr. 6
 Gid Samu str. Választó nr. 20
 Gid Sándor str. Tököly Imre nr.
 Gid Tivadar str. Sarló nr. 6
 Gönczö András ifj. str. Vécsey nr. 2
 Gönczö András legifj. str. Schweidel nr. 11
 Gönczö Ferenc str. Vécsei nr. 9
 Halga János str. Erzsébet nr. 11
 Harangozó Péter str. Batthyány nr. 37
 Hegedűs Mihály str. Közép nr. 3
 Hegedűs Mihályné str. Deák Ferenc nr. 14
 Hegyi Imre str. Demeter nr. 68
 Hegyi István str. Kasza nr. 13
 Hell Frigyes str. György nr. 104
 Horváth Lajos str. Radnai-ut 4
 Horváth Miklós str. Demeter nr. 44/a
 Jankura János str. Erdélyi-ut 11

Jankura Sándor str. Sarló nr. 56
 Kaiser Antal str. Borona nr. 38
 Karcagi Sándor str. Kasza nr. 53
 Kádár Demeter str. Teleky nr. 20
 Kimpján Péter str. Határ nr.
 Koncsek András str. Pöltemberg nr. 14.
 Koncsek Gerge y piaţa Boros Béni nr. 16
 Koncsek Jakab str. Edelsbacher nr. la
 Koncsek Károly str. Virág nr. 23
 Koncsek Lajos piaţa Boros Béni nr. 16
 Kósa Antal str. Illés nr. 94
 Krécz János str. Kossuth nr. 35
 Krizsán István str. Választó nr.
 Krizsán János str. Csiky Gergely nr. 10a
 Krizsán Péter str. Választó nr.
 Krizsán Dezső str. Sarló nr. 55
 Krizsán Tamás str. Illés nr. 111
 Kulcsár Lajos str. Illés nr. 83
 Kundicz József str. Sarló nr. 3
 Lengyel Ferenc E. str. Választó nr. 34
 Lengyel György str. Demeter nr. 32
 Lengyel János str. Demeter nr. 62
 Lengyel Péter E. str. Választó nr. 3
 Lorch Mátyás str. Fatelep 22
 Lőrinczi Mihály str. Kassa nr. 39
 Lukács Bálint E. str. Választó nr. 37
 Lump Jakab B-dul Erzsébet nr. 7
 Markovics Mihály str. György nr. 27
 Markovich Miklós str. Kápolna nr. 5
 Matyók Pál str. Vécsey nr. 3
 Márton Jánosné str. Magyar nr. 9
 Medgyesi István str. Illés nr. 111
 Medve Imre str. Lövész nr. 2
 Melics István str. György nr. 22b
 Melik János id., str. Demeter nr. 54
 Kelik János ifj., E. str. Választó
 Molnár László piaţa Arpad nr. 4
 Muzslay Imre E. str. Választó nr. 8
 Nitics Száva str. Demeter nr. 89
 Palotay Mihály piaţa Szabadság nr. 10
 Pasku Száva str. Flórián nr. 8
 Pataki Ferenc str. Választó nr. 53
 Perv Tivadar str. Fejsze nr. 5

Pin nr. Antal str. Demeter nr. 79
 Popa Flóra (Gai)
 Popovics József E. str. Választó nr. 71
 Puskel János str. Választó nr. 41
 Rác Károly str. Erzsébet nr. 6
 Rucsek György str. Kasza nr. 10b
 Seiczner Sándor str. Lázár Vilmos nr. 3
 Sonkovits János str. Kápolna nr. 21
 Stark Sándor str. Fejsze nr. 5
 Szabó Dávid str. Sarló nr. 55
 Szabó György S. str. Választó nr. 21
 Szász Pál str. Kossuth nr. 38
 Szentés Antal str. Demeter nr. 41
 Szélpál Gáspár str. Aranykéz nr. 14
 Szivolics János str. Tabajdy K. nr. 1
 Szklenár György str. Borona nr. 45
 Sztojku Vikentie str. Sarló nr. 56
 Szuszán Konstantin B-dul József főh. nr. 6
 Szücs István str. Szeglet nr. 17
 Szücs Károly S. str. Választó nr. 55
 Takács Ignácné str. Trombita nr. 15
 Tanaszku István str. Mikes Kelemen nr. 1
 Tausch József str. Sarló nr. 54
 Táfvov József str. Schweidel nr. 2
 Táfvov Sebestyén str. Pécskai nr. 11
 Till József str. Kasza nr. 36
 Todoreszku Mihály str. Zsófia nr. 9
 Tóth István str. Batthyány nr. 9
 Tóth József E. str. Választó nr. 11
 Triton Nika str. Bercsényi Miklós
 Tuka János str. Kossuth nr. 48
 Undi Antal str. Kasza nr. 47
 Undi Ferenc str. Kasza nr. 53
 Veles János str. Legelősr 14
 Vidák Pál str. Kasza nr. 3
 Vuk Athanáz str. Demeter nr. 104
 Wintoch Sándor József str. Radnai-ut 20
 Zelemjánszky Mihály str. Pécskai nr. 9
 Zombori Lázár piaţa Szabadság nr. 22

Producători de curele

Fock Mária str. Weitzer nr. 6
 Lówy Emma piaţa Szabadság nr. 11

Neustadt Róza és Herczog Laura str.
 Salacz nr. 1

Pilcz Irma str. Deák Ferenc nr. 30

Producători de cutii

Sárosi Istvánné str. Szekeres nr. 2
 Schattelesz Fülöp str. Forray nr. 8

Fabricanți de oțet

Altmann Ede str. Wesselényi nr. 48
 Riesz Mór és fia piaţa Boros Béni nr. 12
 Tedeschi Viktor piaţa Szabadság nr. 13
 Weisz Mór és fiai str. Tabajdy nr. 2

Tehnician electrotehnică

Tivadar Sándor str. Alsómarospart nr. 4

Reparatori umbrele

Goldstein Katalin piaţa Szabadság nr. 21
 Kohn Hermann str. Forray nr. 4
 Schwartz Adolfné Özv., str. Határ nr. 17

Strungari

Binder Károly str. Weitzer nr. 12
 Fock Gábor str. Weitzer nr. 6
 Hafner Péter str. Vilmos nr. 3
 Havetics János B-dul József főh. nr. 8
 Helmy Ádám piaţa Szabadság nr. 8
 Jäger József str. Mikes Kelemen nr. 11
 Manics Flórián piaţa Kelemen nr. 6
 Ruhm Bálint str. Demeter nr. 89
 Ruz Pál str. Fejsze nr. 1a
 Steiner S. Sándor str. Szt.-Péter 5
 Takács Benő piaţa Szabadság nr. 11
 Varga János
 Winterkorn János str. Aranykéz nr. 7
 Zavadovits János str. Kápolna nr. 16

Zidari, arhitecți și antreprenori în construcții

Asociația arădeană a zidarilor și dulgherilor
 Babócs István B-dul Erzsébet nr. 32
 Bachner Miklós str. Demeter nr. 47
 Bozsik Ernő B. str. Választó nr. 22
 Csépai István str. Flórián nr. 5
 Csobán Tivadar és Tsa str. Deák F. nr. 34

Danszky Lajos str. Ilona nr. 2
 Fábrián József str. Deák Ferenc nr. 25
 Fenyves Károly
 Fodor és Reisinger B-dul József főh. nr. 12
 Frick József str. Heim Domonkos nr. 3
 Gábor András B-dul Erzsébet nr. 13
 Giller Ferenc str. Választó nr. 35
 Groszmug János str. Illés nr. 73
 Halmai Andor B-dul József főh. nr. 10
 Horváth József str. Bercsényi Miklós
 Kádár és Böhm str. Kossuth nr. 68
 Kállay Ernő str. Kossuth nr. 26
 Kállay Nándor ifj. str. Kossuth nr. 27
 Kondorossy Kálmán str. Batthyány nr. 28
 Kuntzl Ernő str. Kossuth nr. 20
 Lesch Lajos str. Thököly Imre nr. 22
 Maszni János piața Andrásy nr. 8
 Mihályi Illés str. Aulich nr. 19
 Pfeiffer Sándor str. Török Gábor nr. 2
 Pepoli és Eberlein str. Kasza nr. 45
 Probst Mihály str. Ferdinánd nr. 1a
 Román József str. Török Ignác nr. 18
 Román Róbert str. Közép nr. 25
 Rozvány Pál str. Zrínyi nr. 4
 Schmidt Lajos str. Közép nr. 12
 Steiner József str. Szent László nr. 7
 Szappanos Lajos str. Schweidl J. nr. 2/3
 Szántay Lajos str. Aulich Lajos nr. 1
 Tabakovits Emil str. Heim Domokos nr. 2
 Vollák József és Tsai B-dul Erzsébet nr. 59

Turnători în fier și minereu

Societatea arădeană pe acțiuni de industrializare a fierului str. Mikes Kelemen
 Hendl Ödön str. Kossuth nr. 47
 Hönig Frigyes str. Rákóczi nr. 28
 Román Vilmos str. Kapa
 Rudkovszky Ferenc str. Kis Ernő nr. 5
 Solymos Testvérek str. Kölcsey nr. 9
 Weitzer-féle waggonyár str. Pécskai

Operator anvelopare în lemn

Avram Mihály str. Illés nr. 124

Sculptori în lemn

Ábrahám József S. str. Határ nr. 9
 Fülöp Béla str. Páter nr. 2
 Markovits József str. Mikes Kelemen nr. 52
 Sztraszky István str. Kápolna nr. 3

Olari

Hammer János str. Mikes Kelemen.
 Huszti Lajos str. Virág nr. 14
 Konstantin Imréné és Tsa
 Kun András str. Magyar nr. 5
 Zacharie János str. Fejsze nr. 1/a

Fabricant seringi

Hönig Frigyes str. Rákóczi nr. 22
Fabrică de produse din metal și nichelări
 Kohn József str. Batthyány nr. 32

Turnătorie metale

Ifj. Magyary Ferenc (inginer diplomat) str. Zrínyi nr. 6

Tehnicieni lustruire

Mandl Ferenc str. Boczkó nr. 11
 Moldován Béla str. Edelspacher nr. 7
 Thomay Pál str. Kossuth nr. 2

Producător de glazură

Braun N. Antal piața Boros Béni nr. 7

Fotografi

Balassa Ernőné str. Weitzer nr. 2
 Kinaszt János str. Bercsényi Miklós
 Kalmár J. piața Szabadság nr. 16
 Klein Aladár piața Andrásy nr. 8
 Kossák József, urmașul lui str. Weitzer J. nr. 3
 Özv. Mannheim Zsigmondné piața Bocskay nr. 3
 Ravasz Imre piața Andrásy nr. 15
 Rutkai Fülöp str. Atzél Péter nr. 2
 Urai Zoltán str. Forray nr. 1
 Weisz Hugó piața Andrásy nr. 16

Croitorii pentru bărbați

Adamovits Dragutin str. Aranykéz nr. 22

- Árvay József str. Széchenyi nr. 2
 Balla Simon str. Weseelényi nr. 43
 Basztián József str. Weitzer János nr.
 Bátorfy Imre str. Deák Ferenc nr. 42
 Belgya Pál S. str. Választó nr. 24
 Bogdán Miklós str. Trombita nr. 18
 Boka Kálmán ifj. str. Eötvös nr. 1
 Bonka György str. Pécskai-ut 6
 Bonta N. str. Pécskai-ut 6
 Bozsidar Miklós str. Határ nr. 4
 Bozsi k János piața Szabadság nr. 12
 Braun Bernát str. Bercsényi Miklós nr. 1
 Braun János, urmaşul lui str. Salacz
 Czeppert János str. Batthyány nr. 15
 Cziráky Alajos str. Tabajdy nr. 1
 Dehelán György str. Illés nr. 10
 Dengelegy Ferenc str. Zrínyi nr.
 Dermencsin Antal str. Deák Ferenc.
 Dokupil Ferenc str. Borona nr. 1
 Dudás Imre str. Csernovics Péter nr. 4
 Engel Bernát str. Deák Ferenc.
 Fábrián Sándor str. Széchenyi.
 Fekete Árpád E. str. Választó nr. 38
 Ferencz Áron piața Szabadság nr. 17
 Frank Leó piața Andrassy nr. 9
 Garai és Tsa str. Salacz nr. 2
 Gárdia Lajos str. Csatorna nr. 3/a
 Gepert János str. Forray nr. 2
 Georgiades József str. Luther Márton
 Goldner Mór str. Karolina nr. 3
 Goldstein Berta str. Rákóczi nr. 20
 Grünfelder János str. Vécsei nr. 4
 Hangay M. B-dul József főherceg nr. 8
 Hauszler János str. Választó nr. 32/c
 Herzfeld Gyula str. Árpád nr. 1
 Herman János str. Kazinci nr. 9
 Hetessy István str. Nagyváradi nr. 10
 Hirsch Antal piața Szabadság nr. 18
 Hoits Lajos str. Pécskai nr. 1/1.
 Holländer Illés str. Batthyányi nr. 21
 Holleiter Ferenc piața Boros Béni nr. 29
 Holtzer József str. Vörösmarty nr. 1
 Horacsek V. str. Wesselényi nr. 43
 Hubert Ferenc S. str. Bercsényi Miklós
 u. 6
 Hunyadi Mátyás str. Kossuth nr. 64
 Özv. Inokai Tóth Lajosné Palatul
 Neuman
 Jakabffy és Tsa Palatul Minoritilor
 Joszif Miklós str. Deák Ferenc
 Kadinszky Gáspár str. György nr. 46
 Kadinszky János str. Magyar nr. 21
 Karácsonyi Márton str. Weitzer János
 Karpelesz Zsigmond str. Weitzer János
 Katona László Piața Szabadság nr. 1
 Kádár István str. Salacz nr. 2
 Kiss Sándor str. Leiningen nr. 7
 Klaváts F. str. Perényi nr. 4
 Klár Lajos str. Tabajdu
 Klein Adolf str. Bercsényi Miklós nr. 15
 Knecht Vilmos Piața Árpád nr. 5
 Kocsis Erzsébet str. Kápolna nr. 14
 Kocsis Pál str. Görbe nr. 1
 Kohut Ferencz str. Dessewffy nr. 7
 Kosminszky Károly Piața Szabadság nr. 7
 Kovács Miklós str. Bercsényi M. nr. 3
 Köteles János str. Mocsár nr. 2
 Kremmmer Antal str. Magyar nr. 23
 Krunzel József str. Rákóczi nr. 18
 Lilienberg Gyula str. Teleky
 Lingsch Jakab str. Kápolna
 Luppert János str. Aranykéz nr. 1
 Mandl Ignác str. Chorin Áron nr. 2
 Madarász József str. Maros nr. 3
 Martics és Pák Piața Andrassy nr. 8
 Martini János str. Hunyadi
 Mayer Ferenc str. Sárosy nr. 1
 Mayer József str. Mikes Kelemen nr. 49
 Mayer Lajos Piața Bocskay nr. 3
 Martini Lipót Piața Tököly
 Márton Herman str. Vadászkiirt nr. 7
 Márton Jakab str. Simonyi nr. 1
 Meisl Ádám str. Aulich Lajos nr. 17
 Meissl Ármin Piața Andrassy nr. 8
 Menczer Márton str. Petőfi nr. 7
 Mitron Tódor str. Angyal nr. 2

Moskovitz Zsigmond str. Vörösmarty
 Mózes János str. Trombita nr. 9
 Nemes Géza Károly str. Török nr. 6/a
 Pasch Vencel Piața Kelemen nr. 6
 Papp Lajos str. Csiky Gergely nr. 19
 Pálffy Sándor str. Kossuth nr. 40
 Pick Samu str. Kápolna nr. 5
 Pollák Ármin str. Petőfi nr. 11
 Printz Jakab str. Asztalos Sándor nr. 2
 Potin János str. Mikes Kelemen nr. 17
 Rácz István str. Mikes Kelemen nr. 26
 Román György str. Kossuth nr. 49
 Rosenberg N. Ferenc str. Vörösmarty
 Rosenberg Herman Piața Szabadság nr. 16
 Rubinstein Géza str. Forray.
 Schäffer Henrik Piața Andrásy
 Schmiedt Manó str. Weitzer János nr. 15
 Schneider János str. Lázár Vilmos
 Schneider József str. Vendel nr. 3
 Schwartz Fridolin str. Deák F. nr. 14
 Simon Imre str. Kápolna nr. 8
 Singer Lázár Piața Andrásy nr. 20
 Steingenberger Vilmos Piața Andrásy
 nr. 18
 Stein József str. Kasza nr. 32
 Stern A Piața Boros Béni nr. 2
 Sugár József Piața Andrásy nr. 20
 Szabó Gábor Piața Süveg nr. 5
 Szatrán János str. Aulich Lajos nr. 7
 Sztetzer Erzsébet Piața Tököly nr. 2
 Szimán Ignác B-dulJózsef főh.nr. 14
 Sztranda József str. Bercényi M. nr. 13
 Szukop János str. Kölcsey nr. 6
 Taglicht Gyula str. Weitzer nr. 15
 Todorovits György str. Trombita nr. 14
 Tóth Ferenc B-dulJózsef főhercegnr. 2
 Tóth Samu Piața Tököly nr. 2
 Unterstein Mihály str. Vécsei nr. 12
 Valentiny Endre str. Fábíán nr. 2
 Valentiny József str. Pöltenberg nr. 5
 Valentiny József ifj., str. Deák F. nr. 30
 Valentiny Lajos str. Szent Pál nr. 3

Varga Árpád str. Forray nr. 7
 Weinberger Árpád str. Forray nr. 7
 Weinberger Testvérek str. Hunyadi
 Wilhelm Jakab Piața Andrásy nr. 17
 Wolster Izsó str. Csernovics nr. 1
 Zab Lászlóné (Gai)

Pieptenari

Müller János str. Mikes Kelemen nr. 21
 Riedl Edéné id. str. Nagy Sándor nr. 8

Saloane coafură

F. Langer Fanny Palatul Neuman
 Steiner Henrikné str. Halász nr. 14

Producător soluție de igienizare dantură

Nadler Lajos str. Varjassy József nr. 12

Curățătorii de pete

Eberstarck Fülöp str. Rákóczi nr. 14
 Fried Sámuel str. Weitzer nr. 21
 Müller József és fia str. Thököly Imre nr. 30
 Teitelbaum Ede Piața Hal nr. 8

Antreprenor lucrări drumuri și terenuri

Kemény Manó str. Batthyány nr. 32

Mecanici

Armatzki János str. Szerb nr. 36
 Borsi József str. Trombita nr. 23
 Fekete Bálint str. Révai nr. 5
 Weisz János str. Batthány nr. 31

Lăcătuși de mașini

Assael Jakab Fiai Piața Andrásy nr. 17
 Hendl Ödön str. Kossuth nr. 47
 Vesper Oszvald str. Demeter nr.

Turnători în ghips

Ferarin Domonkos str. Darányi János
 Wagner Károlyné özv., str. Csiky G.

Năsturari și garniturieri

Fuchs Adolf Piața Szabadság nr. 17
 Mertl Cecília str. Flórián nr. 2/a
 Piláth Ferencné özv. Piața Andrásy nr. 17

Seiler Bertalan str. Weitzer nr. 13

Băi cu abur și băi orășenești cu vane

„Diana” str. Thököly Imre

„Katalin” (dr. Opre Péter) Piața Tököly nr. 1

„Maros” (Simay István) str. Petőfi nr. 7/b

„Neptun” (băile sezioniere Mureș)

„Vasfűrdő” (Szathmáry L.) Piața Árpád nr. 2

Gatere acționate cu abur

Fabrica arădeană de gatere S.A. str. Radnai nr. 2

Laendler Aladár Piața Boros Béni

Mori cu abur

Neuman Testvérek Arad-Gai

Saeckl W Antal str. Fa nr. 1

Szegő Sándor str. Demeter nr. 42/a

Széchenyi-gőzmalom Piața Boros B. nr. 26

Tittizer és Matyók G str. Templom nr. 49

Matlasator și plisator

Kopetkó Károly ifj. str. Weitzer nr. 2

Turnător clopote

Hönig Frigyes str. Rákóczi nr. 28

Împletitori ciorapi

Braun Ignáczné str. Rákóczi nr. 10

Első aradi harisnyakötőde Piața Andrassy- tér 22

Ecker Fülöp str. Thököly Imre.

Fischer Miksáné Piața Andrassy nr. 20

Helfer Ferenc str. Thököly Imre nr. 30

Klein Ignác str. Lázár Vilmos.

Krigleder Vilmosné str. Deák Fer nr. 11/12

Kugel Regina Piața Bocskai nr. 1

Molnár Kálmánné str. Kasza.

Stern József B-dul József főhercegnr. 11

Szálassy Aladár str. Forray.

Măcelari

Argyelán Ferencz str. Kasza nr. 8

Balogh Mihály str. Sarló nr. 13

Baráth László str. Eötvös nr. 21

Biraucz György str. Deák Ferenc nr. 2

Blaboli és Neczkó str. Borona nr. 50

Bogdán György str. Vadászskürt nr. 2

Boka Károly str. Simonyi nr. 1

Buchauer Fábrián str. Illés nr. 60

Buday Mihály Piața Boros Béni nr. 8

Csokány Ernő S. str. Határ nr. 21

Denczig Béla kisk. str. Radnai nr. 4

Dégen Koszta str. Csutora

Dohány Piros Piața Tököly nr. 7

Dombi János B-dul József főhercegnr. 12 și str. Varjassy nr. 22

Döme Lajos str. Leiningen nr. 6

Éhek István str. Szt-Péter 6

Farkas János Piața Tököly nr. 8

Feichthaller Mártonné özv. str. Thököly

Fekete Sándor Piața Árpád nr. 4

Ferdinánd Szvetozár str. Trombita nr. 4

Fischer Adolf Piața Boros Béni tér 6

Fischer Samu str. Hunyadi nr. 3

Freisinger Lénárd, str. Sarló u. 13.

Gábor József str. Thököly Imre.

Gábor György str. Thököly Imre.

Glück Károly és Testv. Piața Szabads. nr. 11

Gutier Rezső str. Kápolna nr. 8

Henegár György str. Szt.-István nr. 7

Hofstetter Györgyné str. Fejsze nr. 44

Holczer János str. Fácán nr. 1

István Antal str. Csutora.

Joó Károlyné str. Angyal nr. 21

Juszt Ádám str. Kossuth nr. 35

Jozanov Prebó str. Forray nr. 7

Kelemen Pál str. Fábrián nr. 12

Kiss László str. Széchenyl nr. 1

Koch Mór Piața Szabadság

Koch Samu str. Hunyadi nr. 1

Koncz István Piața Hal

Kovács Máté str. Fábrián nr. 1

Kozák József str. Hunyadi nr. 4

Kruppa Károly str. Kossuth nr. 10

Lénárt András Piața Szabadság nr. 13

Lipován Péterné S. str. Határ nr. 21

Marx János str. Hunyadi nr. 6

Mányi M és Társa B-dul József főherceg
nr. 12

Morschl György str. Legelősor 18

Murg György (Gai) str. Templom nr. 54

Nyeczkov Antal str. Szt. Péter 7

Papp István str. Koszorú nr. 2

Pataki Ármin str. Kossuth nr. 66

Pál Lajos str. Sarló nr. 1

Popovics Koszta str. Virág nr. 9

Pribán Miklós str. Mikes Kelemen

Prokopetz József Piața Andrásy nr. 14

Prokopetz József str. Eötvös nr. 11

Rác János Sebestyén str. Kazinczy nr. 1

Rum Márton str. Magyar nr. 1

Sári Ferenc str. Hunyadi nr. 3

Schneider Ferenc str. Nagyváradi nr. 10

Sváb Karoly str. Sarló.

Simandán György str. Flórián nr. 13

Skriba Antalné str. Angyal nr. 1

Sonkovits Demeterné özv. str. Angyal
nr. 24

Stefán János str. Csiky Gergely nr. 4

Steinbrecher János str. Teleky nr. 14

Sztojákovits Milán str. Forray nr. 2

Szabados Gyula Piața Boros Béni nr. 15

Szabó Györgyné str. Mikes Kelemen nr. 7

Szida Lázár str. Weitzer nr. 2

Tschenka Ágoston str. Deák Ferenc nr. 10

Vank Károly str. Sarló nr. 40

Záray Géza Piața Andrásy nr. 18

Zurek Károly Piața Tököly nr. 8

Institutul de apă rece

Posch Károly str. Deák Ferenc nr. 2

Broderii

Grünberger R (Tisch Mnr.) str. Weitzer
nr. 3

Klein Sándor str. Forray nr. 7

Müller J. és Fia str. Forray

Szell József Piața Szabadság nr. 12

Antreprenor afişaje

Ceiler és Glück str. Weitzer János nr. 8

Reparații mașini de scris

Ziffer és Molnár Piața Szabadságtér 16

Pălărieri

Bittenbinder Konrád str. Deák F. nr. 42

Eberlein József str. Görbe nr. 11

Eberlein Ferenc str. Radnai nr. 18

Mály Albert Piața Boros Béni nr. 8

Mányitz János str. Hunyadi nr. 2

Szuhanek Lajos str. Radnai nr. 10/a

Operatori cantine

Bozsidár Szvetozár Arad Cetate

Gruber Lajos cazarma honvezilor husari

Lefhovits Náthán cazarma comună a

husarilor

Wittenberger Ármin Fabrica de vagoane

Producători de troițe

Csóky János str. Deák Ferenc nr. 14

Demelle Ignác Piața Andrásy nr. 8

Stiaszny József Piața Andrásy nr. 4

Dogari

Amtmann Mihály B. str. Választó nr. 3

Bayer József str. Illés nr. 39

Berger Ferenc str. Bockó nr. 13

Berta Ignác str. Szekeres nr. 3

Drensz Mihály str. Thököly Imre nr. 22

Gartner Hermann ifj., str. Wesselényi nr. 1

Gartner Lipót str. Bem nr. 2

Goldschmidt Mihály Piața Boros Béni
nr. 23

Grünwald Ferenc str. Magyar nr. 25

Helik József str. Miklós nr. 63

Luffer Antal ifj., str. Mikes Kelemen

Wagner Antal str. Radnai út 20

Meșteri ornatori și producători de carpete

Berán Antal és fia (Béla) str. Forray nr. 6

Csizmás Mihály str. Akác nr. 17

Dániel Dávid str. Hunyadi nr. 6

Dulka György str. Illés nr. 49

Edl Lőrinc Piața Andrásy nr. 6

Flaschner György str. Atzél Péter nr. 3

Frank István str. Deák Ferenc nr. 33/34

Lengyel Lőrinc Piața Andrásy tér 21

Molnár György str. Rákóczy nr. 19
 Pávek István str. Deák Ferenc nr. 24
 Politzer Ignác Piaţa Szabadság nr. 3
 Reiner Gyula str. Lázár Vilmos
 Reinhart Fülöp Piaţa Andrásy nr. 17
 Rosmanith Albert és Fia Piaţa Andrásy
 nr. 9
 Schreier Jónás str. Határ nr. 1
 Uherezky Géza str. Vörösmarty nr. 3
 Varga János str. Deák Ferenc
 Verbos Ádám fiai Piaţa Andrásy nr. 6
 Weisz Farkasné str. Boczkó nr. 11

Cafenele

Abbázia (P-ţa Szabadság nr. 10) Kovács A.
 Baross (str. Weitzer nr. 2) Faber Herman
 Erdélyi (str. Szent Pál nr. 10) Fülöp
 Károly
 Fehér Kereszt-Crucea Albă (Piaţa
 Andrásy nr. 12) Braun Gusztáv
 Fiume (Piaţa Szabadság nr. 16) Geller L
 Gally Ferenc Piaţa Boros Béni nr. 11
 Hazám (str. Battyány nr.) Havancsák J
 Hungária (Palatul Neuman) Pölzl Miksa
 Kaiser Lipót str. Deák Ferenc nr. 29
 Iparkávéház-Cafeneaua industriilor (str.
 Szt.-Pál nr. 10)
 Koch Józsefené (str. Nagyváradi nr. 5)
 Központi-Central (Piaţa Andrásy nr.
 12) Rónai A. János
 Korona (Herceg G) Árpád nr. 2
 Láng Ferencné str. Eötvös u. 18
 Löwy Hermann str. Szt.-Pál nr. 1
 Motor kávéház Piaţa Boros Béni nr. 16
 Otthon-Acasá (str. Hunyadi nr.)
 Grünwald S.
 Polgári kávéház-Cafeneaua cetăţenească
 str. Szt.-Pál nr. 18
 Rákóczi (str. Boczkó nr. 2) Weisz Márton
 Schwarcz, Gáborné str. Szt.-Pál u. 13
 Velence kávéház (str. Pécskai nr. 1)
 Lukács Sándor
 Vas (str. Deák Ferenc nr. 1.) Vass Mátyás
 Vasúti kávéház – Cafeneaua feroviară
 Calea Pécskai

Városi kávéház-Cafeneaua oraşenească
 (Clădirea teatrului.) Fürst J.

Măsurări și vânzări cafea

Barra Etel Piaţa Tököly nr. 1
 Csík Vincéné özv. str. Lázár Vilmos nr. 3
 Francz Karolin str. Boczkó nr. 11
 Gál Károlyné str. Zrínyi nr. 4/b
 Gáspár Jenőné str. Lázár Vilmos nr. 3
 Horváth Gézáiné Piaţa Tököly nr. 8
 Kovács Sándor Piaţa Tököly nr. 7
 Maksay Lajos str. Rákóczi nr. 23
 Moldován Illésné str. Forray nr. 7
 Pavola Józsefné Piaţa Tököly nr. 1
 Tar Jánosné str. Forray nr. 8

Împletitori de perii

Ditrich Domokos str. Bercsényi Miklós
 Dubcza Ferenc str. Weitzer János nr. 2
 Egartner Ferenc és Fia Piaţa Szabadságtér
 17
 Hechtmann Márton str. Kossuth nr. 64
 Kubát Antalné és Fia str. Weitzer János
 Kunszt József str. Aranykéz nr. 16
 Szablóczky László Piaţa Szabadság nr. 9
 Szánthó Romulus str. Darányi J nr. 5
 Tapolcsányi Gyula (Palatul Neuman)

Vopsitorii și curățătorii chimice

Eckert Fülöp str. Asztalos Sándor nr. 6
 Hermann Miklós str. Csernovits Péter
 nr. 19
 Kuhl Mihály str. Aulich Lajos nr. 13
 Meixner Sándor Piaţa Tököly nr. 1
 Müller József és Fia str. Tököly Imre,
 B-dul József főherceg nr. 11 și str.
 Forray nr. 4

Florării și grădinari

Balogh József str. Demeter nr. 3
 Csavar Dániel str. Virágh nr. 30
 Friedman Juliska str. Forray nr.
 Kadinszky Gáspár és Tsa Piaţa Andrásy
 nr. 13
 Kollmann Villibaldné str. Közép nr. 20

Lacina Vencel str. Török Gábor nr. 7
 Máthé Ferenc Piaţa Boros Béni nr. 11
 Papp Samu Piaţa Tököly nr. 8
 Pazár Sándorné str. Weitzer nr. 19
 Rutkay Dániel str. Varjassy nr. 7
 Scherhag Testvérek Piaţa Andrássy nr. 18
 Ötvös Péterné str. György nr. 32
 Ungermann Józsefné str. Pöltenberg nr. 2
 Vettorell Jánosné str. Trombita nr. 10

Producători de mănăuşi

Albrecht Ágoston str. Salacz nr. 2
 Szuppy Lajos Piaţa Andrássy nr. 20

Hornari

Kaltenhuber József str. Sechweidel József
 Özv. Riemer József str. Vadászkiirt nr. 6
 Özv. Szász Dénesné str. Kasza nr. 1/a
 Schmitzer Ferenc
 Walcher Ferencné str. Kinizsi nr. 1

Cufitari

kisk. Náder Gyula și Oszkár Palatul
 Minoritilor
 Turtueren Fülöp str. Asztalos Sándor nr. 10

Producători de funii

Hídvéghy Pál str. Nagyváradi nr. 4
 Illés Sándor str. Kossuth nr. 2
 Jalkóczy Alajos B-dul József főherceg nr.
 11
 Knitzky Ignác B-dul József főherceg.
 Kiss Ödön str. Kossuth nr. 18
 Kovács Ferenc str. Kossuth nr. 2
 Nádasí és Mészáros Piaţa Boros Béni nr. 2
 Olasz Lajos str. Könyök nr. 2
 Schamberger László str. Mikes Kelemen.
 Szilágyi Sándor Piaţa Boros Béni nr. 10
 Szkorczár György str. Fejsze nr. 2
 Tary Béla Piaţa Boros Béni nr. 10
 Thomay Pál str. Kossuth nr. 2

Hangü și birtaşi

Aichler Anna str. Dohány nr. 5
 Andrássy Ferencné str. Sarló nr. 11

Balog Jakab str. Boczkó nr. 8
 Barta Józsefné str. Fejsze nr. 26
 Burger Jakab str. György nr. 108
 Czirik József Piaţa Tököly nr. 4
 Csungán Arzén str. Fejsze nr.
 Donawell Fülöp str. Fácán nr. 7
 Fehér Lajos str. Sarló nr. 2
 Fischer Nándor str. Kossuth nr. 13
 Fister János (Makk alsó) str. Radnai nr. 11
 Friedmann József str. Radnai nr. 2
 Fritz József (Mókus) str. Választó nr. 16
 Gruber Joachimné Piaţa Boros Béni tér 23
 Gruber László str. Vásárállás 2
 Grüner Gyula Piaţa Andrássy nr. 4
 Hajdú József str. Kossuth nr. 39
 Havancsák József (Hétvezér)
 Hídvéghi Pál Piaţa Boros Béni nr. 2
 Gyurits, str. Magyar nr. 10
 Keresztes János str. Nagyváradi nr. 4
 Kocsis Ferenc str. Weitzer János nr. 7
 Kohn József Piaţa Boros Béni nr. 8
 Ifj. Krétz János str. Kápolna
 Molnár Albert str. György nr. 108
 Nagy János str. Pécskai nr. 1
 Nagy Mélykúti Mihályné str. Vas nr. 1
 Papp Demeter str. Fejsze nr. 13
 Papp Krisztina str. Kápolna nr. 8
 Popper Károly str. Pécskai nr. 4
 Régi Városház-pince Piaţa Szabadság nr.
 16
 Scheiber Lajos str. Pécskai nr. 2
 Schliffert József str. Kapa nr. 1
 Schmidt János str. Pécskai nr. 3
 Schneider Katalin str. Miksa nr. 1
 Spádi Manó str. Pécskai nr. 12
 Szabó György (3 csikó) str. Fábíán nr. 1
 Szekeres István str. Aulich Lajos nr. 20
 Szinnyei Sándor str. Deák Ferenc nr.
 Ungureán János str. Leiningen nr. 1
 Walenta András Piaţa Thököly tér 3
 Wanacsek Mátyás Piaţa Boros Béni nr. 16
 Zöldfa korcsma str. Varjassy nr. 2

Împletitori coşuri

Faller Béla Piaţa Kelemen nr. 6
 Hrizsovszky Ferenc str. Schweidel.
 Molnár Imre Piaţa Szabadság nr. 11
 Redermacher József str. Kossuth nr. 64
 Vörös Ferenc str. Forray nr. 5

Fierari

Arató Lajos str. Borona nr. 6
 Balogh József str. Fejsze nr. 34
 Basch József str. Kossuth nr. 15
 Béládi Lajos str. Illés nr. 68
 Boldizsár Szilárd Gai str. Templom nr. 43
 Ehling Lajos str. Nádor
 Faur János S. str. Választó.
 Hídvéghy Pál str. Nagyvárad nr. 3
 Illics Lajos str. Csalán
 Illics Sándor str. Csalán.
 Kohn Lajos str. Boczkó nr. 8
 Kováts Ferenc str. Kossuth nr. 2
 Kőműves Mihály str. Krivabara-dűllő 2
 Lucsán Tódor str. Pécskai nr. 9
 Majoros János str. Fejsze nr. 30
 Nagy Sándor (Gai) str. Templom nr. 43
 Olasz Lajos str. Könyök nr. 2
 Oroszi Károly str. Csutora nr. 28
 Papp András (Gai) str. Templom nr. 43
 Pfeiffer József str. Pécskai nr. 4
 Rezik Albert (Gai) str. Templom nr.
 Scherer János str. Rákóczi nr. 15
 Schreiber Ferenc str. Nádor nr. 4
 Stern Zsigmond (Gai) str. Csorda nr. 15
 Szelesty Sándor (Gai)
 Szepesi István Piaţa Boros Béni nr. 3
 Szkorczár György str. Fejsze nr. 2
 Timotity Izidor str. Csorda nr. 8
 Trutza Péter str. Szerb nr. 38
 Ujj Lajos str. Borona nr. 46
 Werlein Ferenc str. Borona nr. 46
 Zombori Gyula str. Kasza nr. 53

Cioplitori în piatră

Dolinay Szilárd str. Magyar.
 Frankné özv., Piaţa Boros Béni nr. 4

Mairovitz Emil str. Kossuth nr. 4
 Savino Calvasina ut. str. Wesselényi nr. 33
 Stark Vilmos B-dul József főhercegnr. 12

Zidari, meşteri construcţii

Angyal Szinay Károly str. Választó nr. 39
 Adám Károly str. Demeter nr. 75
 Bahner Miklós str. Demeter nr. 41
 Balázs Péter B. str. Választó nr. 16
 Bozsik Ernő B. str. Választó nr. 22
 Berecz István str. Demeter nr. 43
 Czenner Ágoston str. Kiskarika nr. 2
 Danszky Lajos str. Ilona
 Dávid Péter Piaţa Süveg
 Fábíán Vince str. Széchenyi nr. 1
 Frick József str. Heim Domokos nr. 3
 Gábor András és neje B-dul Erzsébet nr. 1
 Gábor István str. Rákóczi nr. 6
 Giller Ferenc E. str. Választó nr. 35
 Groszmug János str. Illés nr. 73
 Groszmug Albert str. Kasza nr. 33/a
 Gurka Antal str. Rákóczi nr. 23
 Gyapjas Lajos str. Illés nr. 31
 Heim Ferenc str. Ilona nr. 36
 Horváth János str. Demeter nr. 75/a
 Horváth József str. Bercsényi Miklós
 Kállay Nándor ifj. str. Kossuth nr. 27
 Kerekes Lajos str. Demeter nr. 65
 Kohut Gábor str. Lahner nr. 12
 Kővári Pál str. Ilona
 Linhart Ferenc
 Mihály Illés str. Deák Ferenc
 Mindszenti Lajos
 Mnelu László str. Demeter nr. 95
 Nádra Mihály str. Lipót nr. 3
 Nyiga György str. Trombita nr. 26
 Ott János str. Új nr. 7
 Pellegrini Dávid str. Simonyi nr. 11
 Risztin Demeter str. Töltés nr. 8
 Busz Károly str. Fejsze nr. 31
 Sapp Ferenc
 Szabó Ágoston str. Magyar nr. 7
 Szabó Sándor str. Fejsze nr. 45
 Szerandán Miklós str. Csernovics nr. 13
 Vándracsek Ignác str. Választó nr. 62

Weszely István str. Liget
 Weszely Károly str. Közép nr. 19
 Zavada János str. Illés nr. 21/a
 Zetyik Károly str. Választó nr. 62

Inscripții în piatră

Kállai Miksa str. Weitzer János nr.

Tipografii de carte și presă

Institutul cu tiparnițe acționate cu motoare pe gaz al Tipografiei Arădene S.A.: B-dul József főherceg nr. 12
 Bloch Henrik Piața Andrásy nr. 18
 Kalmár Nándor és Társai str. Lázár V.
 Kepich Zsigmond Palatul Neuman
 Nichin György és társai str. Deák F. nr. 20
 Réthy Lipót és Fia Piața Andrásy nr. 9
 Institutul tipografic al Eparhiei Române
 Weisz Félix str. Weitzer János nr.
 Zlinszky István és társa str. Deák F. nr. 2

Legătorii carte

Tipografia arădeană S.A. B-dul József főherceg nr. 22
 Ardeleán Jusztin str. Weitzer nr. 17
 Kosminszky Lipót str. Weitzer nr. 8
 Mayerhoffer Adolf str. Weitzer nr. 2
 Schäffer József Piața Andrásy
 Weiser Alajosné özv. Piața Szabadság nr. 3
 Zlinszky István és társa str. Deák F. nr. 2

Meșteri polizatori

Borsos Fábián str. Simonyi nr. 12
 Jelinek János str. József György nr. 15
 Kisk. Náde Gyula és Oszkár
 Nemetz Kazimir str. Tököly Imre nr. 23.
 Potoczky József Piața Szabadság
 Recky Antal Piața Szabadság nr.
 Spitz Antal str. Deák Ferenc nr. 10
 Kisk. Szeltmann Károly str. Ilona nr. 23
 Turtueren Fülöp str. Asztalos Sándor nr. 10

Producători frângii

Henrich Béla, str. Tököly Imre nr. 6
 Lorencz Miklós str. Thököly Imre nr. 25/27

Mattuschek János Piața Andrásy nr. 8
 Pozsár Imre str. Radnai nr. 11
 Schuppán József str. Kasza nr. 39

Fabrici de tricotaje

Helfer Ferenc str. Halász nr. 40
 Kosárszky József, str. Szét nr. 1

Pietrari

Botta Péter str. Illés nr. 5
 Sztanity György str. Csernovics nr. 14
 Sztanity Mátyás str. Csernovics nr. 14
 Tischler Vazul str. Radnai nr. 24
 Tornya Demeter str. Radnai nr. 24

Foratori fântâni

Medveczky János str. Trombita nr. 1

Lăcătuși

Assael Jakab Fiai Piața Andrásy nr. 17
 Balaton János str. Révay nr. 4
 Balázs Antal Piața Boros Béni nr. 15
 Balczer György str. Fejsze nr. 34
 Balczer Béla str. Pöltenberg nr. 19
 Barchel János str. Rákóczi nr. 3
 Baksa József str. Wesselényi nr. 34
 Burza és Permoser, str. Radnai nr. 23
 Czigler I. str. Deák Ferenc nr. 38
 Gártner Márkus str. Rákóczi
 Gásza Károly str. Teleky nr. 6
 Geröcs Benjámín S. str. Választó nr. 12
 Hammer Mór str. Vadászkürt nr. 8
 Hammer Zsigmond Piața Boros Béni nr. 1
 Hendl Ödön str. Kossuth nr. 45
 Hopp Károly str. Széchényi nr. 5
 Illés Sámuel Piața Boros Béni
 Juhász István str. Simonyi nr. 7
 Kiss Ernő str. Szt. István nr. 9
 Komjáthy István str. Vécsey nr. 6
 Kovács Pál str. Magyar nr. 26
 Ifj. Krebs József Piața Szabadság nr. 17
 Lenkei Ferenc str. Közép nr. 12
 Lengyel Gyula str. Szent Pál
 Ludig József str. Wesselényi nr. 1
 Majer József B. str. Választó nr. 30

Müller E. str. Könyök
 Müller Ferencz str. Bockó nr. 10
 Panker János str. Eötvös nr.
 Panker Ferenc Viktor str. Akác nr. 6
 Polom István str. Töltés nr. 9
 Schwartz József str. Vörösmarty nr. 3
 Spanlang Jánosné str. Flórián nr. 6/c
 Steiner Jakab Piața Szabadság nr. 17
 Stoll Béla str. Csernovics nr. 22
 Szontagh Gusztáv str. Pécskai ut 17
 Vulcu Maxim str. Miksa nr. 2–3
 Weisz Jenő str. Szent Pál nr. 1

Intermedieri imobiliare

Lovas Károly Piața Tököly nr. 2

Opticienii

Kováts Lajos Piața Andrásy nr. 21
 Kun József Piața Andrásy nr. 17

Constructor de mori

Säckl W. Antal str. Fa.

Maseuri

Mossbauer Róbert str. Forray nr. 8
 Posch Károly str. Deák Ferenc nr. 2
 Poleretzky Dániel str. Heim D. nr. 2
 Ujváry Árpádné str. Lipót nr. 12

Platformă și depozit de marmură și industrializare a lemnului

Mairovitz Emil str. Deák Ferenc nr. 3

Atelier reparații cântare

Gartner Márk Piața Szabadság nr. 11
 Hammer Zsigmond Piața Boros Béni nr. 1

Producători de turtă dulce

Bara Jánosné str. Rákóczin. 15
 Barthel Ernő str. Szent Pál nr. 6
 Kallap Jánosné özv., str. Deák F. nr. 30
 Krebsz Károly str. Rákóczi nr. 17
 Oertl Károly str. Angyal u. 3
 Weichelt Alfréd Piața Szentpéter nr. 6
 Weichelt János str. Thököly Imre nr. 14

Spălătorii și calcătorii

Baralovits Mihályné str. Hunyadi nr. 3

Berta Antal Piața Boros Béni nr. 3
 Autringer Teréz str. Batthyányi nr. 30
 Demetrovics István str. Miksa nr. 5
 Fischer A. Lipótné str. Aulich Lajos nr. 2
 Gáspár Alojza Piața Tököly nr. 1
 Grósz Ferenc str. Deák Ferenc nr. 23
 „Hófehérke” intézet str. Weitzer János.
 Kiss Józsefné Piața Andrásy tér 17
 Láda Mihály str. Wesselényi nr. 47
 Ludig János Piața Boros Béni nr. 4
 Marksteiner Júlia str. Weitzer J. nr. 19
 Morucz Tamás str. Hunyadi nr. 3
 Nagy Józsefné str. Deák Ferenc nr. 24
 Nádor Tódorné str. Weitzer nr. 17
 Strajanek Mária Piața Tököly nr. 8
 Szálas Józsefné str. Weitzer nr. 8
 Szirmai nővérek str. Szent László nr. 8
 Szentz Gusztávné str. Chorin nr. 2
 Triebel Mihályné, Piața Bocskai nr. 3
 Turszky Lajosné str. Kossuth nr. 66

Mozaicari

Dangelo Dominik str. Bercsényi M. nr. 10
 Rossi és Pellegrini str. Szent István nr. 3
 Savino Calvasina ut., str. Wesselényi nr. 33

Producător de roți și articole din lemn

Geiszl és Eich str. Miksa nr. 2—3

Birou tehnic

Hopp Károly str. Széchenyi nr. 5

Mecanici instrumente

Diamant Ferenc str. Kazinczy nr. 1
 Molnár József Piața Szabadság tér 16
 Gartner Samu str. Weitzer nr. 42
 Hammer Vilmos Piața Szabadság nr. 7
 Hauser Vilmos str. Deák Ferenc nr. 3
 Kalmár József str. Salacz nr. 2
 Koch Dániel str. Deák Ferenc nr. 42
 Samntag Adolf B-dul József főhercegnr. 7

Producător de cărămidă de artă

Filiala arădeană a primei fabrici de cărămidă și var din Periam Piața Óvár nr. 3

Producător de prese pentru pantaloni

Major L. Sándor str. Flórián nr. 10

Producători de pălării pentru femei

Amtmann Anna str. Deák Ferenc nr. 3

Gruber Edéné Piața Szabadság nr. 22

Grünbaum Mórné özv. Piața Szabadság nr. 10

Grünblatt Antónia Piața Szabadság nr. 11

Jasper Alahna str. Deák Ferenc nr. 33–34

Kabdebo Miklósné Clădirea teatrului

Krausz Benjáminné Piața Szénpéter

Lázár C Irén Palatul Minorităților

Lichtig H.-né Piața Andrassy nr. 16

Major Julia Palatul Minorităților

Malovich Adél str. Lázár Vilmos.

Pavicsics Mária str. Atzél Péter nr. 2

Reingruber Hermina str. Forray.

Wolf Jozefin és Teréz Piața Szabadság nr. 2

Croitorii pentru femei

Allesz Ferencné str. Közép

Balla Franciska str. Forray

Berta Gizella str. Deák Ferenc nr. 6

Blum Györgyné B-dul József főherceg

Blum Missa str. Weitzer János nr. 2

Borbás Matils str. Weitzer nr. 12

Bogár Anna str. Mikes Kelemen nr.

Bozda Jánosné str. Deák Ferenc nr. 20

Brüller Lajos Piața Szabadság nr. 20

Csejthei Katica str. Batthyány

Dick Sarolta str. Kápolna nr. 29

Ehrenfeld Anna str. Petőfi nr. 1

Engelhardt J. str. Revay.

Erdélyi Andorné str. Rakóczi

Farkas Zsigmondné str. Nagyváradi-út 6

Fischer Jánosné str. Weitzer nr. 2

Fock Adolfné str. Miksa Kelemen nr. 30

Foit F str. Atzél Péter nr. 2

Folcz Jozefin Piața Szabadság nr. 2

Frankl C. Piața Szabadság nr. 2

Freimann Lipót Piața Boros Béni nr. 7

Friedmann Eszti Piața Szabadság nr. 10

Frölich Lujza str. Heim Domokos nr. 2

Garai Berta Piața Tököly nr. 7

Gausser Márii str. Fábíán nr. 1

Gebei Mihályné str. Erzsébet nr. 6/a

Gencsi Kálmánné str. Deák Ferenc nr. 37

Grósz Gizella str. Hunyadi.

Grünberger B és Tsa str. Forray.

Hacker Jakabné özv. str. Lövész nr. 1

Hanna Gusztávné str. Kazinczy.

Hanzli János str. Weitzer nr. 14/a

Havas Sándorné str. Salacz nr. 4

Hell Fáni str. Petőfi nr. 11

Hermann János str. Kazinczy nr. 9

Hindl Pálné str. Hunyadi nr. 1

Hirschler Karolin str. Vörösmarty nr. 1

Hoffirek Vancsura Mária str. Miksa nr. 7

Horovitz Samuné Piața Boros Béni nr. 4

Hudák Katica str. Tököly Imrr nr. 36

Hugyetz Róza str. Kápolna nr. 2

Huppert Henrik Piața Szabadság nr. 12

Kaiser Ferenc Piața Andrassy nr. 6

Kaiser Lipót str. Fábíán nr. 11

Kárász Dezsőné Piața Andrassy nr. 8

Kaupert Mária B-dul József főhercegnr. 8

Kell Ignác str. Atzél Péter nr. 2

Kertész Katalin str. Simonyi nr. 2

Kertai Júlia B-dul József főhercegnr. 7

Kohn Jozefin str. Asztalos Sándor nr. 8

Konschitzky Józsefné B-dul Erzsébet nr.

20

Kotecki A. Piața Süveg tér 6

Kotsis Ferencné str. Chorin Áron nr. 2

Kövesdi Lajos str. Deák Ferenc nr. 9

Krausz Hermina str. Boczkó nr. 1

Krebsz József str. Rákóczi nr. 14

Kulcsár Teréz B-dul József főhercegnr. 6

Kurczer Bertalanné str. Forray nr. 4

Lackner Teréz str. Görbe nr. 2

Lanbach Antónia Piața Boros Béni nr. 29

Lineberger Paula str. Zrínyi nr. 4/c

Lövenstein Károlyné str. Weitzer nr. 14

Lux Hugóné Piața Andrassy nr. 20

Majoranovszky Vera Kelemen nr.

Mayerhoffer Ilona str. Weitzer nr. 10

Markovits Berta Piaţa Amdrássy nr. 3
 Márkus Anna str. Csiky Gergely nr.
 Máté Jánosné Piaţa Boros Béni nr. 8
 Miklósi Amália str. Deák Ferenc nr. 39
 Molitor nővérek str. Csiky Gergely nr. 9
 Moskovitz Ernma str. Rákóczi.
 Muskát Szida str. Simonyi nr. 12
 Nagy Rózsi Palatul Minoritilor
 Neidenbach Vilma str. Perényi nr. 5
 Nyemetz Gyula B-dul Erzsébet nr. 20
 Orth Julianna Bv. str. Választó nr. 5
 Pálffy Sándor str. Forray.
 Paschek Ottokárné str. Asztalos S. nr. 2
 Pató Etelka B-dul József főherceg nr. 7
 Popovits Lilla str. Weitzer János nr. 1
 Raab Vilmos str. Választó.
 Reiner Gyuláné str. Weitzer János nr. 17
 Reisz Lőrincné str. Teleky nr. 7
 Robitsek Johanna str. Tököly.
 Rosenberg és Társa str. Rákóczi nr. 5
 Rügner Róza str. Eötvös nr. 11
 Salzer nővérek str. Szt. István.
 Scheer Szeréna Piaţa Szabadság nr. 17
 Schwarcz Katalin és Aranka str. Chorin
 nr. 9
 Schwarcz Lujza str. Petőfi.
 Schwarcz Nándorné Piaţa Andrássy.
 Schwarcz nővérek str. Bercsényi M..
 Steiner Adolf Vilmosné str. Weitzer nr. 15
 Stern Cili str. Forray nr. 2
 Stern Hajnal B-dul József főhercegnr. 7
 Susa Lajos str. Határ nr. 6
 Szabó Ilona str. Miksa nr. 2
 Szalkai nővérek str. Weitzer János nr. 13
 Szerinka Ilona str. Simonyi nr. 13
 Szöllösi Janka B-dul József főhercegnr. 18
 Tonsics Jolán és Társa Clădirea teatrului
 Tóth Jozefa Piaţa Bocskay nr. 3
 Varga Kálmán str. Atzél Péter nr. 2
 Vetel Jozefa str. Szt. István nr. 9
 Vuk és Beck Piaţa Tököly nr. 7
 Wallinger Irén str. Kápolna nr. 6

Winternitz Jenő Piaţa Szabadság nr. 3
 Weisz Helén Piaţa Tököli
 Weisz Róza str. Deák Ferenc nr. 33
 Weisz Sámuel str. Weitzer János nr. 11
 Weltner Józsefné str. Deák Ferenc nr. 4
 Wolf nővérek Clădirea teatrului

Producător de ulei

Drecsin Illés (Gai) str. Iskola.

Ceasornicari

Ascher Ferenc és Tsa str. Deák Ferenc nr.
 30
 Assael H. és Fia str. Atzél Péter nr. 1
 Baumann József str. Erzsébet nr. 18
 Bogcha Károly H. str. Választó nr. 13
 Czéh Gusztáv str. Hunyadi nr. 6
 Deutsch Izidor str. Weitzer nr. 2
 Dick Regina Piaţa Boros Béni nr. 1
 Fränkl Leó str. Hunyadi nr. 1
 Giller Róbert str. Vágóhíd nr. 34
 Grallert J. és Fia Piaţa Andrássy nr. 22
 Hirsch Jenő str. Rákóczi
 Igaz Sándor Piaţa Szabadság nr. 8
 Kintzler Zoltán Piaţa Andrássy nr. 10
 Kovács Lajos Piaţa Andrássy nr. 21
 Kun József Piaţa Andrássy nr. 17
 Lohser Vilmos str. Wesselényi nr. 45
 Losonczy Lajos és Társa str. Vörösmarty
 nr. 1
 Moravetz Árpád Piaţa Boros Béni nr. 15
 Örményi Gyula str. Lázár Vilmos
 Reiner Ede ut., str. Salacz nr. 3
 Várad János Piaţa Boros Béni nr. 16
 Walenta Gyula str. Deák Ferenc.
 Weinberger Ferenc Piaţa Andrássy nr. 19
 Zinner Vilmos Piaţa Szabadság nr. 20

Producători de plapume

Domán Sándor Piaţa Szabadság nr. 2
 Haubenreich Mihály Piaţa Andrássy nr. 22
 Kincses József str. Hunyadi.
 Popovits Ferenc Piaţa Andrássy nr. 17
 Vörös József str. Deák Ferenc nr. 6

Producători de papuci din lemn

Hegedús Mihály str. Kápolna nr. 27
 Kencse Józsefné str. Angyal nr. 29
 Krizsán István str. Angyal nr. 25
 Szirbik József str. Mocsár nr. 2/a

Fabricanți de palincă

Mannheim Pál str. Pécskai nr. 5
 Pollák Vilmos str. Nagyváradi

Fabrică de șampanie

Adrényi Kálmán utód, str. Eötvös nr. 9

Institut de plasare pentru ospătari

Kozma György str. Salacz nr. 3

Armurieri

Knizse Ignác Poligonul de tragere din
 Pădurice
 Müller Ferenc str. Boczkó nr. 10

Tăietor-pilitor

Sztrigán Ferenc str. Radnai nr. 7

Meșteri în cupru

Maresch Hugó str. Batthyány nr. 36
 Mittelmayer J. és Fia str. Kiss Ernő nr. 5
 Román Vilmos str. Kapa nr. 2
 Rudkowski Ferenc str. Kiss Ernő nr. 5
 Solymos Testvérek str. Salacz nr. 7

Fabrică de explozivi

Dobiaschi József és Dörner Testvérek
 str. Holtmaros

Fabrică de capete pentru sifon

Fabrica de capete de sifon a antreprenorilor
 arădeni în ospitalitate S.A. str.
 Batthyány nr. 22

Țesător-filator

Fischer Testvérek B-dul József főherceg
 nr. 8

Brutari, patisieri

Alexó Mihály str. Csernovits Péter nr. 20
 Bauer András str. Szt-Pál nr. 1
 Böhm Áron str. Erdélyi nr. 12
 Böhm Sámuel str. Kasza nr. 8

Ehleiter Jánosné özv., B. str. Választó-u. 16
 Fischer József str. Erzsébet nr. 2
 Kisk. Fischer Irén és Felice Margit str.
 Kossuth nr. 37–38

Fext János str. Kossuth nr. 21
 Frank Ferenc str. Kiss Ernő nr. 13
 Hoffmann János str. Erdélyi nr. 12
 Hoffmann Viktor str. Révay nr. 8
 Hora Nándor str. Chorin Áron nr. 1
 Jane Antal piața Szt.-Péter nr. 2
 Jeck György piața Tököly nr. 4
 Koller Maró str. Csernovits P. nr. 26
 Kotilla József piața Hal nr. 4
 Kotilla Ferenc str. Magyar nr. 20
 Kristyóri János és Fia str. Batthyány nr. 18
 Labdás Péter piața Boros Béni nr. 15
 Lehótzky Ágoston str. Csernovics-u. 4
 Leicher János str. Fejsze nr. 41
 May János str. Eötvös nr. 15
 Manyász János str. Mocsár nr. 3
 Martincsek Dániel str. Miksa nr. 4
 Matheisz Györgyné str. Kossuth nr. 21
 Miskovits Balázsné (házi kenyér) str.
 Szt- Péter nr. 7

Petrovits Sztankó str. Demeter nr. 107
 Seich Béla str. Kossuth.
 Richter János str. Deák Ferenc nr. 18
 Serelisanu János str. Lujza nr. 2
 Spítäler Rudolf str. Lipót nr. 2
 Staudt Miklós str. Bocskai nr. 4
 Stengl Dávid str. Radnai nr. 1
 Ternay Ernő str. Választó nr. 63
 Tittizer András (Gáj) str. Templom-u.
 51

Fabricant de carcase din paie

Klein Bernát str. Hunyadi nr. 1

Fabricanți de săpun

Badalik Arpádné str. Sarló nr. 40
 Belgrader K. és Társa piața Andrásy nr. 3
 Brassoványi Endréné özv. str. Magyar-u.
 26
 Freimann Ede str. Lenkey nr. 20

Hubert József piaţa Szabadság
 Lorencz Károly Halász str. Thököly I. 25
 Medgyes Veron str. Széchenyi nr. 9
 Ries J. és Társa piaţa Szabadság nr. 10
 Szarvadi Istvánné B. str. Választó nr. 8

Cărauşi

Amigó és Társa str. Vörösmarty nr. 2
 Eliás Lipót Fia str. Petőfi nr. 4
 Flamm Lípót özv str. Tabajdi nr. 1
 Pollák Arnold str. Petőfi nr. 1
 Róth József str. Eötvös nr. 3
 Rubinstein Mór piaţa Szabadság nr. 3

Hoteluri şi hanuri

„Arany Csillag” („Steaua de aur”) str.
 Boczkó nr. 8
 „Arany Kerék” („Roata de aur”) str.
 Nagyváradi nr. 16
 „Arany Szarvas” („Cerbul de aur”) str.
 Boczko nr. 5
 „Fehér Kereszt” („Crucea albă”) piaţa
 Andrassy nr. 12
 „Fekete Sas” („Vulturul negru”) str.
 Boczkó nr. 5
 „Három Király” („Trei regi”) piaţa
 Andrassy nr. 5
 „Központi Szálloda” (Hotel „Central”) piaţa
 Andrassy nr. 19
 „Magyar Király” („Regele maghiar”) str.
 Boczkó
 „Pannónia” piaţa Andrassy nr. 4
 „Vas” str. Deák Ferenc nr. 2
 „Vashíd” („Podul de fier”) str. Boczkó nr. 8
 „Vaspálya” („Calea de fier”) str. Pécskai-
 ut 2
 „Vörös Ökör” („Boul roşu”) str. Boczkó

Fabricanţi de cuie

Eliász Gergely str. Borona nr. 15
 Faur János S. str. Választó nr. 16
 Faur Tódor str. Választó nr. 16
 Gencs Józsefné özv. str. Csalán nr. 3
 Gyukovits Károly str. Csalán nr. 3
 Hegedűs János str. Csalán nr. 2

Illics Lajos str. Csalán nr. 5
 Illics Sándor str. Trombita nr. 12
 Král József str. Csalán nr. 6
 Lingurar Tódor str. Csalán nr. 3
 Lipován Mihály str. Csalán nr. 5
 Mánics Mátyás str. Péter nr. 9
 Mánics Pál str. Gyár nr. 8
 Mánics Száva str. Görbe nr. 3
 Nagy János str. Csutora nr. 8
 Nedelkó Jakab str. Trombita nr. 11
 Nedelkó János str. Trombita nr. 11
 Opritz Pál str. Virág nr. 21
 Szánthó István str. Illés nr. 49

Gunoieri

Boden István S, str. Választó nr. 61
 Hodozsén János str. Csutora nr. 16
 Hadik Antal Ev. str. Választó nr.
 Illés Lajos
 Illés Mihály str. Kosár nr. 4
 Kercs Demeter str. György nr. 28
 Lukucza János str. Mihály-u. 93
 Mladin Milliós str. Koszorú nr. 33
 Serb György str. Illés nr. 126
 Szabó Ferenc és neje Ev. str. Választó nr. 61
 Szűcs János str. Kosár nr. 30
 Tösér Pálné str. Kosár nr. 4
 Vékony József str. Borona nr. 38
 Zopota János str. Milós nr. 82

Meşteri şi producători de hamuri şi şăi

Bérczy Pál piaţa Andrassy
 Hably József str. Nádor nr. 4
 Knitzky Ignác B-dul József főherceg nr. 11
 Radocsányi János id. piaţa Árpád nr. 4
 Radocsányi János ifj str. Vörösmarty nr. 1
 Szilágyi Sándor str. Hunyadi.
 Tokai Lajosné piaţa Boros Béni nr. 28
 Titizer és Társa piaţa Andrassy nr. 4
 Várkövy József str. Széchenyi nr. 1

Producători de sîte

Blazics Ferenc str. Rákóczy nr. 24
 Fischer Testvérek B-dul József főherceg
 nr. 8

Kelemen József str. Kiskarika nr. 8
 Rácz Sebestyén str. Angyal nr. 25
 Rieger Sándor str. Határ nr. 12

Producători de pompe

Hónig Frigyes str. Rákóczi nr. 28

Zugravi și tencuitori

Bizam Gyula str. Görbe.
 Raun Samu str. Forray nr. 7
 Braun Antal str. Forray nr. 7
 Bräuner Vilmos str. Deák Ferenc
 Büchler Dávid str. Chorin Áron nr. 2
 Czeiler István str. Weitzer János nr. 8
 Czigler Ignác str. Eötvös nr. 12
 Dick F. Lajos str. Hunyadi nr. 4
 Fejér Antal str. Rákóczi nr. 10
 Fischer Ármin str. Vörösmarty
 Fischer Béla str. Sarló nr. 56
 Glück József B-dul József főherceg nr. 7
 Hegyesy Géza str. Alsómarospart-sor 2
 Holló Árpád str. Pöltenberg nr. 17
 Irmer Henrik str. Damjanich nr. 3
 Kempf Emil piața Szabadság nr. 5
 Klein Rudolf str. Petőfi nr. 7
 Kiss Lajos str. Kossuth nr. 14
 Kohn Jakab piața Szabadság nr. 12
 Kohn Vilmos piața Andrassy nr. 8
 Kondorossy Imra str. Batthyány nr. 38
 Kucsera József str. Kiskarika nr. 10
 Kulcsár Péter str. Wesselényi nr. 5
 Ladics Pál str. koszorú nr. 1
 Lenkey György str. Petőfi nr. 4
 Lusztig Ignác str. Határ nr. 18
 Mandlklein Vilmos str. Halász nr. 4
 Marianeszku János str. Bercsényi nr. 21
 Mautner Márkus str. Koszorú nr. 6
 Neisz Lajos str. Hunyadi nr. 6
 Orrsz István str. Farkas nr. 4
 Parragi Mihály str. Illés nr. 62
 Preiszler János str. Aranykéz nr. 20
 Ritter Dániel str. Csernovics Péter.
 Rubits Gyula str. Szt.-Pál nr. 8
 Schmidt Lajos B-dul József főherceg nr. 10

Simon József str. Thököly Imre nr. 44
 Vágó József B. str. Választó nr. 10
 Végh István str. Weitzer J. nr. 17

Sculptori și cioplitori în piatră

Czink József str. Csernovics nr. 25
 Deutsch Fülöp piața Andrassy nr. 20
 Haubenwirth Mih. ifj. piața Andrassy nr. 22
 Hirsch Mihály str. Szt.-Péter 5
 Koller József str. Kápolna nr. 2
 Kreinicker Sándor str. Mocsár nr. 2
 Levitter Jenő str. Teleky nr. 11
 Mucsi Lajos str. Csernovics Péter nr. 17
 Somogyi János str. Magyar nr. 5
 Szeifert János str. Magyar nr. 29
 Titeltoker Vilmos str. Deák Ferenc
 Wagner Károlyné özv. str. Csiky G.-u 23

Fabricanți de sifon

Fabrica de ape a hangiiilor arădeni S.A.
 str. Batthyány nr. 22
 Hirt Antalné özv. str. Lípót.
 Petrovics István és Tsa str. Salacz
 Tóth István özv. str. Magyar.
 Ungár József str. Gyár nr. 7
 Winkler Sándorné özv. str. Magyar nr. 4

Reparatori și curățători de covoare

Schwarcz József B-dul József főherceg
 nr. 8

Cojocari

Beregszászi Lajos str. Sárossy nr. 2
 Burnác Sebő (Gáj)
 Ferdinánd Demeter str. Trombita nr. 6
 Ferdinánd Szvetozár str. Trombita nr. . 3
 Gyukics Száva str. Akác nr. 18
 Illmann Laura str. Petőfi nr. 5
 Jancsin Miklós str. Trombita nr. 2
 Jenni Béla str. Magyar nr. 11
 Joanovits Antal str. Tabajdi nr. 1
 Joanovits Izidor E. str. Választó nr. 67
 Kiss Janos str. Deák Ferenc-nr 33/3
 Kiurszky Helén és Társa str. Bocskay nr. 2
 Mayer Miklós str. Salacz nr. 1

Seidl Ottó és Társa piaţa Andrássy nr. 8
 Sonkovits Demeterné str. Határ nr. 4
 Sztruhár Testvérek str. Deák Ferenc
 Zsivajnovits Dusán str. Közép nr. 26

Croitori de pelerine

Jäger György str. Választó nr. 45
 Molnár Károlyné öz. E. str. Választó nr. 45

Țesător

Tóth Bernáth str. Fejsze nr. 8

Lăptărie

Aradi Tejcsarnok str. Széchenyi nr. 9

Reparator de tacuri și de mese de biliard

Hartmann János str. Kazinczy.

Institute de pompe funebre

Kézsmárki István str. Weitzer János nr. 2
 Limbek János és Fia (Érckoporsó-gyár)
 str. Vörösmarti

Varga Imre piaţa Szabadság nr. 20

Cărămidari

Prima fabrică arădeană de cărămidă,
 țiglă și lut. str. Radnai
 Fabrica arădeană de cai ferate, drumuri
 și cărămidă str. Cserép
 Kirle Antal str. Flórián nr. 6/b
 Fabrica de cărămidă și țigle din Micălaca
 str. Karolina
 Nacht Viktor str. Sörház nr. 3
 Nikolics Sándor str. Kossuth nr. 7
 Novák Péter str. Alsómarospart
 Probst Mihály str. Ferdinánd

Tăbăcari

Jaszlics Alajos str. Miklós nr. 48
 Székely Sándor str. Gyár nr. 13

Fabrică de îngrășământ natural

Neuman Testvérek Arad-Gai

Platformă pentru tăierea și mărunțirea lemnului de foc

Özv. Kovács Istvánné Gara Acsev. (Gara electrică)

Organizator jocuri de artificii

Novák Gusztáv Pădurice

Sticlari

Berkovits Béla str. Pécskai-ut 17
 Birkás Gyula str. Fejsze nr. 45
 Hajek Antal, urmaşul lui, str. Forray nr. 7
 Rauch és Szatmári B-dul József főherceg
 nr. 9

Özv. Sütő Józsefné str. Forray nr. 22
 Schattelesz Zsigmond str. Bockó nr.
 Szabó Albert piaţa Andrássy nr. 16
 Urbán Endre piaţa Kelemen nr. 6

Pictor pe sticlă și porțelan

Perlmutter és Bahnert str. Weitzer J. nr. 17

Fabricant de mobilier metalic

Fleischer Testvérek str. Lázár V.

Antreprenori

Böhm Géza str. Batthyány nr. 38
 Steinhausz Dávid str. Weitzer János nr. 1

Restaurante și berării

Abend György str. Tököly Imre nr. 12
 Árva Henrik (Gai) str. Templom nr. 1
 Balázs Antal str. Luther Márton nr. 2
 Bartalos Lászlóné str. Nagy Sándor nr. 7
 Bleiziffer Vilmosné str. Gr. Leiningen nr.
 12
 Boros Mihály str. Asztalos Sándor nr.
 2/3
 Budai László piaţa Boros Béni nr. 8
 Bem László piaţa Szabadság nr. 20
 Boronkai Ferenc piaţa Târgului-Vásár
 nr. 3
 Czitrom piaţa Janka str. Boczkó nr. 8
 Csizmás Lázár (Gai) str. Templom nr. 28
 Dani Sándorné str. Aulich Lajos nr. 20
 Dávid Vilmosné str. Erdélyi nr. 11
 Özv. Duffner Vilmosné str. Bercsényi nr. 1
 Dovrek Imre str. Erzsébet nr. 7
 Engi Pálné str. Radnai nr. 12
 Égető Jánosné piaţa Boros Béni nr. 2
 Ékes József str. Kápolna nr. 19

- Faragó Béla str. Mikes Kelemen nr. 71
 Fistiag Mihály Arad Cetate
 Friedmann Jakab str. Szent Pál nr. 2
 Fülöp Béla str. Deák Ferenc nr. 2
 Fülöp Sámuel str. Weitzer János nr. 13
 Gehl Károly str. Radnai-ut 13/a
 Grünhut Sámuel str. Radnai nr. 1
 Havancsák József str. Batthyány nr. 33
 Halász Miklósné str. Leiningen nr. 12
 Havicza Rezső str. Varjassy József nr. 2
 Hermann Antal str. Bercsényi H nr. 1
 Himmelsbacher György str. Pécskai nr. 6
 Horváth Sándor str. Pécskai-ut 2 și 2/a
 Izsák Adolf str. Fejsze nr. 26
 Kánya Géza piața Szabadság nr. 19
 Klein Ignác str. Deák Ferenc nr. 2
 Kellner Ignác str. Radnai nr. 9
 Kohn Izidorné piața Boros Béni nr. 23
 Korom Lajos str. Sarló nr. 3
 Kravár Imre piața Szabadság nr. 20
 Kun Imre str. Radnai nr. 12
 Kurunczi János str. Simándi nr. 3
 Özv. Krausmann Sámuelné str. Asztalos Sándor nr. 6
 Lőrinczi József str. Zrínyi nr. 1
 Löwy és Pollák B-dul József főherceg nr. 1
 Lukács Fülöp Pădurice
 Mikuska Imre str. Szerbегyház dűlő 1
 Mojsza János str. Koszorú nr. 34
 Mihályi Gyula chioșcul din parcul Baros
 Mucsi Sándor str. Borona nr. 53
 Muszkán Döme str. Csutora nr. 1
 Novotny I. Károly Lajosné piața Szabadság nr. 19.
 Petykó Pálné str. Kossuth nr. 11
 Pósta Mihály str. Deák Ferenc nr. 12
 Propst Viktorné str. Akác nr. 10
 Reiter Miklós piața Tököly nr. 4
 Riszterer Rezső str. Kossuth nr. 5
 Rónay A. János piața Andrássy nr. 19
 Ruhm Mihály str. Cserép nr. 6
 Spielman Adolf str. Karolina nr. 5
 Szabadi Pálné piața Tököly nr. 1
 Szabó Gusztáv str. Varjassy nr. 36
 Szabó Kálmán piața Andrássy nr. Szeitz Péter (Cetate)
 Szente Karola str. Aulich Lajos nr. 20
 Szemann Ábrahám str. Simonyi-u. 1
 Werkmeister János Piața Boros Beni nr. 21
 Schubkegel Ádám str. Kapa nr. 33
 Schultz Lajos str. Kápolna nr. 8/a
 Schwarz Gáborné piața Hal nr. 13
 Tabakovits Sándorné str. Lipót nr. 11
 Werner Dánielné özv., str. Karolina-u. 1
 Arany Szarvas – Cerbul de aur (str. Boczkó) Restaurantul Tessits S de la Ceala (Pădurea mare) Szida Milán Gambrinusz (piața Szabadság nr. 19) Novotny J. K. Lajosné
 Fehér Kereszt – Crucea albă (piața Andrássy nr. 12) Braun G.
 Három király – Trei regi (piața Andrássy nr. 5) Gavrillette Miklós
 888 (str. Bercsényi M. nr. 5) Répásy P. Jó pásztor – Păstorul cel bun (str. Bercsényi Miklós.) özv. Duffner Józsefné
 Magyar király – Regele maghiar (str. Boczkó) Porczán L.
 Millenium (B-dul József fgh) Schuch F. Vadászkiirt – Cornul vânătorilor (str. Zrínyi nr. 1) Lőrinczi J.
 Vas (str. Deák Ferenc nr. 2)
 Vasúti étterem – Restaurantul feroviar-Schreiber Lajos
 Városi sörçsairnok – Hala berăriei orașenești (clădirea Teatrului) Kánya Géza
 Városligeti vendéglő (Restaurantul din Pădurice)
 Vörös Ökör – Boul roșu (str. Boczkó) Waszits György
Meșter gravură
 Schubauer János piața Andrássy nr. 6

Proprietari de mori pe apă

Blaha Ede piaţa Tököly nr. 1
 Csalagovits B. str. Weitzer nr. 1
 Gelcz Konrád str. Sina nr. 5
 Herold Antal str. Asztalos Sándor nr. 9
 Horn Nándor str. Bercsényi Miklós nr. 2
 Kolb Valentin piaţa Tököly nr. 8
 Lui János str. Forray nr.
 Menrath József str. Deák Ferenc.
 Pelcz Nándor str. Tököly Imre nr. 27
 Róth Samu piaţa Szabadság nr. 20
 Záray Ödön str. Deák Ferenc.

Meşteri instalatori de conducte şi canalizări

Uzinele de apă din Arad S.A. str. Flórián nr. 13/a
 Frank János str. Csiky Gergely nr. 6
 Guttmann József str. Weitzer János nr. 2
 Özv. Huszerl Manóné piaţa Árpád nr. 5

Klein Testvérek str. Bercsényi Miklós nr. 17

Kohn József Palatul minorităţilor
 Kőszeghy Sándor piaţa Boros Béni nr. 16
 Magyar benoidgáz r. t. str. Pécskai
 Mokos Márton str. Petőfi nr. 4
 Panker János str. Eötvös nr. 8
 Polgár Gyula str. Deák Ferenc 10
 Reinguth István str. Kazinczy nr. 9
 Rosenberg Mór str. Bercsényi M. nr. 12
 Rosenthal Antal piaţa Szabadság
 Schäffer Richard str. Batthyány nr. 17
 Scheibl Vilmos piaţa Szabadság nr. 10
 Spitzer C. piaţa Tököly.

Fabricanţi de pianе şi meşteri în acordarea pianelor

Faix Jaques str. Batthyány nr. 35
 Krispin József str. Deák Ferenc nr. 28
 Neuman Antal str. Deák Ferenc nr. 36

BÁRSONY ANDOR
HARISNYÁ-, PAMUT-, KÖTÖTT- ÉS SZÖVÖTT
ÁRUK GYÁRI RAKTÁRA
ARAD, SZABADSÁG-TÉR 17. SZ.
HELYBELI ÉS MEGVEI TELEFON 642. SZÁM.

—

LEGNAGYOBB RAKTÁR: 44

Női-, férfi- és gyermek-harisnyákban. Valódi Benger, dr. Jäger féle alsó ruházatban, keztyükben, kötött mellényekben. Reform női és gyermek nadrágokban, plcidben.

Mindenféle sport cikkekben Combinege.

Délmagyarország kizárólagos egyedüli elárúsítása

Crepe de Santé cikkekben.

BÁRSONY ANDOR

DEPOZITUL FABRICII DE CIORAPI, BUMBAC, TRICOTAJE
ŞI ŢESĂTURI

ARAD, PIAŢA SZABADSÁG NR. 17.
TELEFON LOCAL SI JUDEŢEAN NR. 642

CEL MAI MARE DEPOZIT

Colanţi pentru dame, bărbaţi şi copii. Lenjerie originală Benger şi dr. Jäger, mănuşi, veste tricotate. Pantaloni originali Reform pentru damă si copii mici.

Toată gama de articole sportive.

Vânzări exclusive de articole Crepe de Santé în Ungaria de Sud.

Pudra pentru femei MARGIT

Este alcătuită din cele mai fine și mai delicate ingrediente. Este una dintre cele mai populare pudre pentru femei. Poate fi folosită atât ziua, cât și seara (la serate, spectacole de teatru și petreceri dansante), deoarece aderă perfect pe piele și este complet neobservabilă. Nici pe fața transpirată nu se îngroașă și o acoperă întotdeauna în mod lin. Protejează fața de efectele nocive ale soarelui prea intens, a vântului puternic și prafului. Acele doamne care folosesc Pudra MARGIT se vor putea lăuda cu un ten curat, fără riduri până la bătrânețe, deoarece Pudra MARGIT nu conține componente care ar putea provoca conturarea ridurilor, a dinților sau a orbitelor. Foarte des vedem doamne cu fețele încrețite. Dinții lor sunt negri și incompleți, tenul, dar mai ales părțile de sub ochi, sunt de culoare cenușiu-albăstrui; astfel de fețe sunt victimele prafurilor de proastă calitate. Cele mai comune pudre de damă conțin plumb care se depune în piele și provoacă colorarea neagră-albăstrui. Fiecare componentă a Pudrei MARGIT este supusă unui proces chimic înainte de utilizare. — Recomandăm următoarele culori: pentru blonde: trandafirie, iar pentru brunete: în nuanțe albe sau gălbui (chamoia).

Prețul Pudrei Margit este de 1 coroană și 20 de bănuți.

Pudre pentru femei, clătiri și apă de gură, paste de dinți, periute de dinți.

Pentru a menține dinții sănătoși, vă recomandăm **PASTA DE DINȚI MARGIT** și **APA DE GURĂ MARGIT**. Ambele preparate sunt cuceriri ale științei dentare moderne. Periuta Margit efectuează o activitate mecanică prin aceea că eliberează smalțul și gingiile de reziduuri alimentare fără a zgâria smalțul extrem de delicat al dintelui. — Apa de gură Margit dezinfectează, distruge praful, elimină apa sau alte produse patogene (miasme și bacterii) care au pătruns în gură, iar datorită efectului său de dezodorizare, îndepărtează mirosul neplăcut al gurii care apare cu prisosință mai ales la persoanele cu dinți stricați și afecțiuni de stomac. Ambele sunt foarte importante, mai ales pentru copii care pot fi protejați în acest fel de tot felul de boli.

Pret pasta de dinți Margit: 1 coroană, Apa de gură Margit preț: 1 coroană

Utilizați **MIXTURA PENTU PĂR MARGIT** împotriva căderii părului și a formării mătreții. Este important de reținut că nu există niciun produs care să facă părul să crească. Orice pretenție contrară este neadevărată. Dacă scalpul este sănătos părul va crește de la sine. Prin urmare avem nevoie de un remediu care să întărească scalpul, să-i evite deteriorarea și să-l protejeze de toate bolile. Un astfel de preparat este Soluția pentru păr Margit care este rezultatul unor cercetări îndelungate. Soluția pentru păr Margit previne formarea mătreții, precum și boala părului, pe care o numim de obicei „căderea părului”. Previne căderea părului, întrucât are un efect benefic asupra scalpului și are o influență directă asupra creșterii părului. Pret: 1 coroană.

G. Földes Kelemen

80 de farmacii și laboratoare de chimie farmaceutică

Arad, strada Deák Ferencz nr. 11—12

MARGIT-HÖLGPOR.

Legfinomabb és leggyengédebb alkatrészekből áll. Egyike a legkedveltebb hölgyporoknak. Ugy nappali mint esteli alkalmazásra (estélyek, színházak és táncmulatságokba), mert a bőrre remekül tapad és azon teljesen észrevehetetlen. Az izzadó arczon sem áll össze, hanem állandóan simán főd. Megóvja az arcot a nap, a szél és a por káros befolyásától. Azon hölgyek, kik a **MARGIT-POUDERT** használják, késő öregségükig állandóan tiszta, redőtlen arczbőrrel fognak dicsekedhetni, mert a **MARGIT-POUDER** oly alkatrészeket, melyek akár ráncokat, akár a fogak, vagy szemgödrök megfeketetését okoznák, nem tartalmaz. Igen gyakran látunk hölgyeket, kiknek arca ráncos, fogai

feketék és hiányosak, arczbőrük, de különösen a szemek alatti részek kékes feketék, az ilyen arcok a rossz hölgyporok áldozatai. A legtöbb közönséges hölgypor tartalmaz ólmot, mely a bőrbe lerakodva okozza az ólmos kékes fekete színt. A **MARGIT-HÖLGPOR** minden egyes alkatrésze felhasználás előtt vegyi eljárásnak lesz alávetve — A következő színekben ajánlom: Szőkéknek: rózsá. Barnáknak: fehér vagy sárgás (chamoá) színekben.

Margit-Hölgypor ára 1 kor. 20 fillér.

Hölgyporok, mosdóvizek és szájvizek, fogporok, fogkefék.

Fogak épen tartására ajánlom a **MARGIT-FOGPÉPET** és a **MARGIT-SZÁJVIZET**. Mindkét készítmény a modern fogorvosi tudomány vívmánya. A Margit-Fogpép mechanikai munkát végez, amennyiben a fogzománcot és a foghúst megszabadítja a reá rakódott ételmaradéktól anélkül, hogy a fog rendkívüli kényes zománcát karczolná — A Margit-szájvíz desinficiál, azaz a por, a víz, vagy más uton a szájba került kór- okozó terméket (miasmák és baktériumokat) elpusztítja, desodoráló (szagtalanító) hatásánál fogva elvonja a száj kellemetlen szagát, amely különösen rossz fogu és rossz gyomru egyéneknél igen gyakori. Mindkettő igen fontos körülmény, különösen gyermekek-nél, kiket ez uton mindenféle betegségtől óvhatunk meg.

Margit fogpép ára: 1 kor Margit szájvíz ára: 1 kor

Hajhullás és fejkorpa-képződés ellen tessék használni a **MARGIT-HAJ-SZESZT**. Tudvalevő dolog, hogy oly készítmény, melytől a haj nő, nem létezik. Minden ellenkező állítás valótlan. Ha a fejbőr egészséges, a haj magától nő. Oly szerre van tehát szükségünk, mely a fejbőrt erősíti, annak kipárologását előmozdítja, és minden megbetegedéstől megóvja. Ilyen készítmény a Margit-Hajszesz, mely hosszas buvárlatok eredménye. A Margit-Hajszesz meggátolja a korpa-képződést, valamint a hajnak azon betegséget, melyet közönséges „hajmolyosodásnak” nevezünk. Meggátolja a hajhullást és mivel jótékonyan hat a fejbőrre, közvetlen befolyást gyakorol a haj növesére is. Ára: 1 korona.

G. Földes Kelemen

gyógyszerlára és vegyészeti laboratorinma
Aradon, Deák Ferencz-utczá 11—12. sz.

Lista locuitorilor Orașului Cameral Arad în 1774 ¹

A) Proprietarii de case în 1774 ²

Adamov Javin cojocar,	Arsits István negustor,	Beris Luka,
Aichler Ferenc pantofar,	Arsza Marián,	Borszák Maxa,
Albul Jován,	Arszin Jovan,	Borszák Togyer,
Alettyán Vaszilie,	Arszin Pera croitor,	Berzoviczky János,
Alocz Ádám,	Athan Janin,	Bibics Jakabné, (Ns.) ⁴
Anbander Mihály olar,	Athanazie Ann,	Birós Juon,
Andi Juon,	Azling József dogar,	Birés Petru,
Andray Pera,	Azling Sebestény șelar	Birés Togyer,
András Mihály,	Babo Fülöp,	Birgés Onya,
Andrényi Mihály cojocar,	Bábocs Vasilie,	Biró Laczkó,
Angyalán Sztán,	Babocs András,	Blaskó András,
Angyalán Vaszilie,	Batbocs Ferenc,	Blaskovics Mihály
Annacaczo Gyorgye,	Bebocs Lőrinc negustor,	cizmar,
Anniger András	Bács Mihály,	Bodobu Pásku,
pantofar,	Balás Jován,	Bodorla Pásku,
Aptó Róza văduvă,	Bálint Fissa,	Bodorla Petru,
Aradon Juon,	Balog János,	Bodrosan Nikola,
Ardelán Jakab,	Balog Mihály,	Bog Mihály,
Ardelán Jovan,	Balta Petru,	Boganisty Nikola,
Aram Kristóf,	Baba Mitru,	Bogdán Vaszilie,
Ardelán Antonie,	Barth Sebetýén,	Bogdánovics Lázár,
Ardelán Irimie, I. II. ³	Barth Vilmos văduvă,	Bogdanovits Nikola
Ardelán Juon, I. II.	Barth Miklós,	croitor,
Ardelán Makarie,	Bocsán Pora,	Bognáry Ádám văduvă,
Ardelán Maxa,	Begler György tâmplar,	Bogye Igda,
Ardelán Mitru, I. II.	Bolgess János,	Bogye Jova,
Ardelán Nikola, I. II.	Beló József,	Bogye Toma,
Ardelán Simeon, I. II. III.	Berarszky Arsza,	Bohosné văduvă, (Ns.)
Ardelán Simon I. II.	Berarszky Gyuka,	Bokanits Pavao croitor,
Ardelán Stephan,	Berber Józsa vaci-	Boldizsár György,
Ardelán Togyer, I. II.	chirurg,	Bombicz János,
Ardelán Vaszilie,	Borcsán Juon,	Borg György,
Armuczky Arsza,	Beris Alexa,	Bosin Arsza,

¹) Lakatos Ottó, Arad. II., 1881., 277 p., pag: 221-234.

²) Mai mulți cetățeni erau proprietarii a 2-3 case.

³) Semnificația cifrelor romane: Cu numele respectiv existau atâtea capi de familie (cu același nume și prenume) și atâtea gospodării câte cifre romane sunt după fiecare nume.

⁴) (Ns) Nobil- pentru a reda lista camerală în autenticitatea ei, reproducem prefixul/sufixul care indica rangul nobiliar.

Bosin Juka,	Czirkin Pavao,	Eckmüller Lőrinc
Bosin Pora,	Dacsaty Konstantin,	croitor,
Borsa Ilia,	Damianov Jova,	Edelspacherné (Ns),
Boszoboj Koszta,	Damianov Laza,	Edelspacher hangiu
Bott József,	Damianov Mitár,	la „Zöld koszorú”
Botta Togyer,	Damianov Vasza,	(“Coroana verde”),
Bozoghy Gábor văduvă,	Dann Antal,	Edlmüller János dogar,
Bozoghy Mátyás rotar,	Dancsa Ilia cizmar,	Einzinger Sebestény
Brassován Joano,	Dann Mitru,	văduvă
Brassóvân Jován hangiu,	Dehelán Dimitru,	Englin Éva,
Brastval Juon,	Dehelán Pál,	Englisch Antal,
Braunbock János rotar,	Demeter Alexa,	Erdész văduvă,
Brinheffner György,	Demeter János cizmar,	Eremics Mihály
Buda Flóra,	Derecsin András,	negustor,
Buda Mihály,	Derecsin Gyorgye I. II.	Etlinger Illés hornar,
Bugariu Ignaty,	Derecsin Jován,	Etschner Erzsébet
Bugariu Mia,	Derecsin Mihály,	văduvă,
Bukur Ardeleanu,	Derecsin Togyer,	Faberhofer György
Bureczky Károly hangiu,	Deván György,	pantofar,
Buttarity Gyuka,	Deván Vaszilie,	Falvaya úrnő, (Ns.)
Buttin Pera,	Dieser Tádé tábăcar,	Farkas Demeter,
Cantana Sándor,	Dobra András,	Farkas József cizmar,
Constantin Niga,	Dobra István,	Farkusán Juon,
Constantin Nikola	Dobra Juon,	Farno Franciska văduvă,
cojocar,	Dobra Marián,	Fehér Magdolna,
Csatáry Sebestény,	Dobra Pál,	Fekete Pál,
Csavint Zubin Jovan,	Dobra Vaszilie,	Feldmann Lipót,
Csákó József,	Dobricza Josza,	Felia Mátyás cuțitar,
Csernovicsné (Ns.)	Donschachner Jakab	Felkerer Mátyás morar,
Csernye Toma,	morar,	Ferber Antal hangiu,
Csimpojás Dragoj,	Dracsin Jova,	Ferber Frigyes,
Csimpojás Nikola,	Dragity Jova,	Ferlentsza Anna
Csintyián Pável,	Dragity Láza,	văduvă,
Csizmás Gligor cizmar,	Dragojlovits Jakab,	Ficzkovler Milán,
Csoacsin Mia,	Dragojlovits Lázár,	Finger Károly dogar,
Csobán Koszta,	Dragojlovits Marko,	Flóra Gligor,
Csobán Togyer,	Dragojlovits Zima,	Flóra Toma,
Csokán Gergely,	Dudán Simeon,	Fogl Farkas văduvă
Csokovszky Gája,	Dumitrov Száva cojocar,	strungar,
Csősz Szima,	Dumitru Mihály,	Foltán Samu,
Czoll Burghard rotar,	Eberlein Borbála văduvă,	Forgan Károly rotar,
Czenger Márton,	Eberlein Sebestény vaci-	Forray András
Czibula Márton cizmar,	chirurg,	subprefect, (Ns.)
consilier,		

Freitag Nándor,	Grün Luka văduvă,	Hochmeyer József
Frics Ferenc vraci- chirurg,	Grünwald Mátyás zidar,	negustor,
Frics Mihály văduvă,	Gudlén Mátyás tâmplar,	Hocsin Konstantin
Fridrich József zidar,	Gulyás Gligor,	negustor,
Fruscha Nikola negustor,	Gulyás Péter,	Hojek Vencel zidar,
Gaál Mihály rotar,	Guzmanov Maxa,	Hubschner Keresztély,
Gaban György, I. II.	Gyeorgyev Pava negustor,	Hübner Mátyás pantofar,
Gajcsán Petru,	Gyerman Nasko,	Hüll Gábor,
Gajnov Jova,	Gyermokov Maxa,	Igniatov Péra,
Galiczky János văduvă,	Gyermokov Száva,	Ignya Ferdinánd,
Gallinovics János văduvă,	Gyorgev Nikola negustor,	Ignyat Pánim croitor,
Galomojti Ilia,	Gyuragy Stefanov,	Ikszin Péra văduvă,
Gavrillo Ardelleanu,	Gyurgyev András arămar,	Ilka Lázár,
Gavrilovics eovra văduvă,	Gyurim Ábrahám croitor,	Ilka Mitru,
Gazda Ferenc văduvă hangiu,	Gyurkin Láza cojocar,	Ilosvay György,
Gebauer Pál negustor,	Hackl János văduvă,	Incze György,
Gecsán Jocz,	Hacsia Pével negustor,	Iszakov Mia,
Gecsán Toda,	Hagen György,	Ivanov Alexa,
Guczeján Mihály,	Hager János pălărier,	Ivanov Gyugja croitor,
Georgie Nikola,	Hajka Józsof,	Jaksin Pava,
Georgiev Jankó,	Hajvaty Jora,	Janskin Radivoj,
Gligor Joano,	Halmasán Daniló,	Jancsó Ferenc,
Gligor Katalin cojocar,	Halmasán Mihály,	Janin Pera negustor,
Gligorin Pavao,	Halmassányi István,	Jank Aga,
Gligorestye Gligor,	Halovszky Andrea	Jankov Ilia,
Gligorestye Ongya,	văduvă,	Jankov Jován,
Gligorestye Pével,	Hancz Pál zidar,	Janosev Mihály,
Grabacher György	Harsán Gavriła,	Jámbor Lőrinc,
lăcătuş,	Hassia József,	Jánosy Jova,
Gracsanin Péra,	Hatzl Tamás,	Jenovay Egyed zidar,
Graack Jankó negustor,	Hausl Frigyes,	Jeremicseva Márta
Granatirov Arsza,	Hausleitner András	văduvă,
Grószáv Gyermán,	negustor,	Jeremin Péra,
Gruber József,	Három korona hangiu,	Jereminszky Jova,
Gruber Mihály croitor,	Heim Antal pantofar,	Jereminszky Száva,
Gruin Mája văduvă,	Heincz Henrik,	Jeszdin Ilia,
Gruin Stefán,	Heller Ernhardt rotar,	Jeszdin Péra,
Gruja Marczik,	Henity Manda văduvă,	Jeszdivoj Jova cizmar,
Grujty Pauli văduvă,	Herczegán János,	Joan Togyer,
Grujty Száva cojocar,	Hermann Márton fierar,	Joanovics Demeter,
Grujtyo Pára,	Hesz György,	Joanov Mátyás,
	Hibásfalván Juon,	Joon Jován,
	Hlin Jovan croitor,	

Jorga Dolcsán,	Kiss Tamás,	Krenauer József,
Jova Andrea,	Kiss Tódor és Nepos,	Kreszta Jonathán,
Jova Zsiván,	Klaity Lázár,	Kreszta Mihály, I. II.
Jovanka Andrina,	Klyity Száva,	Kreszta Toma,
Jovanov Péra,	Klyity Taxa cojocar,	Krisztin Péra,
Jovanov Péra cojocar,	Klaityeva Anna,	Krisztin Toma,
Jovanov Szima,	Klee Mihály,	Krizsán Juon,
Jovanucseva Jova,	Klein Ignác croitor,	Krizsán Onu,
Jovicsin Száva,	Klein Lőrinc rotar,	Krizsán Péra,
Jujlovov Pana,	Klein Sebestény tâmplar,	Kronrr György,
Juris János măcelar,	Klempay Márton	Kuhtreiber György
Jurisin Jozsa,	subprefect, (Ns.)	morar,
Kaal Mártonné morar,	Klimpfinger Rozina,	Kuk Petru,
Kafecsiae Alexa văduvă,	Klugovics Péter bărbier,	Kupil Vaszilie,
Kalaicsia Tódor,	Knobloch Jeremiás,	Kurják Péra,
Kallinger Antal hangiu,	Kocsis István,	Kurticsán Tóda,
Kallinger Gáspár	Kollár Maxa,	Kuzman Gyorgye,
pantofar,	Kollár Gyurka rotar,	Kuzman Laczkó,
Kallinovics György,	Kolorov Pára,	Kuzman Leonárd,
Kalmár Dávid cizmar,	Konrd György zidar,	Kuzmanov Katalin,
Kammer Simon rotar.	Konrad Mihály olar,	Kuzmanov Pana cizmar,
Karavla Radul,	Koppán György,	Küll András zidar,
Karácsonyi János,	Kosló Simon,	Lăcătuş Péra,
Katona Gyorgye,	Kozsza Szabulov,	Lapadát Gligor,
Kazancsia István,	Kosztyn Atyim,	Lapadat Gligorestye,
Kazancsia Jován,	Kosztin Jova,	Lazaroff Jefta croitor,
Kazancsia Láza,	Kosztin Jován,	Lazarov Gligor negustor,
Kászonyi András notarul-	Koszula Koszta,	Lázár Palkov,
şef al comitatului (Ns.)	Kovinan Mojsza,	Lob Péter cizmar,
Keller Gáspár pescar,	Köll Antal sticlar,	Leffler Ferenc şelar,
Keller János,	Krajlev Nikola,	Lehomulsky Ádám
Kerekán Kriszta,	Krausz György,	hangiu,
Kerekán Tyityó,	Krautwaschel Nándor	Lekin Péra,
Keresztes Ferenc,	producător de turtă	Lengyel István,
Keresztes Páter,	dulce,	Lengyel Mária,
Kerety Láza,	Krbald Jovan, I. II.	Lengyel Miskó,
Kernevlen András,	Krbald Vasza,	Lenner Tamás,
Keszler Dorottya,	Krecz Joan,	Lepajla Miajlo,
Kevery István,	Krecza György,	Leucsán Péter,
Kiriákovics Varsán,	Krocza Kittó,	Liebenrock Bonifác
Kirfén Nika arămar,	Krecza Mihály,	croitor,
Kiss Ferenc,	Krekics Petru văduvă,	Linger József dogar,
Kiss István croitor,	Krekita Lázár,	Litricsin Pavao,

Lochner Lipót,	Marosán Alexa,	Mitrov Lázár,
Lonczor Péra,	Marosán Georg,	Mitrov Pava,
Lorencz Mátyás,	Marosán Jakab,	Mitrov Sztoján,
Lovász György, (Ns).	Marosán Koszta,	Mitrova Jelka văduvă,
Lőkés Gábor cizmar,	Maxa Gligorestye,	Mitni Szavul,
Lőrincz János,	Maxin Jova,	Mladenova Jella,
Luka Szabin,	Mayer Albert,	Mocz Mihály,
Lukin Mitya,	Mayer Togyer,	Modrosan Pével,
Lupardity Martin,	Mátyás Nándor croitor,	Moimrov Szuba,
Lupp Gábor,	Majer András,	Mojsza János,
Lnpp Miksa,	Menner Leonárd brutar,	Mojsza Juon,
Lupp Péra,	patiser,	Mojszin Száva,
Lupp Percza,	Menschenkind Jakab,	Moldován Irimie,
Lupp Vaszilie,	Miaszto Tomin,	Moldován Iván,
Lupsity Ilia croitor,	Miatityev Péra negustor,	Moldován Jován,
Lupsity Jova cojocar,	Miatov Jesza,	Moldován Juon, I. II.
Lusznyek Antal,	Miatovics György cojocar,	Moldován Niszczul,
Macsán Ilia,	Miatovics Péter cojocar,	Moldován Tógyer I. II.
Marsán Juon,	Mihajlo Jeromin,	Morar András,
Macsán Urszán,	Mihajlov Jova,	Morar János cizmar,
Magyar András colector	Mihajlov Szíván cojocar,	Morar Tógyer,
taxe (Ns),	Mihajlovits Axentie	Momcsilov Jova,
Magyar György,	croitor,	Momirov Mitár,
Magyar István,	Mihajlovits Manojlov	Morár Dániel,
Mahler István pictor,	săpunier,	Morár Toda zidar,
Mainhardt Pál hangiu,	Mihajlovits Toda văduvă,	Moreli Georga văduvă,
Májtényi János,	Mihaleszku Jován,	Moszburger Péter
Makai Ferenc,	Miin Gyorgye,	pălărier,
Manderlokán Joane,	Miin Jován,	Mrazek Ferenc hangiu,
Manojlov Gyorgye	Miin Pava,	Mundicza Juon,
negustor,	Miin Sztoján negustor,	Mundru Manán,
Manojlovics Péra,	Mikolaku Ouya,	Mundrucza Ilia,
Marczikov Jankó,	Milonkov Todor,	Muntyán Anucza,
Marinko Trifán,	Milics Antal văduvă,	Muntyán Battyul,
Marinkov Arsza,	Milosev Ársza,	Muntyán Dávid,
Marinkov Marko,	Milovánov Jován,	Muntyán Konstantin,
Marján Lusza,	Mirkov Jankó,	Muntyán Manán rotar,
Mark Onu,	Mirkov Sima,	Muntyán Mersza,
Mark Petru,	Miskova Anna văduvă,	Muntyán Radul,
Marko Jovanov,	Miskov Vasza,	Muntyán Sideon,
Marko Pavlov,	Missin Demeter cojocar,	Muntyán Stefán,
Marko Szabulin,	Missin János,	Muntyán Tógyer,
Markov Mia,	Mitrov Jova cizmar,	Muszkán Onul,

Muszkán Onya,	Nyiga Josza,	Pauer őrnagy, (Ns).
Muszkán Toma,	Nyiga Vaszilie,	Pauer Sándor,
Müller Domokos brutar,	Oberst Ferenc,	Pava György,
patiser,	Okalovics Konstantin	Pava Ilia,
Müller Ferenc farmacist	cojocar,	Pava Ivanov,
N. Rókus,	Olgyán Gavrilu,	Pava Jovan,
Nagy Antal, (Ns.)	Omisza Joszia,	Pava Kláity,
Nagy István,	Oncsa Pask,	Pavao Lazarov,
Nagy János,	Opitz Jakab dogar,	Pavao Marinkov,
Nagy János bărbier,	Orga György,	Pavao Perár,
Nagy Péter văduvă,	Oriecska Károly,	Pavics József, măcelar,
Nanin Szima negustor,	Orlov Dávid,	Pavin Ursula văduvă,
Naskó Tógyer,	Orlov Marko,	Pálinkás Dimitru,
Nasztih Jankó arămar,	Orlov Száva,	Pálinkás Józsa,
Nedolkov Jován,	Oroli János cizmar,	Pálinkás József,
Nedelkov Juka,	Oroli Pál cizmar,	Pálinkás Juon,
Nedelkov Szima,	Orosz János,	Pálinkás Mojsza,
Nedin Mia,	Orvillán Josza,	Pálinkás Onul,
Nemecz Jakab zidar,	Orvillán Milutin,	Pálinkás Péter văduvă,
Neskov Joca,	Osztermayer Ferenc	Pálinkás Tógyer,
Nestorov Zsiván,	pictor de tablouri,	Pecskánin Pavao,
Neszity Jova,	Osztoin Jova, I. II.	Pecskán István,
Neszity Osztója,	Osztoin Jovan săpunier,	Peier Ignác zidar,
Neszity Pava,	Osztoin Lola,	Pein Jankó,
Neumann György	Osztoin Manán,	Pekár Andrea,
văduvă,	Osztoin Pavao,	Pekurár Athanasie,
Niedermayer Ferenc	Oszvald Antal țiglar,	Pekurár Attyim,
măcelar,	Oszvald Bonaventura,	Pekurár Dávid,
Nika Konstantin,	Oszvald Zsuzsánna	Pekurár Gligor,
Nikolaev Dima,	văduvă,	Pekurár Manyutz,
Nikolin Jova,	Otlakán András,	Pekurár Marián,
Nikolin Jován negustor,	Ottyán Onn,	Pekurár Simon,
Ninkov Todorov,	Örmény János,	Pekurár Szima,
Ninkov Péra,	Örmény Mihály,	Pekurár Tódor,
Noalidity Anna văduvă,	Ősz József dogar,	Pekurár Tógyer,
Nosko Onya,	Panin Andrea,	Pekurár Vaszilie,
Novakov Iván,	Pánin Jona,	Pora Gyorgye,
Novák Teréz,	Pankov Koszta negustor,	Pora Nestor,
Nováky Anna văduvă,	Pantilia Ardeleanu,	Pora Zima,
Nováky kapitány,	Parth Mihály lăcătuş,	Perár Gavrilu,
Nunu Dávid croitor,	Parti Tamás rotar,	Perár Stefán,
Nyegru Nikola,	Pask Jeremia,	Perár Tódor,
Nyiga Iván,	Paska Miklós,	Pergauer Mátyás lăcătuş,

Perger Leontin rotar,	Popov Attyim,	Rock József tăbăcar,
Pergwein József,	Popov István,	Rocsnyi János zidar,
Peszkó Mihály cizmar,	Popov Jefta negustor,	Reczenfinger János zidar,
Peszrán Mihály,	Popov Josza,	Reichhardt József dogar,
Petengraber Borbála văduvă,	Popov Mileta,	Reingruber Jakab pantofar,
Petkov Iván,	Popov Nikola,	Reische János morar,
Petkov Jován brutar,	Popovics Damaszkín cojocar,	Reityán Toma,
patiser,	Popovics István,	Remenyik József (Ns).
Petranov Markó cojocar,	Popovics István săpunier,	Ridl Mátyás,
Petvity Vaszó,	Popovics Iván croitor,	Rimboner Károly morar,
Petrov Ilia,	Popovics Kuzman,	
Petrov Jankó,	Popovics Mihajlo cojocar,	Ritter János hangiu,
Petrov Jován cizmar,	Popovics Pével săpunier,	Ritter János lăcătuş,
Petrov Mia,	Popovics Stal,	Rodivoj Pera,
Petrov Száva,	Pop Rada,	Rohács Ferenc,
Petrov Vásza negustor,	Praedity Sztoján,	Romin Jován negustor,
Petrovics Gyorgyie cojocar,	Prekuf Juon,	Romin Josza văduvă,
Philipp Peni,	Prekuf Vaszilie,	Rossin Nisza,
Pintye Mihalesko,	Prenczin Mátyás pantofar,	Rossu Jankó,
Piperszky Juka,	Prindl János croitor,	Rossu Opre,
Piringer György dogar,	Provoda Péter,	Rummel Mátyás curelar,
I. II.	Prudnyay Zsigmond rotar,	Rusz András,
Piros Simon,	Pujka Marka,	Busz Juon,
Pittner Dani producător de ciorapi,	Punin Pavao,	Rusz Péter,
Pivoda János producător de nasturi,	Puskás András,	Ruttar Alexa,
Pizekin Gyura,	Puskás Antal,	Saidl Ferenc dogar,
Pochmauer József,	Puskás Dimitru,	Saly Márton dogar,
Pochner Bernát zidar,	Puskás Imre,	Sandicsov Jova,
Podinity Petri văduvă,	Puskás Pavao,	Sándor Demeterné văduvă,
Pogondorffner János rotar,	Racsán András,	Sándor Fülöp cizmar,
Pokanity Tódor,	Racsán Tódor,	Sándor Márton,
Poller András zidar,	Racsán Tógyer,	Sándor Mihály,
Poller János judecător,	Radivoj Jován,	Schiauier János brutar,
Pontyán Fülöp,	Radivoj Maxa,	patiser,
Pontyán Onya,	Radován Jankó,	Schek György negustor,
Popagyukin Pál,	Rakin Gyurka,	Scheindl Vilmos văduvă,
Popagyukin Péter,	Ray Péra,	Schempauer József hangiu,
Popoda Jakab,	RácZ András (Ns).	Scherfeneder György,
	RácZ Jova,	Schillinger Jakab croitor,
	RácZ Márton curelar,	Schipl György,
	Rock Antal hangiu,	

Schmiringer Ferenc,	Susan Zsiván,	Tornyánin Tassa,
Schneider György zidar,	Sutovszky Gyorgyi	Tóth Jankó,
Schneider János rotar,	producător de nasturi,	Tököly Anna Doamnă
Schonád György dogar,	Sünd Konrád lăcătuş,	(Ns).
Schondl Egyed zidar,	Sütő János judecător	Tököly János Domn
Schönbauer Adám morar,	adjunct,	(Ns).
Schulz János rotar,	Sütő Mátyás,	Török Mihály judecător
Schuszky János tâmplar,	Svirác Gyura,	adjunct,
Schuszter János,	Croitör Ferenc,	Triff György,
Schvale Bertalan	Croitör József (Ns.)	Tsintyán Onu,
negustor,	Szak Ferenc curelar,	Tsintyán Onya,
Schwarz Mátyás zidar,	Szaka Gyorgye,	Tucsán Iván,
Schwrieger Rozália,	Szaka Ignya,	Tungyerin Trifon,
Senoner György zidar,	Szkaty Iván,	Tupsin Péra,
Siklován Gyorgye,	Szakács Mihály,	Tyirity Fülöp,
Siklován Nikola,	Szalay István (Ns).	Tyirita Milo,
Soklovár Vászilie,	Szalay Péter bărbier,	Tyirity Ninko,
Sipos Péra,	Szandity Markó,	Tyukin Száva,
Soldat Száva,	Szandityev Ilia văduvă,	Uczul Kresztin,
Söress (Ns).	Szandityev Pavao,	Ulasky Gája,
Stadler Konrád văduvă,	Szaolity Stefán văduvă,	Ummerl József rotar,
Stanko Missin,	Szapunczia Janka,	Unterfeller Katalin,
Stefanov István,	Szapunczia Jova,	Untersteller Péter
Stefanov Jankó,	Szara Damianov,	cojocar,
Stefanov Jován,	Szara Lázár,	Ursz István,
Stein Masa,	Szarandán Mikula,	Vaczadás Ilon,
Stein Száva,	Szarandán Tógyer,	Vandrák András,
Stein Zsiván,	Szarod Simon,	Varjasán Bogdán,
Steiner György,	Szava Gyorgye,	Vaszits Péter cojocar,
Stengler Henrik		Vazilia Izak,
cărămidar,	Szava Tógyer,	Várady János,
Stoján Bosin,	Szavulin Flóra,	Voliszkov Gája,
Stojánov Láza,	Szász Pistre,	Voliszay Száva văduvă,
Stojánov Mia,	Szávits Gyorgye negustor,	Venezia ház,
Stojánov Rista negustor,	Szavicseva Alka văduvă,	Vezsin Nenád,
Stojkova Anna văduvă,	Szebenyi Jova negustor,	Viczko András curelar,
Straub József,	Szebenyi Juon,	Vidulov Jakov,
Straubinger György	Togyer Szavulin,	Visnyay György cizmar,
pălărier,	Topolovity Péra,	Vissoda Józuf croitor,
Stumpf József pantofar,	Tornyán Lázár,	Viszárszky Utina,
Stückmeister Mihály	Tornyán Nenád,	Vlajkov Mia cojocar,
vraci-chirurg,	Tornyán Száva,	Vlajkov Necza,
Sulticz András cizmar,	Tornyánin Gyuka,	Vlajkov Szavao,

Vynovits Szura văduvă, Vörös Pál, Vragyila István cizmar, Vuics Szavao negustor, Vuka Markova văduvă, Vukodlak Jankó, Vukovics procuror domnesc, Waigler József zidar,	Waldszeiner András zidar, Waldvogel János tâmplar, Weinhardt György, Wimmer József, Wimmer József producător de nasturi, Wimmer Sebestyén morar,	Winkler Károly zidar, Wirtl Tádé hangiu, Woltor Ádám, Wúrfi Keresztély Fierar, Zajty Pavao, Zolovszky Flóra văduvă, Zimeonov Jova croitor, Zivan Mackov, Zivanov Szintilia cojocar,
--	--	---

B) Zilieri

Alexa N., András Juon, Arady József, Argyelán Alexa, Argyelán Rossa, I, Argyelán Rossa, II, Argyelán Mária, Argyelán Anucza, Argyelán Mihály, Argyelán Péter, Algyelán Toma, Balog Mihály, Barborovics János cizmar, Bassovszky János, Baumgartner Ádám, Bess János, Bildhauer János sculptor, Szecsánszky Arsza, Szecsánszky Szima, Szeczer Cecília văduvă, Szeczer János, Szedin Mialo, Szedin Nikola, Szedin Péra, Szekeres Gyuragy, Szekeres Onya, Szekulin Arsza, Szekulkan Gligor, Szerak Ilia, Szerb Athatnasie, Szerb Juon, Szerb Tóda,	Szerb Tógyer, Szerdán Attyim, Székely András, Székely János, Székely Mihály, Sziabián Juon și Genere aurari, Szigedán Attyim, Szigedy András, Szigedy Mikura, Szigedy Ursz, Szika N., Szikra Mihály, Szilágyi András, Szilágyi László cizmar, Szimandán Márk, Sziniislai György, Szirti Vida împletitor de frânghii, Szitterné, Sziván Alenton, Sziván Milosev, Szivánov Jócza, Szivánov Mia, Szivánov Száva, Szivojnov Juka, Szlatinác Péra, Szorg Antal măcelar, Szojadin Markov, Szokodorán Mihály, Szokodorán Onu, Szokodorán Petru,	Szokority Iván, Szolák Péra, Szombethelyán Stefán, Sztanko Mia, Sztankov Gyuka, Sztankov Jeszta cojocar, Sztankov Péra, Sztarisko Misko, Sztोजanov Riszta, Sztójkova Uka văduvă, Szubin Alexa, Szubin Jova, Szvalicz Antoni, Takács procuror domnesc, Telecsán Jócza, Telecsánin Jován, Temmer Antal producător de nasturi, Tenkovics Josza şambelan, Terenicsné, Ternován Irimie, Ternity Zifhó, Tesity Mihálo, Tirszin Nesza, Tischler Antal zidar, Thoacsia Tosa, Thoda Gligorestye, Thodor Pavlo, Thodorov Zsiván pescar, Thodorov Gyuka
--	---	---

cojocar,	Papp János cizmar,	Soldat Jován judecător
Thodorov Jován,	Pauer János rotar,	adjunct,
Thodorov Nikola,	Pauer Sebestény fierar,	Spitzenberger Mátyás
Thodorov Ninkó,	Pavlov Marko,	rotar,
Thodorov Péra cizmar,	Pálinkás Joan, I.	Stotz Mátyás,
Thoma Vaszilie,	Pálinkás Joan, II.	Croitor István,
Tlocsín Józsa,	Pechler György zidar,	Szabathy Ferenc,
Tocsa János,	Pecser Pál zidar,	Szavority Miklós
Todorov Láza,	Pekurár Daniló,	producător de nasturi,
Todorov Mialo,	Pekurár Fülöp,	Szedin Nikola,
Todorov Nika negustor,	Pekurár Jován,	Szikra Ferenc,
Todorov Pera,	Peskár Juon,	Szirti Vitus împletitor de
Moser János negustor,	Pettler János,	frânghii,
Muntyán Jakab,	Piringer Antal morar,	Szladicsek Mátyás
Muntyán Marián,	Pleyer Ferenc negustor,	meşter în tâblărie,
Muntyán Tódor,	Pozsonyi József,	Sztanko Mia,
Murk Attyim hangiu,	Purech Lőrinc,	Tettler József,
Murka Flóra,	Rada Ádám croitor,	Tocsa Péter,
Müller Krisztián morar,	Rausch János pantofar,	Todorovics Mihály,
Mülner Krisztián,	Rausch Szibilla văduvă,	Treszler András zidar,
Nagy András,	negustor,	Trieb Zakariás,
Neumann József	Revsz Mihora,	Undrád József tâmplar,
pieptenar,	Ribnyánszky János	Varsandán Onu,
Nikola Onna,	croitor,	Várkonyi Ferenc croitor,
Nikolau Marko pălărier,	Rodnery Fülöp rotar,	Vojnics Vencel,
Novák Flórián,	Rossu Onu,	Weber József,
Novák János olar,	Sajer Márton,	Wegmann Gallus legător
Nováky Ferenc hangiu,	Schippl Gaudentius	de cărţi,
Oncsa Mihály,	pictor de portrete,	Wegmann József,
Orga Fülöp,	Schleiffer Domokos,	Wittmann Mihály
Ott Mihály împletitor de	Schmidt Henrik,	hangiu,
frânghii,	Schlögl István negustor,	Zajty Záva.
Ozol Mihály negustor,	Schuszky György	
Palis Nikola,	armurier,	

„Așa că la întrebarea dacă rămânem în urmă sau avansăm; tot nu putem răspunde decât că Aradul merge înainte. Să avanseze pentru că aceasta este o condiție a vieții. Din punct de vedere geografic este în măsură să se susțină numai cu prețul unei activități puternice și sporite. Dacă apare delăsarea va fi depășit cu siguranță de Szeghedinul din stânga sau Timișoara îl va întrece din dreapta. Și atunci Aradul nu va avea de ales decât să rămână cu amintirea martirilor și cu amărăciunea trecutului - oricât de prețioase ar fi acestea pentru toți ungurii, nu ar fi de ajuns să salveze Aradul care era numit „câinele de pază al maghiarilor” de la scufundarea spre standardele mai joase ale unui mic oraș de provincie. De aceasta soartă l-ar putea feri doar spiritul progresist și treaz al locuitorilor săi. Sperăm că așa va fi”.

